



# EFAD

## KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY  
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

4 CİLT  
VOLUME ■

2 SAYI  
ISSUE ■

ARALIK / DECEMBER 2021

E-ISSN:2667-4424





# EFAD

## KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

---

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY  
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

CİLT/VOLUME: 4  
SAYI/ISSUE: 2

E-ISSN: 2667-4424

---

ARALIK/DECEMBER 2021

KARAMAN



# EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4



Cilt/Volume 4 • Sayı/Issue 2 • Aralık/December 2021

**Sahibi / Owner**

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Adına  
Owner on Behalf of the Karamanoglu Mehmetbey University  
Prof. Dr. Namık AK

**Editör / Editor**

Prof. Dr. Hüseyin MUŞMAL  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

**Editör Yardımcıları / Editorial Assistants**

Doç. Dr. Alaattin UCA  
Doç. Dr. Okan Celal GÜNGÖR  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

**Alan Editör Kurulu / Field Editor Board**

**Arkeoloji – Sanat Tarihi:** Doç. Dr. Hatice KÖRSULU  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

**Felsefe:** Doç. Dr. Ziyaeddin KIRBOĞA  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

**Batı Dilleri ve Edebiyatları**  
(Alman, Amerikan, Fransız, İtalyan, İspanyol):  
Dr. Öğr. Üyesi Nusret ERSÖZ  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

**Psikoloji ve Sosyoloji:**  
Doç. Dr. Mehmet ÇAKIR  
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DAĞCI  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

**Doğu Dilleri ve Edebiyatları**  
(Arap, Çin, Fars, Rus, Hint):  
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Hamdi CAN  
Dr. Öğr. Üyesi Selin TEKELİ  
Arş. Gör. Dr. Esin EREN SOYSAL  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

**Tarih – Coğrafya:**  
Prof. Dr. Mehmet MERCAN  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

**Türk Dili ve Edebiyatı:**  
Doç. Dr. Kamil Ali GIYNAŞ  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

**Türkçe Dil Editörü / Turkish Language Editor**  
Doç. Dr. Halil Erdem ÇOCUK  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

**Yabancı Dil Editörü/Foreign Language Editor**  
Dr. Öğr. Üyesi Serap SARIBAŞ  
(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)

**Sekretarya / Secretariat**  
Arş. Gör. Dr. İsmail AKKAŞ  
Arş. Gör. Emre KOÇ

**Yayın Müdürü / Publishing Manager**  
Halil GEÇİT

**Mizanpaj Editörü / Layout Editor**

Arş. Gör. Dr. İsmail AKKAŞ

**Dergi İletişim / Journal Contact**

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yunus Emre Yerleşkesi 70200  
Karaman/Türkiye Telefon: +90 338 226 2141 Fax: +90 338 226 2139  
E-Posta: [efad@kmu.edu.tr](mailto:efad@kmu.edu.tr) - Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad> - <http://kmu.edu.tr/efad/tr>



# EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4



Cilt/Volume 4 • Sayı/Issue 2 • Aralık/December 2021

## YAYIN VE DANIŞMA KURULU / SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

### Yayın Kurulu/ Editorial Board

- |  |   |
|--|---|
| <b>Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI</b><br>(Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya)                  | <b>Prof. Dr. Mehmet KURT</b><br>(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)   |
| <b>Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ</b><br>(Selçuk Üniversitesi, Konya)                           | <b>Prof. Dr. Mustafa AYDIN</b><br>(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman) |
| <b>Prof. Dr. Bilal KUŞPINAR</b><br>(Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya)               | <b>Prof. Dr. Osman DOĞANAY</b><br>(Aksaray Üniversitesi, Aksaray)               |
| <b>Prof. Dr. İbrahim SOLAK</b><br>(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş) | <b>Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN</b><br>(Pamukkale Üniversitesi, Denizli)            |

### Bilimsel Danışma Kurulu / Scientific Advisory Board

- |  |   |   |
|--|---|---|
| <b>Prof. Dr. Adem ÖGER</b><br>(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi) | <b>Prof. Dr. Giray FİDAN</b><br>(Gazi Üniversitesi)                         | <b>Prof. Dr. Mehmet İŞIKLI</b><br>(Atatürk Üniversitesi)                        |
| <b>Prof. Dr. Ahmet SARI</b><br>(Atatürk Üniversitesi)                  | <b>Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ</b><br>(İstanbul Kültür Üniversitesi)         | <b>Prof. Dr. Mehmet TEKOC AK</b><br>(Selçuk Üniversitesi)                       |
| <b>Prof. Dr. Ahmet YİĞİT</b><br>(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)      | <b>Prof. Dr. Hanifi VURAL</b><br>(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)               | <b>Prof. Dr. Mehmet Hilmi DEMİR</b><br>(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)    |
| <b>Prof. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL</b><br>(Bursa Teknik Üniversitesi)        | <b>Prof. Dr. Hasan BOYNUKARA</b><br>(Trakya Üniversitesi)                   | <b>Prof. Dr. Necmi UYANIK</b><br>(Selçuk Üniversitesi)                          |
| <b>Prof. Dr. Alaattin AKÖZ</b><br>(Selçuk Üniversitesi)                | <b>Prof. Dr. Hasan YILMAZ</b><br>(Necmettin Erbakan Üniversitesi)           | <b>Prof. Dr. Nergis BİRAY</b><br>(Pamukkale Üniversitesi)                       |
| <b>Prof. Dr. Ali AÇIKEL</b><br>(Gaziosmanpaşa Üniversitesi)            | <b>Prof. Dr. Hikmet KORAŞ</b><br>(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)       | <b>Prof. Dr. Oya AÇIKALIN RASHEM</b><br>(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)    |
| <b>Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN</b><br>(Hacettepe Üniversitesi)        | <b>Prof. Dr. İbrahim KUNT</b><br>(Selçuk Üniversitesi)                      | <b>Prof. Dr. Özdemir KOÇAK</b><br>(Selçuk Üniversitesi)                         |
| <b>Prof. Dr. Besim ÖZCAN</b><br>(Atatürk Üniversitesi)                 | <b>Prof. Dr. İhsan ÇAPÇIOĞLU</b><br>(Ankara Üniversitesi)                   | <b>Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR</b><br>(Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi) |
| <b>Prof. Dr. Cevat BAŞARAN</b><br>(Atatürk Üniversitesi)               | <b>Prof. Dr. İsmet ÜZEN</b><br>(Çankırı Karatekin Üniversitesi)             | <b>Prof. Dr. Sinan GÖNEN</b><br>(Selçuk Üniversitesi)                           |
| <b>Prof. Dr. Ercan OKTAY</b><br>(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)   | <b>Prof. Dr. Jülide AKYÜZ ORAT</b><br>(Ankara Üniversitesi)                 | <b>Prof. Dr. Tahir BALCI</b><br>(Çukurova Üniversitesi)                         |
| <b>Prof. Dr. Erdiñ YÜCEL</b><br>(Necmettin Erbakan Üniversitesi)       | <b>Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK</b><br>(Atatürk Üniversitesi)                  | <b>Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞCI</b><br>(Selçuk Üniversitesi)                       |
| <b>Prof. Dr. Feridun ATA</b><br>(Selçuk Üniversitesi)                  | <b>Prof. Dr. Mahmut Hakkı AKIN</b><br>(Necmettin Erbakan Üniversitesi)      | <b>Prof. Dr. Yüksel ÇELİK</b><br>(Marmara Üniversitesi)                         |
| <b>Prof. Dr. Fikret KARAPINAR</b><br>(Necmettin Erbakan Üniversitesi)  | <b>Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA</b><br>(Karadeniz Teknik Üniversitesi)  | <b>Prof. Dr. Turan KARATAŞ</b><br>(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)         |
|  | <b>Prof. Dr. M. Ali HACIGÖKMEN</b><br>(Selçuk Üniversitesi)                 |   |
| <b>Doç. Dr. Çağatay BENHÜR</b><br>(Selçuk Üniversitesi)                | <b>Doç. Dr. Feyza Betül KÖSE</b><br>(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi) | <b>Doç. Dr. Recep DURGUN</b><br>(Selçuk Üniversitesi)                           |
| <b>Doç. Dr. Erkan ALKAÇ</b><br>(Mersin Üniversitesi)                   | <b>Doç. Dr. Nurullah YILMAZ</b><br>(Atatürk Üniversitesi)                   | <b>Doç. Dr. Veysel ŞAHİN</b><br>(Fırat Üniversitesi)                            |
| <b>Dr. Öğr. Üyesi Hayati ÖNCEL</b><br>(Atatürk Üniversitesi)           | <b>Dr. Öğr. Üyesi Sinan TAŞDELEN</b><br>(Selçuk Üniversitesi)               |   |



Cilt/Volume 4 • Sayı/Issue 2 • Aralık/December 2021

## Taranan İndeksler ve Veri Tabanları/ Indexes & Databases

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) *Academic Journal Index*, *Academia.edu*, *Asos Index*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Crossref*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *EuroPub*, *General Impact Factor (GIF)*, *Index Copernicus International*, *İdeal Online*, *Infobase Index*, *International Institute of Organized Research (I2OR)*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *International Society for Research Activity (ISRA)*, *Journal Factor*, *Journals Directory*, *Journal-Impact-Factor (JIF)*, *OpenAIRE*, *ResearchGate*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *ROAD: the Directory of Open Access scholarly Resources*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Scilit*, *SCRIBD*, *Türk Eğitim İndeksi (TEİ)* ve *WorldCat* tarafından taranmaktadır.

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty (KMU EFAD) is indexed by *Academic Journal Index*, *Academia.edu*, *Asos Index*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Crossref*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *EuroPub*, *General Impact Factor (GIF)*, *Index Copernicus International*, *İdeal Online*, *Infobase Index*, *International Institute of Organized Research (I2OR)*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *International Society for Research Activity (ISRA)*, *Journal Factor*, *Journals Directory*, *Journal-Impact-Factor (JIF)*, *OpenAIRE*, *ResearchGate*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *ROAD: the Directory of Open Access scholarly Resources*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Scilit*, *SCRIBD*, *Türk Eğitim İndeksi (TEİ)* and *WorldCat*.



Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD) yılda bir cilt ve iki sayı olarak (Haziran ve Aralık) yayımlanan, *çift-körleme hakemlik süreci* yürüten, dizin ve platformlarında taranan *Ulusal* akademik bir dergidir. Dergide yayınlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlarına ait olup Fakültemizin kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır. Yazılar yayıncı kuruluştan izin alınmadan kısmen veya tamamen bir başka yerde yayınlanamaz.

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty (EFAD) is a national academic journal that publishes a volume and two issues per year (June and December). All kinds of content responsibility of the articles published in the journal belong to the authors and do not reflect the institutional view of our faculty. Manuscripts may not be published partially or completely elsewhere without the permission of the publisher.



# EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4



Cilt/Volume 4 • Sayı/Issue 2 • Aralık/December 2021

## Bu Sayının Hakem Kurulu / Referees of This Issue

- |   |  |
|---|--|
| <b>Prof. Dr. Abdüllatif TÜZER</b><br>(Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir)          | <b>Doç. Dr. Yusuf SAYIN</b><br>(Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya)                       |
| <b>Prof. Dr. Ali TİLBE</b><br>(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ)                 | <b>Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KAYINTU</b><br>(Bingöl Üniversitesi, Bingöl)                         |
| <b>Prof. Dr. Haldun EROĞLU</b><br>(Ankara Üniversitesi, Ankara)                             | <b>Dr. Öğr. Üyesi Ali BAYER</b><br>(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)             |
| <b>Prof. Dr. Makbule SABZİYEVA</b><br>(Anadolu Üniversitesi, Eskişehir)                     | <b>Dr. Öğr. Üyesi Aykut SİĞİN</b><br>(Aksaray Üniversitesi, Aksaray)                         |
| <b>Prof. Dr. Mehmet TEKOCAK</b><br>(Selçuk Üniversitesi, Konya)                             | <b>Dr. Öğr. Üyesi Bekir Tahir TAHİROĞLU</b><br>(Çukurova Üniversitesi, Adana)                |
| <b>Prof. Dr. Mustafa KARABULUT</b><br>(Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman)                     | <b>Dr. Öğr. Üyesi Erol ÇETİN</b><br>(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş)   |
| <b>Prof. Dr. Mustafa ARSLAN</b><br>(Pamukkale Üniversitesi, Denizli)                        | <b>Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZDEMİR</b><br>(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)         |
| <b>Doç. Dr. Ahmet Emin SEYHAN</b><br>(Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon)                   | <b>Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZTÜRK</b><br>(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)          |
| <b>Doç. Dr. Erkan ALKAÇ</b><br>(Mersin Üniversitesi, Mersin)                                | <b>Dr. Öğr. Üyesi Hulusi GEÇGEL</b><br>(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale)      |
| <b>Doç. Dr. Esqane BABAYEVA</b><br>(Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Bakü)              | <b>Dr. Öğr. Üyesi Hürü SAĞLAM TEKİR</b><br>(Sinop Üniversitesi, Sinop)                       |
| <b>Doç. Dr. Mehmet İLGÜREL</b><br>(İstanbul Üniversitesi, İstanbul)                         | <b>Dr. Öğr. Üyesi Mahmut BABACAN</b><br>(Marmara Üniversitesi, İstanbul)                     |
| <b>Doç. Dr. Mustafa KAYA</b><br>(Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon)                        | <b>Dr. Öğr. Üyesi Mert ÖZKSÜZ</b><br>(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)           |
| <b>Doç. Dr. Nilüfer İLHAN</b><br>(Yozgat Bozok Üniversitesi, Yozgat)                        | <b>Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer AKA ERDEM</b><br>(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara)    |
| <b>Doç. Dr. Nurgül TEZCAN KARDAŞ</b><br>(Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sakarya) | <b>Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAŞGETİREN</b><br>(İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul)   |
| <b>Doç. Dr. Rıza BAKIŞ</b><br>(Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas)                        | <b>Dr. Öğr. Üyesi Perihan KAYA TOKBUDAK</b><br>(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman) |
| <b>Doç. Dr. Sefa USTA</b><br>(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman)                  | <b>Dr. Öğr. Üyesi Sedat DOĞAN</b><br>(Erciyes Üniversitesi, Kayseri)                         |
| <b>Doç. Dr. Sevgül TÜRKMEÑOĞLU</b><br>(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van)                   | <b>Dr. Öğr. Üyesi Senem ÜSTÜN KAYA</b><br>(Başkent Üniversitesi, Ankara)                     |
| <b>Doç. Dr. Süleyman Kaan YALÇIN</b><br>(Fırat Üniversitesi, Elazığ)                        | <b>Dr. Öğr. Üyesi Yaşar TOKAY</b><br>(Anakara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)         |
| <b>Doç. Dr. Şamil YEŞİLYURT</b><br>(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir)       | <b>Dr. Öğr. Üyesi Zehra ÖZTÜRK</b><br>(Batman Üniversitesi, Batman)                          |
| <b>Doç. Dr. Tuncay BÖLER</b><br>(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat)                   |  |



Cilt/Volume 4 • Sayı/Issue 2 • Aralık/December 2021

## EDİTÖRDEN

Saygıdeğer Bilim İnsanları,

2018 yılında Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Rektörlüğü himayesinde tarafımızdan kurulan ve aynı yıl 1. cilt ilk sayısı yayınlanan Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)'nin 4. cilt 2. sayısını okurlarımızla buluşturmaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Sosyal Bilimler alanında geniş bir yelpazeye sahip dergimiz, başta akademik camia olmak üzere tüm okurlarımızın ilgiyle okuyacağına inandığımız ve farklı disiplinlerden ehil kalemlerin akademik çalışmalarından oluşmaktadır.

Bu sayıda, dergimizin kıymetli okuyucularını 10 araştırma makalesi, 2 inceleme/derleme makalesi ve 2 kitap tanıtımı ile buluşturuyoruz. Dergimiz Aralık 2021 sayısı ile birlikte, *Academic Journal Index*, *Academia.edu*, *Asos Index*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *CiteFactor Academic Scientific Journals Index*, *Crossref*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *EuroPub*, *General Impact Factor (GIF)*, *Index Copernicus International*, *İdeal Online*, *Infobase Index*, *International Institute of Organized Research (I2OR)*, *International Scientific Indexing (ISI)*, *International Society for Research Activity (ISRA)*, *Journal Factor*, *Journals Directory*, *Journal-Impact-Factor (JIF)*, *OpenAIRE*, *ResearchGate*, *ResearchBib Academic Resource Index*, *ROAD: the Directory of Open Access scholarly Resources*, *Root Society for Indexing and Impact Factor Service*, *Scientific Indexing Services (SIS)*, *Scilit*, *SCRIBD*, *Türk Eğitim İndeksi (TEI)*, *WorldCat index* ve platformlarında dizinlemeye girmiştir. Ayrıca *ULAKBİM (TRDİZİN)*, *SCOPUS* ve *ERIH PLUS* indexlerine de başvurumuz yapılmış olup, kabul sürecimiz devam etmektedir.

Her yeni sayımızda, kuruluş ilkelerimize adım adım yaklaşmanın bize yüklediği sorumluluk bilinci ile Ulusal ve Uluslararası indexlerdeki konumumuzu ve atıf sayımızı akademik ilke ve teamüllere bağlı kalarak, bilimsel değerlerden ödün vermeden yükseltme hedefimiz sizlerin desteği ile gerçekleşecektir. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde çıkarılan dergimizin bu sayısının yayımlanmasında katkıları olan yayın ekibine, yazar ve hakemlerimize ayrı ayrı teşekkür ediyorum. 2022 yılı Haziran sayımızda da kıymetli çalışmalarla karşınızda olmak dileğiyle...

Prof. Dr. Hüseyin MUŞMAL

Editör



# EFAD

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY JOURNAL OF LITERATURE FACULTY

E- ISSN: 2 6 6 7 - 4 4 2 4



Cilt/Volume 4 • Sayı/Issue 2 • Aralık/December 2021

## İÇİNDEKİLER / CONTENTS

### MAKALELER / ARTICLES

#### Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Kadir YILMAZ** ..... 218  
Muhammediye’de “Görünüş” Kategorisi  
(*The Category of Aspect in Muhammediye*)
- Hamza AYDOĞDU – Neşe KARA ÖZKAN** ..... 228  
Z Kuşağı Gençliğinin İdeal Yöneticiye Yönelik Metaforik Algılarının İncelenmesi: Aksaray İli Örneği  
(*Investigation of the Metaphoric Perceptions of Generation Z Towards the Ideal Manager: The Case of Aksaray*)
- Abdurrahman EKİN – Serap SARIBAŞ** ..... 263  
Carlos Fuentes’in "Kraliçe Bebek" Adlı Öyküsünde Büyülü Gerçekçi Anlatım  
(*Magical Realist Narration in "The Doll Queen" Story by Carlos Fuentes*)
- Yusuf ÇOPUR** ..... 271  
Fahri Celâl’in Öykülerinde Çocuk ve Eğitim Teması  
(*The Themes of the Child and Education in Fahri Celâl Göktulga’s Stories*)
- Özgür ÖZTÜRK** ..... 281  
Borges’in “Ölüm ve Pusula” Öyküsünün İmgelem Kuramı Açısından İncelenmesi  
(*Examination of Borges' Story of "Death and the Compass" in Terms of Imagination*)
- Turgut YEŞİLÖZ** ..... 290  
Türkçe Sözlük’te Uzun Ünlü ve Düzeltme İşareti (Şapka) Kullanımı  
(*Use of Long Vocals and the Circumflex in the Turkish Dictionary*)
- Erdi DEMİR** ..... 306  
Orhan Pamuk’un Masumiyet Müzesi ve Erkek Hegemonyasının Görünümleri  
(*Orhan Pamuk's Museum of Innocence and Views of Male Hegemonia*)
- İsmail AKKAŞ** ..... 316  
2017 Sezonunda Parion Kuzey Surları Çevresinde Bulunan İthal Amphora Formları  
(*Imported Amphora Forms Found Around the North Fortification Walls of Parion in 2017 Season*)
- Aşkim ÖĞÜT MARANGOZ – Nurhan ULUÇ** ..... 335  
Sekülerizm’in Kavramsal, Kuramsal ve Tarihsel Gelişimi  
(*Conceptual, Theoretical and Historical Development of Secularism*)





Cilt/Volume 4 • Sayı/Issue 2 • Aralık/December 2021

- Faysal MAYAK** ..... 346  
Iskat-I Cenin (Çocuk Düşürme) Meselesi Hakkında Osmanlıca Dergilerde Yazılan Yazılar  
Uzerine Bir İnceleme (1867-1927)  
(*A Review on the Articles Written in Ottoman Magazines about the Issue of Iskat-ı Cenin  
(Abortion) (1867-1927)*)

**Derleme (İnceleme) Makaleleri / Review Articles**

- Yunus Emre DEMİR – Fırat YILDIZ** ..... 357  
Cengiz Aytmatov'un Gün Olur Asra Bedel ile Charles Dickens'ın Zor Zamanlar Adlı Yapıtlarında  
Ezilen Sınıf  
(*The Oppressed Class in Chingiz Aitmatov's The Day Lasts More Than A Hundred Years and  
Charles Dickens' Hard Times*)

- Ercan GÜROVA** ..... 365  
Türkçe Gotikte Bir Öncü: Canvermezler Tekkesi  
(*A Precursor in Turkish Gothic: Canvermezler Tekkesi*)

**KİTAP İNCELEMELERİ / BOOK REWIEVS**

- Gülderen TOKMAK**..... 369  
Erol Öztürk, (2019) Bolu İli Ağızları
- Canan SARIYAR SEZAN**..... 373  
Mutlu Türkmen (2018), Beden Terbiyesi Erken Dönem Türk-Spor Politikalarının Sosyo-Politik  
Temelleri.



---

**MAKALELER**

*ARTICLES*

---



# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** Araştırma Makalesi  
**Kabul Tarihi:** 09 Eylül 2021

**Gönderim Tarihi:** 17 Temmuz 2021  
**Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atf Künyesi:** Yılmaz, K. (2021). Muhammediye’de “Görünüş” Kategorisi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 218-227.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.972607>

## MUHAMMEDİYE’DE “GÖRÜNÜŞ” KATEGORİSİ

**Kadir YILMAZ\***

### Öz

İngilizce *aspect*, Almanca *aspekt*, Fransızca *aspect*, Rusça *vid* olarak adlandırılan fiilde *görünüş* konusunu araştırmacılar farklı açılardan ele almışlardır. Gramerin her alanında olduğu gibi fiilde görünüş konusunda da tarihî metinler üzerine yapılacak çalışmalar, konuyla ilgili araştırmalara kaynaklık etmesi ve Türk dilinin anlatım gücünü ortaya koyma açısından faydalı olacaktır. Türkiye Türkçesinde fiillerin görünüş kategorisiyle ilgili farklı kullanımların tarihî Türk lehçelerinde de manzum veya mensur birçok metinde sıkça karşımıza çıktığı görülmektedir. Yazıcıoğlu’nun 15. yüzyılda telif ettiği Muhammediye mesnevisi, Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi eserlerinden olması sebebiyle çok sayıda fonolojik dil verisi sunmasının yanı sıra söz dizimi ve biçim bilimi özellikleri açısından da önemli örnekler barındırmaktadır. Bu çalışmada öncelikle kip, zaman ve görünüş kavramlarıyla ilgili farklı tanımlamalar ve yaklaşımlar ele alınarak bu tanımlama ve yaklaşımlar ışığında fiilde görünüş kategorisinin sınırları çizilmeye çalışılmış; fiilde zaman kaymalarının konuşur açısından psikolojik yansımalarına, anlatıma kazandırdığı farklılıklara değinilmiş ve Yazıcıoğlu Mehmet’in Muhammediye’si (1556 tarihli nüsha) fiilde görünüş kategorisi açısından incelenmiştir. Muhammediye’de duyulan geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman, geniş zaman ve istek kipinin farklı anlatım ve işlevlerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Türk dilindeki bu anlatım çeşitlenmesi ve genişlemesi, dilin anlatım gücünün de gelişmesi, genişlemesi ve çeşitlenmesi anlamına gelmektedir. Tarihî metinlerin bu süreçte tanıklık etmesi, dilin gelişme serüvenine ışık tutması açısından son derece önemlidir.

**Anahtar Kelimeler:** Muhammediye, Kip, Zaman, Görünüş.

### The Category of Aspect in Muhammediye

#### Abstract

Researchers have discussed the grammatical category of the verb known as “aspect” in English, German, French, and Russian from different angles. As in every field of grammar, studies on historical texts in verb aspect are useful in terms of being a source for research on the subject and revealing the expressive power of the Turkish language. It is seen that the different uses of verbs related to the aspect category in Turkish are frequently encountered in many texts in verse or prose in historical Turkish dialects. The Muhammediye masnavi, which was written by Yazıcıoğlu in the 15th century, contains important examples in terms of syntax and morphology, as well as presenting a large number of phonological language data, as it is one of the works of the transition period to Ottoman Turkish. In this study, first of all, different definitions of the concepts of mood, tense, and aspect are discussed. In light of these different approaches and definitions, an attempt is made to draw the boundaries of the category of appearance. The psychological reflections of time shifts in terms of the speaker and the differences they bring to the narrative are discussed and Yazıcıoğlu Mehmet’s Muhammediye (copy dated 1556) has been examined in terms of the category

\* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Sivas/Türkiye. E-Posta: [kadiryilmazsfl@gmail.com](mailto:kadiryilmazsfl@gmail.com), Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5154-8322>.

\*\* Bu makale, yazara ait “1556 Tarihli Muhammediye, İnceleme-Metin-Dizin” adlı yayımlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

of appearance in action. It has been determined that the past tense, the present tense, and the imperative mood are used in different expressions and functions in Muhammediye. This diversification and expansion of expression in the Turkish language means the development, expansion, and diversification of the expressive power of the language. The witnessing of this process by historical texts is extremely important in terms of shedding light on the development adventure of the language.

**Keywords:** Muhammediye, Mode, Time, Aspect.

## Giriş

Türk dili üzerine bugüne kadar yazılan gramer kitaplarında kip ekleri ve fiil çekimleri genellikle “zaman” kavramıyla izah edilmiştir. Özellikle Johanson’un eserinden (1971) sonra kip ve zaman kavramının yanı sıra fiillerin “görünüş” kategorisi üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmış fakat bu çalışmalar hâlâ istenilen nitelik ve niceliğe ulaşmış değildir. Bununla birlikte fiillerin görünüş kategorisi incelemelerinde genellikle tarihî metinler de göz ardı edilmiştir. Gramerin her sahasında olduğu gibi “görünüş” konusunda da tarihî metinlerimiz üzerine yapılacak çalışmalar, konuyla ilgili araştırmalara kaynaklık etmesi ve Türk dilinin anlatım gücünü ortaya koyma açısından faydalı olacaktır.

Bu çalışmada Yazıcıoğlu Mehmet’in Muhammediye’sinde (1556 tarihli nüsha) fiillerin “görünüş” kategorisi ele alınacaktır. Fiillerin görünüş kategorisini ele almadan önce görünüşle yakından ilişkili ve çoğunlukla da birbiriyle karıştırılan kip ve zaman kavramlarına değinmek yerinde olacaktır.

## 1. Kip Kavramı

Latince *modus* teriminden hareketle Türkçede “biçim, kalıp” anlamlarına gelen *kip* terimi için farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Hatipoğlu kip terimini eylemlerde belirli bir zamanla birlikte konuşanın, dinleyenin ve hakkında konuşulanan tekil veya çoğul olarak belirtilmiş biçimi olarak tanımlar (1982: 82). Vardar, kip tanımında eylemin belirttiği oluş karşısında konuşucunun tutumuna işaret eder (2002: 103). Banguoğlu, kipi zaman ve şahıs kavramlarına bağlar (1998: 441). Ergin ise zamanla birlikte ele alır ve fiil kök veya gövdesinin ifade ettiği hareketin ne şekilde yapıldığını veya olduğunu gösteren gramer kategorisi olarak tanımlar (2009: 133). Aksan’a göre eylemin konuşan açısından ne tarzda ve ne yolda yansıtıldığını gösteren kip (1995: 273), Gencan’a göre eylemlerin, zaman ve anlam özellikleri bakımından türlü eklerle değişik biçimlere girmesidir (2001: 304). Dilaçar, kipi zamanla ilgisi olmadığını ve insanın ruh hâlinin türlü anlatım biçimleriyle ortaya konması olduğunu ifade eder (1971: 106-107). Topaloğlu, konuşanın sadece bildirmeye mi yetindiğini yoksa bir yorumda mı bulunduğunu gösteren fiil biçimi olarak tanımlar (2019: 90). Kocaman da kip kavramının yalnızca salt eylem öbeği çerçevesinde algılanmasının yeterli olmadığından ve kip için daha başka ölçülerin gerekli olduğuna vurgu yapar (1981: 80). Korkmaz, kip için fiillerin anlatım kalıbı ifadesini kullanırken zaman kavramı için fiillerin işaret ettiği oluş ve kılışın zaman çizgisinin neresinde gerçekleştiğini bildiren gramer kategorisi olduğunu belirterek iki kavram arasındaki farkı ortaya koyar (2003: 570).

Kip, kök veya gövde durumundaki fiilin bildirdiği hareketin, oluş ve kılışın konuşan, dinleyen veya kendisinden söz edilen açısından ne biçimde, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir gramer kalıbı, bir anlatım biçimidir (Korkmaz, 2003: 569).

Bütün bu tanım ve değerlendirmeler ışığında, özellikle Korkmaz ve Ergin’in tanımlarından hareketle, kip için “fiilin ne şekilde gerçekleştirildiğini gösteren dil bilimsel kategori” demek yeterli ve kapsayıcı olacaktır.

## 2. Zaman Kavramı

Zaman, Türkçe Sözlük’te “fiillerin belirttikleri geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman kavramı” olarak tanımlanır (2011). Zaman kavramını Aksan “eylemin anlattığı işin, devrimin

zaman açısından belirlenmesi” (1995: 101), Topaloğlu “fiilin belirttiği sürenin çeşitli parçalarını bildiren kategori ve bu kategoriye bağlı olarak ortaya çıkan alt birimlerden her biri” (2019: 165), Banguoğlu “fiil tarafından ifade edilen olup bitenin içinde geçtiği zaman bölümü” (1979: 139), Vardar “eyleme bağlı olarak gerçek ya da doğal sürenin çeşitli dil bilgisel bölümlenmelerini belirten ulam ve bu ulama bağlı olarak ortaya çıkan altulamaların her biri” (2002: 166), Gencan “başlangıcı ve sonu düşünilemeyen soyut bir kavram” (2001: 272), Ergin “fiilin gösterdiği hareketin hangi zamanda yapıldığını veya olduğunu ifade eden gramer kategorisi” (2009: 133), Korkmaz ise “fiilin gösterdiği oluş ve kılışın başı ve sonu belli olmayan zaman çizgisinin neresinde gerçekleştirildiğini bildiren gramer kategorisi” (2002: 570) olarak tanımlar.

Yaman “yapılan işin, hareketin veya oluşun, zaman adı verilen sonsuz çizginin üzerinde gerçekleştiği noktalar dizisine fiilin zamanı” dendiğini ifade ederek zaman kavramı konusunda söylenenlerin hemen hepsini kapsayıcı bir tanım yapar (2018: 25). Bu kapsayıcı tanımdan hareketle “zaman”ı kısaca *eylemin gerçekleştiği zaman düzlemini işaretleyen gramer kategorisi* olarak değerlendirmek yerinde ve yeterli olacaktır.

Kip eklerini, birer zaman ifade ettikleri için zaman ekleri olarak da kabul edebiliriz. Zaman ekleri aslında birer şekil ekleridir. Yaman’a göre bu eklerin bir kısmı hem şekil hem de zaman ifade eder (2018: 129).

Haber kiplerinin doğrudan bir zaman bildiriyor olmasıyla ilişkili olarak kip ve zaman genellikle bir tutulmuş, biri diğerinin yerine kullanılmıştır. Fillerin kip kalıplarında mutlaka bir zaman ifadesi de yer almaktadır. Haber kipleri doğrudan bir zaman ifadesi taşıırken tasarlama kiplerinin de henüz gerçekleştirilmemiş olmasından hareketle gelecek zamanla ilişkili olduğu düşünülmelidir.

### 3. Görünüş Kavramı

İngilizce *aspect*, Almanca *aspekt*, Fransızca *aspect*, Rusça *vid* olarak adlandırılan fiilde *görünüş* konusunu araştırmacılar farklı açılardan ele almıştır. Türk dil biliminde görünüş kategorisinin incelenme tarihi Musaoğlu ve Kirişçioğlu tarafından 1869-1956 arası 1. dönem, 1956 ve sonrası olarak ise 2. dönem olarak iki bölümde ele alınır (2008: 14). Kononov fiilde görünüşü olumluluk-olumsuzluk, yeterlilik-yetersizlik; Banguoğlu çatı kategorisi olarak değerlendirmiş; Korkmaz ise fiildeki *anlam*, *işlev* ve *zaman kayması* olarak ele almıştır (2003: 577). Vardar “görünüş eylemin anlattığı iş, oluş, edim vb.ni konuşucunun nasıl gördüğünü belirten dil bilgisi ulamı” olarak ifade eder (2002: 105-106). Buna karşılık Koç, görünüşü “kişinin çekime girmiş eylemin taşıdığı kavramda değişiklik yapması” olarak tanımlarken (1996: 359) Yaman da fiil çekiminde çekim kalıplarının kabul edilen anlamlandırma sınırlarının dışına çıkılarak kullanılışı, fiile mastarda da bulunmayan özel bir renk vermek anlamına geldiğine işaret eder (2018: 32).

Benzer, zaman kayması adlandırmasının eğitim açısından yanlıtıcı olduğuna, öğrenciye mantık kurallarının içinde zaman kayması adı altında konuyu anlatmanın oldukça güç olduğuna vurgu yapar ve bir ekin birincil görevinin dışında farklı bir zaman dilimine göndermede bulunmasının söz konusu olduğunu ifade eder. Benzer’e göre zaman kayması kavramını görünüş kategorisine dâhil etmek yanlıştır (2008: 93-94).

Kılınış, yalnız fiil kök veya gövdeleriyle ilgili olduğu hâlde, görünüş; çekime girmiş, bitmiş fiiller için söz konusudur (Korkmaz, 2003: 576). Fiilin çekime girdiği durumlarla ilişkilendirilen görünüş, şekille belirlenen anlamın sınırlarının konuşurun psikolojisine göre yeniden belirlenmesidir ve anlama yön vermesi açısından değerlendirildiğinde bir anlam bilimi alanıdır. Kılınışı dil mantığının, görünüşü ise dil psikolojisinin bir yaratığı saymak gerekir (Yaman, 2018: 33).

Her eylem bir kılınış veya kılınış birliğine sahiptir, eylemin çekimlenmesiyle görünüş birliği oluştuğunu ifade eden Lars Johanson, Türkçede fiil çekim sisteminin görünüş açısından tam bir tanımının ancak Türkçe konuşan yetkin bir dil bilimci tarafından yapılabileceğini söyler (1971: 46-48).

Johanson’un görünüşteki öznellik görüşüne Uğurlu, görünüşle ilgili değişimlerin konuşanca ve dinleyence aynı biçimde algılanıyor olmasından hareketle karşı çıkarak öznellik değil, aksine bir nesnellik olduğunu savunur ve *aspect* için *görünüş* yerine *bakış* karşılığını önerir (2003: 129). Johanson’un

görünüşteki öznellik niteliği görüşü, kılınıştan ayrı olarak değerlendirilmesi gereken göreceli bir öznelliktir. Bu görecelilik kavramı, konuşurun psikolojisiyle ilişkilendirilmesi gereken bir öznellikten ibarettir. Uğurlu'nun görünüşte konuşan ve dinleyen tarafından aynı biçimde algılandığı tespiti yerinde olmakla birlikte bu durum, konuşur tarafından fiilin olması gerektiği gibi asıl görevinde değil de başka bir kipi ifade etmek için kullanılmasında öznel bir tercih söz konusudur. Aynı zamanda bir cümlenin yüklemi görünüş açısından yalnız dili kullananların amaçlarına ve belli şekil kalıplarına bağlı olarak değil, cümlenin yönlendirici öğelerine, dil kullanıcısının dil yeteneğine de bağlıdır (Korkmaz, 2003: 582-583). Bütün bu tercihler, fiildeki anlam ve işlev üzerinde etkin birer role sahiptir.

Korkmaz'a göre görünüş; şekil yapısı ve işlev kayması dolayısıyla şekil bilgisinin, anlam kayması dolayısıyla da anlam biliminin sınırları içine girdiğinden morfo-semantik bir nitelik taşımaktadır (2003: 576). Fakat fiilde görünüşü anlam kayması olarak ele almak, anlam kaymasının dildeki bütün kelimelerin zamanla uğradıkları anlam değişimleri olarak kapsamlı bir tanımını olduğu için isabetli olmayacaktır. Yine görünüş konusunu sadece zaman kayması olarak sınırlandırmak ise fiilde zaman kavramı dışında değerlendirilen tasarlama kiplerinin ve fiilimsilerin işlev değişimlerini göz ardı etmek anlamına gelecektir. Bu sebeptir ki çalışmamızda görünüş kavramı, *çekimli fiildeki zaman kayması ve işlev değişmesi* olarak değerlendirilecek ve örnekler bu tanım doğrultusunda incelenecektir.

Tahkiye metinlerinde anlatıcının /-dİ/ biçimbirimini tercih etmesi beklenirken /-Ir, -Ar/ biçimbirimine yönelmesi, anlatıcının anlatıdaki olayı okuyucunun zaman düzlemine taşıyarak hedeflediği etkiyi artırma psikolojisidir. Gelmesi istenen bir kişinin "Birazdan geleceğim." yerine "Birazdan geliyorum." cümlesini tercihi de çağrıya verilen cevabın "kesinlik" derecesiyle ilişkilendirilmelidir. Henüz başlamamış bir eylemin başlamış gibi gösterilerek "geliyorum" şekil yapısıyla işaretlenmesinin sebebi, konuşurun fiile "kesinlikle ve çok kısa bir süre sonra geleceğini" ifade etmek amacıyla yeni bir anlam kazandırmasıyla izah edilebilir. Yine emir kipi için "yap" yerine "yapacaksın" tercihi, muhataba yöneltilen emrin kesinlik kategorisine dâhil edilmesiyle ayrılabilir.

Fiildeki zaman kaymalarının sebeplerine değinen Acarlar, dillerini geliştirmek isteyen toplumların yeni kelime türetmekle yetinmeyip kullanılmakta olan kelimelerin anlam açılarını genişleterek, daraltarak, kaydırarak bu ihtiyacı karşıladıklarına vurgu yapar (1969: 250-254). Acarlar, zaman kaymalarının genel olarak ana sebebinin ifadeye kesinlik kazandırma gayesi olduğunu belirtir. Buyruk anlamı için "çalış" örneğiyle "çalışacaksın" örneğini karşılaştırarak ikincisinin daha kesin ve güçlü bir ifade taşıdığını, gereklilik kipinin kimi örneklerde emir kipinden daha kesin ve güçlü bir dilek değeri taşıdığını "Öldürmeli beni, dövmeli değil." örneğiyle aktarır (1969: 251).

Türkiye Türkçesinde zaman kayması ve işlev değişimleriyle ilgili fiilde görünüş kategorisi kullanımlarının tarihî Türk lehçelerinde de sıkça karşımıza çıktığı görülmektedir. Bir morfemin asıl işlevi dışında başka işlevlerde de görev üstlenmesi, dilin işlenmişliği ve tarihsel derinliğiyle ilişkilendirilebilir (Demirgüneş, 2007: 18). Tarihî metinlerimizin geleneksel gramer incelemesinin yanı sıra modern dil biliminin öğretileri ışığında da ele alınıp irdelenmesiyle söz konusu işlenmişlik ve derinlik daha açık bir biçimde ortaya konulabilecektir. Bu çalışmaya temel teşkil eden Yazıcıoğlu'nun Muhammediye mesnevisi de görünüş kategorisi açısından çok sayıda örnek barındıran bir eserdir. İncelemeye geçmeden önce eser hakkında kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

#### 4. Muhammediye Hakkında

Muhammediye, 1449'da Yazıcıoğlu Mehmet tarafından telif edilmiş, 15. yüzyıldan beri Türkçe konuşulan geniş bir coğrafyada çok rağbet görmüş, Türk-İslam tarihinin en çok el yazması bulunan eserlerinden biridir. Yazıcıoğlu eserine *Kitābü Muḥammediyye Fî-Na'ti Seyyidi'l-Ālemîn Ḥabibi'l-lāhi'l-A'zam Ebi'l-Kāsim Muḥammedeni'l-Muṣṭafā* adını vermiştir. Muhammediye, Oğuz Türkçesinin tarihî seyrini ortaya koyma çalışmaları açısından önemli dil verileri sunan bir mesnevidir. Bu çalışmada, Osmanlı Türkçesine geçiş eserlerinden olan Muhammediye'nin Millî Kütüphanede 06 Hk 4950 arşiv numarasıyla kayıtlı 278 varaktan ve 8787 beyitten oluşan 1556 tarihli nüshası kullanılmıştır.

## 5. Muhammediye’de Görünüş

Yazıcıoğlu’nun Muhammediye mesnevisi, Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi eserlerinden olması sebebiyle çok sayıda fonolojik dil verisi sunmasının yanı sıra söz dizimi ve biçim bilimi açısından da önemli örnekler barındırmaktadır. Eserdeki fiillerin görünüş kategorisi örnekleri, araştırmacılara bu konuda tarihî metinlerin de önemli bir çalışma alanı sunduğunun apaçık göstergesidir.

Muhammediye’de fiillerin görünüş kategorisinde zaman kayması ve işlev değişikliği örneklerini şu başlıklar altında ele alabiliriz:

### 5.1. Duyulan Geçmiş Zaman Kipiyle Görülen Geçmiş Zaman Anlatımı

Duyulan geçmiş zaman eki /-miş/, 1. teklik ve çokluk kişi ekleriyle kullanıldığında görülen geçmiş zaman anlamı taşır. Bazı örneklerde vezin gereği tercih edildiği düşünülen bu kullanıma bir üslup özelliği olarak metnimizde çokça yer verilmiştir:

*Yaratmışam delâyil ki edeler andan istidlâl* 908. “yarattım”

*Anuñ adını yazmışam belürmedin dañı nün kâf* 1381. “yazdım”

*Dertlülere anı kılmışam tabîb* 1417. “tabip kıldım”

*İki deve şaklamışam gel binelim ey bahtulu* 2464. “sakladım”

*Dedi ben görmişem vallâh ki beyne ’n-nevm-i ve ’l-yeğzân* 2632. “gördüm”

*Çü ’işyân denizinde yâ Rabbi ğark olmuşuz* 4378. “gark oldum”

*Anuñçun çekmişüz bu yolda zahmet* 8679. “zahmet çektik”

### 5.2. Görülen Geçmiş Zaman Kipiyle Duyulan Geçmiş Zaman Anlatımı

Bazı fiillerin gerçekleşmesine tanık olunmadığı hâlde fiil, görülen geçmiş zamanla anlatılır. Bu kullanım, anlatılanın doğruluğunu güçlendirmek açısından değerlendirilebilecek bir tercihtir. Metnimizde tahkiye beyitlerinde sıkça bu yola başvurulmuştur:

*Dedi yâ Dâvud yaratdum Âdem ’i* 1415. “demiş”

*Dedi ’Abdu’l-Muṭṭalib ben Ka’be’nün içindedüm* 1483. “demiş”

*Meger verdi bir gün haber Muṣṭafâ / Muhammed Resûlu’llah (idi) ol bâ-vefâ* 1669. “haber vermiş”

*Geldi geydürdi Ebû Bekr aña söyledi cevâb* 2861. “gelmiş, giydirmiş, söylemiş”

*Çün Resûlu’llâh şıdı kâfirleri / Yokladı bir bir tamâmet ’askeri* 3062. “yenmiş, yoklamış”

### 5.3. Görülen Geçmiş Zaman Kipiyle Şimdiki Zaman Anlatımı

Görülen geçmiş zaman /-di/ eki bazı örneklerde yakın geçmişte başlayıp konuşulan anda da devam etmekte olan bir durumu anlatmaktadır (Yücel, 2002: 101). Fiili bu anlatıma yönlendiren “şimdi” zarfıdır.

*Hiṭâb-ı ’izzet erişdi ki şimdi bildünüz sizi* 1231. “biliyorsunuz”

*Kim olduñ biz semâdan şimdi memnû’* 1523. “menediliyoruz”

*Oldı uşda şimdi kırkinci şabâh* 2795. “oluyor”

*İçdiler cümle şahâbe ol kıyu eksilmedi / Deditler şimdi dañı olmadı şuyı infişâl* 3100. “diyorlar”

*Şimdi kim imân verüp kılduñ ’aṭâ* 5230. “iyilik ediyorsun”

### 5.4. Geniş Zaman Kipiyle Şimdiki Zaman Anlatımı

EOT (=Eski Oğuz Türkçesi) metinlerinde geniş zaman ekleri aynı zamanda şimdiki zaman anlatımı için kullanılmıştır. Metnimizde *-r*, *-Ar*, *-Ur* geniş zaman ekleri, birçok örnekte şimdiki zaman anlatır:

*Bugün ben-de **küluram** aña **ikrām*** 7353. “ikram ediyorum”

*Ḥadişile tefsîrile **söylerem** etme lāğ* 5727. “söylüyorum”

*Sözinden dür döküp cānları **toylar*** 7189. “toyluyor, ağırlıyor”

*Dedi niçün yā aḥi yā Cebra`il / Bunca **ağlarsın** yaşuñ döküp çü seyl* 3670. “ağlıyorsun”

*Dediler **korḡaruz** mekrüñden ey Ḥaḡ* 1098. “korkuyoruz”

*Diñle imdi neçe **toğar** ol Resül-i kāyināt* 1461. “doğuyor”

*Derilüp ḡalk [aḡa] üşmiş(ler) **bakarlar*** 8369. “bakıyorlar”

### 5.5. Geniş Zaman Kipiyle Gelecek Zaman Anlatımı

Geniş zaman, hem geçmiş zamanı hem şimdiki zamanı hem de gelecek zamanı kapsamaktadır. TT’de (=Türkiye Türkçesi) gelecek zaman anlatımı için bazen *-r*, *-Ar*, *-Ur* geniş zaman eklerinin kullanımıyla ilgili örneklere metnimizde de çokça yer verilmiştir:

*Ebed **kalur** cehennemde `ikāb **olur** ey `ālī-rāy* 6761. “kalacak, olacak”

*Şehitler(i)le **koyaram** ede uçmağıma istisrāt* 1064. “koyacağım”

*Ki biñ yılda çıkısar öñçe çıkan / Yedi biñ yılda **çıkar** şonca çıkan* 6724. “çıkacak”

*Cehennemde talak **yerler** kamudan öñdin ehl-i nār* 6876. “yiyecekler”

*Baḡa siz daḡı bir gün **ulaşırsız** bilüñ* 3782. “ulaşacaksınız”

*Ki zīrā işbu `ālemden bize bir gün **gelürler** çün* 7580. “gelecekler”

### 5.6. Geniş Zaman Kipiyle Duyulan Geçmiş Zaman Anlatımı

Geniş zaman ekinin duyulan geçmiş zaman ifadesi için kullanımına tahkiye geleneğimizde sıkça başvurulmaktadır. Metnimizde bu kullanımın birçok örneğine rastlanmaktadır:

*Dedi aña Ta `āla`llāh ki niçün etmedüñ sēcde / Dedi ben yegregün andan ne **söyler** diñle ol **ḡulmāş*** 845. “söylemiş”

*Beni oddan yaratduñ **deḡ** yaratduñ anı topraḡdan* 846. “demiş”

*Ki topraḡdan yaratduḡ biz seni **deḡ*** 4056. “demiş”

*`Alī **eydür** ne-kim varıdı esrār* 3372. “söylemiş”

*Daḡı ibni `Abbās **rivāyet eder** kim Resül / Buyurdı bu sözi eşitmege baḡla rikāb* 4278. “rivayet etmiş”

### 5.7. İstek Kipiyle Geniş Zaman Anlatımı

İstek kipi eki /-A/, bazı örneklerde geniş zaman anlamı verir:

*`Arab`dan yēg eger millet olaydı / Resülü`llāh o milletden **geleydi*** 2599. “gelirdi”

*Şanasın **bula** o yerde cihānı ḡavāş* 5559. “bulur”

*Buyurur her ki saña verse **selām** ben-de **verem** / Şalavāt etse aña **rahmet edem** ben şadaḡāt* 4251. “selam veririm, rahmet ederim”



*Eydeler anı bilürüz zire kim aña kimsene / Mişl olamaz şeriki yoq oldur ilāh-ı mu 'taşam 6269. "derler"*

### 5.8. İstek Kipiyle Gelecek Zaman Anlatımı

İstek kipi eki /-A/, bazı örneklerde gelecek zaman anlamı verir:

*Gelseñüz İslām 'a sālīm olasız 3125. "huzurlu olacaksınız"*

*Ki ger sen Hāk resūliseñ gel iki pāre kıl ayı / Eger şağ eyleseñ ayı olavuz biz saña etbā' 2389. "tabi olacağız"*

*Göre ehl-i cehennem bunları çün / Deyeler yalvarup yā Ferd ü Biçün 6588. "diyecekler"*

*Cümle emlāk anuñıla haş(i)r ola / Bir şaf olup halk öñinde neş(i)r ola 244. "haşrolacak, neşrolacak"*

*Pes evvel yere vah(i)y edüp söyledi / Ki bir halkı senden yaradam dedi 681. "yaratacağım"*

*Hadice dedi açayım saçumu / Görem kim turu mı veyā kaça-mı 1688. "kacacak mı"*

*Yaqında göresiz yüzüm şol ihsānlar kılam size 7913. "göreceksiniz"*

### 5.9. İstek Kipiyle Şimdiki Zaman Anlatımı

İstek kipi eki /-A/, bugün, imdi zarflarıyla kullanıldığında şimdiki zaman anlamı verir:

*Bugün neçe yohsulı hor göreler ağniyā / Yarın kendüler de eder kendüden inqıtā' 5684. "hor görüyorlar"*

*Sizün biz dostlarıñuzduq bilün dünyā hayātında / Bugün hem āhıretde biz sizünle olavuz süllāk 5955. "bir yola girmiş oluyoruz"*

*Gel imdi günāh etme etdünse tiz tevbe kıl / Niçün suç edesin çekesin niçün ihtiyāt 5573. "suç işliyorsun"*

*Deyeler kim lañif hünlar yer idük dürlü dadıla / Neçe şabr edevüz zaqqum acısına bugün 'aqlā 6643. "sabrediyoruz"*

### 5.10. İstek Kipiyle Gereklilik Kipi Anlatımı

/-A/ istek kipi gerek /-A/ düzeninde kullanılarak gereklilik anlamı verir:

*Pes gerek feyz-i zülāl edem dökem sihr-i helāl 3081. "etmeliyim, dökmeliyim"*

*Gerek açā niqābını götüre ra 'yet-i rāyāt 7842. "açmalı, götürmeli"*

*Gerek kim edesin anı ri 'āyet 1999. "itibar etmelisin"*

*Gerek kim Ka 'be-yi kıble bilesin 2667. "bilmelisin"*

*Gerek kim bulasın vaşşāfin anuñ 1493. "bulmalısın"*

### 5.11. İstek Kipiyle Emir Kipi Anlatımı

İstek kipi eki /-A/, bazı örneklerde emir anlamı verir:

*Budur vācib ihsān edesiz behem / Faķire mesākine eytāma hem 3729. "ihsan edin"*

*Anuñ ümmetleri baña olalar hāmid ü şākir / Olalar rāki' u sācid olalar emrūme huñfāz 3856. "olsunlar"*

*Resūlümdür Muħammed hem bilesin 1023. "bil"*

*Ki ümmetle olasız anda bākī / Çıkarmayam kalasız anda bākī* 2197. “baki olun, baki kalın”  
*Bêşinci bu durur münker ma ‘āşiden şakınalar* 3351. “sakınsınlar”  
*Velî hoş tutasın Hasan’la Hüseyin’ümi pes* 4387. “hoş tut”  
*Çün-kim şırāt-ı müstakim üzre kim olasın muķim* 6250. “mukim ol, kalıcı ol”

### 5.12. İstek Kipiyle Şartın Hikâyesi Anlatımı

/-A/ istek kipi eki, Farsça *eger* edatıyla *eger* /-A/ düzeninde şartın hikâyesi anlamı taşımaktadır:<sup>1</sup>  
*Nazar edemezdi eger gözler anı göre* 568. “görseydi”  
*Eger olmayaydı arada hicāb / Yaķardı cehennem komazdı türāb* 595. “olmasaydı”  
*‘Arab’dan yeg eger millet olaydı / Resūlu’llāh o milletden geleydi* 2599. “olsaydı”  
*Eger bu olmayadı şarkıla garb / Harāb olup tolardı cengile harb* 8644. “olmasaydı”  
*Bu deñlü yıl u ay gün içre yā Rab / Eger secde kılam olam muķarreb* 8769. “secde etseydim”

### 5.13. İstek Kipinin Sıfat-Fiil Görevi

İstek kipi eki Farsça ilgi zamiri *ki* ve aynı görevin yüklendiği Türkçe *kim* ile birlikte sıfat-fiil grubu oluşturur:

*Cinānuñ kapuların açup kim ola hümām* 4429. “Cennetin sağlam olan kapılarını açıp...”  
*Şu kişi kim andan Ebū Bekr rāzī ola* 4432. “Ebu Bekir’in razı olduğu kişi...”  
*Benüm ‘ışķum anı ister ki benden gayrı şıǵmaya* 4533. “Benden başkasının sığmadığı aşkım onu ister.”  
*Gerü döne deye yā Rab [kim] uçmak / Tolu olmuş ki yer yok şıǵa barmak* 6733. “Parmak sığacak (kadar) yer yok.”

### 5.14. İstek Kipinin Zarf-Fiil Görevi

İstek kipi eki; Farsça *ger*, *eger*, *meger*, *çün*, *çünkim* edatlarıyla kullanılınca “-sa” veya “-ınca” anlamı verir:

*Cümle hayrātı anuñ getmiş ola / Tā meger kim tevbeyi etmiş ola* 4834. “tövbe edinceye kadar...”  
*Ger kişi handān eger giryān ola / Şonra tonı eskiye üryān ola* 4981. “olsa bile...”  
*Çün edeler işbu hāle intisāb / Süreler kim şoralar bir bir hisāb* 5162. “intisab edince...”  
*Budur ol-kim kopa çünkim kıyāmet / Yerinden tura halk düpdüz tamāmet* 5832. “kıyamet kopunca...”  
*Bu durur üçünci haşlet kim eger kādīr ola / Şunmaya ol nesneye kim olmaya idrār-ı Haķ* 3531. “kadir olursa”

### 5.15. İstek Kipinin Edat Yapma Görevi

“San-” fiili istek kipi 2. kişi ekiyle (sanasın) “*sanki*, *tıpkı*, *âdeti*” anlamıyla edat görevinde kullanılmıştır:

<sup>1</sup> Farsça *eger* ve *ger* edatlarından sonra fiile /-sa/ veya /-A/ ekleri getirilerek kurulan bu yapı için Yücel, *bilinen şartlı geçmiş zaman* adlandırmasını önerir (2002: 107).

*Her birisin şanasın yâkût u mercân lü’lü’dür* 319.

*Şanasın cānı ayrıldı bedenden* 1253.

*Bularuñ gözleri nūrı şanasın berķ-i hāţıfdur* 6068.

*Aķan gözlerinin yaşı şanasın lü’lūdūr lālā* 6640.

*Anuñ dördüncisi lü’lü şanasın aķlıķı aķ ķar* 6892.

## Sonuç

Fiilde görünüş kategorisinin sınırları henüz tam olarak çizilememiş, hemen her tanıma başka bir araştırmacı tarafından itiraz edilmiştir. Bu tanımlamalar ve itirazlar da dikkate alınarak fiilde görünüş kavramı, kısa ve kapsayıcı bir ifadeyle *çekimli fiildeki zaman kayması* ve *işlev değişmesi* olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada Yazıcıoğlu’nun Muhammediye adlı mesnevisi bu tanım doğrultusunda fiilde görünüş kategorisi açısından incelenmiştir.

Muhammediye, Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi eserlerinden olması sebebiyle çok sayıda fonolojik dil verisi sunmasının yanı sıra söz dizimi ve biçim bilimi açısından da önemli örnekler barındırmaktadır. Eserdeki fiillerin görünüş kategorisi örnekleri, konuya tarihî metinler penceresinden bakış için önem arz etmektedir. Eserde *duyulan geçmiş zaman*, *görülen geçmiş zaman*, *geniş zaman* ve *istek kipinin* farklı anlatım ve işlevlerde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Eserdeki örneklerden hareketle şu sonuçlara varılmıştır:

- a. Duyulan geçmiş zaman kipiyle görülen geçmiş zaman anlatılmıştır.
- b. Görülen geçmiş zaman kipiyle duyulan geçmiş zaman anlatılmıştır.
- c. Görülen geçmiş zaman kipiyle şimdiki zaman anlatılmıştır.
- ç. Geniş zaman kipiyle şimdiki zaman anlatılmıştır.
- d. Geniş zaman kipiyle gelecek zaman anlatılmıştır.
- e. Geniş zaman kipiyle duyulan geçmiş zaman anlatılmıştır.
- f. İstek kipiyle geniş zaman anlatılmıştır.
- g. İstek kipiyle gelecek zaman anlatılmıştır.
- ğ. İstek kipiyle şimdiki zaman anlatılmıştır.
- h. İstek kipiyle gereklilik kipi anlatılmıştır.
- ı. İstek kipiyle emir kipi anlatılmıştır.
- i. İstek kipiyle şartın hikâyesi anlatılmıştır.
- j. İstek kipi sıfat-fiil görevinde kullanılmıştır.
- k. İstek kipi zarf-fiil görevinde kullanılmıştır.
- l. İstek kipi edat yapma görevinde kullanılmıştır.

Görüldüğü üzere Türk dilindeki bu anlatım çeşitlenmesi ve genişlemesi; dilin anlatım gücünün de gelişmesi, genişlemesi ve çeşitlenmesi anlamına gelmektedir. Tarihî metinlerin bu sürece tanıklık etmesi, dilin gelişme serüvenine ışık tutması açısından son derece önemlidir.

## Kaynakça

- Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara, TDK Yayınları.  
Banguoğlu, T. (1979). *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*. İstanbul, Dergâh Yayınları.

- Banguoğlu, T. (1998). *Türkçenin Grameri*. Ankara, TDK Yayınları.
- Benzer, A. (2012). *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*. İstanbul, Kabalıcı Yayınları.
- Demirgüneş, S. (2007). *Türkçede Görünüş ve Zaman Morfemleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Deny, J. (1995). *Türk Dilinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi)*, (O. Şahin, Çev.). Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilaçar, A. (1971). Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi. *TDAY Belleten*, 19, 83-145.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul, Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Gencan, Tahir N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara, Ayraç Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1982). *Dilbilgisi Terimler Sözlüğü, 4. Baskı*. Ankara, AÜ DTCF Yayınları.
- Johanson, L. (1971). *Aspekt im Turkischen*. Uppsala.
- Kocaman, A. (1981). Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler. *TDAY Belleten*, 28-29, 81-85.
- Koç, N. (1996). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul, İnkılâp Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi*. Ankara, TDK Yayınları.
- Musaoğlu, M., Kirişçiöğlü, F. (2008). Türk Dil Biliminde Görünüş Kategorisi İncelemesi Üzerine. *Türkologia*, 3, 11-25.
- Topaloğlu, A. (2019). *Karşılaştırmalı Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara, TDK Yayınları.
- Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde Bakış (Aspektotempora). *Türkbilig*, 5, 124-133.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul, Multilingual Yayınları.
- Yaman, E. (2018). *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları, 4. Baskı*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yazıcıoğlu Mehmet (1449). *Muhammediye* (Müellif hattı). Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Kitaplığı. No.: 431/A. 330 varak.
- Yazıcıoğlu Mehmet (1556). *Muhammediye*. Millî Kütüphane-Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Kitaplığı. Arşiv Numarası: 06 Hk 4950. 278 varak.
- Yılmaz, K. (2020). *1556 Tarihli Muhammediye, İnceleme-Metin-Dizin*, Yayımlanmamış doktora tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Yücel, B. (2002). *Adnî Divanı*. Ankara, Akçağ Yayınları.



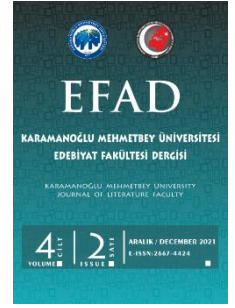


# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** Araştırma Makalesi  
**Kabul Tarihi:** 09 Eylül 2021

**Gönderim Tarihi:** 25 Ağustos 2021  
**Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atf Künyesi:** Aydoğdu, H. & Kara Özkan, N. (2021). Z Kuşığı Gençliğinin İdeal Yöneticiye Yönelik Metaforik Algılarının İncelenmesi: Aksaray İli Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 228-262.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.987160>

## Z KUŞAĞI GENÇLİĞİNİN İDEAL YÖNETİCİYE YÖNELİK METAFORİK ALGILARININ İNCELENMESİ: AKSARAY İLİ ÖRNEĞİ

**Hamza AYDOĞDU\***

**Neşe KARA ÖZKAN\*\***

### Öz

Gelişen teknolojinin içinde dünyaya gelen Z kuşağı, teknolojinin öncülük ettiği değişimi yaşamın bir parçası olarak algılamış ve hayatı da bu yönde şekillenmiştir. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte bilgiye ulaşma imkânları geliştiği için kendilerini çok yönlü olarak geliştirme fırsatı bulan bu kuşak özellikle sosyal medya aracılığıyla haberleşme ve organize olma becerisine sahiptir. Literatürde yaygın olarak 2000’li yılların başında dünyaya gelen kuşak olarak kabul gören Z kuşağı iş yaşamında varlığını henüz gösterecektir. Ülkenin geleceğinde söz sahibi olacak olan bu gençliği anlamak ve onların ihtiyaçlarına cevap verecek bir yönetim sunmak için Z kuşağının ideal yönetici algısının belirlenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın konusu Z kuşağı gençliğinin ideal yönetici algılarının metaforlar yoluyla çözümlenmesidir. Bu amaçla Aksaray İl Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı liselerde öğrenim gören gençlerden “Bana göre yönetici ..... gibidir. Çünkü ....” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. 627 katılımcı ile gerçekleştirilen araştırmada katılımcılar “G1, G2, G3...” şeklinde temsil edilmiştir. Gençlerin kaleme aldığı metaforik algı cümlelerinden 847 metafora ulaşılmış ve bu metaforlar kategoriler altında düzenlenmiştir. Yapılan incelemelerde 30 temaya ulaşılmıştır. Bunlar: Adalet, sorumluluk, eşitlik, rehberlik, samimiyet, demokratiklik, yenilikçilik, anlayışlılık, saygılı olmak, destekleyicilik, kendinden emin olmak, çalışkanlık, birikimlilik, dengeli yönetim anlayışına sahip olmak, işin ehli olmak, otoriter olmak, ileri görüşlülük, güvenilirlik, gereklilik, disiplinli çalışma, kararlılık, uyumluluk, hoşgörülü olmak, tecrübeli olmak, yardımseverlik, yaratıcılık, iyi niyetli olmak, denetleyicilik, örnek olmak ve hâkim olmaktır. Araştırma sonunda, elde edilen bulgulardan hareketle geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** İdeal yönetici, Yönetici, Yönetici Algısı, Z kuşağı.

### Investigation of the Metaphoric Perceptions of Generation Z Towards the Ideal Manager: The Case of Aksaray

#### Abstract

Generation Z, the generation born in the early 2000s according to the literature, has perceived the changes brought on by the era of rapid technological development into which they were born as part of life and their lives have been shaped in this direction. This generation, which has had the opportunity to develop in a versatile way, has the ability to communicate and organize, especially through social media, as the possibilities of accessing information have improved thanks to the internet.

\* Doç. Dr. (Vali), Aksaray Valiliği, Aksaray/Türkiye. E-Posta: [hamza.aydogdu@icisleri.gov.tr](mailto:hamza.aydogdu@icisleri.gov.tr) Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7363-7542>.

\*\* Dr. (Öğretmen), Aksaray İl Millî Eğitim Müdürlüğü ARGE Birimi, Aksaray/Türkiye, E-Posta: [ns\\_kr@hotmail.com](mailto:ns_kr@hotmail.com), Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-7639-9773>.

However, Generation Z has yet to show its existence in business life. This research was carried out with the idea that this generation's perception of the ideal manager should be determined in order to understand these youth who will one day have a say in the future of the country as well as to offer them a style of management that will meet their needs. The subject of the study is the analysis of Generation Z's perceptions of the ideal manager through metaphors. For this purpose, high school students studying at schools affiliated to the Aksaray Provincial Directorate of National Education were asked to complete the following sentence: "In my opinion, the administrator is like a/an.... because ....." The research was conducted with 627 participants, whose identities have been kept anonymous and coded as G1, G2, G3, etc. A total of 847 metaphors were generated in these perception sentences, which were then organized into categories. Analysis of these categories yielded 30 different themes: justice, responsibility, equality, guidance, sincerity, democracy, innovation, understanding, respect, support, self-confidence, hard work, accumulation, having a balanced management approach, being competent, being authoritarian, foresight, reliability, necessity, disciplined work, determination, compatibility, tolerance, being experienced, benevolence, creativity, being good-intentioned, controlling, being an example, and being dominant. At the end of the research, suggestions developed based on the findings are included.

**Keywords:** Generation Z, Ideal manager, Manager, Manager Perception.

## Giriş

İnsanların yaşantılar sonucu zaman içerisinde düşünce, tutum, davranış ve algılarında değişmeler gerçekleşmektedir. Bunun altında küresel anlamda yaşanan iletişimin ve etkileşim sonucunda zamanla ihtiyaçların ve önceliklerin değişmesi, buna bağlı olarak yaşam biçiminin de değişmesinin bulunduğu söylenebilir. Örneğin bundan 30-40 yıl öncesinde kadınların çoğu yalnız ev işleri ve çocuk eğitimiyle ilgilenirken bugün iş hayatının pek çok alanında boy göstermektedir. Dolayısıyla bu, toplumun zamanla kadının sosyal statüsüne bakışını etkilemiştir. İnsanın yaşam biçimini ve hayata bakışını etkileyebilecek boyuttaki değişimler günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte çok daha hızlı yaşanmaktadır. Günümüzde de gelişen teknolojiye en hızlı ayak uyduran kesim gençlerdir. Çünkü onlar bu değişimin yaşandığı dönemde dünyaya gelmiş ve büyüklerinde olduğu gibi uyum sağlama çabası yaşamadan doğal bir şekilde gerçekliğini özümsemiştir.

İnternetin varlığı iletişim sektöründe olağanüstü bir hızla gelişmesini sağlamıştır. Küreselleşen dünyanın bir ucunda yaşanan bir olayın haberi diğer bir ucuna çok kısa bir sürede ulaşmaktadır. Hatta dünyanın farklı yerlerinde bulunan kişiler aynı anda internet ortamında buluşup iletişim kurabilmektedirler. İletişim beraberinde etkileşimi de getirmektedir. Toplumlar birbirlerini kültürel anlamda da etkilediğinden teknolojiyle i ie olan gençlerde bu etki daha çok gözlenmektedir. İnternet iletişim dışında bilgiye ulaşma ve öğrenme konusunda da kullanıcılara büyük kolaylık sunmaktadır. 21. yüzyılın başlarına kadar kütüphanelerde kitapların sayfalarını karıştırarak ulaşılan bilgilerin daha fazlasına günümüzde çok daha kısa bir sürede bilgisayar ekranından ulaşılabilmektedir. Dolayısıyla Z kuşağının daha çok çaba göstermek zorunda kalan kuşaklara göre teknolojinin sunduğu imkânlar sayesinde daha kolay bir yaşam sürdüğu söylenebilir.

Çalışma hayatında kendilerini henüz yeni görmeye başladığımız gençliğin var olan potansiyellerinden yararlanmak ölkemizin gelişimi için önemlidir. Bu bağlamda onların bilgi birikimlerini sahaya yansıtılabilmelerini sağlamak amacıyla öncelikle ideallerindeki yönetici profillerinin belirlenmesinin önemli ve gerekli olduğu düşünölmektedir. Kişilerin verimliliklerinin artması onların refahının sağlanması ile mümkündür. TÜİK verilerine göre Türkiye'de toplam nüfusun %15,4'ünü genç nüfus oluşturmaktadır. Genç nüfus yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde (2020 yılında) genç nüfusun %28,6'sının 15-17 yaş grubunda, %19,8'inin 18-19 yaş grubunda, %31,3'ünün 20-22 ve %20,4'ünün ise 23-24 yaş grubunda yer aldığı görölmektedir (TÜİK, 2021). Bu verilerden hareketle Z kuşağının ölk nüfusunun %15,4'ünü oluşturduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu gençlerin dar kapsamda çalışma hayatlarında verimliliklerinin sağlanması, geniş kapsamda da tatminkâr bir yaşam biçiminin sunulması onlara uygun bir yönetim anlayışından geçer.

Kuşaklar arasındaki farklılıklar onların dünya görüşlerinde, yaşam tarzlarında ve değer yargılarında kendilerini göstermektedir. Z kuşağını diğer kuşaklardan ayıran en önemli nitelikleri onların teknolojiyi daha iyi kullanabilmeleri, bir başka deyişle teknolojiyi yaşamlarının doğal bir parçası olarak görmeleridir.

Taş ve Kaçar'a (2019) göre yalnızlığı daha çok tercih eden bu kuşak zevklerine daha düşkün olmakla birlikte teknolojiye hâkim olduklarından işlerini kısa sürede ve ciddiyetle yürütmektedirler.

## 1. Kuşak Türleri

Türk Dil Kurumunun yaptığı tanımlamaya göre kuşak, “*Yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğudur.*” (TDK, 1998: 1421). Yapılan tanımdan da anlaşılacağı gibi kuşakların ortak yaşamışlıklardan kaynaklı olarak kendilerine özgü bir yaşayış biçimi ve hayata bakış açısının bulunduğu söylenebilir. Kuşaklar ve onların taşıdığı özellikler üzerine yapılan araştırmalarda Z kuşağına kadar dört farklı kuşak türünün varlığından söz edilmektedir. Bunlar: 1927-1945 arasında dünyaya gelen gelenekselci kuşak, 1946-1964 doğumlu bebek patlaması kuşağı, 1965-1980 yılları arasında doğan X kuşağı ve 1981-1999 arasında doğmuş Y kuşağı olarak nitelendirilmektedir (Castellano, 2014: 40).

### 1.1. Gelenekselci Kuşak

İkinci Dünya Savaşı ve 1929 krizi gibi tüm dünyayı kuşatan ve sarsan acı verici olayların yaşandığı yıllarda dünyaya gelen bu kuşak gelenekselci kuşak, sessiz kuşak ve savaş kuşağı olarak da adlandırılmaktadır (Akdemir vd., 2013: 14). Dünyanın en az yoğunluğuna sahip yaş grubu olarak değerlendirilen bu kuşak yokluk, kıtlık, çok kısıtlı ekonomik imkânlarla yaşamını sürdürmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Günümüzün büyük anneanne/babaanne ve büyük dedeleri bu kuşakta bulunmaktadır (Kılıç, 2017: 109).

### 1.2. Bebek Patlaması Kuşağı

Bebek Patlaması kuşağı (The Baby Boomers), 2. Dünya savaşı sonrası 1940-1960 yılları arasında dünyaya gelen yaklaşık bir milyar bebekten dolayı bu ismi almıştır (Erden Ayhün, 2013: 39). Bu kuşak işkolik olarak da bilinmekle birlikte kuşak bireyleri takım odaklı çalışmayı ve yetkilendirilmeyi seven kişilerdir (Hahn, 2011: 120). Kaliteli bir yaşamın ancak çok çalışmakla sağlanabileceğini düşünen bu kuşak temsilcilerinde, “şimdi çok çalış, ileride karşılığını alırsın” düşüncesi hâkimdir (Acılıoğlu, 2015:25). Ayrıca yapılan bir araştırmaya göre bu kuşak, diğer kuşaklara göre daha çok zorlayıcı görevler üstlenmek istemektedir (Schullery, 2013: 260) ve daha rekabetçidir (Becton vd., 2014: 177).

### 1.3. X Kuşağı

1964-1979 yılları arasında yurt içinde ve yurt dışında yaşanan karışıklar, X kuşağının huzursuzluk ve korkunun hâkim olduğu bir toplumda içerisinde büyümesine neden olmuştur. X kuşağının çocukluğunda 68 kuşağının kutuplaşmış siyasi algısıyla ve gençliğinde ise 1980 askeri darbesiyle tanışmıştır. Bu nedenle X kuşağı, otoriteye karşı temkinli yaklaşmaktadır. Başka bir deyişle ağır siyasi şartlar sebebiyle sosyal olaylara karşı duyarlı ancak çekingen bir yapıya sahiptirler (Çatalkaya, 2014: 19). Bebek patlaması kuşağı ebeveynlerinin “çalışmak için yaşamak” anlayışı, X kuşağında “yaşamak için çalışmak” anlayışına dönüşmüştür (Özer vd., 2014:126).

### 1.4. Y Kuşağı

1980-2000 yılları arasında dünyaya gelen bireyleri kapsayan bu kuşak, adını İngilizcedeki “Why” (Neden) kelimesinden almıştır. Hayatı sorgulayan, irdelleyen ve eleştiren yapılarından dolayı “Why Generation” (Neden Kuşağı) ismi ile anılmaktadırlar (Aka, 2018: 121). İş hayatına katılan yaş grupları arasında önemli bir kısmını Y kuşağı oluşturmaktadır. Diğer kuşaklara göre belirgin farklılıkları bulunmaktadır. Çocukluk dönemlerinden ergin olma sürecine kadar, politik sessizlik, teknolojik bağımlılık, iş yaşamında köklü değişiklikler ve olağan dışı bir tüketim anlayışı ile karşılaşmışlardır (Şalap, 2016: 38).



Dixon ve diğerlerine (2013) göre Y kuşaağı kendini geliştirmeye ilgi duyar. Yeni durumlara ve ortamlara kolaylıkla uyum sağlayabilen Y kuşaağı hızlı düşünme ve birden fazla işi bir arada yapabilme becerisine sahiptir. Ancak yaptıkları işten sıkılma eğilimi bulunması sebebiyle anlamlı iş yapmak istemektedirler (Adıgüzel vd., 2014: 174).

### 1.5. Z Kuşaağı

Z kuşaağı olarak adlandırılan nesil 2000 yılı ve sonrasında doğan kişileri kapsamaktadır. Gelişen teknoloji sayesinde bilgiye ulaşma imkânları ve kapasiteleri oldukça yüksektir. Eğitimi erken yaşta almaya başlayan bu kuşaağın zihinsel gelişimi de yüksektir. X ve Y kuşaklarına göre daha bireyci olan Z kuşaağı sosyal medya ile sosyalleşir ve aynı anda birden fazla işi yapabilme yeteneklerine sahip oldukları kabul edilmektedir (Senbir 2004: 27-28). Bu neslin bireyleri, içinde bulundukları bireyselleşme kaynaklı yaşadıkları yalnızlıktan dolayı “The New Silent Generation (Yeni Sessiz Kuşak)” olarak adlandırılmaktadır. Hızla gelişen teknoloji ortamında yetiştiklerinden sanal dünya konusunda Y kuşaağına göre daha çok bilgi sahibidirler (Mercan, 2016: 65). Bu kuşaağın önceki nesillerden en büyük farklarından birisi, değişimin fazlasıyla hızlı ve kırılmalar hâlinde gerçekleştiği bir dönemde dünyaya gelmeleri olarak değerlendirilmektedir (Altuntuğ, 2012: 206). Z kuşaağının yaşadığı dönem mercek altına alındığında hızlı teknolojik gelişim, bilgiye kolay erişim imkânının bulunmasının yanı sıra önceki nesillere göre refah seviyesinin yüksek olması, akıllı telefonlarla birlikte sosyal medyanın hayatın içinde olması ve küresel çapta yaşanan gelişmelerin etkisinin kısa sürede ülkede görülmesi göze çarpmaktadır (Taş ve Kaçar, 2019). Milenyum çağı olarak nitelendirilen içinde bulunduğumuz dönemde teknolojinin olağanüstü gelişimi insan hayatının her alanına yansımaktadır. Bu hızlı değişimin içerisinde bulunan gençlik, değişimi yaşamın bir parçası olarak algılamakta ve buna kolaylıkla uyum sağlamaktadır.

Arar’a (2016) göre çalışma hayatında yavaş yavaş kendilerini göstermeye başlayan Z kuşaağının yönetimden (iş hayatından) beklentileri şunlardır:

- “- *İş yerinde ve çalışma zamanında esneklik*
- *İş-yaşam dengesi*
- *Hiyerarşik yapıdan çok organik örgütlenme,*
- *Hem dikey hem yatay kariyer ilerlemesi olanağı,*
- *Verilen işlerde monotonluktan uzak, yenilikçi ve teknolojinin entegre edildiği görevler,*
- *Başarisının çalıştığı saatten çok yaptığı ve ortaya çıkardığı iş ile değerlendirilmesi*
- *Maddi tatmin kadar manevi tatmin de sağlayan fırsatlar ve getiriler,*
- *Takım ruhundan daha çok bireysel çalışmayı tercih ettikleri için bireysel ofisler*
- *Teknolojik araçlar (Bilgisayar, internet vb.) kendilerine tahsis edilmesi”* (Arar, 2016: 104-105).

Z kuşaağı erken yaşlardan itibaren aldıkları eğitim ve teknolojik olanaklar sayesinde ayrıntılarda kaybolmadıkları ve nokta atışı yapabildiklerinden çalıştıkları şirketlerin başarisında etkilidirler. Bu kuşak maddi kazancın yanı sıra iş tatminine de önem verir. Zamanın ve bilginin hızına çabuk uyum sağlarlar ayrıca eğlenerek çalışma ve sürekli olarak öğrenme eğilimindedirler. Teknoloji sayesinde yeteneklerini çabukça geliştirme imkânına ve örgütsel yapıların geleceklerinde etkili olacak çoğunluğa sahip olma özelliklerinden dolayı bu kuşak günümüzde işletmelerin gereksinim duyduğu varlıklar olarak görülmektedir. Ülkemizde Z kuşaağı olarak nitelendirilen kişilerin sayısı 18 milyon dolayındadır. Genç nesli böylesine yüksek oranda olan bir ülkede bu kitleyi tanımak, anlamak ve onlara hitap edebilmek çok önemlidir (Taş, Demirdöğmez ve Küçükoğlu, 2017).

## 2. Amaç

Bu araştırmanın amacı lise öğrencileri üzerinden Z kuşuğu gençliğinin ideal yönetici algısını araştırmak ve bu kuşuğun yöneticiden beklentilerini belirlemektir.

## 3. Yöntem

Yöntem bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizine yönelik bilgilere yer verilmiştir.

### 3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada Z kuşuğu gençliğinin idealindeki yöneticinin vasıflarına ilişkin metaforik algılarını belirlemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımlarından olgu bilim (fenomenoloji) deseni uygulanmıştır. Olgu bilimin odak noktası farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 69).

### 3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Aksaray İl Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı il merkezindeki devlet ve özel ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmaya 627 lise öğrencisi katılmıştır. Ayrıca araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Araştırmaya başlamadan önce Aksaray Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 2021/04-36 numaralı izin alınmıştır.

### 3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada katılımcıların ideal yönetici algılarını belirlemek için “Bana göre yönetici ..... gibidir. Çünkü ..... .” cümlesi oluşturulmuş ve eksiksiz bir şekilde tamamlamaları için internet üzerinden kendilerine gönderilmiştir. Veriler iki hafta içerisinde toplanmıştır.

### 3.4. Verilerin Analizi

Toplanan verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle cümleler tek tek okunmuştur. Açıklaması veya metaforu bulunmayan, metafor ile açıklaması arasında anlam ilişkisi bulunmayan cümleler araştırma kapsamına alınmamıştır. Katılımcılar “G1, G2, G3...” şeklinde temsil edilmişlerdir. Metaforik algı cümleleri okunarak kodlanmış ve ardından metaforlar listelenmiştir. Metaforlar, kendileri ile ilgili yapılan açıklamalara göre gruplandırılmış ve bunlar esas alınarak temalar oluşturulmuştur. Ayrıca çalışma sırasında örnek cümleler de seçilmiştir. Nitel araştırmalarda doğrudan alıntılara yer vermek ve bunlardan hareketle sonuçları açıklamak geçerlik için önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 257). Bu nedenle araştırmanın geçerliğini sağlamak için katılımcıların ifadelerinden alıntılar yapılmıştır.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla analizlerin tamamlandıktan sonra diğer araştırmacı tarafından tekrar analiz yapılmıştır. Bu analizde 7 metaforun farklı kategori altında toplandığı görülmüştür. Uyuşum yüzdesi formülüne (Güvenirlik = Görüş birliği sayısı / toplam görüş birliği + görüş ayrılığı sayısı) (Miles ve Huberman, 2015) göre güvenilirlik değeri 0,94 olarak bulunmuştur. Daha sonra araştırmacılar arasında görüş birliği sağlanarak metaforlar uygun kategoriler altında düzenlenmiştir.

#### 4. Bulgular

Z kuşağı gençliğinin idealindeki yönetici profilinin metaforlar üzerinden belirlenmesine yönelik olarak yapılan araştırma, 627 metafor cümlesi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan içerik analizi sonucunda 30 tema belirlenmiştir. Bu temalar ve onların sıklıklarına ilişkin bulgular şunlardır:

**Tablo 1.** İdeal Yönetici Algısına İlişkin Temalar ve Frekans Dağılımı

Tema	f	Tema	f	Tema	f
Adalet	108	Kendinden emin olmak	24	Kararlılık	11
Sorumluluk	88	Çalışkanlık	23	Uyumluluk	11
Eşitlik	72	Birikimlilik	21	Hoşgörülü olmak	9
Rehberlik	68	Dengeli yönetim anlayışına sahip olmak	22	Tecrübeli olmak	8
Samimiyet	66	İşin ehli olmak	17	Yardımsızlık	8
Demokratiklik	52	Otoriter olmak	16	Yaratıcılık	6
Yenilikçilik	47	İleri görüşlülük	16	İyi niyetli olmak	6
Anlayışlılık	35	Güvenilirlik	14	Denetleyicilik	6
Saygılı olmak	26	Gereklilik	13	Örnek olmak	5
Destekleyicilik	24	Disiplinli çalışma	13	Hâkim olmak	4

Yukarıdaki tabloda yer alan bulguların hazırlanmasında 627 katılımcıdan alınan metaforik algı cümleleri analiz edilmiştir. Bazı katılımcılar cümlelerinde birden fazla metafor kullandıkları için araştırmada 847 metafora ulaşılmıştır. Bu metaforlar üzerinde içerik analizi yapılmış ve 30 tema geliştirilmiştir.

#### 4.1. Adalet Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin metaforik algı cümlelerinden hareketle ulaşılan veriler üzerinde yapılan analizlerde en fazla koda sahip olan ve dolayısıyla en sık rastlanan ideal yönetici niteliğine ilişkin kavram adalettir. Araştırmada yer alan 108 metafor üzerinden adalet temasına ulaşılmıştır. Aşağıdaki tabloda adalet temasının oluşturulmasında yararlanılan metaforlar yer almaktadır:

**Tablo 2.** Adalet Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Adalet	17	Arkadaş	2	Nitelikli yönetici	1	Peygamberimiz	1
Lider	14	Aile	2	İyi yönetici	1	Hz. Ömer	1
Baba	9	Adalet terazisi	1	Gerçek bir lider	1	Hz. Ali	1
Terazi	9	Adaletin geleceği	1	İdealist lider	1	Bütün	1
Hâkim	8	Adalet heykeli	1	Müdür	1	Altın oran	1
Atatürk	5	Adaletli yönetici	1	İyi bir patron	1	Pusula	1
Kanun	4	Eşitlik ve Adalet temsili	1	Komutan	1	Bilgisayar	1
Adaletli lider	3	Hukuk	1	Ana kraliçe	1		
Adaletli genç birisi	2	Avukat	1	Görev insanı	1		
Ağaç	2	Anayasa	1	Hakem	1		
Anne	2	Gerçek yönetici	1	Öğretmen	1		

Adalet temasıyla ilişkilendirilen bulgular kapsamındaki metaforların yer aldığı algı cümlelerinden bazıları şunlardır:

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi adalet gibidir, çünkü herkese eşit davranır. (G22)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi adalet gibidir, çünkü adil, eşit, hak, hukuk kapsamında yönetmelidir. (G35)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi adalet gibidir, çünkü insanlar arasındaki hakkı, eşitliği, adaleti merhameti bizlere iyi gelecek şeyleri hak ve hukuk çevresinde gözetirler ve gözetmelidirler. (G128)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi adalet gibidir çünkü herkese adil davranmayı amaçlar ve zalim gibi davranmamalıdır. (G367)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi terazi gibidir. Çünkü her konuda adaletli olacağına inanyorum. (G95)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi terazi gibidir, çünkü ülkeye eşitlik ve adalet gerekmekte. (G114)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi adalet terazi gibidir. Gerekli haklar herkese tanınmalı eşit davranılmalıdır. Yönetici yönettiği yerdeki kişiler hakkında bilgi sahibi olmalı ve ihtiyaçlarını gidermelidir. Gereken adalet sağlanarak yönetilen kişileri hukukun varlığına ve yöneticinin iyi bir lider, yönetici olduğuna inandırmalıdır. Görev dağılımı yaparken hak edeni hak ettiği şekilde görevlendirip kalkınma sağlamalıdır. (G43)*

*Adaletli olmalı herkese eşit davranan tıpkı bir hâkim gibi. (G41)*

*Z kuşağı yöneticisi hâkim gibidir. Kararı verirken insanları dinler ama son kararı adaletli bir şekilde kendisi verir. (G576)*

*Kanun gibidir. Z kuşağı yöneticisi, yeni gençliğin her şeyin farkında olduğunu bilen, herkese adil davranan ve asla doğru yoldan çıkmayan biridir çünkü Z kuşağı bunları yerine getirmeyen bir yöneticiye her daim karşı çıkacaktır. (G617)*

*Adil bir lider gibidir. Çalışanlar olmasa ve onlara adil davranılmazsa işler ilerlemez. (G384)*

*Adaletli, genç birisi gibidir. Çünkü adaleti sağlamak yöneticinin elindedir ve adalet olmayınca ne huzur ne de mutluluk olur. Genç olması ise daha çok anlayışlı olacağına düşünüyorum. (G119).*

*Mustafa Kemal Atatürk gibidir. Atatürk'ün ilkelerini anlamaya ve uygulamaya çalışır çünkü biliyoruz ki Atatürk kararlarını adaletli ve halkına göre en iyi olacak şeyleri seçmiştir. (G614)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi aile babası gibidir. Çünkü ... kimsenin hakkını kimseye yedirmez. (G236)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi baba gibidir. Çalışanlarına adaletli, iyi davranan bir baba figürü gibidir. (G272)*

*Babam gibidir. Çünkü babam çok adaletli, iyi insanların arkasında duran biridir. (G434)*

*Anne gibidir. Çünkü yardımsever adaletli biraz da sevecen olmalı. Bizi çalışmaya zorlamadan teşvik etmeli. (G256)*

*Aile gibidir. Yönetici işçisini ailesinden biri gibi gözetmeli. Hakkını vermeli fikirlerini sormalı. (G447)*

*Arkadaş gibidir çünkü herkese eşit davranır hak yemez. (G556)*

*Lider gibidir. Çünkü adaletlidir . (G178)*

*Lider gibi çalışanlarına adil ve adaletli davranmalı. (G195)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi lider gibidir. Çünkü bir lider kadar zeki aynı zamanda adaletli olmalıdır. (G232)*

*Gerçek bir lider gibidir. Çünkü insanlara eşit bakıyorlar ve her zaman adaletten yanalar. (G253)*

*Z kuşağı yöneticisi ağaç gibi olmalıdır herkese adaletli olup birliği sağlamalıdır. (G110)*

#### 4.2. Sorumluluk Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin ideal yönetici algısına yönelik yapılan araştırmada sorumluluk temasıyla ilişkili olan 88 metafora ulaşılmıştır. Öğrencilerin metaforik algı cümlelerinden elde edilen metaforlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 3.** Sorumluluk Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Baba	31	Müdür	2	Romandaki ana karakter	1	Ana kraliçe	1
Lider	16	Devlet	2	Çatı	1	Siber güvenlik uzmanı	1
Anne	5	Aile büyükleri	1	Adalet	1	Büyüğümüz	1
Anne-baba	5	Çalışan birey	1	Karınca	1	Bütün	1
Aile	3	Planlı ve programlı birisi	1	Disiplin	1	Komutan	1
Atatürk	3	Bilgin	1	Halktan biri	1	Terazi	1
İdeal-iyi yönetici	2	Hücre çekirdeği	1	Arkadaş	1	Patron	1

Sorumluluk teması kapsamında yer alan metaforik algı cümlelerinden bazıları şunlardır:

*Bana göre z kuşağı yöneticisi baba gibidir. Çünkü çalışanlarına karşı onlara bakmakla sorumludur. (G12)*

*Bir baba gibidir daha iyi bir hayat, daha yaşanılabilir bir yer için çabalar en önemlisi de adaletli olur. (G21)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi baba gibidir. Çünkü belirli bir çatı altında toplanan insanlara sahip çıkar. Onların ihtiyaçlarını gözetir. Onlara liderlik eder. Onları geleceğe en güzel ve en iyi şekilde hazırlamaya çalışır. (G175)*

*Baba gibidir çünkü sorumluluk alır ve baba görevini üstlenir. (G60)*

*Z kuşağı yöneticisi anne gibidir. Çünkü sahip çıkar. (G378)*

*Anne gibidir. Çünkü çalışanlarıyla ilgilenir ve onların işsizlik problemleriyle, geçim sıkıntılarıyla ilgilenir. (G395)*

*Z kuşağı yöneticisi anne-baba gibidir. Çünkü yönetici çalışanlarına en az kendi evladı gibi değer vermeli ve onların çalışma ortamını olabildiğince kaliteli tutmalıdır. (G115)*

*Anne ve baba gibi olmalıdır. Birbirlerine danışan ve kendilerine danışılan... Anne ve baba aile yönetiminden sorumludur, ailenin her bir ferdiyle her yönden ilgilenmeleri vazifeleri vardır. Gerçek bir yönetici de böyle olmalıdır. (G607)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi bir aile gibidir çünkü aile her zaman çocuklarının yanında olur ve iyi bir yönetici ise aynı bunun gibidir ne yaparsa yapsın hep bizim için yapar bizim geleceğimiz için yapar. (G403)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi lider gibidir. Çünkü her şeyin başında olması gerekir. (G23)*

*Lider gibidir çünkü herkesin yönetimi onun elindedir. (G137)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi lider gibidir çünkü bütün işlerin sorumluluğunu ve çalışma düzenine uygun bir şekilde işi yürütmeye çalışır. (G257)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi Mustafa Kemal Atatürk gibidir. Çünkü her zaman işinin başında olmalı, işinin en iyisi ve adil olması gerekiyor. (G331)*

*Bir ideal bir yönetici gibidir. Çünkü bir yönetici sadece görevini yapmak için işini yapmamalı o işe tüm benliğiyle destek olmalı. (G112)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi müdür gibidir. Çünkü nerdeyse müdürle aynı sorumlulukları alır. (G312)*

### 4.3. Eşitlik Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin ideal yönetici algısını belirlemeye yönelik yapılan araştırmada eşitlik temasıyla ilişkili olan 72 metafora ulaşılmıştır. Öğrencilerin metaforik algı cümlelerinden elde edilen kodlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 4.** Eşitlik Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Lider	12	Kanun	4	Atatürk	1
Terazi	11	Patron	1	Ana kraliçe	1
Baba	10	Doğru	1	Kral	1
Adalet	8	Fırsat eşitliği	1	Doktor	1
Hâkim	6	Adalet ve eşitlik temsili	1	Bütünlük	1
Adaletli yönetici	5	Arkadaş	1	Anne	1
Öğretmen	4	Adalet heykeli	1		

Eşitlik temasında bahsi geçen metaforik algı cümlelerinden bazıları şunlardır:

*Lider gibidir çünkü herkesin eşitliğini korur ve savunur. (G604)*

*Lider gibidir çünkü herkese eşit şekilde davranır. (G585)*

*Lider gibidir çünkü çalışanlarını ayırım etmeden onların düşüncesini önemser ve bencillik yapmadan değerlendirir. (G461)*

*Gerçek bir lider gibidir. Çünkü insanlara eşit bakıyorlar ve her zaman adaletten yanalar. (G253)*

*Adaletli yönetici gibidir. Çünkü kadın erkek eşitliği her şeyden önce geliyor. (G80)*

*Adaletli bir lider gibidir. Çünkü çalışanlara eşit, saygın davranır, haklarını bilir. (G108)*

*Baba gibidir. Çünkü çalışanlarını rahatlatarak, herkese eşit davranır. (G304)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi baba gibidir. Çünkü ... eşitlik sağlaması gerekir. (G445)*

*Bir baba gibidir. Z kuşağı insanlar arasındaki ayrımcılığın bitmesini amaçlar. Herkese eşit şartlar vermesi bizim için önemlidir. (G374)*

*Hâkim gibidir. Çünkü her alanda eşit davranmalıdır. (G136)*

*Hâkim gibidir. Çünkü yönetici her zaman eşit davranmalıdır. (G152)*

*Hâkim gibidir. Çünkü eşit ve adaletlidir, insanları sınıflandırmaz. (G168)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi öğretmen gibidir. Çünkü bir öğretmen eşit davranır. (G449)*

*Z kuşağı yöneticisi öğretmen gibidir çünkü nasıl bir öğretmen öğrenciler arasında adaletli ve eşit olmak zorundaysa Z kuşağı yöneticisi de bunun için elinden geleni yapacaktır. (G545)*

*Terazi gibidir çünkü ülkeye eşitlik ve adalet gerekmektedir. (G114)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi terazi gibidir. Çünkü her türlü ayrımcılığa karşı gelen eşitliği önemseyen bir kuşaktır. (G207)*

*Terazi gibidir çünkü herkesin hak ve özgürlüğünün eşit olduğunu düşünüyorum. (G345)*

*Adalet gibidir çünkü insanlar arasındaki hakkı eşitliği adaleti merhameti bizler iyi gelecek şeyleri hak ve hukuk çevresinde gözetirler ve gözetmelidirler. (G128)*

*Adalet gibidir. Herkese eşit davranıp adaletli olmalıdır. (G172)*

*Kanun gibidir çünkü herkese eşit davranmalıdır. (G251)*

*Kanun gibidir. Çünkü adalet ve eşitlik olmadan bu dünyanın iyi bir dünya olamayacağını bilir. (G427)*

#### 4.4. Rehberlik Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin yönetici algısına yönelik metaforların incelenmesiyle oluşturulan diğer bir tema rehberlik temasıdır. 68 metaforik algı cümlesinden oluşan tema kapsamına giren metaforlar ve sıklıkları ile ilgili veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 5.** Rehberlik Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Öğretmen	14	İnsan beyni	1	Aşık	1
Lider	11	Kurt	1	Ağabey/Abla	1
Baba	9	Arslan	1	Peygamber	1
Ebeveyn/Anne-Baba	5	Direksiyon	1	Alparslan	1
Anne	4	Harita	1	Bitkinin kökü	1
Kılavuz	1	Işık	1	Ay	1
Dere yatağı	1	Mum	1	Atatürk	1
Kaptan	1	Dost	1	Kitap	1
Pusula	1	Şef	1	Patron	1
Arkadaş	1	Savaşçı	1		

Yapılan araştırmada Z kuşağı gençliğinin idealindeki yönetici profilinin özelliklerinden birisi onun yönettiği kesime rehberlik etmesidir. Bu tema altında birleşen metaforlardan en sık kullanılanlar ve bunların geçtiği cümlelerden bazıları aşağıda sunulmuştur:

*Öğretmen gibidir. Çünkü bize doğruları öğretmelidir. (G75)*

*Öğretmen gibidir. Bize yol gösterir, konular üzerindeki yorumlarıyla bizlere fikir verir, çalışmaya başladığımız andan itibaren bizi daha ileriye götürmeye çalışır. (G100)*

*Öğretmen gibidir çünkü hayata onlar sayesinde dersler alır ve birlik beraberliği, eşitliği daha iyi kavrarız. (G156)*

*Bir öğretmen gibidir. Çünkü çalışanlarına bir şeyleri öğretip onları yetiştirerek hem kendisini hem çalışanlarını başarıya ulaştırır. (G411)*

*Öğretmen gibidir çünkü öğrendiklerini, gördüklerini çalışanlarına en güzel şekilde iletir. (G577)*

*Lider gibidir. Çünkü hem yol gösterir hem beraber ilerler. (G39)*

*Z kuşağı yöneticisi bir lider gibidir çünkü Z kuşağına destekçi ve öğretici olmalıdır. (G145)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi lider gibidir onları yanlış konularda uyarır onlara lider olur. (G39)*

*Baba gibidir. Çünkü iyi yönlendirmek ister. (G30)*

*Bir baba gibidir, çünkü iyiyi kötüyü onlara anlatır ve her kararlarında onlara yardımcı olur. (G131)*

*Baba gibidir, çünkü çalışanlarına yol gösterir, onları kontrol edip yanlışlarını düzeltir. (G399)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticileri ebeveynler gibidir çünkü onlar yardım ederler yeni şeyler öğretirler. (G480)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi anne-baba gibidir. Çünkü Z kuşağıyla ilgilenir, onları yönlendirir, gelecek için hazırlar ve başarılı olmalarını sağlar. (G418)*

*Anne gibidir. Çünkü verdiği kararında destekler, uyarır... (G90)*

*Anne gibidir çünkü yöneticiler de onların iyi olmasını başarılı olmasını ister aynı zamanda çok şey öğretir. (G278)*

#### 4.5. Samimiyet Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençlerinin ideallerindeki yöneticinin sahip olmalarını bekledikleri niteliklerden biri samimiyettir. Bu tema bağlamında 66 metafor tespit edilmiş ve bunlar sıklıklarıyla birlikte aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 6.** Samimiyet Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Dost/arkadaş	23	İnsan	3	Yakınımız	1	Atatürk	1
Aile	7	Ebeveyn	2	Yoldaş	1	Doğru	1
Baba	7	Ağabey/abla	2	Sırdaş	1		
Biz/çalışan	7	Anne	2	Müzik	1		
Lider	4	İyi yönetici	2	Öğretmen	1		

Gençlerin metaforik algı cümleleri üzerinde yapılan incelemelerde en sık kullanılan metaforlar ile yöneticinin samimi olmasını bekledikleri görülmüştür. Bu metaforik algı cümlelerinden bazıları şunlardır:

*Bence z kuşağı yöneticisi, yönettiği o kişilerle arkadaş gibi bir aile gibi davranmalı öyle konuşmalıdır. Bir yönetici gibi emir ve yasaklar koyarak değil, daha çok ortak noktada buluşmaya çabalayarak iletişim kurmalıdır. Çünkü z kuşağı bundan etkilenir. Emir ve yasaklardan hoşlanmaz arkadaş gibi olmak onları daha iyi etkiler. (G121)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi dost gibidir. Çünkü yanlış kararlar verdiğinde yanlışını söyler doğru karar verdiğinde ise arkamda durur. (G127)*

*Yönetici çalışanlarına bir arkadaş gibi olmalıdır. Çünkü insan kendini küçümseyen ve fikrinin önemsenmediği birinin yanında çalışmak istemez. Yönetici, çalışanın nasıl moralini yükselterek iş verimliliğini artırırım diye düşünmeli, baskı yaparak ve zorlayarak değil. (G134)*

*Bir yöneticiden çok arkadaş gibidir. Çünkü onların ne hissettiklerini anlayacak birisi lazım. (G189)*

*Z kuşağı yöneticisi arkadaş gibidir. Çünkü her şey konuşularak aşılabılır çalışanlarla. (G201)*

*Aile gibidir. Çünkü bize hem yardımcı olur hem de bize değer verebilir. (G533)*

*Aile gibidir çünkü yönetici ve çalışanları arasında fikirlere saygı duyan ve sevgi bağları güçlü olanıdır. (G306)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi baskıdan çok arkadaş gibidir ama yerine göre de bazı fikirleri onaylayabilir. (G406)*



*Bana göre z kuşağı yöneticisi bir ailenin başında olan baba gibidir. Çünkü onların sıkıntılarında bir çözüm arar rahat çalışmaları için onlara güzel bir çalışma alanı sunar bir baba gibi yaptıkları hataları onlara gösterir onlarla içli dışlı olup düşüncelerini sorar ve kararlarına saygı duyar ve en önemlisi elde ettiği başarılar karşısında onlarla birlikte olup onlara bir aile ortamında olduklarını hissettir. (G107)*

*Baba gibidir çünkü insanların sıkıntısını ancak öyle anlayabilir. (G42)*

*Her insan gibidir çalışanlarından farkı yoktur herkese karşı eşit olmalıdır yeri geldiğinde kendini onlardan birisi gibi görmelidir. (G575)*

*Z kuşağı yöneticisi iyi bir ebeveyn gibidir. Çünkü çalışanlara destek olur, kendi fikirlerini paylaşır, zor durumlarda çalışanlara destek çıkar, çalışanların hatası olsa dahi kovmak ya da bağırarak yerine nasıl üstesinden gelebileceklerini konuşup fikir alışverişi yaparlar ve en önemlisi çalışanlara motive kaynaklığı yapmasıdır. (G286)*

*Ağabey gibidir. İnsanı daraltmadan üstüne gitmeden iyi bir iş çıkartabilir ve yöneticilik yaptığı insanlarla iç içe olduğunda da daha dost canlısı ve daha samimi bir ortam oluşturur bir yandan fikir danışabileceği bir çalışma sistemi oluşur. (G497)*

*Bence bir anne gibi olmalıdır. Bizim için hep en iyisini istemeli ve yapmaya çalışmalıdır. Yönetmeyi bilmelidir. (G443)*

*İyi bir yönetici çünkü çalışanlarını seviyor ve onlara liderlik ediyor ve işini iyi yapıyor. (G28)*

#### 4.6. Demokratiklik Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin ideal yönetici algısını belirlemek için yapılan araştırmada bir yöneticide bulunması gereken vasıflardan biri onun demokratik olmasıdır. Yapılan analizlerde demokratiklik teması kapsamında 52 metafor kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu metaforlar ve onların sıklıklarına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 7.** Demokratiklik Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Aile	9	Denge	2	Takım kaptanı	1	Nar	1
Baba	7	Hâkim	2	Altın oran	1	Hz. Muhammed	1
Lider	7	Terazi	2	Her şeyi düşünen biri	1	Yeni nesil genç	1
İyi bir yönetici	3	Demokrasi	1	Başbakan	1	İşlemci	1
Arkadaş	3	Dede	1	Araştırmacı	1	Ağabey	1
Atatürk	2	Anne-baba	1	Danışman	1	Adalet	1

Yukarıdaki tabloda yer verilen bulgulara göre demokratiklik teması kapsamında en sık kullanılan metaforik algı cümlelerinden bazıları şunlardır:

*Aile gibidir. Çünkü ... kararları ortak verirler. (G46)*

*Aile gibidir. Çünkü ailenin yöneticileri de aile bireylerinin fikrini sorup onları düşünerek hareket etmelidir. (G170)*

*Aile gibidir. Çünkü ailenin yöneticileri de üyelerine fikirlerini sorar, onlara danışır ve kararlar genellikle beraber verilir. (G192)*

*Baba gibidir, çünkü hem aile fertlerini dinler hem de onların derdine derman olmaya çalışır ve onların fikrini de her zaman sorar. (G2)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi baba gibidir. Çünkü ... verdiği kararlarda oylama yapılmasını sağlamalıdır. (G445)*

*Hem çalışanlarına destek olduğu için hem de onların fikirlerini önemseydiği için bir baba gibidir diyebiliriz. (G103)*

*Lider gibidir. Çünkü yönetici çalışanlarının fikrini sorar. (G148)*

*Bir lider gibidir. Ancak etrafındaki insanların fikirlerini alan ve onları önemseyen bir lider. Çünkü başarılı bir insanın çevresindeki insanların sözüne de ve onların fikirlerine de ihtiyaç duyar. (G291)*

*Bana göre yöneticisi lider gibidir. Çünkü insanların fikrini sorguluyor. (G380)*

*Z kuşağı yöneticisi bence terazi gibidir. İnsanların vasıflarına bakmaksızın fikirlerine önem vermeli. Çünkü halkının fikirlerini önemsemeyen bir yönetici olsa nolur olmasa nolur. (G289)*

*Mustafa Kemal Atatürk gibidir çünkü iyi bir yönetici ... demokratik olmalıdır. (G581)*

*Denge gibidir. Çünkü yönetici çoğunluğun fikrine göre hareket etmesi gerekir ama mantık çerçevesinde yapılması gerekir. (G624)*

#### 4.7. Yenilikçilik Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin yöneticilerinde görmek istedikleri vasıflardan biri onların yenilikçi olmalarıdır. Katılımcıların metaforik algıları incelendiğinde yenilikçilik temasını oluşturan 47 metaforun geliştirildiği tespit edilmiştir. Bu metaforlar ve sıklık bilgileri aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 8.** Yenilikçilik Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Lider	11	Yapay zeka	2	Holding patronu	1
Teknoloji(k)	4	Arkadaş	2	Bilim	1
Girişimci	3	Bilgisayar	2	Öğretmen	1
Yönetici	3	Teknoloji kurdu	2	Apple	1
Yenilik(çi)	2	Bukalemun	1	Google	1
Akıllı telefon	2	Uzay pilotu	1	Entelektüel	1
Makina	2	Atatürk	1	Altın oran	1

Yukarıdaki tabloda bulunan verilere göre yenilikçilik temasında en sık kullanılan metaforlar ve bunların bulunduğu algı cümlelerinden bazıları şunlardır:

*Bana göre z kuşağı yöneticisi lider gibidir. Çünkü açık görüşlü, fikirlere ve yeniliklere her zaman açıktır. (G11)*

*Gerçek bir lider gibidir. Çünkü sadece kuralları uygulamaktan çok yeni fikirlere ve isteklere de açık olmalıdır. (G68)*

*Yenilikçi lider gibidir çünkü günümüz teknolojisinde gelişmesinden dolayı gelecek teknoloji üzerinden birçok yararlı bilgiler verebilir. (G237)*

*Modern bir lider gibidir. Bana göre bir z kuşağı yöneticisi yeniliklere açık, girişimci, yaratıcı, planlı ve adaletli olmalıdır çünkü günümüz koşulları değişmiştir ve teknoloji ön plandadır iyi bir yönetici de çağa ayak uydurabilmeli ve modern olmalıdır. (G467)*

*Teknolojiktir çünkü bu kuşağın en belirgin özelliği teknolojiyle arasının iyi olması. (G241)*

*Teknoloji, sosyal medya ve bilişim gibidir. Çünkü diğer kuşaklardan farklı beklentilere ve öğrenme biçimine sahip bu yeni kuşak dijital süreçlere de son derece hâkim olmalarıyla şirketleri dönüştürmeye hazırlanıyor. (G258)*

*Teknoloji kurdu gibidir. Çünkü Z kuşağı yöneticisi yeniliklere açık ve dünyayı olabildiğince geniş açıdan ele alabilmelidir. (G348)*

*Girişimci gibidir çünkü yeni fikirlere açık olmalı, elinden geleni yapmalı ve asla pes etmemelidir. (G82)*

*Bana göre Z Kuşağı yöneticisi, bir girişimci gibidir. Çünkü teknolojiyi takip eder. (G514)*

*Yenilikçi gibidir, çünkü yeni çağa göre şekillenmek gerekir. (G3)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi yenilikçi daima açık fikirli ve insanlarla empati yapabilen bir ideal yönetici gibidir. Çünkü z kuşağının genel olarak çok daha bilinçli olduğunu düşünüyorum. (G430)*

*Teknoloji yöneticisi gibidir çünkü Z kuşağı çoğunlukla teknolojiden ibarettir. (G87)*

*Akıllı telefon gibidir. Çünkü her yeni gelişmeyi hiç zorlanmadan bünyesine yerleştirebiliyor. (G56)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi yapay zeka gibidir. Çünkü Z kuşağı girişimci ve yenilikçidir. (G76)*

#### 4.8. Anlayışlılık Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin metaforik algıları üzerinden sahip olmak istedikleri yönetici profilini belirlemeye yönelik yapılan araştırmada bir yöneticide bulunması beklenen niteliklerden birisi onun anlayışlı olmasıdır. Anlayışlılık olarak adlandırılan bu tema altında 35 metafor geliştirildiği tespit edilmiştir. Bu metaforlar ve onların kullanım sıklıkları ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 9.** Anlayışlılık Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Lider	7	Atatürk	2	Yönetmen	1
Baba	5	Rehber öğretmen	2	Z kuşağı	1
Genç birisi	2	Anne	2	Hakem	1
Ayna	2	Yoldaş	1	İdeal yönetici	1
Aile	2	İnsan	1	Ağabey	1
Kanun	2	Arkadaş	1	Gençlere değer veren birisi	1

Anlayışlılık teması kapsamında en sık kullanılan metaforlar ve bu metaforların yer aldığı algı cümlelerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

*Lider gibidir... Çünkü onlara yumuşak davranır, onlar hata yaptığında kızmak yerine uyarmalı. (G199)*

*Lider gibidir çünkü Z kuşağı bir lidere ihtiyaç duyar özellikle ... empati kuran bir lider Z kuşağını kolaylıkla yönetebilir. (G459)*

*Lider gibidir. Çünkü adaletli ve empati yeteneği gelişmiş bir yönetici olmalıdır (G626).*

*Baba gibidir çünkü ... baskıcı ve diktatör olmaksızın idealist bir yaklaşım sergiler (G428).*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi baba gibidir. Çünkü baba soğukkanlıdır. Z kuşağı biraz bencildir. Kendi çıkarları için çalışır. Özgür ruhlulardır. Birinin çizgisinden gitmek istemezler. Kendi yolunu çizmek isterler (G511).*

*Bir baba gibidir. Çünkü hoşgörülüdür ve bir sıkıntıda bize yol gösterir (G515).*

*Adaletli, genç birisi gibidir. Çünkü adaleti sağlamak yöneticinin elindedir ve adalet olmayınca ne huzur ne de mutluluk olur. Genç olması ise daha çok anlayışlı olacağını düşünüyorum (G119).*

*Atatürk gibidir. Çünkü o şimdiye kadar gelmiş en iyi en anlayışlı, en ilgili ve en adaletli liderdi (G420).*

*Aile gibidir. Çünkü anlayışlı ve düşüncelidir (G228).*

*Rehberlik öğretmeni gibidir çünkü anlayışlıdır (G588).*

#### 4.9. Saygılı Olmak Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşığı gençlerinin bir yöneticide bulunmasını bekledikleri niteliklerden biri onun çevresine ve çalışanlarına karşı saygılı olmasıdır. Saygılı olmak teması kapsamında 26 metafora ulaşılmıştır. Bu metaforlar ve onların sıklıklarına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 10.** Saygılı Olmak Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Lider	7	Çok yönlü kutu	1	Üvey baba	1
Arkadaş	3	Ata	1	Hâkim	1
Aile	1	Baba	1	Adalet	1
Anne	1	Yeni nesil genç	1	Psikiyatrist	1
Arı	1	İyi ve saygılı insan	1	Terazi	1
Kanun	1	İyi bir yönetici	1	Çalışan	1

Gençlerin yöneticiye ilişkin metaforik algılarında en sık kullanılan metafor lider (7) ve arkadaştır (3). Bu metaforların yer aldığı cümlelerden bazıları şunlardır:

*Lider gibidir çünkü bir lider çalışanlarını hem düşünür hem fikirlerine saygı duyar (G9).*

*Bir lider gibidir çünkü disiplinli, saygı duyulan, çalışanlarının fikirlerine de saygı duyan kendi fikriyle birlikte doğru kararları alabilen hata yapıldığında da bunu en az hasarla çözüme kavuşturan, kendinden ve yardımcılara güvenen bu güveni yardımcılara hissettiren idealist bir insandır (G385).*

*Patrondan daha çok iş arkadaşı gibidir. Çünkü insanlar katı ve kötü muamele altında çalışmamalıdır. Yönetici ve çalışan arasında saygılı bir bağ olmalıdır (G400).*

*Lider gibidir. Çalışanlarına adil davranır, ilgilenir ve haklarına saygı duyar (G482).*

*Arkadaş gibidir çünkü çalışanlarının düşüncelerini destekler saygı duyar (G266).*

*Arkadaş çalışanların kararlarına saygı duyar fikirlerini alır (G496).*

#### 4.10. Destekleyicilik Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşığı gençliğinin ideal yöneticide görmek istedikleri vasıflardan biri onun çalışanlarına karşı destekleyici olmasıdır. Araştırmada bu bağlamda 24 metaforik algı cümlesi tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda bu cümlelerde yer alan metaforlar ve onların kullanım sıklıkları bulunmaktadır.

**Tablo 11.** Destekleyicilik Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Baba	8	Lider	1	Bizden biri	1
Ağabey	2	Merdiven	1	Öğretmen	1
Aile	2	Melek	1	Hâkim	1
Anne-baba	2	Dost	1		
Patron	1	Arkadaş	1		

Gençlerin ideal yönetici profilinin niteliklerinden biri onun destekleyici olmasıdır. Destekleyici olmasına dair beklentilerini en çok baba (8) metaforu üzerinden dile getirmişlerdir. Bu metafor ve diğer bazı metaforlara ilişkin alıntı cümlelerden bazıları şunlardır:

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi bir baba gibidir. Çalışanlara her zaman destek ve örnek olur (G50).*

*Hem çalışanlarına destek olduğu için hem de onların fikirlerini önemseydiği için bir baba gibidir diyebiliriz (G103).*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi aynı zamanda çalışanlarına robot gibi değil de evlât gibi (baba) bakmalıdır çünkü evlat babasından destek alırsa yapamayacağı hiçbir şey yoktur (G373).*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi ağabey gibidir çünkü bizi destekler (G535).*

*Bana göre bir yönetici anne baba gibidir. Yani diğer insanlar onun her zaman arkasında olduğunu bilmesi, hissetmesi, hissettirmesi gerekiyor (G106).*

#### 4.11. Çalışkanlık Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençlerinin çizdikleri yönetici profilinde bulunması gereken vasıflardan biri onun çalışkan olmasıdır. Çalışkanlık teması kapsamında 23 metaforik cümle belirlenmiş, metaforlar ve onların sıklıkları aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 12.** Çalışkanlık Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f
Arı	9	Araştırmacı	1
Karınca	4	Atatürk	1
Makine	2	Sporcu	1
Lider	2	Tur rehberi	1
Saat	1	Arkadaş	1

Gençlerin ideal yöneticiye ilişkin geliştirdikleri metaforlardan en sık kullanılanları ve bunlarla ilgili örnek cümlelerden bazıları şunlardır:

*Arı gibi çünkü çalışmaktan usanmazlar (G104).*

*Arı gibidir. Çünkü yeni nesil ve zamanın şartlarına göre her şeyi düzenlemek için çok çalışır (G123).*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi arı gibidir. Çünkü hem çok çalışkan ve azimli hem de yönetmeyi bilir (G163).*

*Arı gibidir. Çalışkan ve pratiktir. Çünkü Z kuşağı daha çevik, daha hızlıdır ve biz bu ülkenin geleceği olduğumuz için bu ülkenin Z kuşağına ihtiyaç olduğu için Z kuşağının yöneticiliği önemlidir (G165).*

*Karınca gibi olmalıdır, hem sürekli çalışması hem de büyük zorlukları başarabilmesi lazım (G93).*

*Karınca gibidir. Durmadan çalışmalı ve ne kadar yorulursa yorulsun asla pes etmemeli çünkü bu hayat da çalışmadan bir şey elde edilmiyor (G435).*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi bir makina gibidir. Çünkü arada duraklama potansiyeline sahip olsa da genel olarak üretmeye ve yeniliklere hazırdır (G328).*

*Lider gibidir. Z kuşağı yöneticisi akıllı, çalışkan, azimli, sağlıklı, karakterli, duygularını kontrol edebilen bir insan gibidir çünkü bunlar olmadan bir yönetici veya lider olamaz (G568).*

#### 4.12. Kendinden Emin Olmak Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin ideal bir yöneticinin sahip olmasını istedikleri niteliklerden biri onun kendinden emin olmasıdır. Araştırmada elde edilen veriler üzerinde yapılan incelemelerde, 24 metaforik algı cümlesi üzerinden gençlerin yöneticinin kendinden emin olmasını bekledikleri tespit edilmiştir. Bu temayla ilgili metaforlar ve onların sıklıkları ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 13.** Kendinden Emin Olmak Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Lider	4	Ağaç	2	Romandaki ana karakter	1	İyi bir yönetici	1
Baba	2	Terazi	2	Karınca	1	Beyin	1
Patron	2	Başkan	1	Aslan	1	Yapay zekâ	1
Bilge	2	Hacıyatmaz	1	Mantık	1	Atatürk	1

Kendinden emin olmak teması kapsamında en sık kullanılan metaforlar ve bunların yer aldığı algı cümlelerinden bazıları şunlardır:

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi lider gibidir. Çünkü onlar her durumda her daim neyin, ne zaman, nasıl ve ne yapacağını bilirler (G541).*

*İdealist bir lider gibidir. Z kuşağı yöneticisi manipüle etmek yerine ya da zarar vermek yerine aldığı kararın en doğrusunu bularak iyi bir yöneticidir çünkü z kuşağının çoğu kesimi bilinçli olduğundan herhangi bir manipülede onu lider olarak görmez (G587).*

*Baba gibidir. Hem adil hem nazik. Neyin, nasıl iyi olacağını bilmeli sonuçları göz önünde bulundurmalı... (G94)*

*İşin patronu gibidir çünkü ne yapıp ne yapmaması gerektiğini bilir. (G8)*

*Bilge gibidir. Sınırlarını bilen nasıl davranılması gerektiğini bilen kişidir. (G612)*

*Ağaç gibidir dik durmalıdır. (G19)*

*Terazi gibidir hangi kefeye neyi nasıl koyacağını bilmelidir. (G510)*

#### 4.13. Birikimlilik Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliği, ideal yöneticinin kendi alanlarında birikimli olması gerektiğini düşünmektedir. Bu bağlamda 21 metafora ulaşılmış ve bu metaforların isimleri ile sıklıkları hakkındaki bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 14.** Birikimlilik Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Lider	7	Bilgili insan	1	Başbakan	1
Yönetici	2	Google	1	Müdür	1
Atatürk	2	Sistemin başı	1	Patron	1
Yeni nesil genç	1	Yönetmen	1		
Ağaç	1	Tur rehberi	1		

Birikimlilik teması altında en sık kullanılan metaforların yer aldığı cümlelerden bazıları şunlardır:

*Lider gibidir... Fikirlere önem veren, bilgili ve kültürlü birinin olması gerekir.* (G252)

*Bence Z kuşağı yöneticisi lider gibidir. Çünkü çalışanlarını akıllıca, doğru bir şekilde yönetir.* (G173)

*Bana göre z kuşağı yöneticisi demokratik bir yönetici gibidir. Çünkü olaylara geniş ve farklı bakar.* (G225)

*Atatürk gibidir. Çok yönlü ve açık fikirli.* (G392)

#### 4.14. Dengeli Yönetim Anlayışına Sahip Olmak Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin ideallerindeki yöneticide görmek istedikleri vasıflardan birisi onun dengeli bir yönetim anlayışına sahip olmasıdır. Gençlerin bu tema bağlamında oluşturdukları metaforlar ve bunların kullanım sıklıklarına ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 15.** Dengeli Yönetim Anlayışı Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Baba	6	Ebeveyn	1	Öğretmen	1
Lider	3	Atatürk	2	Başkan	1
Patron	2	Anne	1	Hem arkadaş hem lider	1
Yönetici	2	Su	1	Patron-anne-arkadaş	1

Dengeli yönetim anlayışı teması kapsamında gençlerin en sık kullandığı metaforlar ve bunların kullanıldığı cümlelerden bazıları şunlardır:

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi bir baba gibi, şefkatli ama yeri geldiğinde disiplinlidir. Çalışanlar da onu hem sever, hem de saygı duyarlar. Karşılıklı hoşgörü içerisinde işlerinin en iyisini yapar ve topluma faydalı olurlar. Bir hata olduğunda, yönetici kibarca uyarır. Tekrarlarsa gerekeni yapar. Başarılı olduğunda ise yönetici o çalışanı tebrik eder, gerekirse ödüllendirir. Bu sayede çalışan işine dört kolla ve sevecek sarılır. Yöneticiler çok gaddar olmamalı, çalışanlar da yöneticinin iyi niyetini suistimal edip işini ihmal etmemelidir.* (G57)

*Yöneticiden çok denildiği gibi baba gibidir çünkü gerektiğinde kızmasını da bilir sevmesini de. Her zaman işçinin arkasındadır.* (G132)

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi aile babası gibidir. Çünkü yeri geldi mi sevecen, babacan, ılımlı, karşısındaki kişinin fikirlerine saygılı, yeri geldiğinde otoriter olur, herkese eşit mesafede olur ve kimsenin hakkını kimseye yedirmez.* (G236)

*Baba gibidir, çalışanlarına yakındır ama yine de onları disiplinli yönetir.* (G597)

*Lider gibidir. Çalışanların durumunu anlar sıkılmaz ama yeri geldiğinde gücünü gösterir. İyi işlerin çıkabilmesi için çalışanlarının da iyi şartlar altında olması gerektiğini bilir.* (G97)

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi bir lider gibidir. Çünkü bir lider yeri geldiğinde arkadaş yeri geldiğinde yöneticidir, nerede nasıl davranması gerektiğini bilir, ne çok yumuşak ne de çok serttir. Ve bir lider asla çalışanlarını küçümsemez onları aşağılamaz. Her daim doğru olanı yapmak için elinden gelen gayreti sarf eder. Bu yüzden bir yönetici aynı zamanda da bir lider olmalıdır ki kendisinden sonra gelecekler onu örnek alsınlar. (G129)*

*Benim patronum gibidir çünkü bütün elemanlarına eşit davranır ve yeri gelir abla, yeri gelir anne, yeri gelir patron gibi davranmasını bilir. (G555)*

*Yerine göre merhametli yerine göre otoriter bir yönetici gibidir. Çünkü bu ülkenin halinin her bakımdan kötüye gitmesini gören Z kuşağı bu ülkeyi düzelterektir ben buna inanıyorum Z kuşağının sorumluluk sahibi yöneticiler çıkacağına inanıyorum. (G381)*

*Bence Atatürk gibidir. Çünkü hem adaletli hem şefkatli hem de katı olmalıdır. (G357)*

#### 4.15. İşin Ehli Olmak Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin yönetici algıları incelendiğinde onların ideal bir yöneticiden onun işinin ehli olmasını bekledikleri anlaşılmaktadır. Gençler bu bağlamda toplamda 17 metaforik algı cümlesi kurmuşlardır. Bu cümlelerde geçen metaforlar ve onların kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 16.** İşin Ehli Olmak Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Lider	5	Pusula	1	Baba	1
Atatürk	2	İş adamı	1	Aslan	1
Akıllı birey	1	Doktor	1	Çok yönlü kutu	1
Yönetici	1	Usta	1	Bilgili	1

İşin ehli olması temasında gençlerin en sık kullandığı metaforun lider (5) olduğu görülmüştür. Lider ve diğer metaforlara ilişkin katılımcı cümlelerinden bazı örnekler şunlardır:

*Lider gibidir çünkü çalışanlarına baskı yapmadan onları yönetmeyi bilmeli ve işini güzel yönetmelidir. (G72)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi lider gibidir. Çünkü ordudaki gibi birçok insanı aynı anda yönetir. (G346)*

*Lider gibidir çünkü yönetim becerisine sahip doğru kararlar alabilecek durumda ve bir lider bi işe girerse en az zarar alacak şekilde o işten kurtulmanın yolunu bulur. (G473)*

*Atatürk gibidir, çünkü o çok zor koşullarda bile ülkeyi çok iyi idare etti. (G245)*

#### 4.16. Otoriter Olmak Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençlerinin yönetici algılarına yönelik yapılan araştırmada onların bir yöneticide bulunmasını istedikleri niteliklerden birisinin otoriter olmak olduğu anlaşılmıştır. Bir başka deyişle Z kuşağı, yöneticilerinin otoriter davranışlar sergilemesini beklemektedir. Bu bağlamda katılımcılar 16 metafor geliştirmiştir. Bu metaforlar ve onların kullanım sıklıklarına yönelik bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur:



**Tablo 17.** Otoriter Olmak Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Lider	8	Bilge	1	Aile büyükleri	1
Kral	3	Takım kaptanı	1		
Baba	1	Ev yönetimi	1		

Gençlerin otoriter olmak teması kapsamında geliştirdikleri metaforlardan en sık kullanılanları liderdir (8). Lider ve diğer metaforlar üzerinden yöneticiden beklenen otoriter olmak temasına yönelik metaforik algı cümlelerinden bazıları şunlardır:

*Lider gibidir emir verir. (G20)*

*Lider gibidir. Çünkü bir yönetici otoriter ve bilgili kişi olmalıdır. (G51)*

*Lider gibi çünkü her kararı o alır. (G84)*

*Lider gibidir. Z kuşağından çıkmamış gibidir. Çünkü Z kuşağının çoğu popüler kültürün kölesi olarak yaşamını sürdürmeyi tercih ediyor. Büyük bir kesim araştırmadan ve sorgulamaktan aciz, inandıkları ve havalı var saydıkları şeyin arkasından gözleri kapalı ilerlemeyi yeğliyorlar. Bu yüzden yöneticinin en çok da Z kuşağının çoğunluğuna hitap etmemesi ve duruşu sert birinin olması gerekir. Fikirlere önem veren, bilgili ve kültürlü birinin olması gerekir. (G252)*

*Kral gibidir. Otoriter olmalı ve halkına eşit davranmalı onların talebini dikkate almalıdır. (G248)*

*Kral gibidir. Dominant, çalışanlara karşı mesafesini iyi koruyan ama bunlara rağmen çalışanlarının emeğini (GERÇEK ANLAMDA) veren biri olmalı... (G422)*

#### 4.17. İleri Görüşlülük Temasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların metaforik algıları üzerinde yapılan içerik analizinde Z kuşağı gençliğinin yöneticinin ileri görüşlü olması gerektiğini istediği belirlenmiştir. Bu bağlamda 16 metafor geliştirilmiştir. Bu metaforlar ve onların kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 18.** İleri Görüşlülük Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f
Atatürk	6	Kurtarıcı	1
Lider	5	Tilki	1
Ampul	1	Medyum	1
İleri görüşlü	1		

İleri görüşlülük teması kapsamında en sık kullanılan metaforlar Atatürk (6) ve liderdir (5). Sıkça kullanılan bu metaforlara ait algı cümlelerinden bazı örnekler şunlardır:

*Mustafa Kemal Atatürk gibidir çünkü hoşgörülü, ileri görüşlü, (adaletli) bir lider. (G159)*

*Atatürk gibidir çünkü ileri görüşlü modern ve yenilikçidir. (G276)*

*Atatürk gibidir ileri görüşlü olmak önemlidir. (G538)*

*Lider gibidir. Çünkü ileri görüşlü olması gerekir. (G149)*

*Gerçek bir lider gibidir. Bana göre z kuşağı yöneticisi her yöneticide olması gerektiği gibi liderlik vasıflı olmak zorundadır, düşüncelere saygılı bir birey olmalıdır sonuç olarak bir toplumda yaşıyoruz ve toplumda çeşitli düşünce yapısından insan bulunuyor bu düşünceleri kaldırabilecek olmakla beraber tek*

*başına değil oylamalar sonucu kararlar alabilecek, dinin ve siyasetin farklı ögeleri olduğunu kavrayan ve bu durumu toplumun üzerine oynamayan ileri görüşlü bir birey olması gerektiğini düşünüyorum. (G451)*

*Lider çünkü ileriye görebilmelidir. (G601)*

#### 4.18. Güvenilirlik Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşığı gençliğinin ideal yönetici profilini belirlemek için yapılan araştırmada gençlerin yöneticinin güvenilir olmasını istedikleri belirlenmiştir. Güvenilirlik teması bağlamında kurulan metaforik algı cümlelerinde 14 metaforun kullanıldığı görülmüştür. Bu metaforlar ve onların sıklıklarına ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 19.** Güvenilirlik Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Sırdaş/Arkadaş/Dost	4	Bina temeli	2	Arı	1
Baba	3	Anne-baba	1		
Adalet(li)	2	Lider	1		

Gençlerin güvenilirlik teması kapsamında en sık kullandığı temalar sırdaş/arkadaş/sırdaş (4) ve babadır (3). Bu metaforlarla ilgili metaforik algı cümlelerinden bazıları şunlardır:

*Arkadaş gibidir çünkü insanların rahat edebilecekleri bir yerde olması onların daha kolay ve rahat çalışmalarını sağlar. (G210)*

*Dost gibidir her zaman güvenebileceğimiz bir yönetici. (G244)*

*Arkadaş, arkadaşlar birbirlerini korur ve kollar. (G407)*

*Baba gibidir hem her daim arkasını kollar ve fikirlerini göz önünde bulundurur hem de belirli sınırların varlığını belli eder. (G313)*

*Baba gibidir çünkü sorumlu, koruyup kollayan, güven verendir. (G339)*

*Adalet gibidir. İyi bir yönetici çalışanlarına karşı dürüst ve güvenilir olmalıdır. (G603)*

#### 4.19. Gereklilik Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşığı gençlerinin yönetici algısına yönelik yapılan araştırmada gençlerin yöneticiye çok önem verdikleri görülmüş ve bu doğrultuda elde edilen bulgulardan hareketle gereklilik teması oluşturulmuştur. Bu bağlamda 13 metafor geliştirildiği belirlenmiş, bu metaforlar ve onların kullanım sıklıklarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 20.** Gereklilik Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Lider	3	İşlemci	1	Aile	1
Beyin	2	Omurga	1	Kraliçe arı	1
Kök	1	Baba	1		
Gemi direği	1	Çekirdek	1		

Gereklilik teması bağlamında gençlerin oluşturduğu metaforik algı cümleleri içinde en sık kullanılan metafor lider (3) ve beyindir (2). Bu metaforun bulunduğu cümlelerden bazıları şunlardır:

*Lider gibidir. Çünkü bir lider olmazsa anlaşmazlıklar ve farklı sıkıntılar çıkar. (G274)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi lider gibidir. Çünkü yönetici olmazsa her kafadan bir ses çıkar ve düzen bozulur. Bu yüzden ideal bir yönetici lider ruhlu bir insan olmalıdır. (G547)*

*Z kuşağı yöneticisi beyin gibidir, çünkü beyin bütün hayati fonksiyonları kontrol eder, onların düzen ve uyum içerisinde faaliyetlerini sürdürmesini sağlar. Eğer beyin olmasaydı insan vücudu ayakta duramazdı, adım atamazdı, gördüklerini algılayamazdı. Eğer bir kişinin beyin ölümü gerçekleşseydi o kişi öldüğü mesela bir ülkenin yöneticisi o ülkenin beyni gibidir, o olmasa ülke ayakta duramaz. (G183)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi beyin gibidir. Çünkü beyin olmazsa vücudumuzu yönetemeyiz. (G220)*

#### 4.20. Disiplinli Çalışma Temasına İlişkin Bulgular

Gençlerin ideal bir yöneticinin sahip olmasını istedikleri niteliklerden biri onun disiplinli çalışmasıdır. Z kuşağı gençliğinin kurduğu 13 metaforik algı cümlesinden disiplinli çalışma teması oluşturulmuştur. Bu metaforlar ve onların sıklıkları ile ilgili bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 21.** Disiplinli Çalışma Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Baba	2	Arkadaş	1	Şahin	1
Yönetici	1	Hesap makinesi	1	Terazi	1
Planlı ve programlı birisi	1	Karınca	1	Bilgisayar	1
Savcı	1	Çalışan	1	İşlemci	1

Gençlerin, ideal bir yöneticinin disiplinli çalışma alışkanlığına sahip olmasını istedikleri anlaşılan metaforik algı cümlelerinden bazıları şunlardır:

*Baba gibidir. Bana göre yönetici disiplinli olmalıdır. Çünkü Z kuşağı şımarık. (G506)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi planlı ve programlı birisi gibidir. Çünkü işlerinin aksamasından pek hoşlanmaz. (G369)*

*Bana göre z kuşağı yöneticisi savcı gibidir. Çünkü her şeyi detaylıca araştırmalıdır, en ince ayrıntıya dikkat etmelidir. (G40)*

*Hesap makinesi gibidir. Çünkü bir yönetici her şeyi detaylı incelemelidir. (G302)*

*Karınca gibidir çünkü işini zamanında, yerli yerince ve çalışanlarıyla bütünleşerek yapmalıdır. (G408)*

*Adeta bir şahin gibidir ya da şahin gibi olmalıdır çünkü hiçbir şeyi gözden kaçırmayıp her şeyin farkında olmalıdır ki iyi bir yönetici olabilsin. (G347)*

#### 4.21. Kararlılık Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin bir yöneticide görmek istedikleri vasıflardan biri onun kararlı olmasıdır. Bu bağlamda gençlerin 11 metafor oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu metaforlar ve onların sıklıkları aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 22.** Kararlılık Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Girişimci	2	Arı	1	Çirkin ördek yavrusu	1
Karınca	2	Süpermen	1	Kardelen çiçeği	1
Lider	2	Kartal	1		

Gençlerin yönetici ile ilgili olarak metaforik algıları üzerinden yapılan araştırmada kararlılık teması kapsamındaki metaforların yer aldığı cümlelerden bazıları şunlardır:

*Girişimci gibidir çünkü yeni fikirlere açık olmalı elinden geleni yapmalı ve asla pes etmemelidir.* (G82)

*Karınca gibi olmalıdır. Çünkü hem sürekli çalışması hem de büyük zorlukları başarabilmesi lazım.* (G93)

*Lider gibidir. Özgüvenli, lider ruhlu tuttuğunu koparandır.* (G265)

#### 4.22. Uyumluluk Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin ideal bir yöneticide görmek istedikleri vasıflardan biri onun uyumlu olmasıdır. Bu temanın oluşmasında etkili olan metaforlar ve onların kullanım sıklıklarına ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 23.** Uyumluluk Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Yağ	1	Bilgisayar mühendisi	1	Sıvı	1
Çağdaş birey	1	Görev insanı	1	Arkadaş	1
Bukalemun	1	Saat	1	Mirket	1
Ortak	1	Sporcu	1		

Gençlerin yöneticinin uyumlu olmasını istedikleri yönündeki beklentilerini ifade etmek için kullandıkları metaforların bulunduğu bazı algı cümleleri şunlardır:

*Yağ gibidir. Çünkü yağ bütün yemeklere konur. Yönetici de böyle olmalıdır etrafındaki insanların yetenekleri ve kabiliyetleri ne kadar farklı olsa da yöneticiler hepsine uyumludur.* (G13)

*Bukalemun gibidir ortama göre renk değiştirir.* (G181)

*Sıvı gibi olmalıdır bulunduğu ortama hemen adapte olan sıkıntı çıkarmayan.* (G464)

*Çağdaş bir birey gibidir. Çünkü bu döneme uyum sağlaması için başımızdaki kişinin bu özelliğe sahip olması gerekiyor.* (G189)

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi mirket gibidir. Koloni halinde yaşamaları ve hareket etmeleri, atiklikleri, korumacı tavırları, iş bölümü ayarlamaları, paylaşımları birlik ve beraberlik anlayışına sahip bir yöneticiyi, farklı/aynı koloni üyeleriyle iletişim halinde olmaları hatta surat ifadeleri sempatik ve sosyal bir yöneticiyi andırıyor. Gerçek Z kuşağı yöneticisi beraberliğe, sosyalliğe, düzene dikkat etmeli mirket gibi takım arkadaşlarına (çalışanlarına) sadık ve saygılı olmalıdır.* (G485)

*Görev insanı gibidir. Çalışanlarıyla uyumlu olmalı onlara danışmadan iş yapmamalı, çalışanlarına adil davranmalı. Çünkü Z kuşağı adaleti sever, hakkı yenirse dayanamaz ve çok iyi fikirleri olabilir.* (G609)

#### 4.23. Hoşgörölü Olmak Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşaağı gençliğinin metaforik algı cümleleri incelendiğinde iyi bir yöneticide görmek istedikleri niteliklerden birisi onun hoşgörölü olmasıdır. Bu bağlamda 9 metafor geliştirdikleri tespit edilmiştir. Bu metaforlar ve onların sıklıklarına ilişkin bulgular aşıağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 24.** Hoşgörölü Olmak Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Baba	4	Peygamberimiz	1	Bilge	1
Ağabey	1	Özgürlük	1	Mustafa Kemal Atatürk	1

Yöneticinin hoşgörölü olması gerektiğine yönelik algının bulunduğu cümlelere ilişkin bazı örneklere aşıağıda yer verilmiştir:

*Z kuşaağı yöneticisi baba gibidir. Çalışanlarını sever. Çalışanların hatası olduğunda hoşgörölüyle karşılar.* (G185)

*Baba hatamızı telafi etmemize yardım eder.* (G140)

*Bana göre Z kuşaağı yöneticisi baba figürü gibidir çünkü onlara bakmakla sorumlu hisseder onların yaptığı işlerde olumlu ya da olumsuz sonuç aldığında ona karşı iyi davranır aşıağılayıcı şeyler söylemez.* (G372)

#### 4.24. Tecrübeli Olmak Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşaağı gençliğinin yönetici algısını belirlemeye yönelik yapılan araştırmada elde edilen verilerden, yöneticinin tecrübeli olmasına yönelik beklentilerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Tecrübeli olmak temasına, gençlerin bu bağlamda oluşturduğu 8 metaforik algı cümlesinden elde edilen çıkarımlar sonucunda ulaşılmıştır. Bu metaforlar ve onların sıklıklarına ilişkin veriler aşıağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 25.** Tecrübeli Olmak Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Lider	3	Dede	1	Baba	1
Bilge	2	Demokratik bir yönetici	1		

Gençlerin ideal bir yöneticinin tecrübeli olması gerektiğine yönelik beklentilerinin bulunduğu metaforik algı cümlelerinde en sık kullanılan metafor liderdir (3). Bu ve diğer metaforların bulunduğu cümlelerden bazıları şunlardır:

*Bana göre z kuşaağı yöneticisi tam bir lider gibidir. Çünkü geçmişten ders çıkarmayı bilen çalışanlarına nasıl davranacağını bilen kişiler ancak yönetici konumuna gelecektir.* (G15)

*Geçmişini unutmadan geleceğine yön veren bir lider gibidir. Çünkü geçmişteki hatalarımızdan ders aldığımız sürece gelecekte başarılı olabiliriz.* (G234)

*Bilge gibidir. Adildir, çünkü görmüş geçirmiştir.* (G284)

#### 4.25. Yardımseverlik Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşaağı gençliğinin metaforik algılar üzerinden yöneticiye bakış açılarının araştırıldığı araştırmada gençlerin bir yöneticinin yardımsever olması gerektiğini düşündükleri yönünde bir algılarının bulunduğu

tespit edilmiştir. Katılımcıların görüşlerini ifade ettiği 8 metaforik algı cümlesinden hareketle bu tema oluşturulmuştur. Bu metaforlar ve onların sıklıkları ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 26.** Yardımseverlik Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Baba	3	Yetişkin	1	Arkadaş	1
Anne	1	Bulut	1	Tırnak makası	1

Gençlerin oluşturduğu metaforik algı cümlelerinde en sık kullanılan metafor babadır (3). Bu metaforun yer aldığı cümlelerden bazıları şunlardır:

*Z kuşuğu yöneticisi bi baba gibidir çünkü çalışanlarını sever onlara yardım eder. (G352)*

*Baba gibidir. Çünkü çalışanların her türlü sıkıntılarını dinler onlara yardımcı olmaya çalışır. (G77)*

#### 4.26. Yaratıcılık Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşuğu gençliğinin ideal yönetici profilinin oluşturulduğu araştırmada iyi bir yöneticide bulunması gereken niteliklerden birisi onun yaratıcı olmasıdır. Gençlerin kullandığı 6 metafordan yola çıkılarak bu tema oluşturulmuştur. Bu bağlamda kullanılan metaforlar ve onların sıklıklarına ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 27.** Yaratıcılık Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f	Metafor	f
Lider	2	Kral	1	Altın oran	1
Hayalperest	1	Analist	1		

Gençlerin yaratıcılık teması kapsamında kullandığı metaforların yer aldığı cümlelerden bazıları şunlardır:

*Lider gibidir. Çünkü teknoloji çağı daha çok geliştiği için daha yaratıcı olabilir. (G542)*

*Hayalperest gibidir çünkü Z kuşuğu yöneticisinin sınırları yoktur imkansız bile çözüm arar. (G396)*

*Kral gibidir... Kendinin ve çevresinin çıkarlarından çok ülkenin çıkarlarına göre refah seviyesini yükseltebilecek projeler düşünmeli. (G422)*

#### 4.27. İyi Niyetli Olmak Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşuğu gençliğinin ideal yöneticiye dair algılarının araştırıldığı çalışmada gençlerin kullandıkları metaforlardan hareketle onların iyi niyetli bir yöneticiye sahip olmak istedikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kullanılan metaforlar ve onların sıklıkları aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 28.** İyi niyetli Olmak Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f
Aile	3	Dost	1
Anne	1	Siber güvenlik uzmanı	1

Gençler, yöneticinin iyi niyetli olması yönündeki beklentileri ifade ederken en çok aile (3) metaforunu kullanmışlardır. Bu metaforun yer aldığı cümleler şunlardır:

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi bir aile gibidir. Çünkü çalışanlarının iyiliğini istemeli...* (G27)

*Aile gibidir. Çünkü onlar için en iyi olanını düşünür ve kararları ortak verirler.* (G46)

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi aile gibidir. Çünkü çalışanlarının ve kendinin iyiliğini ister.* (G47)

#### 4.28. Denetleyicilik Temasına İlişkin Bulgular

Gençlerin ideallerinde yer bulan yönetici profilinin sahip olması beklenen niteliklerden birisi onun denetleyici olmasıdır. Katılımcıların bu bağlamda 6 kategori kullandıkları görülürken bunlara ilişkin bulgulara aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

**Tablo 29.** Destekleyicilik Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f
Baba	4	Otoriter bir arkadaş	1
Terazi	1		

Z kuşağı gençliği, yöneticilerinin denetleyici olmasını beklemektedirler. Bu tema kapsamında en sık kullanılan metaforik algı cümleleri aşağıda sunulmuştur:

*Baba gibidir çünkü her şeyi kontrol etmeli.* (G58)

*Baba gibidir. Onları kontrol altında tutar.* (G62)

*Baba gibidir çünkü çalışanlarının tanrısı değil destekçisidir. Onlara yol gösterir, onları kontrol edip yanlışlarını düzeltir...* (G399)

*Bir baba gibi çalışanlarına çok karışmadan ama aynı zamanda her hareketlerini takip eder ve bilir.* (G402)

#### 4.29. Örnek Olmak Temasına İlişkin Bulgular

Gençlerin ideallerindeki yönetici profilinin tespitine yönelik yapılan araştırmada elde dilen bulgulardan hareketle bir yöneticinin çevresindekilere örnek olma vasfını taşıması gerektiği söylenebilir. 5 metafordan yola çıkılarak örnek olmak teması oluşturulmuştur. Bu metaforlar ve onların sıklıklarına ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

**Tablo 30.** Örnek Olmak Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f
Lider	2	Rehber	1
Kraliçe arı	1	Baba	2

Z kuşağı gençliğinin örnek olmak teması kapsamında ele alınan metaforik algı cümlelerinden bazıları aşağıda bulunmaktadır:

*Lider gibidir. Çünkü çalışanlarına örnek olmalıdır. Çalışanları onu örnek almalı.* (G199)

*Kraliçe arı gibidir. Çünkü işi sadece çalışanlara emir verip yönetmek değil aynı zamanda çalışanlara rol modellik yapıp gelecek nesilleri yetiştirmektir.* (G130)

*Baba gibidir iyi bi rol modeldir. (G208)*

#### 4.30. Hâkim Olmak Temasına İlişkin Bulgular

Z kuşağı gençliğinin ideal yönetici algısında bulunmasını istedikleri vasıflardan biri onun bilgisi ve tecrübesiyle işine hâkim olmasıdır. Bu temanın oluşturulmasında katılımcıların kullandığı 4 metafor esas alınmıştır. Bu metaforlar ve onların kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda bulunmaktadır:

**Tablo 31.** Hâkim Olmak Teması Metaforları ve Frekans Dağılımı

Metafor	f	Metafor	f
Yağ	1	Ana kraliçe	1
Nine	1	Hem fakir hem zengin...	1

Gençlerin hâkim olmak teması kapsamında ele alınan metaforik algı cümleleri şunlardır:

*Yağ gibidir. Çünkü ... yağ her yemeğe girdiği gibi yönetici de her çalışanına veya yönettiği gruba hitap etmeli ve herkes tarafından anlaşılabilir biri olmalıdır... (G13)*

*Mahalledeki her şeyden haberi olan bir nine gibidir çünkü her şeyi bilir ve ona göre davranır. (G133)*

*Arı kovanındaki ana kraliçe arı gibidir. Çünkü ana kraliçe gibi bir yönetici de çalışanlarının yaptıkları işin en başından sonuna kadar haberdar olmalı... (227)*

*Bana göre Z kuşağı yöneticisi hem fakir hem zengin hem genç hem yaşlı hem kız hem erkek gibidir. Çünkü bir toplumu yönetebilmek için tek başına toplumun her kesimine hitap edebilmelidir. (G262)*

#### Sonuç ve Öneriler

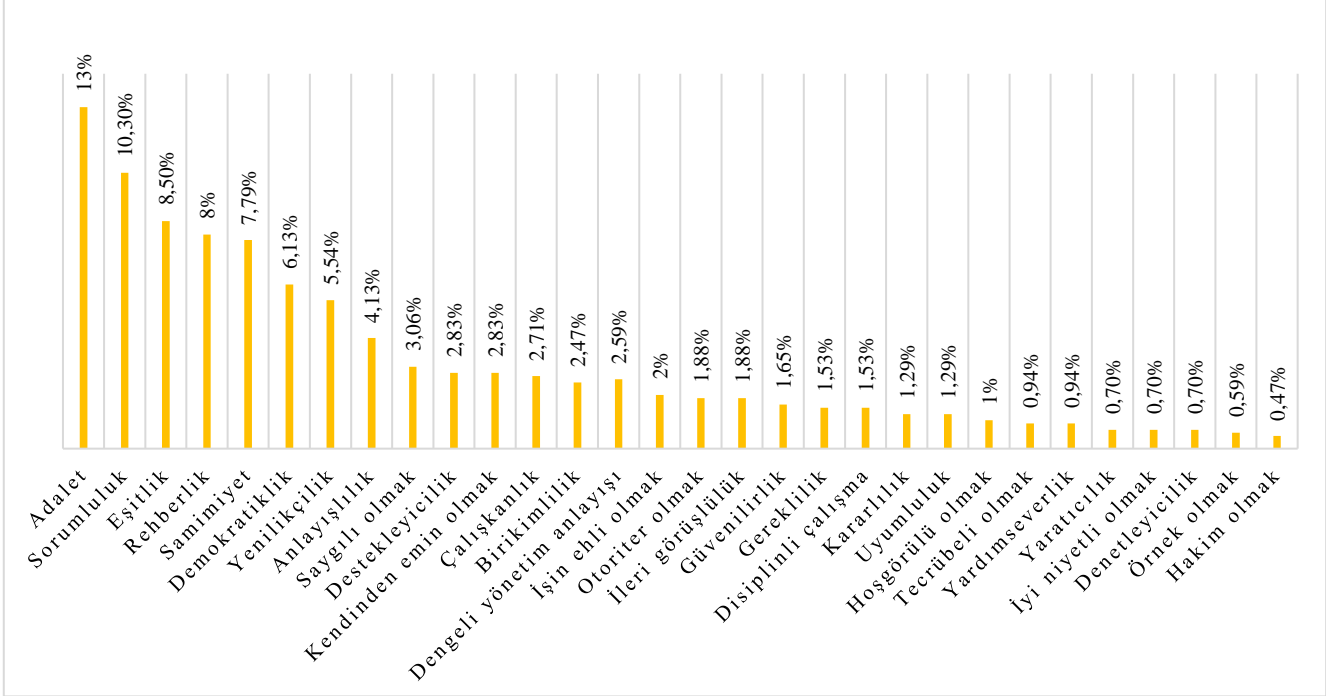
Türkiye'nin geleceğinde söz sahibi olacak, ülkenin kalkınmasında ve gelişmesinde etkili olacak olan Z kuşağı gençliğinin görmek istedikleri yönetici profilini öğrenmek önemli bir husustur. İçinde bulunduğumuz yüzyılda insan hayatının her alanına nüfuz eden hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Teknolojik gelişmeler iletişim sektörünü de yakından etkilediğinden küreselleşen dünyada insanların birbirleri ile iletişime geçmesi çok daha kolaylaşmıştır. Sosyal medya aracılığı ile haber, görüş ve bilgilendirme gibi paylaşım olanakları daha da arttığından özellikle internet vasıtasıyla bireyler arası iletişim güçlenmiştir. Gelişen teknolojinin insan yaşamına getirdiği bir başka yenilik de bilgiye erişimin kolaylaşmasıdır. Yaşanan hızlı değişimin içinde dünyaya gelen Z kuşağı, kendine kolaylıkla yer bulurken bilgiye ulaşmanın imkânlarından faydalanarak kendilerini geliştirmektedirler. Kendinden önceki kuşaklara göre bu kuşak, çözüm üretmede çok daha pratik davranırken diğer yandan sahip olduğu teorik bilgiyi uygulamaya yansıtma becerisine de sahiptirler.

Araştırma kapsamında gençlerin ideal yöneticiye ilişkin metaforik algıları üzerinde yapılan incelemeler sonucunda ulaşılan nitelikler ve onların yüzdelik dağılımlarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Z kuşağı gençliğinin ideal yönetici algılarını belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada gençlerin en fazla önem verdiği yönetici vasıflarının başında adaletli olmak bulunmaktadır. Katılımcı gençlerin kaleme aldığı metaforların %12,75'i (108 metafor) yöneticinin adaletli olması gerektiği yönündeki algılarını yansıtmaktadır. *Adalet* temasında en sık kullanılan metaforlar *adalet, lider, baba, terazi ve hâkimdir*. Z kuşağı gençleri yöneticiden hak ve hukuka uygun davranmasını, adil olarak hukukun gerektirdiği şekilde muamele etmesini beklemektedir. Adalet insan ilişkilerini düzenleyen, toplumsal düzenin sağlanmasında ihtiyaç duyulan bir kavramdır. Bireylerin toplumsal yaşam bağlamında en temel ihtiyaçlarından biri adalettir. Adaletin olmadığı bir yerde haksızlık hüküm sürer ve bu da güçlünün kendini



her zaman haklı görmesinden kaynaklı olarak beraberinde zorbalığı getirir. Sürekli haksızlığa uğrayan toplumun zamanla buna karşı koymasý kaçınılmaz olur ve hak arayışı mücadelesi başlar. Adil bir toplumsal düzenin sağlandığı ortamda bireylerin adalete olan güveni o toplumu ayakta tutan en önemli dinamiklerden biridir. Bu bağlamda araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle çıkartılacak sonuçların başında Z kuşağı gençlerinin ideallerindeki yöneticinin her şeyden önce adaleti olmasını istemeleri bulunmaktadır.



**Grafik 1.** İdeal yönetici algısına ilişkin temalar ve yüzdelik dağılımı

Gençlerin ideal yönetici profilinde bulunmasını istedikleri niteliklerden birisi onun sorumluluk sahibi olması gerektiğidir. Araştırma kapsamında yer alan bulguların %10,3'ünü (88 metafor) oluşturan metaforlardan hareketle gençlerin yöneticinin sorumluluk bilincine sahip olması gerektiği yönündeki algısının bulunduğu görülmektedir. Bu tema kapsamında en sık kullanılan metaforlar *baba*, *lider* ve *annedir*. Gençlerin ifadelerinden yola çıkarak ailenin geçimini sağlaması, ihtiyaçlarını gidermesi ve ailesine kol kanat gerip onları koruması açısından özellikle *baba* metaforu üzerinden yöneticiye sorumluluk atfettikleri anlaşılmaktadır. Sorumluluk bireyin üstüne düşen görevin gereklerini yerine getirmeyi, yürüttüğü işin sonuçlarını ve buna dayalı olarak başkaları üzerindeki etkilerini üstlenmeyi gerektirir. Gençlerin metaforik algılarından hareketle toplumun ihtiyaçlarıyla ilgilenmesi, yaptığı işi sahiplenmesi, işlerin aksamadan yürütülmesi ve başarılı bir yönetimi gerçekleştirilmesi gibi beklentilerinin bulunduğu ve bu nedenle ideal bir yöneticinin sorumluluk sahibi olması gerektiğini istedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Z kuşağı gençliğinin ideal yönetici algısının belirlenmesine yönelik araştırmada gençlerin kaleme aldığı metaforik algı cümlelerinin %8,5'i (72 metafor) yöneticinin eşit davranması gerektiği yönünde algılarının bulunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda en sık kullanılan metaforlar *lider*, *terazi* ve *babadır*. Eşitlik yasalar önünde her bireyin eşit haklara sahip olması, toplumsal ve siyasi haklar açısından herhangi bir ayırımın bulunmamasıdır. Yönetici pozisyonu dışında da doktorun hastaları, öğretmenin öğrencileri, bir iş yeri sahibinin müşterileri, anne/babanın da çocukları arasında ayırım yapmaması beklenir. Gençlerin ifadelerinden yola çıkarak onların insanların yaratılışları gereği birbirlerinden üstün olmadıkları anlayışından hareketle eşit muamele görmeyi hak ettiklerini düşündükleri, güzel bir dünyada yaşamının eşitlikten geçtiğine inandıkları, yöneticinin toplumda fırsat eşitliğini sağlaması gerektiğini düşündükleri belirlenmiştir. Eşitlik beraberinde adaleti de getirir. Nitekim gençlerin yönetici ile ilgili yaptıkları benzetmelerin açıklamalarında eşitlik ve adalet kavramlarını çoğunlukla bir arada kullandıkları tespit edilmiştir. Yöneticinin bireylere eşit davranması yönetilenler tarafından kendisine güven duyulmasını

sağlayacağından elde edilen bulgulardan da yola çıkarak gençlerin yöneticinin eşitlik ilkesine bağlı kalması gerektiğine vurgu yaptıkları dikkati çekmektedir.

Yönetimin şekillenmesinde söz sahibi olacağı bilinen Z kuşağı gençliğinin yöneticide bulunmasını arzuladığı bir başka nitelik onun yönettiği kitleye rehberlik edebilecek durumda olmasıdır. Bu tema kapsamında incelenen metaforlar araştırmadan elde edilen bulguların %8'ini (68 metafor) oluşturmaktadır. En sık kullanılan metaforlar *öğretmen*, *lider* ve *babadır*. Rehberlik etmek kişilerin doğrulara ve kendileri için en iyi olana ulaşmalarında onlara yardımcı olmaktır. Öğretmenlerin öğrencilerinin doğruyu bulmalarında onlara rehberlik etmek gibi bir rolleri bulunduğu dolayısıyla gençlerin yöneticinin topluma rehberlik etmesi gerektiği hususundaki beklentilerini sıklıkla *öğretmen* metaforu üzerinden yaptıkları görülmektedir. Diğer yandan *liderin* de rehberlik edebilme yeterliği taşıması gerektiğini düşündüklerinden en sık kullandıkları bir diğer metafor da *liderdir*. Gençlerin görüşlerini yansıttıkları metaforik algı cümleleri üzerinde yapılan analizler sonucunda onlara göre yönetici yol göstermeli, karşılaştığı yanlışlıklarda doğrusunu göstererek kişileri uarmalı, emreden konumundan ziyade yönlendirerek yönetimi altında bulunanlara rehberlik etmelidir.

Z kuşağı gençliğinin ideal yönetici algılarında belirlenen bir diğer yönetici vasfı samimiyettir. Gençlerin yöneticinin samimi olması gerektiği yönündeki metaforlar bulguların %7,79'unu (66 metafor) oluşturmaktadır. Bu bağlamda en sık kullanılan metaforlar *dost* ve *arkadaştır*. Bunun temelinde insanların samimiyetine güvendikleri kişilerle dost/arkadaş oldukları gerçeğinin bulunduğu düşünülmektedir. Samimiyet kişinin içinden geldiği gibi davranması, kişisel çıkarlarını ilişkilerinden ve işinden soyutlamasıdır. İnsanlar karşısındaki kişinin samimi olduğunu gördüklerinde onlara güvenirler, başka bir deyişle samimiyet güvenin teminatıdır. Yöneticinin samimi davranışlar sergilemesi vatandaşların/çalışanların ona güvenmesini sağlar. Bu güven hem iş verimini artırır hem de huzurlu bir ortamın oluşmasını sağlar. Güvenin yanı sıra samimiyet iknayı da artırır. Yöneticisinin samimiyetine inanan kişiler daha kolay ikna olarak onun düşüncelerini benimseyebilirler. Samimi davranan kişi karşısındakinde olumlu bir izlenim bırakır. Yöneticilik açısından bakıldığında bu değer oldukça önemli olduğu görülmektedir. Gençlerin ifadelerinden hareketle Z kuşağının emir ve yasalardan hoşlanmadığı ve bu nedenle yöneticinin ortak bir noktada buluşma gayreti içinde bir arkadaş samimiyetini taşıması; çalışanların motivasyonunu artırmak, onların hislerini anlamak ve ihtiyaçlarını görerek gidermeye çalışmak, kendilerine değer verildiğini hissettirmek, güçlüklerin aşılmasında yardımcı olmak, aynı amaca hizmet edenlerle birlikte yürüdüklerini gösterebilmek için yöneticinin samimi olması gerektiği yönünde bir algının bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Z kuşağı olarak nitelendirilen günümüz gençliğinin iyi bir yöneticide görmek istedikleri niteliklerden birisi onun demokratik olmasıdır. Demokratiklik ile ilgili olarak ulaşılan metaforlar bulguların tamamının %6,13'ünü (52 metafor) oluşturmaktadır. Bu temada en sık kullanılan metaforlar *aile*, *baba* ve *liderdir*. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde bütün vatandaşların yönetimde eşit hakları bulunmaktadır. Dolayısıyla demokrasi halk egemenliğine dayanan bir yönetim biçimidir. Demokratiklik demokrasiye uygunluk ve demokrasi yönetiminin benimsenmesidir. Araştırmaya katılan gençlerin yönetimde kararların ortak alınması, üyelerin/çalışanların fikirlerinin alınması ve önemsenmesi, istişare mekanizmasının bulunması gibi gerekçelerle yöneticinin demokratik olması gerektiği yönünde algılarının bulunduğu görülmüştür. Demokrasi kültürünün yerleştiği toplumlarda en küçük sosyal yapı olan ailelerde bile kararların aile üyelerince ortak alındığı bilinmektedir. Yaşadığımız çağda gençlerin de yöneticinin bu vasfı taşımasını beklemesi yadsınamaz. Bu bağlamda demokrasinin bir gereği olarak yöneticilerin karar alırken diğer bireylerin fikirlerini alması gerekmektedir. Bu ayrıca görüşleri alınan bireylerin kendilerine değer verildiği hissini oluşmasını ve dolayısıyla da kendilerine olan özgüvenlerinin gelişmesini sağlayacaktır.

Gençlerin yöneticide bulunmasını istedikleri niteliklerden birisi onun yenilikçi olmasıdır. Yenilikçilikle ilgili olan veriler genel olarak bulguların %5,54'ünü (47 metafor) oluşturmaktadır. Bu kapsamda en sık kullanılan metafor *liderdir*. Metaforik algı cümlelerinden hareketle farklı fikirlere açık olması, gelişen teknolojinin yenilikçiliği gerekli kılması, modern çağa ayak uydurmanın yenilikten geçtiği düşüncesi, teknolojiyi çok iyi kullanan Z kuşağının yenilikçi bir lidere ihtiyaç duyması, yaşanan hızlı teknolojik gelişim ve bunun beraberinde getirdiği değişimin yöneticinin kendini yenilemesini gerektirmesi gibi gerekçeler ideal bir yöneticinin yenilikçi olması gerektiği yönünde bir algının oluşmasında etkili

olmuştur. İçinde bulunduğumuz yüzyılda teknoloji hızla gelişmekte ve bu da insan hayatının hemen hemen her alanını etkilemektedir. Yaşanan baş döndürücü bu değişim insanın yenilikleri takip etmesini zorunlu kılmaktadır. Bu gerçekten hareketle yöneticiler gelişmeleri takip etmeli ve yeniliklere açık olmalıdır. Ancak bunu yaparken kendi toplumunun ruhundan uzaklaşmamalı, toplumda yer bulacak ve onun kültürel kimliğiyle rtsecek yeniliklerin öncüsü ve uygulayıcısı olmalıdır. Z kuşağının yeniliklere açık bir nesil olduğunun bilincinde olarak yenilikçi bir yönetim anlayışına sahip olmalıdır.

Z kuşağı gençlerine göre ideal yöneticide bulunması gereken vasıflardan biri onun anlayışlı olmasıdır. Anlayışlılık temasının oluşturan metaforlar araştırmada elde edilen bulguların tamamının %4,13'n (35 metafor) oluşturmaktadır. Bu bağlamda en sık kullanılan metaforlar *lider* ve *babadır*. Gençlerin metaforik algı cmlerinin analiz edildiğinde onların herhangi bir aksaklıkla karşılaşılması durumunda yönetici tarafından rencide edilmeden uyarılmalarının gerektiğini düşünmeleri, empati kuran bir yöneticiye ihtiyaç duymaları, kendilerini zgr ruhlu olarak nitelendirdiklerinden dolayı baskıdan uzak bir yönetimin bulunmasını istemeleri gibi gerekçelerle yöneticinin anlayışlı olması gerektiği yönünde algılarının bulunduğu tespit edilmiştir. Gençler kendilerini anlayan ve gerçekten anlamaya çalışan bir yönetici istemektedirler. Buradan hareketle gençleri anlayan ve onların ihtiyaçlarına cevap veren, üzerlerinde baskı kurulmayan, şevklerinin kırılmasına neden olmayan bir yönetim anlayışının benimsenmesinin faydalı olacağı dşnlmektedir.

Z kuşağı gençlerinin önem verdiği bir diğer yönetici vasfı onun saygılı olmasıdır. Katılımcılardan elde edilen bulguların %3' (26 metafor) saygılı olmak temasını kapsamaktadır. Saygılı olmakla ilgili olarak en sık kullanılan metafor *liderdir*. Metaforik algı cmlerini incelendiğinde yöneticinin çalışanların/vatandaşın düşüncelerine, haklarına ve kararlarına saygı duyması istendiği için gençler yöneticinin statüsü gereği saygı duyulması gereken bir kişi olmasını bilmekle birlikte onun da astlarına karşı saygılı olmasını beklemektedirler. Karşıdaki bireyin yaşına bakmaksızın onu bir birey olarak kabul etmek ve ona saygı duymak herkesin hayatında uygulaması gereken bir davranıştır. Çeşitli görüşlerden, farklı etnik kökenlerden, mezheplerden olan, birbirinden farklı yaşam tarzları bulunan pek çok insan aynı toplum içerisinde yaşamaktadır. Bir arada mutlu ve huzurlu bir yaşam sürdürebilmek inanların birbirine saygı göstermesinden geçer. Kişiler karşısındakinin statüsüne bakmadan onun da kendisi gibi içinde yaşadığı toplumun bir bireyi olduğu ve kendisi ile aynı haklara sahip olduğunun bilinciyle hareket etmeli ve saygılı olmalıdır. Yöneticilik açısından bakıldığında araştırmada elde edilen verilerden de hareketle gençlerin yalnız yöneticiye saygı duyulmasını değil, onun da diğer bireylere saygı göstermesini beklediklerini söylemek mümkündür.

Z kuşağı gençliğinin ideal bir yöneticide bulunmasını istedikleri ve önem verdikleri niteliklerden biri onun destekleyici olmasıdır. Gençlerin ifadelerinden destekleyicilikle ilgili veriler araştırmanın %2,83'n (24 metafor) oluşturmaktadır ve bu çerçevede en sık kullanılan metafor *babadır*. Gençler *babayı* destekleyici bir figür olarak gördüklerinden yaşamlarında da yöneticiden destekleyici olmasını beklemektedir. Bu metafor dışında kullandıkları *ağabey*, *anne*, *arkadaş* gibi metaforlardan da onların yöneticinin çevrelerindeki yakınları gibi aldıkları kararlarda, atacakları adımlarda kendilerine destek olmasını istedikleri anlaşılmaktadır. Gençlerin bu beklentileri yöneticilerin onların ülkenin geleceği oldukları bilinciyle hareket ederek bu bağlamda destekleyici politikalar geliştirmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Gençler iyi bir yöneticinin kendinden emin bir tavır sergilemesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu bağlamda elde edilen veriler araştırmada elde edilen bulguların %2,83'n (24 metafor) oluşturmaktadır ve bu temada en sık kullanılan metafor *liderdir*. Onlara göre lider kendine güvenen bir kişidir ve iyi bir yönetici de böyle olmalıdır. Yöneticinin neyi ne zaman yapacağını ve yapmayacağını bilmesi, sınırlarını bilerek bu doğrultuda nasıl davranması gerektiğini bilmesi ve özgüveni yüksek olması gibi gerekçelerle gençlerin yöneticinin kendinden emin bir kişi olmasını bekledikleri anlaşılmaktadır. Kendinden emin insanlar yaptıkları işin sorumluluğunu alır. Bir yönetici açısından bakıldığında hangi hamleyi ne zaman atması gerektiğini kestirir ve buna göre planlamalar yapar. Yönetici amacını bilir ve bu amaca ulaşmak için hangi yolun kendisi için en iyisi olduğunu analiz eder. Z kuşağı gençlerinin de metaforik algı cmlerinden kendinden emin bir yönetici tarafından yönetilmek istedikleri anlaşılmaktadır.

Gençlerin, yönetim kademesinde bulunan kişilerde olması gerektiğine inandığı bir diğer nitelik çalışkanlıktır. Araştırmada elde edilen bulguların %2,71'i (23 metafor) çalışkanlıkla ilgilidir ve bu bağlamda en sık kullanılan metaforlar *arı* ve *karıncadır*. Çağın şartlarına uyum sağlamak ve yeni neslin ihtiyaçlarına cevap verebilmek için çok çalışmanın gerektiği, ülkeyi kalkındırmanın ve toplumun yaşam kalitesini yükseltmenin çalışmakla mümkün olması, hizmet etmeyi kendine amaç edinmiş yöneticiler için yorulmadan ve usanmadan çalışmanın onlar için bir yaşam biçimi olması gerektiği gibi görüşlere dayanarak iyi bir yöneticinin çalışkan olmasını istemektedirler. Hangi meslek olursa olsun başarı çalışmakla mümkündür. Yöneticinin de bunun bilincinde olarak üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmesinin doğru olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çalışanlarıyla birlikte taşın altına elini koymak, sorumluluğunu üstlenerek çok çalışmak kişiye çalışma hazzını yaşattığı için iş tatmininin ve başarının da yolunu açacaktır. Araştırmada Z kuşağının, yöneticilerin işine dört elle sarılmasını ve yorulmadan çalışmasını beklediği sonucuna ulaşılmıştır.

Z kuşağının yöneticiye yönelik beklentilerinin araştırıldığı çalışmada birikimli olmak yöneticide bulunması gereken niteliklerden biridir. Araştırmada ulaşılan bulguların %2,47'si (21 metafor) birikimlilikle ilgilidir ve bu tema kapsamında en sık kullanılan metafor *liderdir*. Bilgili ve kültürlü olması, doğru kararlar alması, vizyon sahibi olması, derin bilgisi sayesinde olaylara ve durumlara daha geniş bir perspektiften bakması, Z kuşağının kendilerini öğrenmeyi seven bir nesil olarak gördüklerinden yöneticilerinin de birikimli olması gerektiği inancı, yetersizliğin yönetimde krizlere sebep olacağını düşünmeleri gibi etkenler onlarda yöneticinin birikimli olması gerektiği yönünde bir algının oluşmasını sağlamıştır. Kişilerin birikimli olabilmesi için kendi alanlarının gerektirdiği eğitimi almaları ve yenilikleri takip etmeleri gerekir. Yöneticiler de hem teoride hem de uygulamada modern yönetim anlayışlarını benimsemeli ve kendilerini yetiştirmelidir. Karşılaşılabilecek muhtemel krizlerde yöneticinin alacağı kararların etkililiği onun birikimli olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla yönetimde zafiyetin yaşanmaması ve yönetilen kitlenin de kendini güvende hissetmesi için yöneticilerin kendilerini geliştirmelerinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Gençlerin ideal yönetici algılarının belirlendiği araştırmada Z kuşağının yöneticiden dengeli bir yönetim anlayışına sahip olmasını bekledikleri görülmüştür. Araştırma bulgularının %2,59'unu (22 metafor) oluşturan metaforlar içerisinde en sık kullanılanı *babadır*. Z kuşağı gençlerine göre yönetici resmiyet ve samimiyetin dengesini kurarak ne çalışanlarıyla fazla samimi ne de gereğinden fazla otoriter olmalıdır. Dozunun kaçırıldığı her iki tutum da yöneticiye ve dolayısıyla çalışanlara da zarar verir. Eğer bir yönetici çalışanlarıyla fazla samimi olursa yönetici-yönetilen arasında bulunması gereken mesafe kalkmış olacağından çalışanların nezdinde saygınlığını yitirebilir ve yönetsel sorunlar yaşanabilir. Benzer şekilde fazlaca sert ve otoriter bir tutum nedeniyle yönetilenlerle arasına duvar ören yöneticinin himayesinde bulunanlar işlerini benimsemekte güçlük yaşayacağından motivasyonlarında ve verimliliklerinde düşüklük yaşayabilirler. Baskıcı bir yönetimden hoşlanmayan Z kuşağı gençlerinin de yöneticilerin dengeli bir yönetim anlayışına sahip olmalarını istedikleri görülmektedir.

Gençlerin yöneticinin sahip olmasını bekledikleri ve önem verdikleri bir başka nitelik işin ehli olmalarıdır. Araştırmada ulaşılan bulguların %2'si (17 metafor) yöneticinin işin ehli olması gerektiğine yöneliktir ve bu bağlamda en sık kullanılan metafor *liderdir*. Gençlerin metaforik algı cümlelerinde üzerinde yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulardan elde edilen sonuçlara göre gençler, birçok kişiyi aynı anda yönetmesi, yönetme becerisine sahip olması, kriz anlarında soğukkanlılığını koruyarak doğru kararlar alması, duygusallığının etkisinde kalmadan mantıklı kararlar alması ve kendi alanının eğitimini almış olması gibi gerekçelerle yöneticilerin işinin ehli olmasını bekledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma hayatında başarıya ulaşılması için çalışanların ilgi duydukları alanda çalışmaları ve o alanın yeterliğine sahip olması gerekir. Günümüzde kişiler çeşitli nedenlerle hedeflediğinden farklı sektörlerde çalışmaktadır. Bazı durumlarda da bireyler çok istedikleri halde buldukları konumun yeterliğini taşıyamadıklarından verimli olamamaktadır. Bütün iş sektörlerinde olduğu gibi yöneticilik için de bazı meziyetlere sahip olmak gerekir. Bunların en önemlilerinden biri işin ehli olmaktır. Bu bağlamda çalışma ortamında huzurun, mutluluğun ve verimliliğin sağlanması, belirlenen hedeflere planlanan şekilde ve zamanında ulaşılması, kriz anlarında doğru adımların atılması için yöneticinin işinin ehli olması gerekir. Araştırmada gençlerin de bunun bilincinde olduğu görülmektedir.

Z kuşağı gençliğinin iyi bir yöneticide bulunmasını istedikleri vasıflardan biri onun otoriter olmasıdır. Araştırma bulgularının %1,88'ini (16 metafor) oluşturan metaforlar yöneticinin otoriter olmasına yöneliktir ve bu kapsamda en sık kullanılan metafor *liderdir*. Yöneticinin otoriter olması gerektiği yönünde algıya sahip olan gençlerin kendilerini popüler kültürün esiri olarak eleştirdiklerinden yöneticinin bilgi ve birikimine dayanarak otoriter bir yönetim anlayışına sahip olması, otoriter tavrında eşitlikten ayrılmaması, karar veren konumunda olmasından dolayı da otoriter davranması gerektiğini düşündükleri görülmektedir. Burada üzerinde durulması gereken husus yöneticinin başkalarının görüşlerini dikkate alarak ve farklı fikirlere değer vererek otoriter davranmasıdır. Yani yalnızca kendi düşüncelerinin ve kararlarının doğruluğuna inanmaması gerektiğidir. Buradan hareketle yönetici çalışanlarının fikir ve önerilerini önemsemeli, en doğru kararın alınmasına çalışmalıdır. Ancak bunu yaparken yönetilenler tarafından kendi üzerinde baskı kurulmasına izin vermeden yönetici olarak ağırlığını koymalıdır.

Günümüz gençliği ideal bir yöneticinin ileri görüşlü olması gerektiğini düşünmektedir. Araştırmada ulaşılan bulguların %1,88'i (16 metafor) ileri görüşlülük ile ilgilidir ve en sık yer verilen metafor *Atatürk* ve *liderdir*. Gençlerde Atatürk'ün ileri görüşlü olduğuna yönelik bir algının bulunması, ülkenin zor günlerden geçtiği düşünüldüğünden yaşanan zorlukların ileri görüşlü yöneticilerle aşılacağına inanılması, yaşanması muhtemel her türlü tehlikenin önceden sezilmesi ve gerçekleşmesine yönelik tedbirlerin önceden alınması gerektiği gibi gerekçeler yöneticinin ileri görüşlü olması yönünde bir algının bulunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda yöneticiler ileri görüşlü olmalı gelecekte olacakları hesaplayabilmeli ve planlamalarını buna göre yapmalıdır. Gerek kk ölçekli bir kurum gerekse büyük kitlelere hizmet eden yapılanmaların yöneticileri kaliteyi yakalamak ve devamlılığı sağlamak, yönetilenlerin memnuniyetini st düzeyde tutmak, yönetimde istikrarı sağlamak için ileri görüşlü olmak durumundadır.

Z kuşağı gençliğine göre yöneticinin taşıması gereken vasıflardan biri onun güvenilir olmasıdır. Bu bağlamda belirlenen metaforlar bulguların %1,65'ini (14 metafor) oluşturmaktadır ve en sık kullanılanı da *arkadaş/dosttur*. İnsanların daha rahat ve verimli çalışabilmeleri, huzurlu bir hayat sürdürmeleri, yönetilenlerin güvenli bir ortamda bulunmak istemeleri gibi gerekçelerle gençlerde yöneticinin güvenilir olması gerektiğine yönelik bir algının bulunduğu tespit edilmiştir. Güven, toplum yaşamının bütün sosyal boyutlarında ihtiyaç duyulan bir duygudur. Çalışma hayatında yöneticiler çalışanlarına, çalışanlar da yöneticilerine güvenmek isterler. Güvensiz bir ortamda huzur ve başarının varlığından söz edilemez. Dolayısıyla yöneticiler hem tavır ve davranışlarıyla hem de sözleriyle ve eylemleriyle yönetilenlere güven vermelidir.

Yönetici algısına yönelik yapılan araştırmada gençlerin yöneticilik makamına çok önem verdikleri ve bu statünün son derece gerekli olduğuna inandıkları grlmştir. Bulguların %1,53' (13 metafor) yöneticiliğin gerekli olduğuyla ilgilidir ve en sık kullanılan metafor *liderdir*. İdeal yönetici algılarına yönelik yapılan incelemelerde toplumsal düzenin sağlanması ve geleceğe yönelik planlamaların yapılması, toplumun devamlılığının, birlik ve beraberliğinin sağlanmasında hayati rollerinin bulunması gibi gerekçelerle yöneticiliğin gerekli olduğuna yönelik bir algının olduğu tespit edilmiştir.

Z kuşağı gençlerinin yönetici algısına yönelik yapılan araştırmada gençlerin yöneticilerin disiplinli çalışma alışkanlıklarının bulunmasını istedikleri belirlenmiştir. Disiplinli alışma ile ilgili metaforlar bulguların %1,53'n (13 metafor) oluşturmaktadır. Ulaşılan metaforlardan hareketle işlerin aksamadan yürütülmesi, her türlü ayrıntının gözden kaçırılmaması ve belirlenen hedefe ulaşmada gayret sarf edilmesi disiplinli çalışmayı gerekli kıldığı için gençler yöneticilerin disiplinli çalışmaları gerektiğine inanmaktadır. Dolayısıyla yöneticiler disiplinli çalışmayı kendilerine şiar edinmelidir.

Gençlerin yöneticide görmek istedikleri bir diğer nitelik kararlılıktır. Araştırma bulgularının %1,29'unu (11 metafor) oluşturan metaforlar kararlılık temasında değerlendirilmiştir. Gençlere göre hedeflenen yolda karşılaşılan engellerin aşılması, daima en iyiye ulaşmak, hedefinden şaşmamak ve mücadelesinden vazgeçmemek için yöneticiler kararlı olmalıdır. Buradan hareketle yöneticilerin pes etmeden çalışması ve belirlenen hedefler doğrultusunda kararlı davranması gerekmektedir. Ayrıca yöneticilerin bu kararlı tutumlarının da yönetilenler üzerinde olumlu bir etki bırakacağı dşnlmektedir.

Z kuşağı gençlerinin yöneticide bulunmasını istedikleri bir diğer vasıf uyumluluktur. Bulguların %1,29'unu (11 metafor) oluşturan metaforlardan hareketle gençlerin uyumluluğa önem verdikleri

görülmektedir. Burada uyumluluktan kasıt hem çalışanlarıyla bir arada olmanın gerektirdiği uyum hem de Z kuşağı gençlerini anlamak için onlara uyum sağlamanın beklenmesidir. Uyumlu bir yönetici çalışanlarının motivasyonunu artırır. Yönettiği kişileri iyi tanıması, onlara değer verdiğini hissetmesi ve uyum sağlması, onlarla aynı dili konuşması iyi bir yöneticiden beklenen bir yönetim anlayışıdır.

Hoş görülme Z kuşağı gençliğinin ideal yönetici profilinin bir parçasıdır. Bulguların %1'i (9 metafor) hoşgörülme ile ilgilidir ve en sık kullanılan metafor *babadır*. Gençlere göre insanlar hatalarının sonucunda azarlanarak küçük düşürülmemelidir ve yapılan hatalar onların yüzlerine vurulmamalıdır. Onlar insanlara hoşgörü göstermenin verimliliklerini olumlu yönde etkileyeceğini düşündüklerinden yöneticinin hoşgörülme olması gerektiğine inanmaktadırlar. Hoşgörünün egemen olduğu bir yönetim anlayışında bireyler kendilerini rahat hissedeceklerinden işlerine odaklanabilirler. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus çalışanların hatalarını tekrar etmelerinin önüne geçmektir. Aksi takdirde yöneticinin bu hoşgörülme yaklaşımı suistimal edilebilir. Dolayısıyla yöneticinin bu konuda dengeyi iyi kurmasının gerektiği düşünülmektedir.

Gençler, yönetici konumunda bulunan kişilerin tecrübeli olmasını önemsemektedirler. Bu kapsamda ele alınan metaforlar bulguların %0,94'ünü oluşturmaktadır (8 metafor) ve en sık kullanılan metafor da *liderdir*. Araştırmaya katılan gençler, geçmişten ders çıkarmayı bilmenin ve geleceğe bu bilinçle bakmanın tecrübeli yöneticilerin nitelikleri olduğunu düşünmektedirler. Onlara göre yöneticilerin geniş bir bakış açısına sahip olmaları tecrübeli olmalarına bağlıdır. İnsanlar deneyimlemelerinden çıkarımlarda bulunurlar ve atacakları adımda neler yaşanabileceklerini önceden kestirebilirler. Yöneticiler de edindikleri tecrübelerle duruma ve zamana uygun kararlar verebilmelidir.

Z kuşağı gençlerinin iyi bir yöneticinin yardımsever olması gerektiği yönünde algıları mevcuttur. Araştırmada elde edilen bulguların %0,94'ü (8 metafor) yardımseverlikle ilgilidir ve en sık yer verilen metafor *babadır*. Gençler yöneticinin, yönetimi altında bulunanlara değer verdiği için onlara yardım etmesini düşünmektedirler. Çünkü onlara göre yöneticinin kendini halktan/çalışanlarından biri gibi görmesi gerektiğinden sıkıntıları dinlemeli, sorunların çözümünde yardımcı olmalı ve onlara umut vermelidir. Gençlerin yardımseverlik yönündeki bu ifadelerinden hareketle yöneticinin işini benimsemesi gerektiğini ve çalışmalarında işlerini sadece bir görev olduğu için değil insanların hayatlarında küçük dokunuşlarla büyük değişiklikler yapabileceği bilinciyle hareket etmesinin doğru olduğunu söylemek mümkündür.

Gençlerde ideal bir yöneticinin yaratıcı olması gerektiği yönünde bir algı bulunmaktadır. Yaratıcılıkla ilgili metaforlar bütün bulguların %0,70'ini (6 metafor) oluşturmaktadır. Z kuşağı, günümüz teknolojisinin insanın yaratıcılığını artırması, hayalperest gençlerin hayallerini gerçekleştirmede yaratıcılığa ihtiyaç duyulması, bazı sorunların sıra dışı çözümler gerektirmesi gibi gerekçelerle yöneticinin yaratıcı olması gerektiğini düşünmektedir. Gençlerin metaforik algılar ve açıklamalarından hareketle yöneticiler kısıtlı bile olsa ellerindeki imkanları iyi değerlendirmeli, önceliklerini belirleyerek yaratıcı çözümler geliştirebilmelidir.

Z kuşağı gençlerinde yöneticinin iyi niyetli olması gerektiği yönünde bir algı vardır. İyi niyetli olmakla ilgili metaforlar araştırma bulgularının %0,70'ini (6 metafor) oluşturmaktadır ve *aile* en sık kullanılan metafordur. Gençlerin yöneticinin iyi niyetli olması yönündeki algılarının tek gerekçesi onların çalışanların/yönetilenlerin iyiliğini istemeleridir. Dolayısıyla yönetici çevresine karşı duyarlı olmalı ve yaptığı işlerde bireylerin iyiliğini düşünmelidir.

Gençlere göre yönetici denetleyici olmalıdır. Bu bağlamda ele alınan metaforlar araştırma bulgularının %0,70'ini (6 metafor) oluştururken en sık kullanılanı da *babadır*. Katılımcılardan alınan ifadelerden onların, yöneticinin her şeyi kontrol altında tutması gerektiğine yönelik bir inançlarının olduğu anlaşılmaktadır. Yönetici işleştikten haberdar olmak ve aksaklıkların yaşanmasına mani olmak için bir denetleme mekanizması kurmalıdır, işlerin hangi aşamada olduğunu iyi takip etmelidir.

Z kuşağı gençleri yöneticinin iyi bir örnek olması gerektiğini düşünmektedir. Araştırmada ulaşılan bulguların %0,59'u (5 metafor) örnek olmak teması kapsamındadır. Gençlere göre yönetici sadece talimat veren kişi değildir; çalışması, insanlarla kurduğu ilişkileri, kararlılığı, azmi ve sabırla yönetimi altında bulunan bireylere örnek olmalıdır. Böylelikle ondan etkilenip kendisini örnek alan kişiler de bulunabilir ve toplumun en azından bir kısmında da olsa olumlu bir değişim yaşanabilir.

Z kuşağı yöneticinin yönetime hâkim olan bir kişi olmasını beklemektedir. Araştırmanın %0,47'sini (4 metafor) oluşturan metaforlar hâkim olmak temasında ele alınmıştır. Yöneticinin bütün kitlelere hitap edebilmesi ve sürecin tamamından haberdar olması gibi gerekçelerle gençler yöneticinin işleyişe hâkim olmasını istemektedir. Bir yöneticinin kendi yönetimi altında bulunan bütün bireylerden ve işleyişten haberdar olmasının; toplumun ihtiyaçlarını, beğenilerini ve onların refahı için gerekli olan her şeyi düşünerek herkese hitap edebilmesinin faydalı olacağı düşünölmektedir.

Günümüzde Türkiye yurt dışına çok sayıda öğrenci ve araştırmacı göndermektedir. Türkiye ABD'ye en çok öğrenci gönderen 8. öлке konumundadır. Ancak gönderilen öğrenci ve araştırmacıların yurda geri dönmemesi ölkemizin beşeri sermaye kaybına neden olmaktadır. Bunun önüne geçebilmek için de sorunun kaynağına inerek beyin göçüne yol açaın durumların analiz edilmesi gerekmektedir (Bakırtaş ve Kandemir, 2010). Tansel ve Güngör'e (2004) göre beyin göçünün en önemli nedenlerinden biri yurt dışında kazanılan yüksek maaşlardır. Aynı araştırmaya göre öğrenciler için yurt dışını cazip hâle getiren en önemli etken düzenli ve sistemli yaşam tarzıdır. Ölkemizde her yıl yurt içinde veya yurt dışında eğitimlerini tamamlayan gençlerin çeşitli sebeplerle yurt dışında yaşamayı tercih ettiklerini görmekteyiz. Ölkemizin aydınlık geleceği için başka ölkelere yapılan beyin göçünün önüne geçilmesi gerekmektedir. Kendilerine ihtiyaç duyduğumuz gençlerimizin yurtlarında kalarak sahip oldukları enerji ve bilgi birikimlerini ölkenin kalkınması için kullanmalarını sağlayacak imkânların sunulması, onların yönetici algılarının belirlenerek bu yönde politikalar geliştirmekten geçmektedir. Gençlerin ideal yöneticiden beklentilerinin belirlendiği bu araştırmanın Z kuşağını anlamak isteyen yöneticilerin ihtiyaçlarına cevap vereceği düşünölmektedir.

## Kaynakça

- Acıhoğlu, İ. (2015). *"İş"te Y kuşağı*. Ankara, Elma Yayınevi.
- Adıgözel, O., Batur, H. Z. & Ekşili, N. (2014). Kuşakların değişen yüzü ve y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: mobil yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (1), 165-182.
- Aka, B. (2018). Bebek patlaması, x ve y kuşağı yöneticilerin örgötsel bağlılık düzeylerinin kamu ve özel sektör farklılıklarına göre incelenmesi: bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9 (20), 118-135.
- Akdemir, A. & Konakay, G. (2014). Y kuşağının kariyer algısı, kariyer değişimi ve liderlik tarzı beklentilerinin araştırılması. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Faköltesi Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 11-42.
- Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan kuşağa tüketim olgusu ve geleceğin tüketici profili. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 203-212.
- Arar, T. (2016). *Z kuşağında kariyer geliştirmede yetenek yönetimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Bakırtaş, T. & Kandemir, O. (2010). Gelişmekte olan ölkeler ve beyin göçü: Türkiye örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 961-974.
- Becton, J.B., Walker, H.J., & Farmer, A.J. (2014). Generational differences in workplace behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 44, 175-189.
- Castellano, G. W. (2014), *Practices for engaging the 21st century workforce: challenges of talent management in a changing workplace*. New Jersey: Pearson Education.
- Çatalkaya, C. (2014). *Kariyer 2.0*. İstanbul, Optimist Yayınları.
- Dixon, G., Mercado, A., Knowles, B. (2013). Followers and generations in the workplace. *Engineering Management Journal*, 25 (4), 62-73.
- Erden Ayhün, S. (2013). Kuşaklar arasındaki farklılıklar ve örgötsel yansımaları. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Faköltesi Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 93-112.
- Hahn, J. (2011). Managing multiple generations: scenarios from the workplace. *Nursing Forum*, 46(3), 119-128.

- Kılıç, H. (2017). Anadolu üniversitesi açıköğretim fakültesi öğrenenlerinin anadolom ekampüs öğrenme yönetim sistemine ilişkin görüşlerinin kuşaklar bağlamında incelenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3 (3), 104-124.
- Mercan, N. (2016). X, Y ve Z kuşığı kadınların farklı tüketim alışkanlarının modern dünyada inşa edilmesi. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 59-70.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (2015). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba Altun & A. Ersoy, Çev. Ed.). Ankara: Pegem.
- Özer, P. S., Eriş, E. D. & Timurcanday Özmen, Ö. N. (2013). Kuşakların farklılaşan iş değerlerine ilişkin emik bir araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38 (10), 123-142.
- Schullery, N. M. (2013). Workplace Engagement and Generational Differences in Values. *Business Communication Quarterly*, 76 (2), 252-265.
- Senbir, H. (2004). *Z son insan mı?*. İstanbul, Okuyan Us Yayınları.
- Şalap, K. O. (2016). *Çalışma yaşamında kuşaklar: Kuşakların iş ve özelyaşam dengesine ilişkin yaklaşımları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tansel, A., & Güngör, N. D. (2004). Türkiye'den yurt dışına beyin göçü: Ampirik bir uygulama. *ERC (Economic Research Center) Working Papers in Economics*, 4 (02), 1-10.
- Taş, H. C. & Kaçar, S. (2019). X, Y ve Z kuşığı çalışanlarının yönetim tarzları ve bir işletme örneği. *OPUS -Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 643-675.
- Taş, H. Y., Demirdöğmez, M. & Küçüköğlü, M. (2017). Geleceğimiz olan z kuşağının çalışma hayatına muhtemel etkileri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7 (13), 1031-1048.
- TDK. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021). *İstatistiklerle Gençlik, 2020*.  
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Gençlik-2020-37242> sayfasından erişilmiştir.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.







# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** Araştırma Makalesi  
**Kabul Tarihi:** 13 Eylül 2021

**Gönderim Tarihi:** 21 Nisan 2021  
**Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atf Künyesi:** Ekin, A. & Sarıbaşı, S. (2021). Carlos Fuentes'in "Kraliçe Bebek" Adlı Öyküsünde Büyülü Gerçekçi Anlatım. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 263-270.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.924127>

## CARLOS FUENTES'İN "KRALIÇE BEBEK" ADLI ÖYKÜSÜNDE BÜYÜLÜ GERÇEKÇİ ANLATIM

**Abdurrahman EKİN\***

**Serap SARIBAŞI\*\***

### Öz

Büyülü gerçekçilik yirminci yüzyıl Latin Amerikan edebiyatında ortaya çıkmış ve dünyaya yayılmış bir akımdır. Büyülü gerçekçi anlatılarda gerçekle gerçek dışı, düşsel ile sahici öğeler melez bir bütünlükle anlatılır. Gerçekliği farklı bir boyutta işleyen büyülü gerçekçilikte anlatılan zaten yaşamın içindedir. Büyülü gerçekçilik, 1950'lerde ve 1960'larda roman alanında uygulanmış bir yöntemdir ve çeşitli isimlerle tanımlansa da Büyülü gerçekçilik, en çok kabul gören terimdir. Yeni bir anlatım tarzı olarak iki dünya savaşından sonraki bazı post-modern anlatı tarzlarının arasında yaygın olarak kullanılır. Büyülü gerçekçilik bir edebî tür değildir, farklı geleneklerden türeyen bir anlatım üslubudur. Carlos Fuentes'in *Körlerin Şarkısı* adlı öykü kitabında yer alan "Kraliçe Bebek" adlı öyküde aşk, geçmiş, belirsizlik temaları masalsi bir anlatımla anlatılırken büyülü gerçekçi eserlerde kullanılan özelliklere rastlanmaktadır. *Kraliçe Bebek* adlı öyküde gerçeklik ve olağanüstü mutlak bir dengede ele alınmıştır. Çocukluk aşkının peşinden giden kahraman-anlatıcı bu serüvende çeşitli düşlere dalar, geçmişin adeta önünde birer birer canlandığını görür. Duygusal boyutu ağırlıklı olan öyküde bir alacaklı gibi sevgilisinin evine sızan anlatıcı, sonunda hiç beklemediği bir tabloyla karşılaşır, kahraman-anlatıcı bazen neyin yaşanmış neyin yaşanmamış olduğundan şüphe duyar. *Kraliçe Bebek* adlı öykü de büyülü gerçekçi öğelerle kaleme alınmış bir metindir. Bu makalede *Kraliçe Bebek* adlı öyküde büyülü gerçekçi öğelerin özellikleri ve nasıl ele alındığı incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Carlos Fuentes, Büyülü gerçekçilik, Kraliçe Bebek, Latin Amerika.

### Magical Realist Narration in "The Doll Queen" Story by Carlos Fuentes

#### Abstract

Magical realism is a trend which originated in twentieth-century Latin American literature and has spread throughout the entire world. In magical realist narratives, real and unreal, imaginary, and authentic elements are explained with a hybrid integrity. What is described in magical realism processing reality in a different dimension is already in life. As a new narrative style, it was prevalently used among some post-modern narrative styles after the two world wars. Magical realism is not a literary genre, but rather a style of narration derived from different traditions. In the story "The Doll Queen" in Carlos Fuentes's short story collection called *The Song of the Blind*, the themes of love, the past, and uncertainty are told in a fairy tale narrative with features used in magical realist works. In this story, reality and extraordinariness are addressed with an absolute balance. The

\* Doktora Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Karaman/Türkiye. E-Posta: [abdurrahmanekin@gmail.com](mailto:abdurrahmanekin@gmail.com), Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-5979-2239>.

\*\* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karaman/Türkiye. E-Posta: [serapsaribas@kmu.edu.tr](mailto:serapsaribas@kmu.edu.tr), Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4079-8024>.

hero-narrator, who pursues his childhood love, dives into various dreams in this romance and sees the past come alive one by one. The narrator, who gains access to his lover's childhood home under the guise of being a tax assessor, , finally encounters a situation he never expected, and sometimes doubts whether what he experienced was real or not. This article reviews how magical realist elements are addressed in the story The Doll Queen.

**Keywords:** Carlos Fuentes, Magical realism, The Doll Queen, Latin America

## 1. Büyülü Gerçekçilik

### 1.1. Tanım ve Tarihsel Gelişimi

Büyülü gerçekçilik, sanatta Alman sanat eleştirmeni ve tarihçisi Franz Roh tarafından dile getirilmiş bir terimdir. Franz Roh, *Nach Expressionismus: Magischer Realismus: Probleme der neusten Europäischen Malerei* (Post Ekspresyonizm: Büyülü gerçekçilik: Yeni Avrupa Resminin Sorunları) adlı kitabının giriş bölümünde ilk kez plastik sanatlarda ortaya çıkan akımın sonradan edebiyatta da kendine yer bulduğunu iddia eder. Roh, bu terimi Otto Dix (1891-1969), Franz Radziwill (1895-1983), Max Beckmann (1884-1950) ve Georges Grosz (1893-1959) gibi ressamı tanımlamak için kullanmıştır. Ancak büyülü gerçekçilik, daha önce on sekizinci yüzyıl sonunda felsefe alanında Alman düşünür Novalis tarafından "büyülü idealizm" olarak dile getirilir (Okuyucu, 2019: 4). Roh, 'büyülü' ve 'gerçek' kelimelerinin bir arada kullanılmasının tarihsel, sosyolojik sebepleri olduğu görüşündedir. Ona göre Birinci Dünya Savaşı'nın insanlar üzerindeki olumsuz etkisi bu anlayışın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Somut gerçeklikten uzaklaşarak daha çok içsel mimetik duyguların yansıtılmasına yönelik bu sanat anlayışında, sanatçının yeni bir gerçek fikriyle dünyaya yaklaştığı görülür (Arargüç, 2017: 16).

Büyülü gerçekçilik akımının edebiyattaki öncüleri Latin Amerikalı yazarlardır. Kıta yazarlarının eserleriyle şekillenen akımın oluşmasında aynı zamanda son dönem Avrupa'sı da etkili olur. Yeni realist okumalar, teknolojik gelişmelerin artması, çok-kültürlü çok-anlamli dünya perspektifi ve dönem Avrupa'sının güçlü sanatçılarıyla kurulan yakın ilişkiler bu akımın önemli özellikleri arasındadır. Latin Amerikalı yazarların özellikle Paris'i mesken olarak seçtikleri ve pek çok akımın merkezi olan bu şehirde Avrupa'nın önemli isimleriyle yakın ilişkide oldukları görülür (Kalemci, 2021: 30). Yine Paris'te etkili olan Sürrealizm, Latin Amerika'daki Meksika ve Küba Devrimi büyülü gerçekçiliğin gelişmesinde etkili olur. Avrupalı yazarların Latin Amerika'da tanınmaya başlaması, kıtayı etkileyen sanayileşme ve folklorik unsurların bu yazarlar tarafından yeni bir anlatımla kaleme alınmasıyla akımın daha da geliştiği görülür.

### 1.2. Gerçekliğin Yeniden Ele Alınışı ve Büyülü Gerçekçi Özellikler

Karşıt kavramların sorgulanmadan bir arada kullanılmasına imkân veren büyülü gerçekçilik, resim sanatındaki dışavurumcu akımın bakış açısından etkilenir. Özellikle bu ekspresyonist anlayışta 'dünyaya yeniden dönüş' anlayışı gelişir. Edebiyatta da olağanüstü, gotik, masalımsı, mitik ve somut gerçekliğin bir arada kullanılışı yeni gerçeklik anlayışı olarak karşımıza çıkar. Olağanüstü olanın sıradanmış gibi aktarıldığı büyülü gerçekçilikte 'denge' de önemli bir özelliktir. Gerçeklik bu tür metinlerde olağanüstü ile uyum içerisindedir. Büyülü gerçeklikteki denge unsuru tam olarak sağlanmazsa, sıradanlaşmamış bir olağanüstü durum ya da olay metnin fantastik, bilimkurgu ve türevi metinlerden biri olarak algılanmasına sebep olabilir (Erdem, 2011: 176).

Büyülü gerçekçi metinler kimi zaman sürrealist metinlerle de karıştırılabilir. Sürrealistler, dilin sihirli dünyasına girmekle yeni bir gerçekliğin elde edileceği görüşündedirler. Rimbaud'nun "Hayatı dönüştürme" metaforu ile aynı temel düşünceyi paylaşan sürrealistler, sanatçıyı bir kâhine benzetirler. (Ekin, 2019: 18) Gerçekliği yeni bir boyutta ele alan bu iki anlayış da dünyanın içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtulma çabası içerisindedir. Sürrealist anlayışta gerçek, olabildiğince kendi sınırlarını zorlar. Özge Kahraman'ın, Kilingsöhr-Leroy'dan aktardığına göre sürrealizm: "görsel imgeyi ve imgenin işlevini tanımlamanın ötesine geçme çabasıydı. Fizyolojik görüşün ve gözün normal işlevinin bir anlamı yoktu. Asıl önemli olan hayal gücü ve içe bakabilme becerisi"dir (Kahraman, 2015: 10). Sürrealizmde gerçeğin form olarak imkânı yeniden işlenir. Sürrealist bakış açısında gerçek hayal gücü ile doğrudan bir ilişki

içerisindedir. Ancak büyüü gerçekçilikte gerçek ile olağanüstünün birbirine bir üstünlüğü yoktur (Arargüç, 2017: 16). Umutsuzluğun daha da arttığı savaş sonrası dönemde büyüü gerçekçiliğin yaşama dönük bir bakış açısı geliştirdiği görülür. Özellikle rasyonalist düşüncenin kabul etmediği her türlü durum ve olay büyüü gerçekçilikte kendine yer bulur. Büyüü gerçekçilikte yaşanan her olay zaten bu dünya anlatısında mevcuttur. Bunun için başka alemlerde var olduğuna inanılan hiçbir şeyden bahsedilemez.

Servet Erdem, *Roland Walter'ın Magical Realism in Contemporary Chicano Fiction* adlı çalışmasından hareketle büyüü gerçekçi metinlerin üç özelliğinden söz eder. Bu özellikler akımı diğer akımlardan ayırmak için önemlidir: “1- *Fantastikten farklı olarak Büyüü gerçekçilikte; yazarın anlatıcıların, karakterlerin doğaüstünü oldukça olağan bir durummuş gibi karşılamaları ve okuyucunun da kurmaca temsil düzeyinde bu durumu sorgulaması (Walter 1993: 19) 2- Gerçekliğin, büyüü ve gerçek düzeylerinin uyumlu bir bütünü sağlaması 3- Yazarın ketumluğu (authorial reticence)*” (Erdem, 2011: 177). Yazarın ketumluğu, yaşananların herhangi bir açıklamaya gerek duymadan anlatılması anlamına gelir. Ayrıca büyüü gerçekçi bir yazarın olmadığı, büyüü gerçekçi olanın ancak metin olabileceği görüşü açığa çıkar.

Umberto Eco, büyüü gerçekçi terimin yerine “*palimpsest tarih*” demeyi tercih ettiğini ifade eder. Yunanca “*psestos*” kelimesinden türetilen palimpsest, ‘yeniden’, ‘palin’ ve ‘kazınmış’ anlamına gelir. Eskiden tekrar tekrar kullanılan papirüslerdeki eski yazıların kazınıp suyla silindikten sonra yeni metinlerin yazılmasıyla hazırlanan eserlere *palimpsest* denilmiştir. Ancak bu *palimpsestlerde* silinmeye çalışılan yazılar belli belirsiz papirüste görünür (Apaydın, 2019: 91). Eco bu kavramı, Salman Rushdie’nin *Shame* adlı eserinden uyarlandığını dile getirir ve çeşitli palimpsest türleri olduğunu söyler:

- Gerçekçi tarihsel roman, bu tür hakkında hiçbir şey söylemeyeceğim.
- Tarihsel bir döneme yerleştirilmiş, tamamıyla imgelem ürünü, büyüünün sayısız kez araya girdiği öykü (The Sotweed Factor’u ile John Barth, Marquez)
- Tarihsel bir döneme yerleştirilmiş, tamamıyla imgelem ürünü olup, büyüünün yer almadığı, ancak zamanı alt üst eden, çok sayıdaki felsefi, teolojik ve yazınsal anıştırma ve ima ile büyü etkisi yaratan – buradan Eco’yu düşünüyorum ve çok farklı bir açıdan, kısmen tarihsel dönem modern olduğundan, Kundera’yı (Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği ve Ölümsüzlük romanlarıyla)
- Daha yakın bir dönem ya da olay olduğu için daha iyi bilinen bir dönem ya da olayın mizahi yeniden kuruluşu; bu romanlar, görünüşte büyü içerir, ancak ivmesini sınırdan alır, sözgelimi The Public Burning’de Sam Amca ile Başkan Yardımcısı Nixon arasındaki ilişkiler ya da Pynchon’un Gravity’s Rainbow’unda paranoyakların ağırlıklı varlığı gibi (Eco, 2012: 154).

Son olarak bir ulus veya inancın palimpsest tarihine vurgu yapan Eco, metinlere büyüünün de girebileceğini ifade eder. Bu olağanüstülüklerin olabildiğince gerçekçi ifade edildiğini ve doğalmış gibi görüldüğünü ekler (Eco, 2012: 153-154). Temelde imgesel anlatım olarak tanımladığı bu tarzlarda Eco’nun tarihsel olana dair bir vurgu yaptığı görülür.

Büyüü gerçekçilik, post-modernist akımlardan biri olarak değerlendirilir. Bir arada kullanılması mümkün olmayan unsurların kaynaşmasını sağlayan bu anlayışın kurmaca eserlerde görülmesinin, Avrupa ve dolayısıyla modernizme karşı bir tavır olarak değerlendirilmesi mümkündür. Anlatılar dünyasında gerçeğin yeniden ele alınmasını, bu gerçekliğin de yerel ve mitik olanla özdeşleşmesini sağlayan büyüü gerçekçilik, bir özgürlük vaadindedir. Bu akım; farklı dünyaları, anlayışları, sistemleri bir arada bulundururken “ontolojik, politik, cinse ait veya coğrafi sınırları araştıran bir akımdır” (Emir & Diler, 2011: 52). Üçüncü dünya ülkeleri denebilecek coğrafyalarda kapitalizme karşı bir imkan olarak doğan büyüü gerçekçiliğin ‘öteki’ ile kurduğu ilişki göze çarpar. Latin Amerika’da yaygın olsa da hemen her toplumun kendine has büyüü gerçekçi alan oluşturduğu, yazarların kendi folklorik birikimlerini eserlerinde yansıttıkları görülür. Büyüü gerçekçilik, Avrupa dışında diğer toplumların insanî, toplumsal, ekonomik pek çok sorunu dile getirmesinde önemli bir anlatım aracı olmuştur. Aynı zamanda postkolonyal bir durum olarak büyüü gerçekçilik, kolonileştirmeye karşı bir tavidir (Arargüç, 2017: 21). Büyüü gerçekçi

metinlerin postmodern diğer anlayışlardan farklı olarak önemli bir özelliği vardır: Büyülü gerçekçi metinlerde anlamsızlık yerine bir anlam arayışı; kaos yerine bir düzen vurgusu yapılır (Özüm, 2013: 182).

İzlenimcilik ve dışavurumculuğun diyalektiğinden doğan büyümlü gerçekçiliğın, kurmaca eserlerde gerçek ve olağanüstünü dengeli şekilde bir araya getirmesinden başka farklı özelliklerinin de olduğu bilinmektedir. Bu özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- a- Anlatıcının ketumluğu, anlatıda ironik bir yaklaşıma sebep olmaktadır. Karakterler, zaman ve mekân hakkında yorum ve açıklama yapılmaz.
- b- Büyümlü gerçekçi metinlerde zaman kronolojik düz bir çizgide ilerlemez. Olaylar arasında kesin bir neden-sonuç ilişkisine rastlanmaz.
- c- Çevre betimlemelerine oldukça önem verilir.
- d- Mitsel alanlar kullanılır.
- e- Mekân ve zaman belirsizdir.
- f- Halk hikâyelerinden, masallardan, efsanelerden, destanlardan ve düşlerden faydalandığı görülür. Yazılı ve sözlü kültürün imkânlarından beslenilir.
- g- Gündelik olana odaklanıp, ondaki gizemi görünür kılmak amaçlanır.
- h- Büyümlü gerçekçi metinlerde çocuksuluk ön plandadır.
- i- Büyümlü gerçekçi metinlerde, tanrısal anlatıcı dilinin kullanıldığı görülür. Retorik ve sihirsel bir güç sağlayan bu anlatıcı tipi büyümlü gerçekçi metinlerin önemli özelliklerindendir.
- j- Şiirsel ve düşsel anlatım, metinlerdeki büyümlü atmosferin daha da güçlenmesini sağlar.

Her edebî gerçeklik gibi bu anlayış da kendi gerçekliğine, dünyasına odaklanır. Anlatısında olup biten her şey gündelik yaşamda zaten mevcuttur. Dış dünyadaki gerçekliğin egemen diline karşı büyümlü gerçekçilik, kendisini kuşatan rasyonaliteyi alıp onu dönüştürür. Avrupa'daki gerçekçi yaklaşımların aksine, oradan hareketle kendi mimetik gerçekliğini ortaya koyar. Büyümlü gerçekçi metinlerde büyümlü dönüşüm dikkat çeker. Gündelik unsurların, rasyonel formu sihirsel dokunuşlarla deforme olur. Hüseyin Soylu'nun Renciere'den aktardığına göre büyümlü gerçekçilik, "*sanat nesnelere gündelik hayat nesnelere ayıran eski kanonların yıkılışına*" katkı sağlar. Buna ek olarak Zamora ve Farris'ten hareketle büyümlü gerçekçiliğe göre düşüncelerin ve nesnelere, "*insan zincirlerinin tasallutundan kurtulmalı ve yeni bir biçim*" alması gerekmektedir (Soylu, 2020: 57).

Büyümlü gerçekçi metinler, sadece gerçek ve sıradışı olanı birbirine yaklaştırmaz. Bu kutuplar arasında geleneksel ve modern olan da vardır. Çift taraflı ayna gibi hemen her zıt düşünceyi, bakış açısını, varlığı, düzlemi ve dünyayı melezleştiren büyümlü gerçekçilik, bunlar arasında ontolojik bir bütünlük elde edilmesini sağlar. Bu durum, alternatif dünyalar sunan büyümlü gerçekçi metinlerin postkolonyal olmasının başka bir özelliğidir. Büyümlü gerçekçi metinlerde daha çok neyin anlatıldığı değil, bir şeyin nasıl anlatıldığı önemlidir. Büyümlü gerçekçi metinlerde fantastik ve olağanüstünün gerçeğin içinde kaybolmaması gerekir. Ayrıca okuyucu için fantastik olanın kurmaca karakter için olağan olduğu da unutulmamalıdır. Bu görüşten hareketle okuyucunun kendi gerçekliğinde mümkün olmayanlar, kurmaca karakterin uzamsal gerçekliğinde olanaklı hale gelir. Fakat okuyucu için sıradan olan bir durum veya olayın, metin kahramanı için şaşırtıcı olduğu da görülebilir. Bu durum büyümlü gerçekçiliğın kendi mimetik gerçekliği için olağandır (Arargüç, 2017: 102).

## 2. Carlos Fuentes'in Kraliçe Bebek Adlı Öyküsünde Büyümlü Gerçekçi Anlatım

Meksikalı yazar Carlos Fuentes, 11 Kasım 1928'de Panama'da doğmuştur. Fuentes, çocukluk yıllarını Latin Amerika ülkelerinde ve Amerika'da geçirir. Orta öğrenimini Şili'de sürdürürken ilk yazılarını burada yayınlamıştır. Ardından Meksiko'da eğitim hayatına devam etmiştir. 1950 yılında Cenevre'de "*Institut de Hautes Etudes*"den mezun olmuş, aynı şehirde *Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu* nezdindeki Meksika heyetinde kâtip olarak çalışmıştır. 1953-56 arasında Meksika'ya

dönen Fuentes'in ilk eseri olan öykü kitabı "*Maskeli Günler*" bu dönemde yayınlanır. 1958 yılında ilk romanı "*Saydam Bölge*", 1959 yılında da "*Vicdan*" adlı kısa romanı basılır. Babasının büyükelçi olarak görev yaptığı Avrupa ülkelerine yolculuklar yapan yazar, ünlü eserlerini de bu dönemde kaleme almıştır. "*Artemio Cruz'un Ölümü*" 1962 yılında, "*Deri Değiştirmek*" adlı kitabı ise 1967 yılında okuyucuyla buluşur. Daha pek çok eser kaleme alan Fuentes, aynı zamanda ülkesinde resmî ve sanatsal görevlerde bulunmuştur. 1980 yılında "*Uzak Bir Aile*", 1981 yılında "*Yanık Sular*" adlı romanları yayımlanmıştır. 1984 yılında *Meksika Ulusal Edebiyat Ödülü*'nü almış, 1986 yılında *Cambridge Üniversitesi*'ndeki Simón Bolívar kürsüsünde ders vermiştir; "*Doğmamış Kristof*" adlı romanı 1987'de yayımlanmış ve aynı yıl "*Zamanın Yaşı*" adlı eseriyle *Miguel de Cervantes Edebiyat Ödülü*'nü almıştır. Yazarın diğer kitapları "*Körlerin Şarkısı*" (1964), "*Kutsal Bölge*" (1967), "*Gömülü Ayna*" (1992), "*Portakal Ağacı*" (1993), 1997'de *Cam Sınır*, "*Laura Díaz'lı Yıllar*"dır (Kutlu, 2003: 41-42).

Marquez, Juan Rulfo, Borges, Carlos Fuentes gibi Latin Amerikalı yazarların büyümlü gerçekçiliğinin önemli isimlerinden olduğu bilinir. Çok anlamlı bir anlatım tarzı benimseyen bu yazarlar, kendi ülkelerinden ve toplumlarından aldıkları birikimi dünya edebiyatına miras bırakırlar. Latin Amerika'nın yıpranmış, sömürülmüş derin bilinci ile folklorik özelliklerini birleştiren bu yazarlar, başka toplumların edebiyatlarını etkilemiş, diğer pek çok ülkedeki insana farklı bakış açıları kazandırmışlardır (Gümü, 2011: 271). Carlos Fuentes'in de eserlerinde büyümlü gerçekçilik akımının önemli örneklerine rastlanır. Grotoks, barok, masalsı özellikler eserlerinde sıklıkla işlenir. Fuentes'in eserlerinde ses, ışık ve mimarinin uyumundan oluşan büyümlü gerçekçi bir durum söz konusudur. Kimi zaman detaylandırılan anlatım ve çevre betimlemeleri yine yazarın güçlü yönlerindedir.

*Kraliçe Bebek* öyküsünde Carlos adlı kahraman-anlatıcı geçmiş notlarını karıştırırken kendisinden yedi yaş küçük sevgilisiyle olan anılarını hatırlar. Sevgilisi daha yedi yaşındayken başlayan bu çocukluk aşkının hatırlarını tekrar tekrar yaşayan Carlos, sevgilisi Amilamia'yı bulma arzusundadır. Bu öyküde çocuksu tutku dikkat çeker. Öyle ki sevgilisi 14 yaşına geldikten sonra onu bir daha göremeyen Carlos, hatıralarından oyun oynadıkları yerleri, oyun alanlarını ve eğlendikleri dakikaları yine aynı tutkuyla yaşıyor gibi bahsetmektedir. Bu durum yine büyümlü gerçekçi bir yaklaşım olarak ele alınmalıdır. Çünkü büyümlü gerçekçilikte güçlü bir masumiyetle anlatılanlar; düşler ve sanrılarla öykünün büyümlü yönünü kuvvetlendirebilir (Arargüç, 2017: 154).

Öyküde gerçek ile düş ve sanrılarının melez anlatısı dikkat çeker. Mit ve efsaneler yerine daha çok masalsı anlatımın imkanından faydalandığı görülür. Özellikle anlatıyı kuvvetlendirmek ve masalsılığı daha belirgin hale getirmek için ortaya çıkan çocukluk anları, öykünün büyümlü gerçekçi denge özelliğini destekler. Büyümlü gerçekçi metinlerde denge önemli bir özelliktir. Amilamia'nın ormanlık bir alanda kaybolması ile şekillenen masalsılığın yanında iki sevgili arasında geçen tutkulu dakikaların sıradanlığı arasında bir denge kurulur. Carlos'un Amilamia ile tanışma ve ayrılma anlarının "törensiz anlar" olarak nitelendirilmesi dikkat çekicidir. Amilamia'nın nitelikleri dile getirilirken anlatıcı onun "*yaşının gereği olan saflıkla bir yetişkin kişi surati arasında, iyi eğitilmiş çocukların bilmeleri gereken biçimde bir dengeye varmış olduğunu kısa sürede*" anladığını dile getirir. Karakterin bir diğer denge unsuru da Amilamia'nın "doğa vergisi" ağırlığının onu mitsel ve masalsı bir alanda değerlendirmemize imkan verirken "eğitimle kazanılmış" tepkiler vermesi gerçekle olan ilişkiyi dengeler (Fuentes, 2008: 74). Ayrıca 'kraliçe' ve 'bebek' kelimelerinin büyümlü gerçekçi metinlerde üzerinde durulan melezleştirme kavramı üzerinden okunabilecek önemli bir niteliği vardır. Nitelik ve güç imgesi olarak bir yetişkini salık veren 'kraliçe' kelimesi ile daha güçsüz ve savunmasız bir anlam taşıyan 'bebek' kelimesi güçlü çağrışımlara sebep olur. Melezleştirme paradigmasında "*lojik ile büyümlü, tarih ile söylenin, ampirik olan ile mistik olanın, siyah ırk ile beyazın, istilacılar ile yerlilerin, geleneksel anlatı ile meta-anlatımın, Avrupa ile Güney Amerika'nın, rasyonel akılla yerli düşüncenin, mimetik olanla fantastik olanın, büyü ile gerçeğin karışımı*" mevcuttur (Erdem, 2011: 182).

Büyümlü gerçekçi metinlerde yeni bir dünya kurma amacı görülmez. Zaten anlatılanlar yaşadıklarımızdan ibarettir. Yukarıda değinildiği gibi bu öyküde fantastik olanın değil daha çok masalsı anlatımın imkanlarından faydalanılmıştır. Ancak bu masalsılıkta folklorik özellikler de dikkat çeker. Kahramanların nitelikleri vurgulanırken inançlar, aile ilişkileri, çevre betimlemeleri folklorik özellikler taşır.

Büyülü gerçekçi anlatılarda, doğallaştırma ya da tanıdıklaştırmanın bir yolu da, bir durum veya unsurun ayrıntılı olarak betimlenmesidir. *Kraliçe Bebek* adlı öyküde tanrısal bakış açısıyla çevre betimlemeleri oldukça yoğun bir şekilde dile getirilir. Masalsı olanın ampirik gerçeklik kazanması için kullanılan betimlemeler, metni hem gizem hem gerçek arasında değerlendirmemize olanak verir.

“Önünde sırtı iki büklüm ve bakışsız bir adam oturuyor, öksürükle birlikte ağzından bir kara tütün dumanı püskürüyor: Gözleri kapalı, bir kocamış kaplumbağa boynuna benzeyen buruşuk, şiş kalın gözkapakları altında saklı gözleri, ama yine de hareketlerimi izliyor gibi. Tıraşı uzamış, derin gri izleri şahrem şahrem, sarkık şakaklara asılı yanaklar, yeşile çalan elleri koltuk altlarında gizli; sıtında kaba bir gömlek, mavi ve saçları dağınık, kıvrıkcık şakakları mide bağlamış bir gemi gövdesine benziyor” (Fuentes, 2008: 85-86).

Gerçek ile düş arasında betimlenen bu kişinin olağanüstü bir varlık olmaktan çıkıp ampirik gerçekliğini kazandığı görülür. Bununla birlikte büyü gerçekçi metinlerde betimlemeler kişi veya varlıklar için değil aynı zamanda durum, olay ve çevre için de kullanılır:

“Kapı menteşeleri gıcırıyor. Koku her şeyi un ufak ediyor, öbür duyular darmadağın oluyor, bir sarı Moğol gibi, sanrılarımın tahtına geçip oturuyor, sandık gibi ağır, büzgülü bir ipek kumaş hışırtısı gibi akla bin türlü şey getiriyor, bir Türk padişahının âsâsı gibi işlemeli, derin ve kayıp bir damar gibi yoğun, bir ölü yıldız gibi parlak. Eller beni bıraktılar. Şimdi çevremde gözyaşlarından çok ihtiyarların ürpertileri var” (Fuentes, 2008: 88-89).

Büyülü gerçekçi metinlerde şüphe önemli bir unsurdur. Ancak şüphe duyulan olay, durum veya varlıklar mimetik gerçekle ya da bilimsel verilerle desteklenir (Arargüç, 2017: 139). Denilebilir ki *Kraliçe Bebek* adlı öykü bir sanrılar ve düşler öyküsüdür. Anıları okuyan Carlos'un sevgilisi ile geçirdiği dakikalar, geçmişte yaşananlar onun peşine düşmesiyle birer birer canlanır. Ancak bu durumların sanrılarla sürüklendiğini okurken bu arayışta olayların gerçekten yaşanmışlığına dair delillerin bulunduğunu da fark ederiz. Anlatıcı-kahraman sevgilisi Amilamia'nın çocukken giydiği çiçekli elbiseyi yıllar sonra yine eski oturdukları evin taraçasında görür. Öncesinde Amilamia'nın gerçekten var olup olmadığına ya da eski evlerinde oturup oturmadığına dair şüpheleri vardır. Bu sanrı anlarına odaklandığımızda mimetik gerçekle yüzleşiriz. Anlatıcı-kahraman, sevgilisini yıllar sonra aynı evde sakat bir kadın olarak gördüğünde büyük bir üzüntü yaşar. Amilamia ve ailesinin ev sahibinin kira alacaklısı yalanıyla eve sızan Carlos'un önce sevgilisinin öldüğünü öğrenmesi ve onun cesedinin avluda olduğuna dair sanrılarını öykü sonunda yalanlanmış olur. Arzu ve sanrılarla ilerleyen anlatıda, tutkusuna yenik düşen anlatıcının Amilamia'nın evine tekrar gidip onu kapıda görmesiyle hüznü bir an yaşanır. Büyülü gerçekçi anlatılardaki odaklayıcılar, olaylara inandırıcılık katarken aynı zamanda durumdan şüphe duyulmasını sağlar. Bu sayede okurun bir olayı birden farklı şekilde okumasına imkan sağlar (Arargüç, 2017: 140).

“Saçmalık burada ve eğer Amilimia'nın anısı bir kez daha benim düşsel açlığımı körüklemişse, oyunun kurallarına uyacağım, görünüşleri kullanacak ve tespihli kadının yolumun üzerine dizeceği tuzakların ötesinde bir yanıt –belki de yalın, açık, doğrudan ve belirgin bir yanıt– elde etmedikçe içim rahat etmeyecek. Bu kekre ev sahibime bir olağandışılık yakıştırıyor olmayayım sakın? Eğer öyleyse us dolambacımın daha çok tadını çıkacağım demektir” (Fuentes, 2008: 85).

Anlatıcı öykünün bu şüphe uyandıran çağrısına kendini kaptırır. Ancak bu çağrı okuyucunun metne olan duyarlılığını daha da arttırmak içindir. Büyülü gerçekçi metinlerde bu şüpheli olgu, durum veya anların okuyucu için olduğu unutulmamalıdır. Bu şüpheli durumu kuvvetlendiren bir özellik de büyü gerçekçi metinlerde olayların belirli zamanda geçmemesidir. Bu tür metinlerde kronolojik bir zaman anlatısından bahsedilemez. Bu yüzden, *Kraliçe Bebek* adlı öyküde olayın tam olarak ne zaman geçtiğini bilemeyiz. Bununla birlikte “ağaç dalları örerken, bir değnek parçasıyla çamurda hayvan resimleri çizerken,” (Fuentes, 2008: 75) ya da “on dört yaşın yitik akşamlarında” (Fuentes, 2008: 78) gibi belirsiz zamanlar dikkat çeker. Öyküde büyü gerçekçi unsurların önemli örneklerine rastlamak mümkündür. Özellikle sanrılarının, masalsılığın, düşlerin ve gerçeğin melez bileşenler olarak bir geçmişe uzanışla ele alınması öykünün güçlü yönlerindedir. Şiirsel dilin hakim olduğu görülen öyküde mecâzî ve metaforik anlatım yoğundur.

## Sonuç

Büyülü gerçekçi metinlerde anlatıcı olağanüstüye gerçekmiş gibi yaklaşırken zaman ve mekânın da çarpıtılarak verildiği görülür. Olaylara sadece rasyonalist bağlamda yaklaşılmaz. Olaylar arasında kesin bir neden sonuç ilişkisi de kurulamayan bu tür metinlerde amaç gerçekliğin farklı yönlerini açığa çıkarmaktır. Çeşitli kültürleri kaynaştıran ve çeşitli sanat dallarında görülen büyülü gerçekçilikte, folklorik unsurlar da yoğun bir şekilde kullanılır. Eski anlatılardan, yaşantılardan beslenmek büyülü gerçekçi bir metnin içerik olarak zenginleşmesini sağlar. Fantastik anlatılar, destansı ve halk anlatılarının işlendiği metinlerde görüldüğü gibi büyülü gerçekçi metinlerde sıradışı ile gerçek dengededir. Bu dengenin sağlanmasında yazarın ketumluğu önemli bir özelliktir. Yazar olayları ve durumları anlatırken açıklamalarda bulunmaz. Okuyucuyu gizemin ve kendi büyülü gerçekçiliğinin içine davet eder.

Büyülü gerçekçilik içerisinde grotesk ve barok unsurları da barındıran bir anlatım tarzıdır. Bu unsurların kullanımında melezleştirme, fantastik olanın rasyonel olanla bütünlüğü dikkat çeker. Bunların bir arada kullanılması toplumların eksik ve kalıplaşmış yargılarını ön plana çıkarmak için önemlidir. Çocuksuluk büyülü gerçekçi metinlerin bir diğer özelliğidir. Bir çocuğun hayal dünyasının zenginliği ve derinliği büyülü gerçekçi metinlere kaynaklık eder. Anlatımın zenginleşmesi, söz oyunları ve çeşitlilik bu bakış açısı sonucudur denebilir. Bununla birlikte büyülü gerçekçi metinlerde metaforik üslubun şiirsel anlatı tarzının imkânlarından da faydalanılır.

*Kraliçe Bebek* adlı öykü Carlos Fuentes'in büyülü gerçekçi unsurların önemli örneklerini sunan kurmaca bir metindir. Meksikalı yazarın büyülü ayinleri anımsatan, çocuksu göndermelerle dolu ve masalsi havası yoğun bir anlatımla kaleme aldığı bu öyküde kahraman bir arzusun peşindedir. Sanrılar, düşler ve gerçekler arasında arzusuna kısmen ulaşmış olan kahraman sonunda acı bir gerçekle karşılaşır. Çocukluk aşkı Amilamia'nın tekerlekli sandalyeye mahkum olduğunu gören kahramanın gözyaşlarına hakim olamadığını okuruz.

Büyülü gerçekçi anlatıların insanın dünyayı daha derin kavramasına yardımcı olduğu görülür. Hayatla olan ilişkimizin, modernite ile yıpratılmış insani değerlerin büyülü gerçekçi anlatılarla tekrar canlandırılması amaçlanmaktadır. Sözcüklerin gücüne değer veren, çevreyi ve insanı daha değerli görmemiz gerektiğine dair duyarlılık katan bu anlatı türünde moderniteye karşı bir dil geliştirildiği görülür. Carlos Fuentes'in de insani olanı romantik düzlemde ele alan *Kraliçe Bebek* adlı öyküsü, yazarın egemen söyleme karşı bir insanın kaygı ve hassasiyet taşıması gerektiğini salık verir. Çevre ve insanın hızla değiştiği günümüz dünyasında yaşamın büyüsunü ortaya koymaya çalışan büyülü gerçekçi bu öyküde de bir aşk hikayesi anlatılmaktadır. Aşkın, ailenin ve değişen zamanların vurgusu yazarın kuvvetli bakış açısıyla işlenmiştir.

## Kaynakça

- Apaydın, B. (2019). Palimpsest Kavramı ve Mekansal Dönüşüm. *The Turkish Online Journal of Design*, 9 (2), 90-103.
- Arargüç, M. F. (2017). *Büyülü gerçekçilik ve Louis de Bernieres'nin Latin Amerika Üçlemesi*. Konya, Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Eco, U. (2012). Palimpsest Tarih. (K. Atakay, Çev.), *Yorum ve Aşırı Yorum* içinde (ss. 151-166), İstanbul, Can Yayınları.
- Ekin, A. (2019). *1950 Kuşağı Öykücülerinde Gerçeküstücü Öğeler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Emir, D. & Diler H. E. (2011). Büyülü gerçekçilik: Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm ve Angela Carter'ın Büyülü Oyuncakçı Dükkânı İsimli Eserlerinin Karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 51-62.
- Erdem, S. (2011). Büyülü gerçekçilik ve Halk Anlatıları. *Milli Folklor*, 91, 175-188.
- Fuentes, C. (2008). *Kraliçe Bebek*. *Körlerin Şarkısı* içinde, (ss. 71-91), İstanbul, Can Yayınları.
- Gümüş, S. (2011). Bir Türk Edebiyatı Var Mı?. *Yazının Sarkacı Roman* içinde (ss. 259-273), İstanbul, Can Yayınları.



- Kahraman, Ö. (2015). *Türk Sanatında Düş, Bellek ve Gerçeküstücülük*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kalemci, M. (2021). *Barış Müstecaphoğlu'nun Gerçek Kırıldı ve Şamanlar Diyarı Adlı Eserlerinde Büyülü Gerçekçilik*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Kutlu, M. N. (2003). Carlos Fuentes ve İki Romanında Biçim Özellikleri (Deri Değiştirmek ve Artemio Cruz'un Ölümü). *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 120, 41-56.
- Okuyucu, E. D. (2019). *Büyülü gerçekçilik ve İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında İzleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özüm, A. (2013). Onat Kutlar'ın İshak ve Bilge Karasu'nun Göçmüş Kediler Bahçesi'ndeki Büyülü gerçekçi Öğeler. *Bilig*, 66, 179-204.
- Soylu, H. (2020). Büyülü gerçekçi Anlatı Formu ve Tanrısal Konum: Marquez'in "Üçüncü Teslimiyet" ve Kutlar'ın "Hadi" Adlı Öyküleri. *UDEKAD*, 3 (1), 52-62.





# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** Araştırma Makalesi  
**Kabul Tarihi:** 24 Eylül 2021

**Gönderim Tarihi:** 18 Ağustos 2021  
**Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atıf Künyesi:** Çopur, Y. (2021). Fahri Celâl'in Öykülerinde Çocuk ve Eğitim Teması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 271-280.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.984246>

## FAHRİ CELÂL'İN ÖYKÜLERİNDE ÇOCUK VE EĞİTİM TEMASI

Yusuf ÇOPUR\*

### Öz

1895-1975 senelerinde yaşayan Fahri Celâl Göktulga döneminin sosyal ve kültürel meselelerine dair konuları öykülerine aksettiren önemli yazarlardandır. II. Meşrutiyet'ten (1908) Cumhuriyet döneminin tek partili siyasi sürecin sonuna kadar devam eden geçiş evresinin hikâyecileri arasında sayılan Göktulga'nın öyküleri bu geçiş döneminin sosyal ve siyasi anlamda izlerini yansıtır. Göktulga, öykülerinde kimi zaman o devrin eğitim- öğretim faaliyetlerine dair anlatımlarda bulunurken kimi zaman da o devirde okullardaki formal eğitime dair ayrıntılar paylaşır. Göktulga'nın öykülerine yansıyan eğitim ortamı ve sistemi, ezber merkezli ve yetersizdir. Öğretmenler kalabalık sınıflarda etkisiz kalmakta, öğrencilerle olumlu bir iletişim kuramamaktadır. Öğrenciler hem okula hem derslere karşı mesafeli ve ilgisizdir. Eğitim ortamı olarak okul, disiplinsiz ve verimsizdir. Öykülerde, çocuğun aile içindeki yetiştirilme tarzına dair ayrıntılar yer alır. Kimi öykülerde aile bireyleri çocuğa ve onun eğitim sürecine aşırı bir ilgi ve takibe sahiptir. Ancak çocuk bu ilgi ve takibe karşı ilgisizdir. Kimi öykülerde de tersi bir durum söz konusudur; çocuk ve onun eğitim süreci önemsenmez, aile içinde şiddete veya istismara maruz kalır. Çocuk eğitimi yaklaşımları açısından Göktulga'nın öykülerinde iki farklı ve yanlış yaklaşım dikkat çeker. Biri aşırı koruyucu yaklaşım diğeryse çocuğun baskı altında tutulduğu yaklaşım tarzıdır. Fahri Celâl Göktulga'nın öykülerinde eğitim sürecine ve çocuğa dair olumlu bir yaklaşım, izlenim söz konusu değildir.

**Anahtar Kelimeler:** Fahri Celâl, Öykü, Çocuk, Eğitim.

### The Themes of the Child and Education in Fahri Celâl Göktulga's Stories

#### Abstract

Fahri Celâl Göktulga, who lived between 1895 and 1975, was a writer whose stories closely concerned the social issues of his time. His stories reflect the social and political activities of this transition period. Göktulga sometimes shares elements of the educational activities of that period in his stories and sometimes discloses details about the formal education in the schools of that period. The educational environment and system reflected in Göktulga's stories is memorization-centered and inadequate. Students are distant and indifferent to both school and their classes. As an educational environment, school is undisciplined and inefficient. In some stories, family members have an excessive interest in and closely follow or monitor the child and the educational process. However, the child is not interested in this attention or follow-up. In some stories the opposite holds true: the child and the educational process are ignored or exposed to domestic violence and/or abuse. In terms of child education approaches, two different and incorrect approaches stand out in these stories. One is an overprotective approach, the other is a violent and oppressed approach. There are no positive approaches or impressions about the education process or the child in Fahri Celâl Göktulga's stories.

**Keywords:** Fahri Celâl, Story, Children, Education.

\* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı/Türkiye. E-Posta: [ulkueliuz@ktu.edu.tr](mailto:ulkueliuz@ktu.edu.tr), Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2196-5867>.

## Giriş

Fahri Celâl Osmanlı'nın son dönemleriyle (II. Meşrutiyet dönemi) Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde (Cumhuriyet'in hemen öncesi, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet'in kuruluşu) öykülerini yazar. Bu geçiş dönemi oldukça çalkantılı ve sosyal, siyasal, ekonomik açıdan derin izler bırakan değişimleri barındırması bakımından çok önemlidir. Fahri Celâl, öykülerinde bu geçiş dönemlerinin toplumsal ve bireysel zeminde ortaya çıkardığı değişim ve dönüşümlere yer verir.

II. Meşrutiyet devri, hemen her alanda olduğu üzere eğitim politikaları, eğitim anlayışı ve süreçleri bakımından da pek çok yenilik ve değişikliğin gerçekleştiği bir dönem olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde; Tanzimat devri ile II. Abdülhamit devrinde eğitim-öğretim alanında gerçekleştirilen yenilikler geliştirilip bunlardan ülkenin eğitim-öğretim ihtiyaçlarını karşılayanlar hayata geçirilmiştir. Dönemin savaşları (Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı) ülkede eğitim ortam ve süreçlerini derinden etkilemiştir. Ülkenin haritasında ve coğrafyasındaki radikal değişimler, (dönemin başında Balkanlar ve Arap toprakları Osmanlı dâhilinde olduğu hâlde, yaşanan gelişmeler sonucunda Türkiye sınırlarına gelmesi) eğitim-öğretim süreçlerini, anlayışını ve uygulamalarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu siyasal ve coğrafi değişimler, savaşlar, ülkede kalıcı bir eğitim programını uygulamayı zorlaştırmıştır. Sürekli değişen bakanlar, bürokratlar eğitim sistemi üzerinde pek çok değişiklik yapsa da yapılan bu değişiklikler eğitim-öğretim hayatında kalıcı çözümler sunamamıştır. Bu durumun oluşmasında dönemin oldukça hareketli ve değişken siyasal yapısının etkili olduğu muhakkaktır. Tüm bu hızlı değişimler nedeniyle II. Meşrutiyet döneminin diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da Cumhuriyet dönemi öncesinde âdeta bir deneme olması sonucuna neden olmuştur. Bu dönemde yapılan tartışmalar, ortaya atılan görüşler Cumhuriyet döneminde yapılacak uygulamalar için örnek olmuştur. Dönemin sonunda gelinen nokta Cumhuriyet dönemi sisteminin temelidir (Şahin-Tokdemir, 2011: 871).

Türkiye'de eğitim anlayışı -1923'te yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla- kendisinin öncülü olan son Osmanlı döneminin temel ön kabullerinde önemli değişimler yaşamıştır. Bu değişimler eğitim-öğretim müfredatlarına, planlamalarına olduğu kadar eğitim sürecindeki kontrol ve disiplin anlayışına ve uygulamalarına da etki etmiştir. Cumhuriyet döneminin eğitimi ve bu eğitimin disiplin düzeni temelinde, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, laik, devletçi, inkılâpçı vatandaşlar yetiştirmek için çalışmıştır. Dönemin siyasal gelişmelerine bağlı olarak, Cumhuriyet dönemi eğitim ve disiplin sistemi milliyetçi vatandaşlar yetiştirme amacına odaklanmıştır. Tüm eğitim süreç ve programları, disiplin ilkeleri bu amaçlar temelinde şekillendirilmiş ve uygulanmıştır. Milli karakter oluşturma ideali Cumhuriyet eğitiminde esas prensip olmuştur. Öğrencilerin ulusçu bilince yetişmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda onlara okulu sevdirmeye amacı vardır. Eğitimin sosyalleştirme, sistemin devamını sağlama ve sistemsiz değerleri vatandaşlara benimsetme işlevi ön saftadır (Çelebi & Asan, 2013: 144).

Formal eğitim genel hatlarıyla yukarıdaki anlayış ve yaklaşımdayken okul dışında, çocuğun ailedeki eğitim ve öğretim süreçlerine bakıldığında; Cihan Özçelik Fahri Celâl'in öykülerini yazdığı dönemin aile yapısındaki çocuk ve onun eğitim süreçlerine dair Ortaylı'nın (2017: 136) şu tespitini paylaşır.

“Osmanlı ailesinde çocuk, babanın hukuki denetim ve velayeti altındadır. Bununla birlikte çocuğun eğitimi aile içinde ön planda anneye ve büyükanneye aittir. Bu nedenle modernleşme döneminde yazarlar kadının, yani annenin eğitilmiş olmasının üzerinde önemle durmuşlardır. Çocuk eğitimden sonra dükkân çırağı olabilir, medreseye veya sultaniye devam edebilir veya Babıali kalemlerinden birine çirak (kaleme çirak olmak) olarak girer; başarırsa maaşa geçer, memur olur ve yükselebilir. Ailenin geleceğine yönelik ana unsuru ve tüm kültürel ekonomik faaliyetlerinin amacı çocuklarıdır. Klasik toplumda çocuk üzerinde ailenin, akrabaların ve mahalle ile cemaatin kontrolü vardır. Bu bir içtimai destek mekanizmasıdır, bir dayanışmadır. Başarı olduğunda sevgi göstermek, usulsüz davranış üzerine kınama, iyiyi ödüllendirme ve övme veya kötüyü yerme ve men etme fiili birlikte yürür. Doğan çocuğu aile kadar herkes kutlar, edepsizlik eden çocuğu herkes kınar; cemaatin kurallarına uymayanı aile üyeleri kadar herkes uyarır. Çocuğa verilecek ilk eğitim dindir ve cemaatler tarafından sağlanır. 19. ve 20. yüzyılların modern veya modernleşen devleti, eğitimi düzenlemeyi, model yurttaş yaratmak ve tebaayı denetleyip sevk etmek için gerekli görmüştür. Tanzimat döneminde yüksekokullar kurulsa da sıbyan mekteplerinin çağdaş eğitime geçmesi daha yavaş olmuştur” (2019: 98).

## 1. Fahri Celâl'in Öykücülüğü

Fahri Celâl uzun yıllar çeşitli mecralarda edebi yazılar kaleme almıştır. Asıl bilinirliğini öyküleriyle kazanan yazarı Behçet Necatigil, Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Devri yazarları arasında göstermektedir. Tefikoğlu ise Fahri Celâl'i İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e geçiş döneminin temsilcileri arasında saymaktadır. Fahri Celâl'in edebiyat dünyasına girdiği bu dönem Milli Edebiyat Dönemi olarak adlandırılmıştır (Özçelik, 2019: 30).

Fahri Celâl hikâye yazarken Maupassant tarzı denilen tekniği benimsemiştir. Fahri Celâl'in hikâye tekniğini değerlendiren Mehmet Rauf, onu Maupassant'a benzetir. Bu benzerlik hikâyelerin konusuyla değil tahrir tarzıyla da ilgilidir. Satırların arasında asla muharriri göremezsiniz, o hissiz ve gaiptir. Âdeta bunları yazan bir adam değil bir makinedir demek doğrudur. Mehmet Rauf'a göre Fahri Celâl de tıpkı Flaubert ve öğrencisi Maupassant gibi "sanatkâr eserinde görülmemelidir" fikrini kabul etmiştir (Özçelik, 2019: 37).

Yazar, Maupassant tarzı hikâye yapısını benimsemiştir. Onun hikâyeleri gerçekçiliği, gözlem yeteneği, mizahı ve ayrıntılı betimlemeleriyle dikkat çekmiştir. Hikâyelerinde gündelik hayata, geleneklere, yaşam biçimlerine dair tasvirleri, âdeta döneme ait birer belge niteliği taşımaktadır. Bu bakımdan incelenen öykülerdeki eğitim-öğretim ortam ve süreçlerine dair yansımalar, dönemin bir fotoğrafını vermektedir. Yazar, konularını gündelik hayattan seçmiş ancak bu konuların tuhaflıklarına odaklanmış, hikâyelerini çoğu zaman beklenmedik sonla bitirmiştir (Özçelik, 2019: 3). Fahri Celâl için önemli olan sıradanın içindeki tuhaftır. Görünenin ötesinde bir yere odaklanır. "*Fahri Celâl Göktulga milli değerlerden beslenen realist bir yazardır. Mesleği, gözlemleri ve donanımları onun kalemine yön veren önemli öğelerdir. Türk toplumu için mühim bir tarihi olay olan Çanakkale Savaşı'na bizzat tabip subay olarak katılır. Gözlemleri ve tanık olduklarının yansımaları "Çanakkale'deki Keloğlan" adlı eserinde görmek mümkündür*" (Kırık, 2019: 125).

Fahri Celâlettin Göktulga'nın öyküleri, modernleşme sürecinin Osmanlı toplumunda yarattığı kolektif şizofreniyi, bireysel psikoloji düzleminde yansıtan bir "ruh atlası" olarak da okunabilir. Toplumsal değişim ve dönüşüm süreçleri yazarın öykülerinde psikolojik zeminde ele alınır. Göktulga, bir aydın ve yazar olarak her ne kadar resmî ideolojiye muhalif bir tavır takınmamış olsa da öykülerinde modernleşme sürecini inceden inceye tenkit etmekten çekinmez. Göktulga, milli edebiyat evreninin dışında bırakılarak hak etmediği bir unutulmuşu terk edilmiştir. Göktulga'nın Türk öykücülüğünde Ömer Seyfettin'le Memduh Şevket Esenal'ı birbirine bağlayan halka olarak değer kazanıp hak ettiği ilgiyi görmesi, bir iade-i itibar meselesi olmaktan çok bugüne dek göz ardı edilen bir gerçeğin kabul edilmesi anlamına gelecektir (Aydın 2003: 74).

Yazar hakkında yapılan lisansüstü çalışmalara bakıldığında; bir tane doktora tezi (Issı, 2002) ve dört tane (Aydın, 2003; Ildız, 2004; Özçelik, 2019; Çetin, 2000) lisansüstü çalışmanın olduğu tespit edilmiştir. Yazar hakkında yazılan iki adet de makale (Sevim, 2010; Kırık, 2019) bulunmuştur.

## 2. Fahri Celâl'in Öykülerinde Çocuk ve Eğitim Teması

Fahri Celâl'in öykülerindeki dönem, incelenen hikâyelerdeki yansımalarından yola çıkarak, II. Meşrutiyet devrine karşılık gelmektedir. Bu döneme dair eğitim öğretim uygulamaları hakkında düşünmek, öykülerdeki yansımaları daha anlamlı kılacaktır.

*"II. Meşrutiyet döneminde çok sık bakan ve beraberinde kadronun değişimi eğitim siyasetini muğlak hale getirmiş, kurgulanan eğitim siyasetini uygulayacak nicelik ve nitelikte öğretmen temininde sorunlar yaşanmış, kısıtlı kaynak ve imkânlarla araç-gereç teminine gidilmiş, dolayısıyla eğitimle ilgili sorunlar çoğunlukla tespitle yetinilmiştir. Okullar; Batılı muadilleriyle rekabet edecek, hatta numune mekteplerinde olduğu gibi, yabancı ve azınlık mekteplerine bile örnek olacak, onlarla olan rağbeti kendine yönlendirecek düşünceleriyle açılmış ama plansızlık, programsızlık, maddi imkânsızlıklar, kadro yetersizliği gibi sebeplerle başarılı olunamamıştır"* (Ünişen, 2017: 295).

Fahri Celâl'in incelenen 100 öyküsünden 13'ünde çocuk ve eğitim teması işlenmiştir. Bu temaları

“Öğretmenlik Mesleğiyle İlgili Yansımalar”, “Eğitim-Öğretim Ortamıyla İlgili Yansımalar”, “Çocuk Yetiştirme Tarzıyla İlgili Yansımalar” olarak üç grupta incelemek mümkündür.

## 2.1. Öğretmenlik Mesleğiyle İlgili Yansımalar

Dönemin öğretmenlerinin görev tanımları ve sorumlulukları hakkında *Talâk-ı Selâse*'de yer alan *Hayalet* isimli hikâye iyi bir örnektir. Bu öyküde öğretmen, kendi mesleğiyle ilgili görev ve sorumluluklarına dair şu bilgileri verir.

*“Muallimliğim zamanında... Ama, bundan birçok seneler evvel, tuhaf bir şey başıma gelmişti. Hemen her gece çalışmaya mecbur oluyordum. Bizim işimiz hakikaten güçtür: Gündüz üç dört saat ders verilecek, anlaşılmayan kısımlar izah edilecek, akşam da vazifeler (ödevler) tahsis edilecek. Yetmiş seksen kâğıt okuyacaksınız, sonra imla yanlışları, fikir hataları hep düzeltilecek...”* (Celâl 2017: 58).

*Talâk-ı Selâse*'nin 1923'te (Yazar bu tarihte 22 yaşındadır.) yayınladığı göz önünde bulundurulduğunda anlatılan dönemin II. Meşrutiyet devri olduğu anlaşılmaktadır. II. Meşrutiyet ilan edildiğinde eğitim teşkilatı içerisinde hemen hemen her alanda öğretmen bulunmaktaydı. Herhangi bir bölümden, eğitim alanı farklı olan okullardan mezun olanlar, memurlar ve hatta okul yüzü görmeyenler bile öğretmen oluyorlardı (Erkek, 2009: 212). Bu açıdan bakıldığında anlatılan öğretmenin dönemin genel öğretmen “kalitesi”nden pozitif ayrışan, işinin ehli, mesleğini seven bir öğretmen olduğu anlaşılmaktadır. Alıntıda da anlaşılacağı üzere bir öğretmenin görevleri, dersinin dışında da devam etmekte, her gün ödev okunmakta, her bir ödev eksik ve hatalar bakımından incelenmekte ve düzeltilmektedir. Dönemin öğretmenlerimin iş yüküne dair ayrıntıları vermesi bakımından bu öykü güzel bir örnek oluşturmaktadır. Öğretmenin sorumluluk bilinci açısından da bu bakış açısı fikir verir. Ödevlerin takibi, anlaşılmayan yerlerin ayrıntılı izahı, yazılıların tashihi, onların her türlü imla yanlışlarının düzeltilmesi... Tüm bunlar işini seven bir öğretmenin kendine sorumluluk olarak aldığı görevler olarak dikkat çeker.

Öğretmenlik mesleğinden yansımaların olduğu bir diğer öykü ise *Eldebir Mustafendi* kitabındaki *Kin* öyküsüdür. Doksan kişilik bir sınıfta, hemen herkesin kendi kafasınca derste vakit geçirdiği bir ortamda öğretmen eğitmekten, öğretmekten çok uzaktır. Öğretmenin öğrenciler üzerinde hiçbir tesiri yoktur. Öğretmen öğrencilerle iletişim kuramamıştır. Öğretmenin ayağa kalkması dahi büyük bir olayın habercisi sayılmıştır. Bu öyküdeki öğretmen tiplmesi *Hayalet* öyküsündekinin tam tersidir. Öğretmenin bıkmış ve usanmış hali, öğrenciler üzerindeki etkisizliği, sınıfa olan hâkimiyetsizliği, kendi dünyasında kaybolup öğrencilerin ve okul ortamının gerçekliğiyle yüzleşmemesi bu öğretmen kişiliğinin birer yansıması olarak öyküde yer alır: *“Sınıfın bitmez tükenmez gürültüsü arasında, yerine her zaman mihlanmış pinekleyen hoca, birden bire ayağa kalktı. Hocanın ayağa kalkması o kadar görülmemiş bir şeydi ki bütün talebe harikulade bir vakanın geçtiğini hisseder gibi oldular”* (Celâl, 2017: 206- 207).

Öyküdeki *“Ötekinin fesi daima kaşının üstünde eğilmiş durur, ön dişlerinin arasından, arada bir, fakat ustaca, kıskırtarak tükürürdü”* (Celâl 2017: 204), ifadesinden yola çıkarak öğrencilerin hala fesli oldukları ve fes takmanın 1934'te Kılık Kıyafet Kanunu uyarınca yasaklandığı düşünülürse yazarın “Kin”de dönem itibarıyla 1934 öncesi bir dönemi, idadilerdeki (lise) eğitim kurumlarından bahsettiği düşünülebilir. Bu kurumlar kuruldukları tarih olan 1874'ten Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiş olsalar da orta kademe eğitiminde kendilerinden beklenen faydayı sağlayamamışlar, mevcut müfredata sanat ve ziraat konuları da eklenmiş, bu şekilde idadilerin kalitesi yükseltmek istenmiştir. Ancak bu çabalar da sonuç vermemiş, hem alanında uzman öğretmen eksikliği, hem dönemin siyasi çalkantıları ve ekonomik zorlukları liselerdeki eğitim ortamını olumsuz etkilemiştir.

*“İdadileri birer meslek müessesesi hâline sokmak lazımdır. Sanat idadilerinde mutlaka Darülmesailer, atölyeler, ziraat idadilerimizde mutlaka laboratuvarlar, numune tarlaları bulunmak zaruridir. Maalesef idadilerimizin ekseri bu vesaite malik değildirler. Bu itibarladır ki eylevm idadilerimiz, tam birer meslek ve sanat müesseseleri halinde icrayı faaliyet edememişlerdir”* (Türk, 2014: 6).

Dönemin kimi öğretmenleri okul dışında özel dersler de vermektedir. Öğretmenlerin geçim

durumlarına dair bilgiler vermesi bakımından yazarın *Rüzgâr* kitabındaki *Cihan Boks Şampiyonuna Bir Meydan Okuma* öyküsü dikkat çeker. Öyküde, o dönemde okul dışında özel ders veren öğretmenlerin bulunduğunu ve öğretmenlerin ciddi derecede geçim sıkıntısı yaşadıkları anlatılır. Öğretmenlerin maaşları ve maddi durumları kendi hayatlarını dahi devam ettirmelerine yetmeyecek azlıktadır. II. Meşrutiyet dönemi Eğitim Bakanı Emrullah Efendi, göreve geldikten hemen sonra öğretmenlerle ilgili bir dizi değişiklik yapmıştır. Onun en büyük çabalarından birisi öğretmen maaşlarında artış yaparak onları okula bağlamaktır (Erkek, 2009: 215). Ancak bu çabalar devletin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar nedeniyle sonuçsuz ve yetersiz kalmıştır. Öğretmenler, o dönemde o kadar sıkıntılı bir geçim derdi yaşarlar ki limon satmayı göze alıp ay sonunu getirmeyi düşünürler. Sosyo ekonomik kısıtlılıkların öğretmenin hayatında ve işinde, eğitim öğretim ortamında nasıl olumsuz etkiler oluşturduğunu göstermesi bakımından bu öykü iyi bir örnektir: “*Şimdiki ev sahiplerinin hali malum. Bu ay işim iyi gitmedi. Acaba biraz müsaade buyurulur mu? deyin de bakın. Protesto hazırdır... Kaç defa şu hocalıktan vazgeçeyim, köşebaşında, işporta boyunda limon satayım demişimdir*” (Celâl, 2017: 315- 316).

Bu öyküde özel dersle geçimini sağlayan bir yabancı dil öğretmenin ağzından dönemin örgün eğitim ortamı dışındaki özel ders uygulamalarına dair ayrıntılar yer almaktadır. Özel ders talebinin bir “sınıf geçme” isteği ve beklentisinden kaynaklandığını görürüz. Zira özel ders talebinde bulunanlar ağırlıklı olarak sınıfta kalıp yazın eksikliklerini kapatma niyetinde olan öğrencileridir. Diğer bir kesim de yabancı dil öğrenmeye heves eden öğrencileridir. Ancak bu heves ve takviler çoğu zaman başarısızlıkla neticelenir. Mevcut derslerinin üzerine kendini geliştirip eğitiminin kalitesini artırma amaçlı bir özel ders veya okul dışı destek talebi bulunmaz. “*Kırk yıllık bir lisan muallimiyim. Bu uzun seneler içinde herhangi öğrenciye hiç olmazsa ‘Bir bardak su veriniz’ demeyi öğretmeye muvaffak olmuş değilim*” (Celâl, 2017: 315).

Hevesini çabuk kaybeden öğrenciler bir süre sonra derslerden sıkılır ve derse karşı ilgisiz kalırlar. Nihayetinde ders almaktan vazgeçerler. Onların amacı dersi dinlemek, eksiklerini tamamlamak değil, bir an önce sınıflarını geçip, ailelerinin beklentisi doğrultusunda derslerini tamamlayıp günü geçirmektir. Başarısızlığın kaynağı ailelere göre öğretmendir. Aileler, daha ilk dersten öğretmenden öğrencisine çok şeyi öğretmesini, onun ilgi ve heyecanını yüksek tutmasını, bir iki derste yabancı dili sökmesini beklerler. Bu beklentileri karşılanmadığıdaysa öğretmeni suçlarlar. Bu öykü, özel ders talebinde bulunan ailelerin eğitimciler ve eğitime bakışını yansıtan güzel bir örnektir. Aileler, hiçbir eksikliği kendi çocuklarından bilmezler ve bunu söyleyen öğretmeni de dinlemezler. Onlara göre akademik başarısızlığın tek sebebi öğretmenin yetersizliği veya eksikliğidir. “*Galiba metodunuz iyi değil bay öğretmen... yoksa bizim çocuk hamden lillâh akli evveldir*” (Celâl, 2017: 315).

Fahri Celâl’in öykülerinde tüm gerçekliğiyle anlatılan öğretmenlik mesleğinin yansımaları, genelde olumsuz örnekler içerir. Bu durum, öğretmenlik mesleğinin zorluğu veya olumsuzluğundan ziyade öğretmenlerin yaşamda karşılaştıkları zorluklardandır. Fahri Celâl öykülerinde “*mesleğin değil hayatın zorluklarını anlatır ve diğer meslek sahipleri gibi öğretmenler de maddi sıkıntı çekmektedirler ve klâsik öğretmen-öğrenci sorunlarını yaşamaktadırlar*” (Çetin, 2000: 93).

## 2.2. Eğitim-Öğretim Ortamıyla İlgili Yansımalar

*Talâk-ı Selâse* kitabında yer alan *Çare* adlı hikâyede “eczacı talebeleri”nin okul ortamlarına dair yansımalar görülür. Talebeler İstanbul’da üniversitede eczacılık okurlar. Üç dört kafadar öğrenci mahallede bir ev tutarlar. Üniversite onlar için bir mecburiyettir. İçlerinden birini derslerin notlarını tutsun diye gönderirler. Üniversitede ise hocalar disiplinlidir ve her ders yoklama alırlar, dört defa devamsızlığı olan öğrencileri sınava almazlar. Üniversitelerin disiplin ve güvenlik süreçlerine dair bilgilerin yer aldığı öyküde, otoriter bir üniversite idaresi tavrı yansıtılır. Üniversite yönetimi için başarıdan ziyade her şeyin yerli yerinde ve muntazam yapılması yeterlidir. Üniversite idaresi için başarı okulun sorunsuz ve sıkıntısız bir şekilde yönetilmesidir. Öğrencilere herhangi bir yönlendirici bilgilendirme yapılmaz. Öğrencinin üniversiteye gelmesi, burada uslu durması ve buradan düzgün bir şekilde ayrılması üniversite idaresinin başarı anlayışıdır. Üniversite, bir kurallar evidir ve kuralların dışında herhangi bir başarı kriteri yoktur. İncelenen öykülerde eğitim-öğretim olarak üniversitenin yansıtıldığı tek öykü olması yönünden “Çare”

önemlidir. Yazarın asıl mesleğinin doktor olduğu ve doktorluk mesleği, hastalıklar, öğrencilik hayatı gibi konuları işlediği öykülerinde otobiyografik öğelere yer verdiği gerçeği, Fahri Celâl'in doktor olması sebebiyle hikâyelerinde başarılı bir şekilde verdiği ve en çok işledi meslek grubu doktorluktur, göz önüne alındığında "Çare"nin yazarın okuduğu ve 1918'de mezun olduğu Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahâne'deki (Tıp Fakültesi) üniversite ortamından bahsettiği söylenebilir. (Çetin, 2000: 88)

"... mektebi boyladık, hoca gelmiş, kimya söyler; ispençiyari söyler, ama kim dinler. Suratımızdan düşen sinek bin parça olacak..."

*Ders dinlemeye, not tutmaya yalnız Tevfik'i göndereceğiz; göndereceğiz ama; hocaların da hepsi yoklama yapar; bizim zamanımızda dört namevcudu olan imtihana kabul olunmazdı*" (Celâl, 2017: 113).

Dönemin eğitim - öğretim uygulamaları ile ilgili okura ayrıntılı bilgiler veren *Eldebir Mustafendi* kitabındaki *Kin* öyküsünde, lise düzeyinde okullardan yansımalar bulunmaktadır. Öykü anlatıcısının bir öğrenci olduğu hikâyede okul ortamı tasvir edilir.

Benim sıramda yanımda oturanlara gelince, bunlar sınıfın en tembel, en külhanbeyleri idi. Birinin belinde daima tabanca taşıdığı söylenirdi. Düşük bıyıklarıyla bu adam belki de yirmi beş yaşlarında bile vardı. Ötekinin fesi daima kaşının üstünde eğilmiş durur, ön dişlerinin arasından, arada bir, fakat ustaca, kışkırtarak tükürürdü. Bir Sıtkı vardı. şişmanca, uzun, dağınık saçlı, al yanaklı idi. Bu Sıtkı biçaresini ötekiler günde bir iki defa döverler, tokatlarıydı. O, bütün bu zulümlere zelil, miskin, korkak, ürkek, haysiyetsiz bir tavırla "Yapma be... Ne vuruyorsun be..." der, kolları ile yüzünü örterek cevap verirdi. Bu çocuk, mesela niçin mubassıra, yahut sermubassıra şikayet etmezdi? (Celâl, 2017: 204).

Öyküde, eğitim-öğretim ortamındaki disiplinsizlik ve öğrencilerin okula olumsuz yaklaşımları dikkat çeker. Sınıfları tuvaletlerde sigara içenler, okuldan kaçıp denize girenler ve okula "mecburen" gelenler doldurmuştur. Okul yönetiminin veya öğretmenlerin bu olumsuz davranışları gösteren öğrencilere karşı "iyileştirici" bir çözümü ve çözüm yolu yoktur. Öğretmenler ve idareciler okuldaki disiplinsizliğin sonucu üzerinde durur ve bu sorunları çözme adına herhangi bir sorumluluk almazlar: "*Kim bilir itiraf edilemez bir fezahatin mecburu olmalıydı ki onlara böyle ilelebet mahkûmdu. Artık siz daha ilerisini bana söyletmeyin. Abdethanede sigara içerlerdi. Cuma günleri – eğer izinsiz değilseler – deniz kenarlarına, surların haricine devam ettiklerini söyleyenler var*" (Celâl, 2017: 204).

Öyküdeki diğer bilgilere bakıldığında sınıfın aşırı kalabalık (90 kişi) olduğu, ezberci bir eğitim sisteminin yürütüldüğü (öğrencilere ilçelerin isimleri ezberletilmekte) öğretmen merkezli bir eğitimin olduğu (öğretmenin sürekli masasında oturduğu ve sınıfa oradan seslenmesi) anlaşılmaktadır. Lise düzeyindeki bu eğitim anlayışının sorunlu bir yaklaşımı yansıttığı söylenebilir. Ezberci eğitim anlayışı, öğretmen merkezli yaklaşım, kalabalık sınıflar, sınıf içi disiplinsizlikler ve iletişim kopukluğu dönemin verimsiz eğitim-öğretim uygulamalarının birer yansıması olarak ele alınır.

Yazarın öykülerindeki eğitim-öğretim ortamı yansımalarının dönem olarak II. Meşrutiyet dönemine denk geldiği söylenebilir. Bu dönem, önceki dönemlerden kalan "ezberci" dini eğitimin seküler eğitim ortamına dönüştürülme çabalarına karşılık gelir. Dini eğitim programları düzenlense de oradan kalan ezberci yaklaşım devam etmiştir. Bu yaklaşıma karşı dönemin aydınlarından Ethem Nejat Bey'in tespitleri dikkat çekicidir.

"Ezbercilik kaldırılmak istendi, acaba kalktı mı? Vakıa artık çocuklar satır besatır ezberlemiyorlardı, hâce efendinin önünde sallana sallana okumuyorlardı; fakat onlar yine ezberciydiler, meâlin ezbercisidiler. Ders onların fikr-i faaliyetine, faaliyet-i umumisine hiçbir vakit tesir etmemektedir. Hâce tarafından verilen dersin meâli, onların dimağında hiçbir hareket yaptırılmadan yine muallime iade edilmektedir. Bu ezber değil de nedir? Benim istediğim ders çocuğun dimağını harekete getirsin, bütün kabiliyetleri o dersten bir şeyler duysun, söylenenleri zabt edici bir gramofon plağı gibi olmuş olmasın" (Nejat, 1913: 558).

Fahri Celâl'in kitaplarına girmeyen öykülerinden olan *Kurbağa* öyküsü incelenen hikâyelerde eğitim-öğretim ortamının yansıtıldığı, tek olumlu öyküdür. Fransızca öğretmeni bir okulda yeni göreve başlar. Sınıf otuz kişiliktir ve haylazlıkları yüzlerinden belli olan bu otuz çocuk her an dersi kaynatacak bir şeyler



yapabilecek potansiyelindedir. Niyazi adında bir öğrenci kurbağa taklidi yaparak bir anda sınıfı kahkahaya boğar. Fransızca öğretmeni olanlara bir anlam veremez. Okul müdürü sınıftan gelen gülme seslerinden hemen sonra sınıfa gider. Niyazi'nin yaptıklarının farkındadır. Onu iyice azarlar, hatta dövecek olur. Fransızca öğretmeni buna müsaade etmez ve sınıfı kendisinin güldürdüğünü söyler. Öğretmenin öğrencisini bu şekilde korumasından sonra tüm sınıf öğretmene daha çok saygı duyar ve dersle yakından ilgilenir. Öğretmede onları anne şefkatiyle sever. Niyazi bir gün yine kurbağa taklidi yapıp sınıfı kahkahaya boğar. Yine okul müdürü hemen sınıfa koşar ve yine öğretmen onu korur. Niyazi'nin öğretmenine bakışı, ondan gözünü ayırmayışı öğretmenini etkiler. Bakışları ruhsuzdur ama çocuk masumiyetini taşır. Dönem biter ve yeni dönem başlar. Niyazi henüz okula gelmemiştir. Öğretmeni arkadaşlarından sorsa da net bir bilgi edinemez. Okul başlamıştır. Sınıfta geçen döneme göre azalmalar olmuştur. Öğretmen, “Bir gece geç vakte kadar vazifeleri tashih ile uğraşırken” kapısı çalar. Gelen Niyazi'nin annesidir. Niyazi hastalanmıştır. Niyazi'nin evine giderler. Hastalıktan iyice küçülen Niyazi öğretmenini görmek istemiştir. Niyazi Fransızca bir şeyler mırıldanır. Öğretmeni biraz daha yaklaşır öğrencisine. Niyazi, Fransızca olarak “sizi seviyorum” der ve ölür. Öğretmenin ceza yerine uyguladığı kendi yöntemi, hem öğrencilerin derse ilgisini artırmış hem de sınıfın en yaramazına dahi saygıyı, sevgiyi öğretmiştir.

Hikâyelerde verilen örnekler o dönemde okullarda verilen formal eğitim ile ilgili pek olumlu kanaatler oluşturmamaktadır. Okullarda uygulanan eğitim sistemi ezber dayalı, verimsizdir; sınıflar kalabalık, hocalarla öğrenciler arasında bir etkileşim bulunmamaktadır. Öğrenciler ise çoğunlukla eğitime karşı ilgisizdir. Sınıflarda ve okullarda zorbalık ve sair sorunlar yaşanmaktadır (Özçelik, 2019: 100).

### 2.3. Çocuk Yetiştirme Tarzıyla İlgili Yansımalar

Fahri Celâl'in öykülerinde çocuğun ailede nasıl yetiştirildiği, çocuğa nasıl yaklaşıldığı, çocuk ve ebeveynler arasındaki ilişkinin nasıl olduğuna dair farklı örnekler yer alır. Baba-oğul ilişkisinin anlatıldığı *Rüzgâr* kitabındaki *El Öpmeye Alışmanın* isimli öyküde Çanakkale Savaşı'na katılmak için hazırlanan, ailesiyle vedalaşan bir er anlatılmaktadır. Bu er, annesiyle vedalaştıktan sonra babasından helallik dilemek için onun ofisine gider. Baba, otoriterdir. O güne kadar kendi oğlu da dâhil hiç kimseye elini öptürmemiş, oğlunu dahi bir kez olsun kucaklayıp sevmemiştir. Er, sağa sola gidip durur. Babasının yanına gitmekten, onunla vedalaşmaktan çekinir. Yaşanabilecek duygusal bir ortam, eri kara kara düşündürmektedir. Erin yanındaki askerin müdahalesiyle, oğlunuz elinizi öpsün, ayrılık vakti demesiyle, sessizlik buzu kırılır ancak babası “el öpmeye alışmanın” diyerek cepheye gidecek oğluna elini öptürmez. Bu soğuk ve mesafeli yaklaşım dönemin aile yapısı hakkında da bilgi verir. Er, artık gidecektir. Baba, oğlundan mektup yazmasını ister. Burada dahi araya bir mesafe koyar. Mektup anneye yazılacaktır: “*Pekâlâ, sakın anana mektup yazmayı unutma... Mektup kendine değil, elbette, anana yazmayı unutma... İçi titriyordu, bir defa, dünyada bir defa babasına sarılıp, yüzünü gözünü süre süre öpebilmek için... Bütün bütün perişan, ne yapacağını bilmez bir halde kapıyı arıyordu, önünde durup duran kapıyı...*” (Celâl, 2017: 313).

Yazarın kitaplarına girmeyen öykülerinden olan *Tokat*'ta İstiklal muharebelerinden gazi olarak evine dönen bir subayın annesine karşı duyduğu derin saygı ve hürmeti gösterilir. Her türlü nezaketten uzak ve sarhoş eniştesine, tüm pervasızlığına rağmen, annesinin yanında bir şey demeyi, sesini yükseltmeyi doğru bulmaz İstiklal gazisi. İncelenen hikâyelerde anne-oğul veya ebeveyn-çocuk ilişkisinde tek olumlu sayılabilecek örnek bu öyküdedir. Saygı ve sevgi temeline dayanan anne-oğul münasebeti, ayrıntılı biçimde ele alınır: “*Biz annemizin önünde hatta cigara bile içmezdik... Annemin önünde enişteme daha ne yapabilirdim?..*” (Celâl, 2017: 400-401).

Fahri Celâl'in *Talâk-ı Selâse* kitabındaki *Akşamcı* adlı öyküde çocuğa, onun kişiliği ve terbiyesine dair farklı bir yaklaşım vardır. Hikâyede, yoksul bir ailede, sürekli sarhoş gezen ve çocuklarına karşı kötü davranışlarda bulunan cahil bir baba anlatılır. Baba, arkadaşıyla kendi evinde rakı sofrası kurar. Rakı sofrasında küçük kızına içki içirecek kadar bilinçsiz ve şuarsuz olan baba, bu gibi davranışlarını normalmiş gibi kabullenmiştir. gülerek ve çok doğal bir halde gerçekleştirir. Ailenin diğer bireyleri de bu durumu kanıksamıştır. Özellikle annenin bu olumsuz davranışa karşı suskunluğu, hatta onaylayıcı tavrı dikkat çekicidir. Çocuğun içki sofralarında eğlence aracına dönüşmesi evdeki herkes için “olağan” bir şeymiş gibi kabul görür: “*Kız Mübeccel, vereyim mi bir tane? Haydi haydi nazlanma... Bey amcan kız... Efendim,*

arada bir ağzı mı sulanıyor, nedir bilmem, kolumu dürtükler, o zaman anlarım, haydi bir yudum filan derken yarım kadehi boyladı mı adeta keyifleniyor kahpe... Haydi, sen de... Ne utanıyorsun, ayyaş kızı ayyaş olur..." (Celâl, 2017: 71).

Çocuğun aile içinde şiddet ve istismara uğradığı, hiç önemsenmediği öykülerden olan Eldebir *Mustafendi* kitabındaki *Çile* isimli hikâyede Şermin adlı yetim çocuğun yaşadıkları anlatılır. Üvey annesi Saraylı'nın her fırsatta sözlü veya fiziki şiddet uyguladığı Şermin, tüm bunlara hiç ses çıkarmaz hatta uğradığı şiddeti kabullenir. Onu bu şiddet ve istismardan korumak için davrananlara en çok Şermin karşı çıkar. Şermin her fırsatta Saraylı'yı korur ve savunur. Üvey annenin Şermin'e yaşattıklarıysa öyküde şu şekilde anlatılır.

*Saraylı iyi kadındır, hoş kadındır. Fakat malum ya Çerkezler biraz katı kalpli olur. Alimallah, Şermin kızın kulağını eline geçirdi mi, maazallah bir karış uzatırdı. Morartıncaya kadar çimdikler, katılıncaya kadar döverdi. Yavrucak daha on yaşındayken tekne başında çamaşır yıkardı. Evlerini bilirsiniz, aşağı kattan tavan arasına kadar silmek Şerminceğizin işiydi* (Celâl, 2017: 174).

Şermin, yaşadığı evde bir çocuk, hatta bir insan muamelesi görmez. Üvey anasının hizmetçisi konumundadır. Onun konuşmaya, eğitime, okumaya, giyinmeye ve hatta sevinmeye dahi hakkı yoktur: *"Bir gün hiç unutmam, aman anne... diyecek oldu, arkasından maşayı savurdu idi de kızın kaburga kemiklerine saplandıydı. Vallahi mübalağa değil, ben kendi elimle çıkardım, gömlekçeğizi kan revan içindeydi. Ev işinde pişsin diye çocuğu mektebe bile vermediler"* (Celâl, 2017: 174).

Üvey annenin tüm şiddet ve tacizlerine rağmen dışarıya karşı Şermin'i seviyormuş, önemsiyormuş gibi yapması, birilerinin yanında şefkatli bir anne rolüne bürünmesi onun toplumdan, çevreden çekinmesiyle ilgilidir. Bu çekinme de çevredekilerin ne diyeceğinden değil, onu karakola şikâyet edebileceği korkusundandır: *"Canım hanımnine bu kadar insafsız olma diyecek ol da bak, herkesten evvel onu koruyan kimdir bilir misiniz? Şermin'in kendisi... Çocukcağızı öylesine de kendine bende etmiş... Saraylı'nın hastalığında ise kız bütün bütün kul oldu"* (Celâl, 2017: 174).

Şermin'in yaşadıklarına benzer bir durum, *Avur Zavur Kahvesi* kitabındaki *Fatma'nın Romanı* öyküsünde yer alır. Fatma da tıpkı Şermin gibi maruz bırakıldığı şiddete ses çıkarmaz. Yedi yaşında annesini kaybeden Fatma, babasınca çok çocuklu bir ailenin yanına halayık olarak verilir. Fatma hem çocuklara bakar hem ev işlerini yapar, hastalara bakar. Bir gün dahi iyi bir söz, güzel bir davranışla karşılaşmaz. Evin kadınınca Fatma'ya uygulanan şiddete komşular sesiz kalmaz. Herkes Fatma'nın çektiği eziyete üzülür. Fatma ise kimseye ne bir şikâyet eder ne de evin kadınına laf ettirir. Fatma'nın kendine edilen bu eziyeti kabullenmesi, eziyet edene karşı koruyucu bir tavır sergilemesi dikkat çekicidir. Fatma'nın her anında şiddet görüp tahkir edilmesi bile onda bir karşı duruş, bir isyan hissi uyandırmaz. Fatma, evinde her şeyden sorumlu bir hiçbir şeydir adeta: *"Fatma!.. kör olası neredesin? Fatma, koş!.. Fatma Necdet'in altını değiştir!.. Fatma yemeğe bak!.. Allah kahretsin, canın çıksın"* (Celâl, 2017: 271).

Kadının çocuklarına Fatma bakar, tüm ev işlerini Fatma görür, kapının önündeki paspasta uyur, üstünde doğru düzgün bir kıyafeti yoktur, komşuların yemek teklifini bile ağzı doluyken hanımının çağırma ihtimalinden dolayı korkarak reddeder: *"Sana yiyecek vereyim, dedim, olmaz dedi, hanım çağırırsa ağzım dolu nasıl cevap veririm?"* (Celâl, 2017: 270).

Tüm bu "kabullenişin" altında tek bir sebep vardır. O da babasının bir gün gelip Fatma'yı alacağı düşüncesidir. Fatma, bu evden ayrılırsa babasının kendisini bulamayacağını düşünür. Sonunda bu eziyete kayıtsız kalamayan komşular karakolu devreye sokar ve Fatma'yı köyüne gönderirler. Fatma, komşularına babası gelirse onun yerini söylemelerini tembihleyerek köyüne döner.

Yazarın *Rüzgâr* kitabındaki *Yoğurtçuzade* isimli öykü, ailenin çocuk eğitiminde aşırı korumacı yaklaşımını yansıtır. Hikâyede yoğurtçulukla yaşamını kazanan babasından utanan ve bir dediği iki edilmeyen çocuğun anne ve babasını küçümsemesi anlatılır. Ailenin maddi durumu çok iyidir. Çocuk ne demişe anne babası hemen onu yerine getirmiş bir gün olsun ona yokluk yüzü göstermemiştir. Ailenin bu tek erkek çocuğu ise babasının mesleğinden, annesinin halinden ve kıyafetlerinden utanır. Onlarla görüşmek, konuşmak, bir arada olmak istemez. Anne baba çocuğa sundukları sınırsız imkânların karşılığını bu şekilde almaktan derin üzüntü duyar: *"Çünkü biz ona yokluk nedir çektirmedik ki... bu edepsizi büyük"*

*mekteplerde de okuttum. Hâlbuki, pekâlâ, onu da yoğurtçu edebilirdim”* (Celâl, 2017: 301).

Çocuk iyi bir eğitim sürecinden sonra kendileri gibi varlıklı bir başka aileye damat olur. Anne babayla tüm bağları kopartan bu evlilik sonrası anne baba gizliden gizliye çocuklarının nasıl olduğunu, orunların neler yaptığını merak edip dururlar. Bir dediği ikiletilmeyen bu çocuk şimdi ebeveynleri için derin bir üzüntü ve kaygı kaynağıdır.

*Yoğurtçuzâde*'ye benzer bir olay da *Eldebir Mustafendi* kitabındaki *Vefa Meselesi* adlı hikâyede anlatılır. Burda da bir dediği iki edilmeyen bir çocuk vardır. Babası annesinin ölümünden sonra Canrûba'ya daha çok bağlanır. Onu tüm imkânlarıyla donatır. Her dediğini anında yerine getirir. Çocuğa karşı bu yaklaşımın yansıması öyküde şöyle anlatılır: “*Zihni Efendi'den Arabiyi, Feyzi Efendi'den Farisiyi, Frenk karısından Frenkçeyi öğrendin. Sana ömr-i azizimi vakfettim. Bu koca yalının hem hanımı, hem hanımefendisi değil miydin?.. Yok nedir bilmedin, her arzun, her emelin, her zevkin yapılmadı mı?*” (Celâl, 2017: 190-191).

Baba, gözünden sakındığı kızına olur da iyi davranmaz diye başka bir kadınla evlenmeyi hiç düşünmez. Hayatını her şeyiyle kızına adar. Ona özel öğretmen tutar. Canrûba ise bu aşırı ihtimam ve korumacı yaklaşıma züppe ve cahil bir çocuğa âşık olduğunu söyleyerek karşılık verir. Kızını hayatıyla eş tutan baba bu aşkı kabullenemez. Bunca eğitim, bunca emek, bunca varlık böyle züppe bir çocukla mı tamamlanacaktı, diye sorar. Kızı inat eder ve o çocukla evlenir.

Ailede çocuk yetiştirmeye yönelik örneklere bakıldığında da yine yetiştirme bakımından sorunlu yaklaşımlar görülmektedir. Bazı ailelerin yaklaşımları aşırı koruyucu, aşırı ilgi ve el üstünde tutma şeklindedir. Bu yaklaşım hikâyelerde çocukları şımartmakta, ailenin değerini gözlerinde düşürmekte, laf dinlemeyen veya ailesinden utanan, uzaklaşan evlatlara dönüşmelerine yol açmaktadır. Diğer türlü yaklaşımda ise çocuğun aşırı şiddet görmesi, çocuğa kötü muamele, çocuğu istismar vakaları yaşanmakta, çocuğun ruh dünyası ve kişilik gelişimi derin yaralar almaktadır. Sonuç olarak hikâyelerde eğitim ve yetiştirme bakımından olumlu örneklere rastlamak pek mümkün değildir (Özçelik, 2019: 102-103).

## Sonuç

Fahri Celâl'in öykülerine döneminin (II. Meşrutiyet) eğitim-öğretim ortam ve süreçlerinin yansıdığı görülmektedir. Gerek okul eğitimi gerekse okul dışındaki özel ders süreçleri genelde olumsuz bir yaklaşıma sahiptir. Okullarda kalabalık sınıflar, derslere ilgisiz şımarık çocuklar, masasından kalkmayan öğretmenler, özel dersle geçinemeyen yabancı dil hocalar, yazarın hikâyelerinden eğitim-öğretime dair örnekler olarak göze çarpmaktadır.

Yazarın öykülerinde öğretmenlik mesleği, dönemin öğretmenlerinin görev tanımı, sorumlulukları, öğrencilere yaklaşımı ayrıntılı olarak verilir. Yazar, özelde öğretmenlik mesleğinin değil, öğretmenlerin yaşamla olan mücadelelerine değinir. Dönemin öğretmenleri sosyoekonomik olarak maaşlarıyla geçinemeyecek durumdadırlar. Geçim sıkıntısı onları özel ders vermeye yönlendirir. Özel ders veren öğretmenler de ailelerin baskısı altındadır. Özel derse ihtiyaç duyan aileler çocuklarının eğitiminde ve destekleyici derslerde tek sorumluyu öğretmenler olarak görür. Gerek son zamanlarda Osmanlı Devleti'nin gerekse ilk zamanlarında Cumhuriyet döneminin ekonomik imkânsızlıkları eğitim-öğretim hayatını ve doğal olarak öğretmenleri de etkilemiştir. İncelenen öykülerdeki tüm öğretmenlerin ekonomik sıkıntı içinde olması ülkenin içinde bulunduğu ekonomik darlığın bir yansıması olarak görülebilir.

Fahri Celâl'in kitaplarına girmeyen öykülerden biri olan “Kurbağa”, inceleme kapsamındaki öyküler içerisinde, eğitim-öğretim ortamının olumlu yanlarıyla ele alındığı tek öyküdür. Bu olumluluk, eğitim-öğretim ortamından değil, öğretmen ve öğrencinin arasındaki sevgi bağından kaynaklanır.

Çocuk teması, yazarın öykülerinde aile içi eğitim zemininde ele alınmıştır. Fahri Celâl'in öykülerinde çocuk eğitimine karşı iki farklı yaklaşım yansıtılmaktadır. Birincisi aşırı korumacı yaklaşım, diğeryise aşırı şiddet ve baskı içeren yaklaşımdır. Her iki olumsuz yaklaşım neticesinde çocuklar mutlu birer birey olmaktan çok uzak, ruhları ve kalpleri yaralanmış birer insan olarak dururlar. Aşırı korumacı yaklaşımın neticesinde çocuklar ailelerinden uzaklaşmakta, onların istediğinin tam tersini yapma eğilimine girmekte,

aşırı şiddet ve baskı yaklaşımında da çocuklar sessiz kalmayı, kabullenmeyi tercih ederler. Bu kabulleniş aslında suskun bir isyanın yansımasıdır. Ailelerde çocuklarına karşı görülen aşırı koruyucu yaklaşımı ve şiddet içeren, çocuğun baskı altında tutulduğu yaklaşımı dönemin eğitim politikalarıyla ilişkilendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ailedeki eğitim informaldır. Yazarın öykülerinden yansıyanlar, toplumlarda her zaman olabilen kimi zaman bir geleneğin yansıması olarak da nesillerce devam eden aile-çocuk ilişkisinin toplumsal bir yansımasıdır.

Gerek dönemin eğitim-öğretim süreç ve uygulamalarını yansıtmaları gerekse dönemin aile yapısında çocuk eğitimine bakışı göstermesi bakımından zengin bir içeriğe sahip olan Fahri Celâl'in öyküleri, okura II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in ilk yıllarına değin dikkate değer malzemeler sunar.

## Kaynakça

- Aydın, B. (2003). *Fahri Celâlettin Göktulga'nın Öykülerinde Anomi ve Geçmişe Kaçış*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Çelebi, N. & Asan, T. (2013). Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi İle Karşılaştırmalı Analizi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 140-148.
- Çetin, S. (2000). *Fahri Celâl'in Öykücülüğü*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Erkek, M. S. (2009). *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey*. Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Fahri, C. (2017). *Kedinin Kerameti*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Ildız, A. (2004) *Fahri Celâl Göktulga ve Edebi Yazıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Issı, C. A. (2002). *Fahri Celâl Göktulga, Hayatı-Sanatı-Eserleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Nejat, E. (1913). Ders-terbiye. *Yeni Fikir*, 3 (18), 558.
- Ortaylı, İ. (2018). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul, Timaş Yayınları.
- Özçelik, C. (2019). *Fahri Celâl'in Hikâyelerinde Sosyal Meseleler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Şahin, M. & Tokdemir, A. M. (2011). II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9 (4), 851-876.
- Türk, İ. C. (2014). 'Türkiye'de Orta Tahsil' Başlıklı Risaleye Göre Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ulus Devlet Türkiye'ye İntikal Eden Ortaöğretim Mirası. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 52, 351-378.
- Ünişen, A. (2017). II. Meşrutiyet Döneminde İstanbul'da Yayımlanan Başlıca Mecmualardaki Eğitim Bilimleri İle İlgili Makalelerin Değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (25), 259-305.





# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** Araştırma Makalesi  
**Kabul Tarihi:** 29 Eylül 2021

**Gönderim Tarihi:** 26 Ağustos 2021  
**Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atıf Künyesi:** Öztürk, Ö. (2021). Borges'in "Ölüm ve Pusula" Öyküsünün İmgelem Kuramı Açısından İncelenmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 281-289.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.987273>

## BORGES'İN "ÖLÜM VE PUSULA" ÖYKÜSÜNÜN İMGELEM KURAMI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Özgür ÖZTÜRK\*

Öz

Bu çalışmada Arjantinli yazar Jorge Luis Borges'in Ölüm ve Pusula öyküsü, Carl G. Jung'un "Kolektif Bilinçdışının Arketipleri" teorisi ve Fransız kuramcı Gilbert Durand'ın "İmgelem Kuramı" üzerinden incelenmiştir. İlk başta öyküye dair kısa bir özete ve dilimize kazandırılışına dair bilgilere yer verilmiştir. İkinci olarak yukarıdaki iki kuramdan biri olan Durand'ın İmgelem Kuramında sözü geçen "Gündüz rejimi" ile öykünün başkahramanı Erik Lönnrot arasında bağlantılar kurulmuştur. Ardından Gündüz rejiminin özellikleri arasında bulunan ve Durand'ın birtakım psikiyatristlerin çalışmalarından kaynak göstermiş olduğu "polemik karşı sav", "otistik gerileme", "şizomorf yapı" ve "geometrizm" gibi unsurlar detektif Lönnrot'ta gözlemlenmiştir. Karakter incelemesinden sonra öyküdeki malikhane uzamı da bulundurduğu geometri, simetri, doğrusal zaman gibi özellikleriyle aynı rejim üzerinden incelenmiştir. Uzamın hem içinde hem çevresinde bulunan çeşitli nesnelere de Fransız yazarın kuramında bahsettiği üzere sembolik düzlemde ele alınmış olup zaman ve ölüm kavramlarının malikhane uzamındaki izdüşümlerinden söz edilmiştir. Malikhanenin içinde bulunan Diana, Hermes ve Janus gibi mitolojik figürlerin heykelleri, uzam ve öyküdeki karakterler arasındaki ilişki üzerinden incelenmiştir. Çalışmanın son aşamasında, Jung'un "Öz" arketipi, bu arketipin ne tür sembollerle temsil edildiği ve aynı arketipin öyküdeki izdüşümünün hangi nesnelere aracılığıyla verildiği saptanmıştır. Makalenin yazarı, Borges'in kısa öyküsünün psikiyatri ve imgelem kuramları üzerinden incelemesinin ardından aynı yazarın hem incelenen öyküsünün hem de diğer öykülerinin ilgili kuramlar yoluyla sayısız bulgunun diğer yazarlar tarafından da saptanabileceği fikrini edinmiş olup çalışmasının ilgili alana ve yazarlarına katkı sağlamasını umar.

**Anahtar Kelimeler:** Borges, Durand, Ölüm ve Pusula

### Examination of Borges' Story of "Death and the Compass" in Terms of Imagination

#### Abstract

In this article, the short story *Death and Compass* by Jorge Luis Borges is analyzed based on Carl G. Jung's theory "The Archetypes and the Collective Unconscious" and French author Gilbert Durand's theory "The Anthropological Structures of the Imaginary." In the beginning, a brief introduction to the short story was given along with how it was translated to Turkish audience. Secondly, upon laying the grounds of both theories, the protagonist Erik Lönnrot is associated with the "Diurnal Order" in Durand's theory. Diurnal features such as "polemical antithesis", "autistic withdrawal", "schizomorphic structure", and "geometrism" (terms, which were cited by him from several psychiatrists' works) are observed in the protagonist Erik Lönnrot. After analyzing the character, in a similarly way, the mansion in the story was also studied based on the same order since that space also embraces geometry, symmetry, and shares a continuum with linear timeline. The objects in and outside of the mansion have also been examined with regards to the symbolic meanings as mentioned by the French theoretician so that the isotopes of

\* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye.  
E-posta: [ozturk.ozgur91@gmail.com](mailto:ozturk.ozgur91@gmail.com), Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3111-5703>.

notions time and death could be determined in that particular space. The statues of mythological figures such as Diana, Hermes, and Janus in that mansion were also a topic of research to understand the relation between the space and characters. In the last section of the study, Jung's "Self" archetype, its symbolic representations, and the corresponding elements in the story have been explored. Having done his research on Borges' short story based on psychiatric and imaginary theories, the author of this article has come up with the idea that limitless findings could be discovered from Borges' short stories by other authors who base their research on these theories, and in the meantime, he expects that his research contributes to the research field and to the ones that are connected to it.

**Keywords:** Borges, Durand, Death and Compass

## 1. Öyküye Dair

Asıl adı *La muerte y la brújula* olan Jorge Luis Borges öyküsü, ilk olarak 1942 yılında, *Sur* adlı edebiyat dergisinde yayımlanmıştır. 1944 yılında *Ficciones* adlı derleme kitabına dahil edilmiştir. Dilimize Tomris Uyar Tarafından *Ölüm ve Pusula* olarak çevrilmiş öykü 1982 yılında Ada Yayınları tarafından aynı adlı öykü derlemesine dahil edilerek ilk baskısı yayımlanmıştır.

Öykü bir hahamın Hotel du Nord adlı bir otelde öldürülmesi ile başlamaktadır. Erik Lönnrot ve Treviranus adındaki iki detektif, bu cinayeti incelemektedir. Onlardan cinayetin derin anlamlarını incelemeye daha yatkın olan ve kendisini "katıksız bir uslamamacı" sayan Lönnrot'tur (Borges, 1994: 73). Treviranus ise çalışma arkadaşına göre daha yüzeysel bir bakış açısından sonuca ulaşmak istemekte olup Lönnrot'un yaptığı gibi cinayetin arkasındaki "derin anlamlar" hakkında çıkarımlar yapmaya gerek duymayan biridir. Olay yerinde Yahudiliğe dair kaynaklar bulunduğu için Lönnrot, cinayetin Yahudi kör-inançları tarihinin bir parçası olarak görürken Treviranus bu tür şeyler için vaktinin olmadığını söyleyerek kestirip atan bir karakterdir. Bu cinayetin bir cinayet serisinin parçası olacağı ise olay yerinde "Ad"ın ilk harfi dile getirilmiştir," adlı notun bulunmasıyla saptanır (Borges, 1994: 75). Bu cinayetle beraber iki cinayet daha işlenir, Ad'ın diğer iki harfi de dile getirilir. Cinayetleri birbirine bağlayan Lönnrot, öykünün sonunda, dördüncü cinayetin işlenmesini önlemek için Triste-le-Roy adlı malikaneye gider ve Kızıl Scharlach adlı karakterle yüz yüze gelir.

## 2. Kolektif Bilinçdışı ve İmgelem Kuramı

İsviçreli psikiyatrist Carl Jung, kolektif bilinçdışının arketiplerinden söz eder. Ona göre birey, doğası gereği dıştan güçlü bir engelleme olmadıkça, kendine en kolay gelen gelişme çizgilerini izler. Aynı zamanda birey çevre veya toplum gibi dış etkenler sebebiyle baskılanmaktadır. Bu etkenlere ya yanıt verir ya da kabul edilen davranışlara uyum sağlamaya eğilim gösterir. Dolayısıyla birey, bu süreç boyunca baskılanmış olur ve ona göre, "dıştan güçlü bir engelleme olmadıkça, bize en kolay, bize en kolay gelen gelişme çizgilerini izleriz; [...] Aynı zamanda bizden beklenenlere uygun davranma, aldığımız eğitime ve toplumsal baskıya yanıt verme ve kabul edilen davranış biçimlerine uyma yönünde içimizde güçlü bir eğilim vardır. Bu süreç içine doğrudan kişiliğe özgü birçok şey kaybolmakta, daha doğrusu, bilinç dışına itilmektedir." (Fordham, 2019: 61). Jung'a göre bilinçdışında kolektif arketipler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları "Persona", "Gölge", "Anima ve Animus", "Öz", "Yaşlı Bilge Adam" ve "Büyükanne"dir (Fordham, 2019: 62-87). *Ölüm ve Pusula* öyküsü bir yanı sıra geometri ile ilgili olduğu için yine geometri ile ilgili olan "öz" arketipi ile bağlantı kuracağız.

### 2.1. İmgelem Kuramı

"Carl Jung, insanın psikolojik gelişiminde *tabula rasa* teorisini reddetmiştir. Aşk, ölüm, korku vb. düşüncelerin, bağların, davranışların ve duyguların insan ırkına içkin olduğunu ileri sürer. Tüm bunlar Jung'un "Kolektif Bilinçdışı"nı oluşturur ve arketip konsepti bu kavramı destekler niteliktedir." (Weiner & Gallo-Silver, 2018: 5)<sup>1</sup>. "Jung psikolojisinde arketipler Kolektif Bilinçdışının ileri derecede gelişmiş

<sup>1</sup> Yabancı dildeki kaynaklardan yapılmış tüm çeviriler makalenin yazarına aittir. (Ö.Ö.)

unsurlarıdır. Bu arketiplerin varlığı öyküler, sanat, mitler, dinler veya rüyalar aracılığıyla çıkarsanabilmektedir.” (Stevens, 2015: 215).

Jung gibi Durand da insanoglunun evrimsel sürecini gözetir. İmgelemi tanımlarken “ayağa kalkmış insan” anlamına gelen Homo Erectus’tan söz eder. Durand için İmgelem “[...] homo erectus’un yeryüzünde ayağa kalktığı yaklaşık bir buçuk milyon yıl öncesinden bu yana tüm korkularını, tüm umutlarını ve bunların kültürel meyvelerini sürekli olarak ortaya çıkaran kaçınılmaz temsil ve sembolleştirme yetisidir.” (Durand, 1994: 135). Dolayısıyla Fransız düşünür de tıpkı Jung gibi arketip kavramından söz eder, onları “isim” ve “sıfat” arketiplerine göre sınıflandırır. Evrimsel süreçle ilintili baskın reflekslerden söz eder. Çeşitli nesnelere “sembollerden birleşkebirimlere” başlığı altında sınıflandırılır. “İmgelerin Yerdes Sınıflandırması” adlı tablosunda bulunan bu kavramlar “Gece” ve “Gündüz” rejimi olarak ikiye ayrılırken Gece rejimi kendi içinde Sentetik ve Mistik olarak iki kutupta incelenmektedir (Durand, 1968: 100-101). Öykü analizine geçmeden bu rejimlerden genel hatlarıyla bahsetmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

### 2.1.1. Gündüz Rejimi

“Semantik olarak aydınlığın karanlık olmadan var olamayacağı söylenebilir. Bu sözü ters çevirdiğimizde ise, yani karanlığın aydınlık olmadan var olamayacağını söylersek bu önerme doğru olmayacaktır. Bunun sebebi karanlığın aydınlıktan özerk bir sembolik varlık olmasıdır. Dolayısıyla gündüz rejimi, gece rejimine karşı bir antitez olarak tanımlanır.” (Durand, 1999: 66). Durand’a göre Homo Erectus’tan itibaren insanlığın imgelemi başlamıştır. Ayağa kalkan insan, topraktan ayrılarak büyük bir atılım yapmıştır; artık dik duran insan “alt-üst” karşıtlığı kurabilir, ayrımların bilincine varır ve “yüce-aşağılık”, “iyi-kötü” gibi birbirine zıt imgeleri edinir hale gelmiştir. İşte bu “ayağa kalkış” ile ortaya çıkan imgeler, Gündüz rejimi adındaki “imgelem kutbunu” oluşturur. Bu imgelem kutbu da sindirim baskın refleksinin hakim olduğu gece rejimiyle bir zıtlık halindedir (İlgürel, 2016: 34). Nitekim karanlığın aydınlık olmadan var olabildiğini, ancak aydınlığın karanlık olmadan olamayacağını düşündüğümüzde, sindirim refleksi daha iyi anlaşılacaktır. Fransız kuramcı da gündüz rejiminden bahsederken “aydınlığın karanlığa karşı muzaffer gelen parlaklığı” şeklinde bir tanımlama yapmaktadır (Durand, 1999: 66). Dolayısıyla gündüz rejimi doğası gereği bölünme ve zıtlıkları ifade eder. Buna *diaretizm* de denir (Durand, 1999: 416).

Gilbert Durand gündüz rejiminden söz ederken Minkowska’nın “zihnin bölünme mekanizması tarafından hakim olunan ‘görseller, tanımlar ve uslamlama dünyası’” konseptinden<sup>2</sup> ve Bleuler’in *Spaltung*’undan<sup>3</sup> söz eder (Durand, 1999: 120). Gündüz rejiminin hakim olduğu başkahraman Lönnrot bu kavramlar ışığında incelenecektir.

### 2.1.2. Gece Rejimi

Gece rejimi ise zamanın akıcılığına karşı insana huzur veren figürler yaratır. Böyle yaparak değişimin tam kalbini sonsuz bir desen ile çevrelemiş olur. Gece imgelemi özellikle “örtmece” ve “karşıtlama” yapıları ile tanımlanır. “Örtmecenin en ekstrem hali, bir temsil anlatılırken onun yerine, onun tam zıddına karşılık gelen ismin veya özelliğin kullanıldığı karşıtlama yöntemidir.” (Durand, 1999: 113).

Gece rejiminin iki yapısından biri olan mistik yapının öğelerinden biri karşıtlamadır. Örneğin; ruh ışığını karanlıkta arar. Düşmek, “aşağı inmek” şeklinde örtülür. Dipsiz bir kuyu, bir kap kadar minyatür hale getirilebilir. Gece imgeleminin bir diğer yapısı Sentetik veya Dramatik yapıdır. Dramatik kavramı “sentetik yapı dahilinde imgelerin olumlu ve olumsuz hallerinin bir araya getirilişini ifade etmektedir. Zaman bağlamında açıklamak gerekirse, sentetik yapı döngüsel zaman anlayışıyla ölüm olgusunu doğum ile bir araya getirmektedir.” (İlgürel, 2016: 50).<sup>4</sup>

<sup>2</sup> Minkowska (1940: 43, 108)

<sup>3</sup> Alıntının yapıldığı eserin çevirmeni, *Spaltung* kelimesinin sözlük anlamının “ayrılma” veya “bölünme” olduğunu belirtmiştir. *Spaltung* konseptiyle ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. *Dementia Praecox oder Gruppe der Schizophrenien* (1911).

<sup>4</sup> Her iki rejimin özelliklerinin verildiği “İmgelerin Yerdes Sınıflandırması” tablosu için bkz. Durand (1999: 416) veya İlgürel (2016: 49-51).



### 3. Ölüm ve Pusula'nın İmgelem Analizi

Öykü incelememizde, başkahraman Erik Lönnrot ile ilgili olarak Gündüz rejimine dair saptamalar yapacağız. Uzam incelemesinde de aynı rejim ve yıkıcı zaman ile ilgili ilişkiler kuracağız. Her iki incelemede de rejimin baskın reflekslerine, fiil şemalarına, isim ve sıfat arketiplerine atıfta bulunmaya çalışarak öykü ve kuram arasında köprüler kurmaya gayret edeceğiz.

### 4. Lönnrot ve Gündüz Rejimi

Bu bölümde Lönnrot'un Gündüz rejimiyle ilgili yönlerini alt başlıklar altında incelemeye çalışacağız.

#### 4.1. Görme Baskın Refleksi

Her şeyden önce Erik Lönnrot, kendisini "katışksız bir uslamamacı" olarak tanımlamaktadır. İlk cinayet, Hotel du Nord adlı bir otelde Yarmolinski adlı bir hahamın öldürülmesiyle işlenir. Müfettiş arkadaşı Treviranus cinayet üzerine varsayımlar yaparken Lönnrot, onun yaptığı varsayımda çok fazla rastlantı payı olduğunu belirtir:

Olabilir ama ilginç değil," diye yanıtladı. Lönnrot. "Diyeceksin ki, gerçeğin ilginç olma zorunluluğu hiç mi hiç yoktur. Ben de sana diyeceğim ki gerçek, bu zorunluluktan sıyrılabilir, ama bir varsayım asla. Senin önerdiğin varsayıma fazla rastlantı payı giriyor. Karşımızda ölü bir haham var; kendi adıma düz bir hahamlı açıklamayı, düşsel bir soyguncunun düşsel talihsizliğine yeğlerdim. (Borges, 1994: 74)

Lönnrot'un çalışma yönteminde rastlantılar veya düşler yerine kendi gözüyle gördüğüne dair saplantılı bir eğilim vardır. Gündüz rejimi, tanımlamaların ve uslamamanın dünyası olup bu rejimin baskın refleksi görme eylemidir. Kostyleff (1947) için de "görme duyusu, duyuların usa en yakın olanıdır; çünkü görsel dominant refleksler ile motor dominant refleksler arasında yakın bir bağ bulunur." (230). Dolayısıyla, Lönnrot'un çalışma metodunun Gündüz rejiminden özellikler taşıdığı çıkarımı yapılabilir.

#### 4.2. Polemik Karşı Sav, Otistik Gerileme, Şizomorf Yapı ve Geometrizm

Gündüz imgeleminin zıtlıkları ifade ettiğinden ve Gece rejimine karşı bir antitez olduğundan bahsetmiştik. Bununla beraber ayağa kalkış da bu yapının ilk baskın refleksidir. Fransız kuramcı, bir çocuk ilk defa ayağa kalktığında, çevresini daha iyi tanımaya çalışmışçasına hareket ettiğini ve yine ayağa kalktığı için serbest kalan ellerini, analitik ve diaretik işlevler için kullanabileceğini ileri sürer. Kendisine göre "ayağa kalkışın karşı savı veya antitezi düşüş; Güneş ışığının ise ölüm nehri Styx ya da kaderin kasvetli ve iç karartan ağlarıdır." (Durand, 1999: 173). Dolayısıyla rejim, doğası gereği polemik sav üreten bir yapıdadır. Erik Lönnrot'ta da ilk başta gözlemlenebilecek karakteristik özelliklerden biri de diğerlerine karşı savlar üretebilmesidir. Yukarıda hikayeden alıntılarımızda, kendisinin Treviranus'un tezine antitez (karşı sav) üretmesi, buna bir örnektir. Bunu da baskın refleksi görme ve onunla bağlantılı olarak usu ile gerçekleştirmektedir.

Olay örgüsü ilerledikçe, kahramanımızın zihnen gittikçe çevresinden uzaklaştığını gözlemleriz. Öncelikle haham cinayetinin işlendiği odada bulunan kitapları evine yollatıp onları incelemeye başlar. Tanrının İbranice adları üzerine kafa yorar. Ardından *Yiddische Zeitung* redaktörünü yanına uğrar. Kendisinin yorumlarına veya onun için gazeteye yazdıklarına karşı öfkelenir, ancak yanıtız kalır; çünkü ona göre gazeteciler olayları basitleştirmektedir. Üçüncü cinayete gelindiğinde, Treviranus tanıkları sorgularken Lönnrot bir kez daha cinayet mahallindeki kitabı ve notları inceler. Müfettiş arkadaşı, bu cinayet hakkında bir varsayımda bulunduğu detektif Lönnrot gülümser ve büyük bir ciddilikle *Philologus*'tan bir parça okur. Aşağıdaki diyalog geçer:

"Anlamı şu," diye ekledi. "İbranilerin günü, bir günbatımında başlar ve bir gün batımına kadar sürer."

Müfettiş, ona takılmadan kendini alamadı.

“Bu gecenin en paha biçilmez bilgisi bu mu senin açından?” (Borges, 1994: 79)

Kitaplar ve cinayet arasındaki bağlar arasına gömülmüş detektifin yöntemi ne müfettişle ne de gazeteciyle benzer. Karakterin çevresinden uzaklaşması, Gündüz rejiminin Şizomorf yapı ile ilgilidir. Minkowski “uslamlamacı kişiliği” şöyle tanımlar:

Uslamlamacı kişilik, soyut, hareketsiz, katı ve sert öğelerden zevk alırken; hareket ve içgüdüye karşı tepkisiz kalır. Bu tür kişilik, soyut dünyanın kendisi kadar soğuk bir karakterdedir. Bu kişilikteki insanlar şeyleri ayırt etme ve bölme eğilimindedir. Dolayısıyla keskin silahların, bu kişiliğin dünyasında ayrıcalıklı bir yer tutar. (Minkowski (1927: 203).

Cinayet mahallilerindeki kitaplar ve notlar veya Lönnrot’un evinde okudukları da katı ve hareketsiz cisimlerdir. Kitaplar ihtiva ettikleri bilgiler açısından da kahramanımız için soyut bir dünyanın kapılarını açmaktadır.

Rejimin bir başka yapısı da “Otistik Gerileme”dir (Durand, 1999: 179). Bleuler<sup>5</sup>, otizmi “gerçeklikten kopma” olarak tanımlar. Ona göre, “kişinin düşünceleri ve motivasyonları sadece öznel anlamlar taşır.” (Minkowski, 1927: 110). Minkowski’ye göre “otizmi olan hastaların ‘geri çekilmeleri’ ile kendileri ve çevreleri arasında yarattığı uzaklığın hastada ‘kral bakışı’<sup>6</sup> adını verdiği bir tavır edinmesine sebep olur” Fransız psikiyatrist, aynı zamanda otistik gerilemeli bir hastasının tavrı için “fildişi kulesi” terimini de kullanır; nitekim bu kişi kendini dünyadan, “diğer insanların hayat mücadelesine, bir aristokratmışçasına tepeden bakmak için” tamamıyla soyutlamaktadır (Minkowski, 1927: 42). Kahramanımıza döndüğümüzde, kitapları kendi evine gönderip onları incelemeye başlamasından kendi fildişi kulesine çekilmesi yerdeşliğini kurabiliriz. Ayrıca ilk cinayetten hemen sonra kendini evine kapatıp kitapları incelemeye başlaması, onu diğer karakterlerden uzaklaştıran sebeplerden biri olur.

Bir diğer şizomorf yapı ise, şeyleri obsesif derecede ayırma ve ayırt etme arzusundan kaynaklanan “morbid<sup>7</sup> geometrizm”dir (Minkowski, 1927: 89). “Geometrizm simetriye, düzene, temsilde ve davranıştaki biçimsel mantığa verilen önem ile ilintilidir.” (Durand, 1999: 90). Öykünün antagonisti Kızıl Scharlarch, müfettiş Treviranus’a bir mektup yollar. Scharlarch, işlenmiş üç cinayetin yerlerini mektupta kırmızı mürekkeple işaretlemiştir. Bu işaretler eşkenar üçgenin köşelerini oluşturmaktadır. Mektubu teslim alan Treviranus, onun Lönnrot’un ilgisini çekeceğini düşünür: “Treviranus bu *more geometrico* savı bıkkıntıyla okudu, sonra mektupla haritayı Lönnrot’a yolladı; o böylesi çılgınlıklar için biçilmiş kaftandı” (Borges, 1994: 79).

Lönnrot mektubu incelediğinde hem zamanda hem de uzamda bir simetri olduğunu fark eder; zira üç cinayet de ayın üçünde işlenmiştir. Bununla beraber, Tanrı’nın isminin dört harften oluşması (JHVH), üç cinayetin kuzey, doğu, batı yönlerinde yapılıp eşkenar bir üçgen oluşturması, detektifin zihninde güney yönünde dördüncü bir uca, bir başka deyişle dördüncü bir cinayete işaret eder. Ayrıca, ikinci kurbanının yakınındaki duvarda yazılı “Ad’ın ikinci harfi dile getirilmiştir,” sözü, karoların içindedir (Borges, 1994: 84). Scharlarch, düşmanı olan detektifin eksik kalan ucu tamamlayıp kusursuz karoyu oluşturacağını planlamıştır: “Eşkenar üçgeni Treviranus’a gönderdim. Senin eksik kalan ucu tamamlayacağını önceden biliyordum. Kusursuz bir karoyu oluşturacak ucu, seni şaşmaz bir ölümün beklediği yeri çok önceden tasarlayan ucu” (Borges, 1994: 85). Scharlarch’ın bu oyunu, Lönnrot’un -Treviranus’un da belirttiği üzere- “böylesi çılgınlıklar için biçilmiş kaftan” olmasından ileri gelir (Borges, 1994: 79). Detektif güneye doğru yol alır.

### 4.3. Uzam

İlgürel’e (2016) göre, “Bir ev, yalnızca karakterlerin içinde barındığı bir uzam değil, onları etkileyen, onlarda duygusal bir karşılığı olan ve eserin yapısındaki yeri, aynı fiziksel işlevi görebilen herhangi bir evle doldurulamayacak ise sembolik değerden söz edebiliriz.” (70). İncelediğimiz öyküdeki

<sup>5</sup> Bleuler’in bu tanımı Minkowski (1927)’den alıntılanmıştır.

<sup>6</sup> İng. Monarchical Vision.

<sup>7</sup> İng. Hastalıklı.

son varış noktası Triste-le-Roy malikhanesi bu tanıma uyan bir uzamdır. Lönnrot malikhanenin içinde dolaştıkça, karşısına çifte merdivenler, simetrliler, aynalar ve aynı bahçeye bakan pencereler çıkar. Tüm bunlar ona ev sonsuzmuş, genişliyormuş izlenimi verse de evin sandığı kadar geniş olmadığını da düşünmektedir: "Ev bu kadar geniş değil, diye düşündü. Onu birtakım başka şeyler olduğundan daha geniş gösteriyor; loş ışık, simetri, aynalar, onca yıl, benim yadırgılığım, yalnızlık." (Borges, 1994: 79).

Alberto Julián Pérez, Borges'in uzam temsiliyle ilgili olarak aşağıdaki gibi bir açıklama yapmaktadır:

Borges'in uzam temsilinde, aşına olunan ve garip olan uzamlar arasındaki karşıtlığı yoğun şekliyle kullanır. Garip olarak tanımlanabilecek bir karakteri, sıradan bir dünyanın içinde anlatır. Öte yandan, tanımı zor veya adı sanı bilinmez nesnelere hakim olduğu uzamlarında bulunan kahramanlar kaderin oyunlarına maruz kalabilirler." (89). *Ölüm ve Pusula*'daki başkahraman, malikhaneye girmeden önce, normal uzamın garip karakteriyken; malikhaneye girdiğinde ise bu garip uzam, onun kaderini belirler (Pérez, 1986: 89).

Şehrin güneyindeki malikhaneye giden yolda, suları çamurlu, moloz ve çerçöple bulanmış küçük bir çay akar. Bachelard (1942: 79)'ın sözünü ettiği "kara suyun asıl özelliği, Herakleitos'un sözünü ettiği özelliştir". Fransız yazara göre "akmakta olan kara su, değişimin susal sembolüdür". Bachelard tıpkı Poe gibi, suyun "ölümcül karakterine" vurgu yapar (1942: 66). "Akan su, zamanın trajedisinin bir temsilidir, tam anlamıyla bir su saatidir. Değişimin süreci hem dehşet doludur hem de dehşetin ifade edilmesidir." (Bachelard, 1942: 140-144). Durand'a göre ise "boğa ve at sembolizmi arasında yakın bir ilişki vardır. Her iki canlı da özellikle değişimden, akan zamandan ve kötü hava yüzünden huzursuzluk duyan hayvanlardır." (Durand, 1999: 81-82). Malikhane yakınlarında "bir çukurun tepeleme suyundan içen gümüş-kırı bir at" bulunur (Borges, 1994: 81). Bu at, kahramanın başına geleceklerinin habercisi gibidir: Detektif, dönüşü olmayan ölümcül bir yola girmiştir.

Fransız kuramcıya göre "Batı dünyasının imgeleminde kurt, en vahşi hayvandır. [...] Yirminci yüzyılda kurt paniğinin, korkunun, tehdidin ve cezanın çocuksu sembolüdür. Günümüzde "Kötü Kurt" figürü, eskinin İsengrim'inin yerini almıştır. [...] Kurdu aşığı yukarı evcil eşi köpektir. Köpek de kurt gibi ölümü sembolize eder." (Durand, 1999: 83-84). Öyküde de Lönnrot malikhaneye doğru giderken köpekler görür. Gördüğü at gibi köpekler de ölümü çağrıştıran sembolik değer taşır. Kahraman ilerledikçe, malikhanenin bahçe kapısı olarak işli demirden paslanmış bir parmaklık görür. Kapıyı açtığı anda demirin gıcırıtması onu şaşırtır. Ardından kırık ve kurumuş yaprak soylarına basarak ilerler. Bahçe tozudur. Vazodaki çiçeğe dokunur dokunmaz taç yaprakları dağılır. Tüm bu öğeler, zamanın yıkıcılığıyla bağdaştırılabilir.

Gündüz rejiminde zaman kavramı doğrusaldır. Her ne kadar bir isim arketipi olarak "Ev" Gece rejiminin mistik yapısıyla ilişkilendirilse de öyküdeki malikhane, Gündüz rejimiyle bağlantılıdır. İlgürel, gündüz rejiminin baskın olduğu uzamla ilgili aşağıdaki açıklamayı yapmaktadır:

Küçük ve doğal uzamda bulunuş düz veya eğretilmeli olarak "düşüş" ile ilişkili ise, olumsuz anlamdaki karanlık, belirsizlik, karmaşa kavramları ile bağlantılar söz konusu ise, koruyucu değil, engelleyici ise gece rejimine özgü bu öğelere gündüz rejiminin aşağılayıcı bakış açısından yaklaşıldığını düşünebiliriz. Öte yandan, bir uzamın imgelemin gündüz rejiminin arketiplerini işaret ettiği işlevleri görmesi, özellikleri taşıması ve bu türden semboller ile ilişkili olması söz konusu rejimi yansıttığını gösterir. Bu durumda temel olarak karşılaşılabileceğimiz özellikler, ilgili rejimin yapıları ile ilişkilendirebileceğimiz bölünmeler ve sıra dışı biçimde vurgulanan geometrik ve simetrik nitelikler olabilir (2016: 77).

*Ölüm ve Pusula*'daki malikhane, anlamsız simetrlileri olan ve çılgınca yenilemelerle dolup taşan bir uzamdır. Karşılıklı aynalar karakterin sonsuz suretlerini yaratır. Haritadan bakıldığında uzamın kendisi, cinayetlerin dördüncü noktası olarak mükemmel karo şeklini tamamlar niteliktedir. Malikhane genel itibarıyla her ne kadar loş ve kasvetli bir yapıda olsa da yukarıda bulunan cumbaya ay ışığı vurmaktadır. Dolayısıyla uzamın kendi içinde de aydınlık-loş, yüksek-alçak gibi; rejim yapısının sıfat arketipleriyle yerdeşlikler kurulabilir. Lönnrot, Scharlarch ve adamlarıyla karşılaşacağı cumbaya merdivenle çıkar. Bu evde çifte merdivenler çifte korkuluklara açılır. Durand (1968)'a göre merdiven, Gündüz rejimiyle ilgilidir (416).

Malikhanede üç mitolojik heykel vardır: Diana, Hermes ve Janus. Bornholt (2009), “Diana’nın avcı bir tanrıça olması sebebiyle hem Lönnroth hem de Scharlarch’ı temsil ettiğini” ifade eder. “Hermes’in de bu dünyadaki ruhları öbür dünyaya taşıma işlevinin<sup>8</sup> Lönnrot’un ölecek olması sebebiyle önemli olduğunu” belirtir. Janus içinse, “iki yüzlü temsil edilen bir hem geliş hem gidişlerin sembolü olduğunu, bu tanrının aynı anda hem gelecek hem de geçmiş zamana baktığından” söz eder.

Sözünü ettiğimiz gibi; Gündüz rejiminin yıkıcı zaman algısı doğrusaldır. Yukarıdaki işlevi sebebiyle tıpkı kara akan nehir, gümüş kır at veya köpekler gibi ölümün habercisi bir sembol olarak yorumlanabilir. Janus ise hem geçmişe hem geleceğe aynı anda bakabilen bir tanrı olarak doğrusal zaman ile ilişkilendirilebilir.

#### 4.4. Öz Arketipi ve Öyküdeki Yeri

Fordham, Jung’un “öz” arketipini şu şekilde tanımlamaktadır:

[...] eğer ego kendi sonsuz gücüne olan inancının birazından kurtulabilirse, güçlkle elde edilmiş değerler, canlılık ve yaşama istemiyle bilinç ve bilinçdışı arasında bir yerde yeni bir duruma gelinebilir. Böylece özü gereği ego-merkezden farklı olan yeni bir kişilik merkezi ortaya çıkabilir. Jung yeni kişilik merkezini “öz” olarak adlandırmaktadır. [...] “öz” hem bilince hem de bilinçdışına ait olanı kapsayabilir. Kişiliğin birbirinden ayrı öğelerine ve bilinçdışındaki süreçlere karşı toplayıcı bir mknatis gibi davranır ve egonun bilincin merkezi olması gibi “öz” de bu bütünlüğün merkezidir. (Fordham, 2019: 79-80)

Öz’ün bu tanımından sonra bu arketipin rüyalarda nasıl simgelendiğinden aşağıdaki şekilde söz edilir:

Öz, rüyalarda bir hayvandan ya da bir yumurtadan gelişebilir. erselik bir figür (bütünselliğin açık bir simgesi) ya da “ele geçirilmesi güç olan hazine” olarak dile getirildiği görülür. Bu durumda hazine genellikle bir mücevher (özellikle bir elmas ya da inci), bir çiçek, bir altın yumurta, top veya bir kadehtir. Daireden, araba tekerleğinden kare ve eşit uzunlukta kolları olan bir haçtan, bir tabak üzerine yerleştirilmiş dört fındıktan oluşan evcil simgeye kadar, dört kenarlı olan şeyler de “öz”ün simgeleri olarak sık sık ortaya çıkarlar.” (Fordham, 2019: 83)

Bu kısımda söz edildiği üzere, öz hem bütünsel hem de dört kenarlı bir simge olabilir. Öyküdeki bütünsel ve dört kenarlı simge karodur. Geometrik şekillere ilgi duyan Lönnrot için kuzey, doğu ve batı yönlerindeki belirtgeler, dördüncü yön olan güneydeki belirtgeyi gerektirir. Ayrıca nalburdaki karo da katil Scharlarch tarafından düşünülmüştür:

“Kuzeyde bir belirtge, doğuda ve batıda belirtgeler, güneyde dördüncü bir belirtge gerektirir; Tetragrammaton -Tanrı’nın adı, JHVH- dört harften oluşmuştur; soytarılarla nalbur da dört uç çağrıştırıyordu. [...] Eşkenar üçgeni Treviranus’a gönderdim. Senin eksik kalan ucu tamamlayacağımı biliyordum. Kusursuz bir karoyu oluşturacak ucu, seni şaşmaz bir ölümün beklediği yeri çok önceden saptayan ucu. Her şeyi tasarladım. Erik Lönnrot, seni Triste-le-Roy’un ıssızlığına çekmek için.” (Borges, 1994: 84-85)

Öz arketipiyle ilgili “bu ortak merkezli, yerleştirilmiş figürler genellikle “mandala” olarak bilinmektedir. Mandala büyüdü daire anlamında Sanskrit bir sözcüktür ve onun simgeciliği ortak merkezli olarak düzenlenmiş tüm figürleri, tüm dairesel ve küresel biçimleri ve ortak bir merkezi olan tüm daire ve kareleri kapsar.” (Fordham, 2019: 83-84)

Böylelikle öyküdeki karo ile öz arketipinde sözü edilen mandalanın yerdeş olduğu çıkarımı yapılabilir. Bununla beraber, başkahraman Lönnrot’un cinayetleri çözerken “etkin hayal gücü”nü kullanıyor olması ve bunu “yoğun bir konsantrasyon tekniği” ile yapıyor olması, onu Fordham’ın Jung’un “mandala hayallerine” dair bahsettiği aşağıdaki alıntıyı çağrıştırır:

<sup>8</sup> Hermes’in bu işlevine “Psychopomp” adı verilir. “Psychopomp, ölü ruhları, ölümler diyarına rehberlik etmekle görevli bir tanrı, ruh veya şeytan şeklinde tanımlanır.” (Pedemonte, 2017).

Jung, mandala simgeciğinin kendiliğinden birçok hastanın rüyalarında ve hayallerinde ortaya çıkışı hastalar için anlaşılabilir olmaktan ancak beraber uyum ve huzur duygusu da getirmektedir. Mandala bazen çizilip boyanmış biçimde olabilir. Bu durumda genellikle geometrik bir biçimdedir. [...] Mandala hayalleri Jung'un "etkin hayal gücü" dediği, "ancak uzun süren deneyimlerden sonra kusursuzlaştırılan" bir "yoğun konsantrasyon" tekniğinin sonucunda ortaya çıkabilir. (Fordham, 2019: 84)

## Sonuç

Bu makalede Arjantinli yazar Jorge Luis Borges'in *Ölüm ve Pusula* adlı öyküsü, Gilbert Durand'ın İmgelem Kuramı uygulanarak incelenmiştir. İlk olarak öyküye dair bir özetle giriş yapılmış, sonrasında Fransız kuramcının, psikiyatrist Carl Jung'un "Kolektif Bilinçdışının Arketipleri" teorisinden etkilenerek kaleme aldığı İmgelem Kuramından bahsedilmiştir. Kuramda adı geçen gündüz ve gece rejimlerinden söz edilmiştir.

Gerekli altyapı kurulduktan sonra söz konusu kuram, öyküye uygulanmaya başlanmıştır. İnceleme, "Lönnrot ve Gündüz Rejimi" ve "Uzam" olmak üzere iki ana başlık altında toplanmıştır. İlk başlıkta, öykünün başkahramanı Erik Lönnroth ve gündüz rejimi arasında bağıntılar kurulmuştur. İlgili rejimdeki görme baskın refleksi ve detektifin çalışma yöntemi arasındaki bağ sunulmuştur. Ardından polemik karşı sav, otistik gerileme, şizomorf yapı ve geometrizm gibi unsurlar karakterde saptanmıştır: Detektif Lönnrot'un cinayetleri çözerken geometrik şekillerin izini sürmesi, çevresindeki diğer karakterlerden zihnen gittikçe uzaklaşması veya onların savlarına karşı savlar üretmesi gibi özellikleri sebebiyle detektif, gündüz rejimiyle ilişkilendirilmiştir. İkinci başlıkta ise malikhane uzamı, bulundurduğu geometri, simetri, doğrusal zaman gibi özellikleriyle yine gündüz rejimiyle ilişkilendirilmiştir. Uzamın çevresindeki nehir, at, köpekler; uzamın içerisindeki geometri, simetri, aydınlık-loş, yüksek-alçak, toz, kir, bahçe kapısının pası vb. öğelere Durand'ın kuramında bahsi geçtiği şekliyle sembolik anlamlar yüklenmiş olup yıkıcı zamanın ve ölümün hem malikhane hem de içindeki nesnelere olan bağlantısından bahsedilmiştir. Son olarak ilgili uzamdaki mitolojik heykeller de yine doğrusal zaman ve ölümle ilişkilendirilmiştir. Malikhanedeki Diana heykeli, avcılığı temsil eden bir tanrıça olması sebebiyle hikayenin başkahramanı Lönnrot ve antagonisti Kızıl Scharlarch'a işaret eden bir sembol olduğundan söz edilmiştir. Hermes heykelinin, bu tanrının ruhları bu dünyadan öbür dünyaya taşıma işlevi sebebiyle Lönnrot'un ölmesine dair bir işaret olduğundan bahsedilmiştir. Janus heykelinin ise, iki yüzlü bir figür olduğu için hem gelişlerin hem gidişlerin hem de gelecek ve geçmiş zamanın sembolü olduğuna değinilmiştir. Son olarak Jung'un "öz" arketipinden bahsedilmiştir. Bu arketipin hangi simgeler halinde ortaya çıktığı açıklanmış olup mandala figüründen ve bu figürün Jung'a göre hangi durumlarda çıktığından söz edilmiştir. Öyküde geçen karo şekli öz'ün simgelerinde bulunan dört kenar ve geometriye; "mandala simgeciğinin ortaya çıkışı" ise Lönnrot'un cinayetleri çözerken kullandığı "etkin hayal gücü" ve "yoğun konsantrasyon" tekniğiyle ilişkilendirilmiştir.

## Kaynakça

- Alain. (1951). *Idées : introduction a la philosophie: Platon, Descartes, Hegel, Auguste Comte / [par] Alain [pseudonym]*. Paris, 1951.
- Bachelard. (1942). *L'Eau et les rêves*. Paris, Corti.
- Bleuler, E. (1911). *Dementia praecox oder Gruppe der Schizophrenien*. Deuticke.
- Borges, J. L. (1994). *Ölüm ve Pusula*. (T. Uyar, Çev.) İstanbul, İletişim Yayıncılık.
- Bornholt, N. (2009). Numbers in Jorge Luis Borges' "Death and the Compass". *Ciberletras: Revista de crítica literaria y de cultura*.
- Durand, G. (1968). *La imaginación simbólica* (2nd b.). Buenos Aires, Amorrortu editores.
- Durand, G. (1994). *Lo imaginario* (2nd b.). Barcelona, Ediciones del Bronce.
- Durand, G. (1999). *The Anthropological Structures of the Imaginary*. Avustralya, Boombana Publications.
- Fordham, F. (2019). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*. (A. Yalçınar, Çev.) İstanbul, Say Yayınları.
- İlgürel, M. (2016). *Julio Cortazar'ın Öykülerinin Sembolik İmgelemi*. İstanbul, Yeni İnsan Yayınevi.
- Jung, C. G. (t.y.). *Analitik Psikoloji Üzerine İki Yazı*.
- Kostyleff, N. (1947). *La Réflexologie. Essai d'une psychologie structurelle*. Paris, Delachaux.

- Minkowska, F. (1949). *De Van Gogh et Seurat aux dessins d'enfants*. Paris, Editions es presses du temps présent.
- Minkowski, E. (1927). *L'autisme et les attitudes schizo-phréniques*. Paris, Journal psych.
- Pedemonte, A. (2017, 11 10). *Mythology: Psychopomps, Border Crossers and Guiders of Souls*. 12.05.2021 tarihinde [https://aquileana.wordpress.com/:  
<https://aquileana.wordpress.com/2017/10/11/%E2%96%BAmythology-psychopomps-border-crossers-and-guiders-of-souls%F0%9F%8C%9F/>](https://aquileana.wordpress.com/:https://aquileana.wordpress.com/2017/10/11/%E2%96%BAmythology-psychopomps-border-crossers-and-guiders-of-souls%F0%9F%8C%9F/) adresinden erişildi.
- Perez, A. J. (1986). *Poética de la prosa de Jorge Luis Borges*. Madrid, Editorial Gredos.
- Séchehayé. (1950). *Journal d'une schizo-phrène*. Paris, P.U.F.
- Stevens, A. (2015). *Living Archetypes: The selected works of Anthony Stevens*. London; New York, Routledge.
- Weiner, M. O. & Gallo-Silver, L. P. (2018 ). *The Complete Father: Essential Concepts and Archetypes*. Jefferson, North Carolina, McFarland & Company, Inc., Publishers.





# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** Araştırma Makalesi  
**Kabul Tarihi:** 16 Kasım 2021

**Gönderim Tarihi:** 24 Ağustos 2021  
**Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atıf Künyesi:** Yeşilöz, T. (2021). Türkçe Sözlük'te Uzun Ünlü ve Düzeltme İşareti (Şapka) Kullanımı. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 290-305.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.986418>

## TÜRKÇE SÖZLÜK'TE UZUN ÜNLÜ VE DÜZELTME İŞARETİ (ŞAPKA) KULLANIMI

**Turgut YEŞİLÖZ\***

### Öz

Uzun ünlü, Türkologlar tarafından sürekli araştırmalara konu olmaktadır. Bu konuda çeşitli araştırmalar mevcuttur. Türkiye Türkçesinde, Türkçe kökenli sözcüklerde uzun ünlü yoktur. Türk Dil Kurumu, 2011 yılında yayımladığı Türkçe Sözlük'te ve Yazım Kılavuzu'nda bunu açıkça belirtmiştir. Çalışma, iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Türkçe Sözlük'teki uzun ünlünün Türkçe Sözlük'te kullanımı ele alınırken ikinci kısımda düzeltme işaretinin Türkçe Sözlük'te kullanımı ele alınmıştır. Türkçe Sözlük'te, uzun ünlünün yazıda herhangi bir işaretle gösterilmediği açıklanmıştır. Madde başlarında özellikle Doğu dillerinden alınan sözcüklerin kökenlerinde uzun ünlü olduğunu belli etmek için sözcüklerin açıklamasında bu durum iki nokta (:) ile gösterilmiştir. Bu sözcüklerde uzun ünlü kullanımı hem Yazım Kılavuzu'nda hem de Türkçe Sözlük'te yoktur. Söylenişte uzun ünlü varlığını korumuştur. Türkçe Sözlük'te ince söylenmesi gereken ünlülerin üzerinde düzeltme işareti (^) kullanılmıştır. Yakın zamana kadar düzeltme işaretiyle eş anlamlı olarak *şapka* terimi tercih edilmiştir. Günümüzde nadir de olsa bu terim kullanılmaktadır. Düzeltme işaretinin kaldırıldığı hakkında asılsız haberler kamuoyunda olagelmıştır. Düzeltme işareti, Türk Dil Kurumu tarafından kaldırılmamıştır. Düzeltme işareti, Türk Dil Kurumu tarafından belirli ölçütlerle tercih edilmiştir: Yazılışları bir, anlamları ve söylenişleri ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine; Arapça ve Farsçadan dilimize giren birtakım kelimelerle özel adlarda bulunan ince *g*, *k* ünsüzlerinden sonra gelen *a* ve *u* ünlüleri üzerine; nispet ekinin, belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışmasını önlemek için düzeltme işareti kullanılır. Çalışmamızda, yazıda gösterilmeyen uzun ünlüler Türkçe Sözlükte verildiği şekliyle ele alınmıştır. Düzeltme işareti ise Yazım Kılavuzu'nda belirlenen ölçütlere göre sınıflandırılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Uzun Ünlü, Düzeltme İşareti, Türkçe Sözlük, Yazım Kılavuzu.

## Use of Long Vowels and the Circumflex in the Turkish Dictionary

### Abstract

At the beginning of the article, there should be an Abstract at least 200 and 250 words in English. Abstract should be written with Times New Roman, 10 font size, Justified, with paragraph indented (1,25 cm). Objectives, methods, findings and conclusion information must be kept in the abstracts. References should not be included and abbreviations should not be used. The content should not contradict with the Turkish abstract as it will be compared by the language editor. The long vocal is the subject of constant research by Turkologists and various research has been conducted on this subject. In the variation of Turkish used in Turkey, there is no long vocal in words of Turkish origin. The Turkish Language Institution clearly stated this in the Turkish Dictionary (Türkçe Sözlük) and Spelling Guide (*Yazım Kılavuzu*) published in 2011. This study consists of two parts. The first part focuses on the use of the long vocal in the Turkish Dictionary (Türkçe Sözlük), while the second part discusses the use of the circumflex in the Turkish Dictionary (Türkçe Sözlük). The Turkish Dictionary (Türkçe Sözlük) explains that long vowels are not indicated by any symbol or mark in a text. At the beginning of a word entry in the dictionary, this situation is

\* Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Uzmanı, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara/Türkiye. E-Posta: [turgutyesisiloz@gmail.com](mailto:turgutyesisiloz@gmail.com),  
Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3692-8030>.



shown with a colon (: ) in the explanation of the word to indicate that words taken from Eastern languages have long vocals in their origins. The use of long vocals in these words is absent in both the Spelling Guide (*Yazım Kılavuzu*) and the Turkish Dictionary (Türkçe Sözlük), yet a long vocal presence has been retained in pronunciation. In the Turkish Dictionary (Türkçe Sözlük), a circumflex (^) is used on vocals should be long. Until recently, the term “hat” was preferred as a synonym for the circumflex. Today, this word is also rarely used. Unfounded news about the removal of the circumflex was recently made public; however, this symbol has not been removed by the Turkish Language Authority (Türk Dil Kurumu). The circumflex is preferred by the Turkish Language Authority with certain criteria: it is to be used on long vocals that distinguish words whose spelling is the same but whose meaning and pronunciation are separate. A number of words from Persian Arabic and Persian in Turkish use soft g or k consonants after the vowels a and u; the circumflex is used to prevent the relative suffix from being confused with the denotative and possessive suffix. *In the present study, long vowels that are not shown in the word entry are handled as they are given in the Turkish Dictionary (Türkçe Sözlük) and the circumflex is classified according to the criteria set in the Spelling Guide (Yazım Kılavuzu).*

**Keywords:** Long Vocals, Circumflex, Turkish Dictionary, Spelling Guide.

## Giriş

Bir dilde, seslerin çıkarılması sırasında herhangi bir engele uğramadan oluşan seslere ünlü denir. Türkologlar, uzun ünlü hakkında çeşitli görüşler ortaya atmıştır. Uzun ünlünün Türkçede var olup olmadığı tartışılmalıdır. Muharrem Ergin, ünlülerin uzunluk açısından normal, normalden uzun ve normalden kısa olarak üçe ayırır. Kendisi Türkçedeki 8 ünlüden 7’sinin normal uzunlukta olduğunu “ı” ünlüsünün ise normalden kısa bir ünlü olduğunu savunur. (Ergin, 1998: 42-43). Tahsin Banguoğlu, uzun ünlü konusunda daha belirsiz bir yaklaşım sergiler. Kendisi esas olarak Türkçede uzun ünlü olmadığını savunur. (Banguoğlu, 2000: 38). Osman Nedim Tuna, Köktürk ve Uygur dönemine ait birincil uzun ünlüleri sınıflandırmıştır. (Tuna, 1960: 274). Zeynep Korkmaz, Türkçe kökenli uzun sesli sözcüklerin bazılarının Türkmençe ve Yakutçada yer aldığını savunmuştur. (Korkmaz, 1953: 198). Talat Tekin ise bu konuda uzun ünlünün Ana Türkçedeki birincil uzun ünlülein Yakutça ile Türkmençede varlıklarını korumuş, diğer Türk lehçelerinde genellikle kısalmış ve kısa ünlülerle karıştığını iddia etmiştir. (Tekin, 1995: 7).

Türkologlar genel olarak uzun ünlüleri *birincil uzun ünlüler* ve *ikincil uzun ünlüler* olmak üzere ikiye ayırmıştır. Birincil uzun ünlüler, bir dilin bilinen ilk örneklerinden beri uzun olarak varlığını sürdüren ünlülerdir. Köktürk ve Uygur yazılı metinleri ile özellikle çağdaş Türk dillerinden Saha Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Halaç Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Kara-Bulak ağzında birincil uzun ünlülerin sistemli bir biçimde korunduğu aktarılmaktadır. Bazı Türk yazı dillerinde ise bu birincil uzun ünlüler ya geride hiçbir iz bırakmadan bütünüyle normal süreli ünlüler haline dönüşmüşler ya da birtakım ses olayları ile kaybolmuştur. İkincil uzun ünlüler, aslı olmadıkları ve çeşitli ses olayları sonrasında ortaya çıktıkları için aslında geçici bir durumu ifade ederler. Çağdaş Türk yazı dillerinden Saha, Türkmen, Kırgız, Altay, Uygur, Hakas, Tuva, Şor, Gagauz ve Azerbaycan yazı dilleri ile ağızlarında ikincil uzun ünlüler görülmektedir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde ikincil uzunluklar görülmemektedir (Buran, 2008: 3).

Bu çalışmada, Türkçe Sözlük’teki ve Yazım Kılavuzu’ndaki uzun ünlü ve düzeltme işaretinin kullanımına ilişkin araştırma yapılmıştır. Her ikisinde de alfabetik olarak sıralama yapılmıştır. Birleşik sözcükler ve madde başı ile ilgili bütün sözlerde de bu yöntemle bağlı kalınmıştır.

## Yöntem

Çalışmamızda tarama metodu kullanılmıştır. Türkçe Sözlük’teki ve Yazım Kılavuzu’ndaki her madde başı incelenmiş ve düzeltme işareti ile uzun ünlü başlığına hangisi uygunsa o başlığa dâhil edilmiştir.

### 1. Türkçe Sözlük’te Uzun Ünlü Kullanımı

Türkçe kökenli sözcüklerde bugün uzun ünlü yoktur. Uzun ünlü, Arapça ve Farsçadan Türkçeye giren kelimelerde görülür. Uzun ünlüler, yazıda herhangi bir işaretle gösterilmemektedir. Söylenişte uzun ünlü varlığını korumuştur. Söz varlığımıza özellikle yabancı dillerden gelen sözcüklerde uzun ünlü geldiği

dilde var olsa da Türkçe Sözlük'te böyle bir kullanım olmamıştır. Geldiği dilde uzun ünlüyü barındıran sözcükler sözlükte (:) içinde belirtilmiş ve madde başında uzun ünlü için herhangi bir işaret kullanılmamıştır:

a (a:), ab (a:b), abadi (a:ba:di:), abani (a:ba:ni), abat (a:ba:t), abdesthane (abdestha:ne), abece (a:be:ce:), abıhayat (a:bihaya:t), abıkevser (a:bikevser), abide (a:bide), abidevi (a:bidevi:), abuhava (a:buhava:), acaba (acaba:), acayip (aca:yip), acemkürdi (acemkürdi:), acilen (a:cilen), acube (acu:be), adabımuaşeret (a:da-bımua-şeret), adalet (ada:let), adap (a:da:p), adavet (ada:vet), adi (a:di:), adil (a:dil), adilane (a:dila:ne), Adilcevaz (a:dilcevaz), adli (adli:), afak (a:fa:k), afaki (a:fa:ki:), afat (a:fa:t), aguş (a:gu:ş), **ah** (a:h), **ahbap**, (ahba:p), **Ahd-i Atik**, (a'hdiati:k), **Ahd-i Cedit**, (a'hdicedi:t), **aheste** (a:heste), **ahım şahım** (a:hım şa:hım), **ahi** (II) (ahi:), ahir (a:hir), ahiren (a:hiren), ahitname (ahitna:me), **ahlaken** (ahla:ken), **ahlakiyat** (ahla:kiya:t), **ahlatierbaa** (ahla:tierbaa), **ahu** (a:hu), **ahuvah** (a:huva:h), **ahval** (ahva:l), **ahzüita** (a'hzüi:ta:), **aidat** (a:ida't), **aidiyet** (a:idiyet), **aillece** (a:ile'ce), **ailevi** (a:'ilevi:), **akamet** (aka:met), **akar** (I) (aka:r), **akaret** (aka:ret), **akıbet** (a:kıbet), **akıldane** (akıl:da:ne), akide (II) (aki:de), **akil** (a:kil), **akilane** (a:kilane), **akli** (akli:), **akliyat** (akliya:t), akvam (akva:m), **alaimisema** (ala:imisema), **alakadar** (ala:kadar), **alamet** (ala:met), **alametifarika** (ala:me'tifa:rika), **alelacayip** (ale'laca:yip), alemdar (alemda:r), **Alevi** (alevi:), **ali** (a:li:), **alicenap** (a:li:cenap), **alil** (ali:l), **alim** (ali:m), Allah (Alla:h), **allah** (alla:h), **Allahualem** (alla:hua:lem), **Allahutaala** (alla:hutaa:la), **allameicihan** (alla:me'icihan), **altuni** (altu:ni:), **amade** (a:ma:de), **amalierbaa** (a:ma:lierbaa), **amenna** (a:menna:), **Amerikanvari** (amerikanva:ri), **amil** (a:mil), amirane (a:mira:ne), amirce (a:mi'rce), amiriita (a:mi'rii:ta:), amiyane (a:miya:ne), amma velakin (amma vela:kin), amudi (amu:di:), amudufikari (amu:dufika:ri:), an (I) (a:n), **anasır** (ana:sır), **angudi** (angu:di:), **anında** (a:nında), **ani** (a:ni:), **anide** (a:ni:de), **aniden** (a:niden), **Anka** (anka:), **arabankürdi** (arabankürdi:), **Arabi** (arabi:), **Araf** (a:ra:f), Arami (a:ra:mi:), Aramice (a:ra:mi:ce), **arazbarbuselik**, (arazba'rbu:selik), **arız** (a:rız), **arıza** (a:rıza), **arızı** (a:rızı:), **ari** (a:ri:), Ari (a:ri:), **arif** (a:rif), **arifane** (I) (a:rifa:ne), **ariyet** (a:riyet), **ariyeten** (a:riye'ten), **arıza** (ari:za), **arız amik** (ari:z ami:k), **armudi** (armu:di:), **armudiye** (armu:diye), **arzani** (arza:ni:), **asa** (asa:), **asar** (I) (a:sa:r), **asar** (II) (a:sar), **asariatika** (a:sa:riati:ka), **asayış** (a:sa:yiş), **ashap**, (asha:p), **asi** (a:si:), **aside** (asi:de), **asilzade** (asilza:de), **asla** (a'sla:), **asli** (asli:), **asri** (asri:), **asude** (a:su:de), **asuman** (a:suma:n), **Asurca** (a:surca), **aşar** (a:şa:r), **aşari** (a:şa:ri:), **aşerat** (aşera:t), **aşina** (a:şina:), **aşıyan** (a:şıya:n), **aşure** (aşu:re), **aşüfte** (a:şüfte), **Atabey** (ata:bey), **atıl** (a:til), **ati** (a:ti:), **avam** (ava:m), **avane** (ava:ne), **avaze** (a:va:ze), **avize** (avi:ze), **Avrupai** (avrupa:i:), **ayal**, (aya:l), **ayet** (a:yet), ayin (a:yin), ayinicem (a:y'i'nicem), **aynısefa** (a'yınısefa:), **ayni** (I) (ayni:), **ayniyat** (ayniya:t), **azade** (a:za:de), **azami** (a:zami:), **azat** (a:za:t), **Azeri** (a:zeri:), **aziz** (azi:z), **azize** (azi:ze), Babai (babai:), Babıali (ba:bia:li:), Babi (ba:bi:), bad (ba:d), badehu (ba:dehu:), badem (ba:dem), badema (ba:dema:), badısaba (ba:dısaba:), bağdadi (bağda:di:), Bahai (baha:i:), bahane (baha:ne), bahar (I) (baha:r), bahar (II) (baha:r), bahariye (baha:riye), bahname (bahna:me), bahri (bakri:), bahusus (ba:husus), bakaya (baka:ya:), baki (ba:ki:), balhane (balha:ne), bani (ba:ni:), bari (ba:ri), bariz (ba:rız), barudi (baru:di:), baruthane (barutha:ne), basari (basari:), basur (ba:sur), başkafıye (ba'şka:fıye), başmabeyinci (ba'şma:beyinci), başmüzakereci (ba'şmüza:kereci), başrahip, (ba'şrahip), başyaver (ba'şya:ver), batıl (ba:til), Battalgazi (batta'lga:zi:), bayati (baya:ti:), bayatiaraban (baya:ti:araba:n), bayi (ba:yi), Bayrami (bayra:mi:), bazen (ba:zen), baziçe (ba:zi:çe), beberuhi (beberu:hi), Beberuhi (beberu:hi), becayış (beca:yiş), bedaheten (beda:he'ten), bedava (beda:va), bedavadan (beda:vadan), bedayi (beda:yi:), beddua (beddua:), bedevi (bedevi:), Bedevi (bedevi:), bedihi (bedi:hi:), bedii (bedi:i:), bediiyat (bedi:iya:t), begayet (be'ga:yet), behime (behi:me), behimi (behimi:), beka (beka:), bekri (bekri:), Bektaşî (bekta:şı:), bela (bela:), belahet (bela:het), beli (beli:), bendehane (bendeha:ne), bendezade (bendeza:de), benibeşer (beni:beşer), beraat (bera:at), beraber (bera:ber), Berberi (berberi:), berdelacuz (berdelacu:z), bergamodi (bergamodi:), bergüzar (bergüza:r), berhane (berha:ne), berhava (berhava:), berhudar (berhuda:r), bermutat (be'rmu:tat), berri (berri:), besbedava (be'sbeda:va), **beşaret** (beşa:ret), **bev vap** (bevva:p), **beyaban** (beya:ba:n), **beyan** (beya:n), **beyhude** (beyhu:de), **beytülmal** (be'ytülma:l), **beyzade** (beyza:de), **beyzi** (beyzi:), **bezzaz** (bezza:z), **bibaht** (bi:baht), **biçare** (bi:ça:re), **bidar** (bi:da:r), **bidayet** (bida:yet), **bigünah** (bi:günah), **bihaber** (bi:haber), **bihuş** (bi:hu:ş), **biilaç** (bi:ilaç), **bikes** (bi:kes), **bilader ağacı** (bila:der ağacı), **bilahare** (bila:hare), **bilastisna** (bilastisna:), **bilakayduşart** (bila:kayduşart), **bilavasita** (bila:va:sita), bilistifade (bi'listifci:de), billahi (billa:hi), billuri (billu:ri:), **bilmünasebe** (bi'lmüna:sebe), **bilvasita** (bi'lva:sita), **bina** (bina:), **binaen**

(*bina:en*), **binaenaleyh** (*bina:'enaleyh*), **biperva** (*bi:perva:*), **birader** (*bira:der*), **birahane** (*biraha:ne*), **birun** (*bi:ru:n*), bittabi (*bi'ttabi:*), bivefa (*bivefa:*), **biyokimya** (*biyo'kimya:*), **bizatıhi** (*biza:tihi:*), **boyahane** (*boyaha:ne*), **bozahane** (*boza'ha:ne*), **buhran** (*buhra:n*), **buhur** (*buhu:r*), **bulaşıkhan** (*bulaşıkha:ne*), **bulgari** (*bulgari:*), **Burhaniye** (*burha:niye*), buselikaşiran (*buselikaşi:ra:n*), **buzhane** (*buzha:ne*), **Caferi** (*ca:feri:*), **cahilane** (*ca:hüa:ne*), **caiz** (*ca:iz*), **caize** (*ca:ize*), **calip** (*ca:lip*), **camit** (*ca:mit*), **canım** (*ca:nım*), **canice** (*ca:ni:ce*), **cansiparane** (*cansipa:ra:ne*), **carı** (*ca:ri:*), cazibe (*ca:zibe*), cazibedar (*ca:zibedar*), cebbar (*cebba:r*), **cebbellezi** (*cebe'llezi:*), **ceberut** (*ceberu:t*), **Cebrail** (*cebra:il*), **Cedi** (*cedi:*), cefakeş (*cefa:keş*), celal (*cela:l*), celi (*celi:*), **celpname** (*ce'lpna:me*), **cemaatimüslimin** (*cema:atimüslimi:n*), **cemaziyelahir** (*cema:ziyela:hir*), cemi (*cemi:*), cenah (*cena:h*), cenaze (*cena:ze*), cenubi (*cenu:bi:*), **cereyan** (*cereya:n*), **ceriha** (*ceri:ha*), **cerrahi** (*cerra:hi:*), **cesurane** (*cesu ra:ne*), **cevaben** (*ceva:ben*), **cevabi** (*ceva:bi:*), **cevahir** (*ceva:hir*), **cevaz** (*ceva:z*), **cevvaliyet** (*cevva:liyet*), **cevvi** (*cevvi:*), **Cevza** (*cevza:*), **ceza** (*ceza:*), **cezai** (*ceza:i:*), **cezire** (*cezi:re*), **cidar** (*cida:r*), **ciddi** (*ciddi:*), **çiğerpere** (*çiğ'e'rpere*), **cihan** (*ciha:n*), **cihangirane** (*cihangira:ne*), **cihannüma** (*ciha'nnüma:*), **ciharidü** (*ciha:ridü*), **ciharise** (*ciha:rise*), **cihariyek** (*ciha:riyek*), **cila** (*cila*), **cima** (*cima:*), cismani (*cisma:ni:*), **coğrafi** (*coğrafi:*), **cuma** (*cuma:*), **cuşış** (*cu:şış*), **cüda** (*cüda:*), **cühela** (*cühela:*), **cülusiye** (*culu:siye*), **cünun** (*cünü:n*), **cüzi** (*cüzi:*), **çak** (*ça:k*), **çalak** (*ça:la:k*), **çare** (*ça:re*), **çaresizcesine** (*ça:resi'zcesine*), **çarnaçar** (*ça'ma:ça:r*), **çasar** (*ça:sa:r*), **çayhane** (*çayha:ne*), **çırağ** (*çıra:ğ*), **çilehane** (*çileha:ne*), **dağı** (*da:ği:*), **daim** (*da:im*), **daima** (*da:ima:*), **dair** (*da:ir*), **daire** (*da:ire*), **dairevi** (*da:irevi:*), **dakika** (*daki:ka*), **damat**, (*da:ma:t*), **dane** (*da:ne*), **dar** (III) (*da:r*), **daraban** (*daraba:n*), **darıdünya** (*da:ridünya:*), **danfülfül** (*da:rıfulful*), **daru** (*da:ru:*), **darülbedayi** (*da:rülbeda:yi:*), **darülfünun** (*da:rülfünü:n*), **darüşşifa** (*da:rüşşifa:*), **dava** (*da:va:*), **davet** (*da:vet*), **davetiye** (*da:vetiye*), **davetname** (*da:vetna:me*), **davudi** (*da:vu:di:*), **daye** (*da:ye*), **dayızade** (*dayıza:de*), **defa** (*defa:*), **defalarca** (*defa:la'rca*), **defaten** (*defa:ten*), **defibela** (*defibelâ:*), **defihacet** (*defiha:cet*), **defterhane** (*defterha:ne*), **defterihakani** (*defte'riha:ka:ni*), **deha** (*deha:*), **dehhaş** (*dehha:ş*), **denaet** (*dena:et*), **deni** (*deni:*), **derhatır** (*de'rha:tır*), **derman** (*derma:n*), **derpiş** (*derpi:ş*), **derrace** (*derra:ce*), **dershane** (*dersha:ne*), **derun** (*deru:n*), **deruni** (*denu:ni:*), **dervişane** (*dervişa:ne*), **derya** (*derya:*), **deryadil** (*derya:dil*), **destani** (*desta:ni:*), **destar** (*desta:r*), **destari** (*destari:*), **destur** (*destu:r*), **deva** (*deva:*), **devasa** (*de'va:sa:*), **deveran** (*devera:n*), **deveranidem** (*devera:nidem*), **devran** (*devra:n*), **devrihindi** (*de'vrihindi:*), **devrisaadet** (*de'vrisaa:det*), **dımışki** (*dımışki:*), **diba** (*dvba:*), **didar** (*di:da:r*), **dinen** (*di:nen*), **diriğ** (*diri:ğ*), **divan** (*di:va:n*), **divane** (*di:va:ne*), **divanhane** (*di:vanha:ne*), **divanharp** (*di:va:nuharp*), **Divanhümayun** (*di:va:nihüma:yun*), **divani** (*di:va:ni:*), **diyanet** (*diya:net*), **diyarıgurbet** (*diya:riğurbet*), **doğumhane** (*doğumha:ne*), **dostane** (*dosta:ne*), **dökümhane** (*dökümha:ne*), **dua** (*dua:*), **duahan** (*dua:ha:m*), **dubara** (*duba:'ra:*), **duhul** (*duhu:l*), **dun** (*du:n*), **duradur** (*du:ra:du:r*), **e** (*e:*), **edat** (*eda:t*), **edibane** (*edi:ba:ne*), **edip** (*edi:p*), **edna** (*edna:*), **edvar** (*edva:r*), **eflak** (*efla:k*), **eflatuni** (*efia:tu:ni*), **efrat** (*efra:t*), **efsane** (*efsa:ne*), **efsanevi** (*efsa:nevi:*), **ehlisalip** (*e'hlisali:p*), **ehlivukuf** (*e'hlivuku:f*), **ehliyetname** (*ehliyetna:me*), **ehram** (*ehra:m*), **ejderha** (*ejderha:*), **ekseri** (*e'kseri:*), **ekseriya** (*e'kseriya:*), **ela** (*ela:*), **elastiki** (*elastiki:*), **elhasıl** (*e'lha:sıl*), **elifba** (*elifba:*), **elifi** (*elifi:*), **elveda** (*elveda:*), **emanet** (*ema:net*), **Emirgazi** (*emi'rga:zi:*), **emirname** (*emima:me*), **emlak** (*emla:k*), **emraz** (*emra:z*), **emrivaki** (*e'mriva:ki:*), **enam** (II) (*ena:m*), **enayi** (*ena:yi*), **enayice** (*ena:yice*), **enayicesine** (*ena:yicesine*), **enbiya** (*enbiya:*), **enfüsi** (*enfüsi:*), **enkaz** (*enka:z*), **ensar** (*ensa:r*), **entari** (*enta:ri*), **enva** (*enva:*), **erbain** (*erbai:n*), **erbap** (*erba:p*), **erguvani** (*erguva:ni:*), **ervah** (*erva:h*), **erzak** (*erza:k*), **esaret** (*esa:ret*), **esas** (*esa:s*), **esasi** (*esa:si:*), **esatir** (*esa:ti:r*), **esatiri** (*esa:ti:ri:*), **esir** (II) (*esi:r*), **eskülabi** (*esküla: bi:*), **eslaf** (*esla:f*), **esma** (*esma:*), **esmayihüsna** (*esma:yihüsna:*), **esmayişerife** (*esma:yişeri:fe*), **esna** (*esna:*), **eşkiya** (*eşkiya:*), **eşya** (*eşya:*), **etfal** (*etfa:l*), **etibba** (*etibba:*), **evcara** (*evca:ra:*), **evla** (*evla:*), **evladiyelik** (*evla:diyelik*), **evladüiyal** (*evla:düiya:l*), **evlat** (*evla:t*), **evliya** (*evliya:*), **evrak** (*evra:k*), **evrat** (*evra:t*), **evvela** (*evvela:*), **evveliyat** (*evveliya:t*), **eyvah** (*evya:h*), **eyyam** (*eyya:m*), **eza** (*eza:*), **ezkaza** (*e'zkaza:*), **faaliyet** (*fa'a:liyet*), **facia** (*fa:cia*), **fağfur** (*fağfu:r*), **fağfuri** (*fağfu:ri:*), **fahiş** (*fa:hiş*), **fahişe** (*fa:hişe*), **fahri** (*fahri:*), **fahte** (*fa:hte*), **fail** (*fa:il*), **faiz** (*fa:iz*), **fakih** (*faki:h*), **fakirane** (*faki:ra:ne*), **fakruzaruret** (*fa'kruzaruru:ret*), **faraza** (*faraza:*), **farazi** (*farazi:*), **farika** (*fa:rika*), **Farisi** (*fa:risi:*), **fariza** (*farı:za*), **fasıla** (*fa:sıla*), **fasit** (*fa:sit*), **faş** (*fa:ş*), **fatih** (*fa:tih*), **Fatih** (*fa:tih*), **fatihane** (*fa:tiha:ne*), **fazilet** (*fazi:let*), **fecaat** (*feca:at*), **feci** (*feci:*), **fecrisadık** (*fe'crisa:dık*), **feda** (*feda:*), **fedai** (*feda:i:*), **fedaiçe** (*feda:i:ce*), **fehmet** (*feha:met*), **fehva** (*fehva:*), **felaket** (*fela:ket*), **felsefi** (*felsefi:*), **fena** (I) (*fena:*), **fena** (II) (*fena:*), **ferace** (*fera:ce*), **feragat** (*fera:gat*), **ferahi** (*fera:hi:*), **ferahnak** (*ferahna:k*), **ferahnakaşiran** (*ferahna:kâ:şı:ra:n*), **ferahnüma**

(ferahnüma:), feraset (fera:set), ferda (ferda:), ferden ferda (ferden ferda:), ferhane (ferha:ne), fetihname (fetihna:me), fettane (fetta:ne), fetva (fetva:), fetvahane (fetva:ha:ne), fevkalade (fe'vkala:de), fevkani (fevka:ni:), fevri (fevri:), fevzare (fevva:re), feyezani (feyeza:n), feza (feza:), fikdan (fikda:n), findiki (findiki:), fitri (fitri:), fidyenececi (fidyeineca:t), fiiliyat (fiiliya:t), filhakika (fi'lhaki:ka), filizi (filizi:), filvaki (fi'lvatki:), firak (fira:k), firari (fira:ri), firfiri (firfiri:), fisebilillah (fi:sebi:lillah), fi tarihinde (fi:ta:rihinde), fiziki (fizi:ki:), fizikokimya (fiziko'kimya:), fotokimya (fo'tokimya:), fukara (fukara:), fûrumaye (fûru:ma:ye), fütühat (fütü:ha:t), gabi (gabi:), gafilane (ga:fila:ne), gafur (gafu:r), gaile (ga:ile), gaip (ga:ip), galeyani (galeya:n), galiba (ga:iiba:), galip (ga:lip), gani (gani:), ganimet (gani:met), garaip (gara:ip), garami (gara:mi:), Garbi (garbi:), garibe (gari:be), garsiyat (garsiya:t), gasilhane (gasilha:ne), gaye (ga:ye), gayet (ga:yet), gayriahlaki (ga'yriahla:ki:), gayriciddi (ga'yriciddi:), gayriihtiyari (ga'yriihtiya:ri:), gayriinsani (ga'yriinsa:ni:), gayriiradi (ga'yriira:di:), gayrikabil (ga'yrika:bil), gayrikanuni (ga'yrika:nu:ni:), gayrimakul (ga'yrima:kul), gayrinizami (ga'yriniza:mi:), gayrisafi (ga'yrisa:fi:), gayritabii (ga'yritabi:i:), Gayya (gayya:), gayya (gayya:), gazal (gaza:li), gazeliyat (gazeliya:t), gazhane (gazha:ne), Gaziantep (ga:zi'antep), Gaziemir (ga:zi'emir), Gaziosmanpaşa (ga:zosma'npaşa), Gazipaşa (ga:zi'paşa), geda (geda:), gerdaniye (gerda:niye), gerdaniyebuselik (gerda:niyebu:selik), gıda (gıda:), gına (gına:), gıyaben (gıya:ben), gıyap (gıya:p), gidişat (gidişat:t), giranbaha (giranbaha:), girdap (girda:p), gudubet (gudu:bet), gufran (gufra:n), gulyabani (gulyaba:ni:), gurup (guru:p), güderihane (güderiha:ne), gülbahar (gü'lbaha:r), gülgülü (gülgülü:), güllabi (I) (güllabi:), güllabi (II) (güllabi:), Gümüşhane (gümü'sha:ne), gümüşi (gümü:şi:), günah (güna:h), güruh (güru:h), güzide (güzi:de), ha (ha:), hab (ha:b), haddehane (haddeha:ne), haddikifaye (ha'ddikifa:ye), haddizatında (ha'ddiza:tında), hademeihayat (hademe'ihayat:t), hadisat (ha:disa:t), hadise (ha:dise), hafıza (ha:fıza), hafi (hafı:), hafit (hafı:t), haile (ha:ile), hain (ha:in), haince (ha:ince), haincesine (ha:i'ncesine), haiz (ha:iz), hakan (ha:ka:n), hakani senet (ha:ka:ni: senet), hakaret (haka:ret), hakaretimiz (haka:re'ta:miz), hakeza (ha:keza:), hakikat (haki:kat), hakikaten (haki:katen), hakiki (haki:ki:), hakimane (haki:ma:ne), hakkaniyet (hakka:niyet), hakkıhıyar (ha'kkıhya:r), hakkıhuzur (ha'kkıhuzu:r), halavet (hala:vet), halazade (halaza:de), hale (ha:le), halihane (halihane:ne), hali (hadi:), Halik (ha:lik), halile (hali:le), halim (hali:m), halisane (ha:lisa:ne), halita (hali:ta), **halkavi** (halkavi:), **halkiyat** (halkiya:t), **hallaç** (halla:ç), **halvethane** (halvetha:ne), **Halveti** (halveti:), **hamaliye** (hama:liye), **hamaset** (hama:set), **hamasi** (hama:si:), **hamdüsena** (ha'mdüsena:), **hamız** (ha:mız), **hami** (ha:mi), **hamil** (ha:mil), **hamilen** (ha:milen), **hamilikart** (ha:mi'likart), **hamiş** (ha:miş), **hamule** (hamu:le), **hane** (ha:ne), **hanedan** (ha:neda:n), **Hanefi** (hanefi:), **hanende** (ha:nende), **hanuman** (ha:numa:n), hapishane (hapisha:ne), **hara (II)** (ha:ra:), **harabat** (hara:ba:t), **harabati** (hara:ba:ti:), **harabi** (hara:bi:), **harami** (hara:mi:), **haramzade** (haramza:de), **harcırah** (ha'rcıra:h), **hare** (ha:re), **hareki** (hareki:), **harfitarif** (ha'rfita:rif), **haricen** (ha:ricen), **hariciye** (ha:riciye), **hariç** (ha:riç), **harikulade** (ha:rikula:de), **harir** (hari:r), **harmani** (harmami:), **harrangürre** (ha'rrangürre:), **hasbi** (hasbi:), hasenat (hasena:t), hasılat (ha:sıla:t), **hasiyet** (ha:siyet), **hasmane** (hasma:ne), hastane (hasta:ne), haşa (ha:şa:), haşerat (haşera:t), **haşiye** (ha:şiye), **haşviyat** (haşviya:t), hata (hata:), hatıra (ha:tıra), hatırat (ha:tıra:t), hatime (ha:time), hatip (hati:p), hatta (hatta:), hatun (ha:tun), **havai** (hava:i'), **havaiyat** (hava:iya:t), **havalename** (hava:lana:me), **havari** (hava:ri:), **havas (I)** (hava:s), **havas (II)** (hava:s), **havi** (ha:vi:), hayal (haya:l), hayalat (haya:la:t), hayasızca (haya:sı'zca), **hayati** (haya:ti:), **haydari** (hayda:ri:), **hayfa** (ha'yfa:), hayırhah (hayırha:h), hayır hasenat (hayır hasena:t), hayvanat (hayvana:t), hayvani (hayva:ni:), hayvaniyet (hayva:niyet), haza (ha:za:), hazakat (haza:kat), hazan (haza:n), hazandide (hazandi:de), hazari (hazari:), hazık (ha:zık), hazırun (ha:zıru:n), hazine (hazi:ne), hazinedar (hazi:neda:r), **heba** (heba:), **hela** (hela:), **helak** (hela:k), **helal** (hela:l), **helalühoş** (hela:lühöş), **helalzade** (helalza:de), **helezoni** (helezoni:), **helvahane** (helvaha:ne), **hempa** (he'mpa:), **hemşirezade** (hemşireza:de), hendesi (hendesi:), hercaice (herca:i:ce), hesabi (hesa:bi:), hesap (hesa:p), heyelan (heyela:n), heyula (heyu:la:), hezaren (I) (heza:ren), hezeyan (hezeya:n), hezimet (hezi:met), hırdavat (hırdava:t), hırpani (hurpa:ni:), hıyaban (hıya:ba:n), hıyar (II) (hıya:r), hicap (hica:p), hicri (hicri:), **hilal** (hila:l), **hilali** (hila:li:), **hile** (hi:le), hindiba (hindiba:), Hindu (hindu:), hisarbuselik (hisa'rbu:selik), hissedar (hisseda:r), hisseşayia (hisse'şa:ya:), hissikablelvuku (hissikablelvuku:), hissiselim (hi'ssiseli:m), hitabe (huta:be), hitabet (hita:bet), hiza (hiza:), **hop** (hop, ho:p), **horasani** (horasa:ni:), hububat (hubu:ba:t), hodayinabit (huda:yi:na:bit), hukuk (huku:k), hukuken (huku:ken), hukuki (huku:ki:), **hulul** (hulu:l), **hulus** (hulu:s), **humar** (huma:r), **humbarahane** (humbaraha:ne), **humma** (humma:), **hunriz** (hunri:z), **hurufat** (huru:fa:t), **Hurufi** (hurufi:), **huruşan**

(*huru:şa:n*), **hususî** (*hususî:*), **huşu** (*huşu:*), **huşunet** (*huşu:net*), **hutut** (*hutu:t*), **Hüda** (*hüda:*), hükmi (*hükmi:*), **hükümdar** (*hükümda:r*), **hükümferma** (*hükümferma:*), **hülya** (*hülya:*), hünsa (*hünsa:*), hürya (*hü'rya:*), hüseyni (*hüseyni:*), hüsnükabul (*hü'snükabu:l*), **hüsnü telakki** (*hü'snütelakki:*), **hüsran** (*hüsra:n*), **hüvelbaki** (*hü'velba:ki:*), **hüveyda** (*hüveyda:*), **hüzzam** (*hüzza:m*), **ıslah** (*isla:h*), **ıslahhane** (*ıslahha:ne*), **istifa** (*istifa:*), **ıtlak** (*ıtla:k*), **ıtrah** (*ıtra:h*), **ıtri** (*ıtri:*), **ıtriyat** (*ıtriya:t*), **ıttıla** (*ıttıla:*), **ıttırat** (*ıttıra:t*), **ızdırıp** (*ızdırı:p*), **ıztırari** (*ıztırı:ri:*), **iade** (*ia:de*), **iadeitibar** (*ia:de'ii:tiba:r*), **iadeiziyaret** (*ia:de'iziya:ret*), **ibadet** (*iba:det*), **ibadethane** (*iba:detha:ne*), **ibadullah** (*iba:dulla:h*), **ibadullah** (*iba:dulla:h*), **ibare** (*iba:re*), **ibaret** (*iba:ret*), **ibate** (*iba:te*), **ibda** (*ibda:*), **ibdai** (*ibda:i:*), **iblisane** (*iblisane:ne*), **ibra** (*ibra:*), **ibraname** (*ibra:na:me*), **İbrani** (*ibra:ni:*), **İbranice** (*ibra:ni:ce*), **ibretamiz** (*ibreta:miz*), **icabında** (*i:ca:bında*), **icap** (*i:ca:p*), **icat** (*i:ca:t*), **icaz** (*i:ca:z*), **icazet** (*ica:zet*), **icazetname** (*ica:zetna:me*), **icma** (*icma:*), **icmal** (*icma:l*), **icra** (*icra:*), **ıçtima** (*ıçtima:*), **ıçtimai** (*ıçtima:i:*), **ıçtimaiyat** (*ıçtima:ıya:t*), **ıçtinap** (*ıçtina:p*), **idadi** (*ida:di:*), **idam** (*i:da:m*), **idame** (*ida:me*), **idareimaslahat** (*ida:re'imaslahat*), **idari** (*ida:ri:*), **idrak** (*idra:k*), ifa (*i:fa:*), ifade (*ifa:de*), ifham (*ifha:m*), iflas (*ifla:s*), **ifna** (*ifna:*), **ifraz** (*ifra:z*), **ifrazat** (*ifra:za:t*), **ifşaat** (*ifşa:a:t*), **ifta** (*ifta:*), **iftihar** (*iftiha:r*), **iftira** (*iftira:*), **iğbirar** (*iğbira:r*), **iğfal** (*iğfa:l*), **ihale** (*iha:le*), **iham** (*i:ha:m*), **ihanet** (*iha:net*), **ihbar** (*ihba:r*), **ihbariye** (*ihba:riye*), ihdas (*ihda:s*), ihlal (*ihla:l*), ihlas (*ihla:s*), İhlas (*İhla:s*), ihmâl (*ihma:l*), ihracat (*ihra:ca:t*), ihraç (*ihra:c*), ihrakiye (*ihra:kiye*), ihraz (*ihra:z*), ihsan (*ihsa:n*), İhsangazi (*ihsa'nga:zi:*), ihsanühümâyün (*ihsa:mhüma:yun*), İhsaniye (*ih'sa:niye*), ihsas (*ihsa:s*), ihtar (*ihta:r*), ihtida (*ihtida:*), ihtilam (*ihtila:m*), ihtilas (*ihtila:s*), ihtira (*ihтира:*), ihtiram (*ihтира:m*), ihtiraz (*ihтира:z*), ihtiva (*ihтива:*), ihtiraz (*ihтира:z*), ihtiva (*ihтива:*), ihtiyar (II) (*ihтиya:r*), ihtiyari (*ihтиya:ri:*), ihtiyat (*ihтиya:t*), ihtiyaten (*ihтиya:ten*), ihtiyati (*ihтиya:ti:*), **ihtizaz** (*ihтиza:z*), **ihya** (*ihya:*), **ihzar** (*ihza:r*), **ihzari** (*ihza:ri:*), **ikame** (*ika:me*), **ikbal** (*ikba:l*), **ikdam** (*ikda:m*), **ikmal** (*ikma:l*), **ikna** (*ikna:*), **ikram** (*ikra:m*), **ikramiye** (*ikra:miye*), **ikrar** (*ikra:r*), **ikraz** (*ikra:z*), **iktibas** (*iktiba:s*), **iktifa** (*iktifa:*), **iktiran** (*iktira:n*), **iktisap** (*iktisa:p*), **iktiza** (*iktiza:*), **ila** (*ila:*), **İlah** (*ila:h*), **ilah** (*ila:h*), **ilahe** (*ila:he*), **ilahi (I)** (*i'la:hi:*), **ilahi (II)** (*i'la:hi:*), **ilahi (III)** (*i'la:hi:*), **ilahiyyat** (*ila:hiya:t*), ilam (*i:la:m*), ilanihaye (*ilamiha:ye*), ilave (*ila:ve*), ilaveten (*ila:veten*), ilca (*ilca:*), ilga (*ilga:*), ilkah (*ilka:h*), ilkbahar (*i'lkbaha:r*), **illa** (*i'lla:*), **illaki** (*i'lla:ki*), **iltibas** (*iltiba:s*), **iltica** (*iltica:*), **iltimas** (*iltima:s*), **iltisak** (*iltisa:k*), **iltisaki** (*iltisa:ki:*), **iltizam** (*iltiza:m*), **iltizami** (*iltiza:mi:*), **ima** (*i:ma:*), **imal** (*i:ma:l*), **imalat** (*i:ma:la:t*), **imalathane** (*i:ma:latha:ne*), imale (*ima:le*), imame (*ima:me*), iman (*i:ma:n*), imar (*i:ma:r*), imaret (*ima:ret*), imarethane (*ima:retha:ne*), imha (*imha:*), imla (*imla:*), imsak (*imsa:k*), imsakiye (*imsa:kiye*), imtihan (*imtiha:n*), imtina (*imtina:*), imtisal (*imtisa:l*), imtisas (*imtisa:s*), imtizaç (*imtiza:c*), imza (*imza:*), inayet (*ina:yet*), indifa (*indifa:*), indifai (*indifa:i:*), infak (*infa:k*), infaz (*infa:z*), infırak (*infıra:k*), infırat (*infıra:t*), infisah (*infisa:h*), inha (*inha:*), inhilai: (*inhila:l*), inhimak (*inhima:k*), inhina (*inhina:*), inhitat (*inhita:t*), inkıbaz (*inkıba:z*), inkılap (*inkıla:p*), inkıraz (*inkıva:z*), inkıta (*inkıta:*), inkısar (*inkısa:r*), inkısanhayal (*inkısa:rıhaya:l*), insani (*insa:ni:*), insırafi (*insıra:fi:*), insıraf (*insıra:f*), insıyak (*insıya:k*), insıyaki (*insıya:ki:*), inşa (*inşa:*), inşarah (*inşıra:h*), intak (*inta:k*), intan (*inta:n*), intani (*inta:ni:*), intiba (*intiba:*), intibah (*intiba:h*), intibak (*intiba:k*), intifa (*intifa:*), intifada (*intifa:da*), intiha (*intiha:*), intihabat (*intiha:ba:t*), intihal (*intiha:l*), intihap (*intiha:p*), intihar (*intiha:r*), intikam (*intika:m*), inzıbatı (*inzıba:ti:*), inzıva (*inzıva:*), ipekhane (*ipekha:ne*), iplikhane (*iplikha:ne*), iptida (*iptida:*), iptidai (*iptida:i:*), iptıla (*iptıla:*), irade (*ira:de*), iradimesel (*i:ra:dimesel*), iradi (*ira:di:*), irap (*i:ra:p*), irat (*i:ra:t*), irca (*irca:*), irtica (*irtica:*), irticai (*irtica:i:*), irticaıl (*irtica:l*), irticaılın (*irtica:ılın*), irtifa (*irtifa:*), irtisam (*irtisa:m*), irtışa (*irtışa:*), İsa (*i:sa:*), isabet (*isa:bet*), isal (*i:sa:l*), isale (*isa:le*), İsevi (*i:sevi:*), İslam (*isla:m*), İslami (*isla:mi:*), İslamiyet (*isla:miyet*), isnaden (*isna:den*), isnat: (*isna:t*), ispat (*ispa:t*), ispençiyari (*ispençiya:ri:*), istiane (*istia:ne*), istiare (*istia:re*), isticvap (*isticva:p*), istida (*istida:*), istidaname (*istida:na:me*), istidat (*istida:t*), istidlal (*istidla:l*), istifa (*istifa:*), istifade (*istifa:de*), **istifanname** (*istifa:na:me*), **istifra** (*istifra:*), **istifsarihatır** (*istifsa:rıha:tır*), **istiğna** (*istiğna:*), **istihare** (*istiha:re*), **istihbarat** (*istihba:ra:t*), **istihkak** (*istihka:k*), **istihkar** (*istihka:r*), **istihraç** (*istihra:ç*), **istihza** (*istihza:*), **istihzar** (*istihza:r*), **istiklal** (*istikla:l*), **istikra** (*istikra:*), **istikrah** (*istikra:h*), **istikrar** (*istikra:r*), **istıla** (*istıla:*), **istimal** (*istima:l*), **istimlak** (*istimla:k*), **istimna** (*istimna:*), **istimzaç** (*istimza:ç*), **istinabe** (*istina:be*), **istinaden** (*istina:den*), **istinas** (*isti:na:s*), **istinat** (*istina:t*), **istinsah** (*istinsa:h*), **istintak** (*istinta:k*), **istirham** (*istirha:m*), **istiskal** (*istiska:l*), **istismar** (*istisma:r*), **istisna** (*istisna:*), **istisnai** (*istisna:i:*), **istişare** (*istişa:re*), **istiva** (*istiva:*), **istızah** (*isti:za:h*), **istızan** (*isti:za:n*), **işar** (*işa:r*), **işba** (*işba:*), **işgal** (*işga:l*), **iştigal** (*iştiga:l*), **iştıha** (*iştıha:*), **iştikak** (*iştika:k*), **iştıra** (*iştıra:*), **iştıyak** (*iştıya:k*), **ita** (*i:ta:*), **itaat** (*ita:at*), **itfa** (*itfa:*),

**itfaiye** (itfa:iye), **ithafen** (itha:fen), **ithafname** (ithafha:me), **ithalat** (itha:la:t), **ithamname** (ithamna:me), **itibar** (i:tiba:r), itibarıyla (i:tiba:ri'yla), itibari (i:tiba:ri:), itidal (i:tida:l), itikat (i:tika:t), itila (i:tila:), itimat (i:tima:t), itimatname (i:timatna:me), itina (i:tina:), itinalı (i:tina:l), itinalıca (i:tina:l'ca), itiraf (i:tira:f), itiraz (i:tira:z), itiyat (i:tiya:t), itizar (i:tiza:r), **itminan** (itmi:na:m), **ittihat** (ittiha:t), **ittihaz** (ittiha:z), **izabe** (iza:be), **izaç** (iza:ç), **izafi** (izafi:), **izafiyet** (iza:fiyet), **izahat** (i:za:ha:t), **izale** (iza:le), **izaleişüyu** (izadeişüyu:), **izam (I)** (i:za:m), **izam (II)** (i:za:m), **izaz** (i:za:z), **izazuikram** (i:za:zuikra:m), **izdiham** (izdiha:m), **izdivaç** (izdiva:ç), **izhar** (izha:r), **izmihlal** (izmihla:l), **jale** (ja:le), **kabil** (ka:bil), **kabiliyet** (ka:biliyet), kabul (kabu:l), kadir (II) (ka:dir), Kadiri (ka:diri:), Kadiriye (ka:diriye), kadit (kadi:t), kahir (ka:hir), kahvehane (kahveha:ne), kal (ka:l), kalavrahane (kala'vraha:ne), kalayhane (kalayha:ne), kalenderi (kalenderi:), kalevi (kalevi:), kallavi (kalla:vi:), kalubela (ka:lu:belä:), kamet (I) (ka:met), kamus (ka:mus), kanaat (kana:at), kanun (I) (ka:nu:n), kanun (II) (ka: nu:n), kanuni (I) (ka:nu:ni:), kanuni (II) (ka:nu:ni:), kanuniyet (ka:nu:niyet), kanunname (ka:nunna:me), kanunuesasi (ka:nu:'nuesa:si:), kaptanıderya (kapta:'nıderya), Karaisalı (kara'i:sa:l), karakuşi (karaku:şi:), karar (kara:r), kararname (karama:me), kari (ka:ri:), kariha (kari:ha), karun (ka:run), kasadar (kasada:r), kasaphane (kasapha:ne), kasavet (kasa:vet), kasti (kasti:), kati (kati:), katil (I) (ka:til), katliam (ka'tlia:m), kavaıt (kava:it), kavi (kavi:), kaydihtiyat (ka'ydihtiya:t), kayıkthane (kayıktha:ne), kayınbirader (kayı'nbirader), kayınvalide (kayı'nvalide), kaza (kaza:), kazaen (kaza:en), kazara (kaza:ra:), kazazede (kaza:zede), kazurat (ka:zu:ra:t), kefalet (kefa:let), kefaletname (kefa:letna:me), kefarete (kefa:ret), Kehkeşan (kehkeşa:n), keka (ke'ka:), kelalaka (ke'lala:ka), kelamıkibar (kela:mıkiba:r), kemaliafiyet (kema:lia:fiyet), kemane (kema:ne), kemani (kema:ni:), kemha (kemha:), kepaze (kepa:ze), kerahet (kera:het), keramet (kera:met), kerhane (kerha:ne), kesafet (kesa:fet), kesat (kesa:t), kesimhane (kesimha:ne), kestane (kesta:ne), keşide (keşi:de), keşkülüfukara (keşkü'lüfukara:), keşşaf (keşşa:f), kethüda (kethüda:), keza (keza:), kezalik (keza:lik), kıblenüma (kıblenüma:), kılükal (kı:lüka:l), Kıpti (kipti:), kıraat (kıra:at), kıraathane (kıra:atha:ne), kırtasiye (kırtasiye), kısmi (kısmi:), kıtaat (kıtaa:t), kıtal (kıta:l), kıvam (kıva:m), kıyam (kıya:m), kıyas (kıya:s), kibarzade (kibarza:de), kifayet (kifa:yet), kimyager (kimya:ger), kimyasal (kimya:sal), kimyevi (kimyevi:), kimyoni (kimyo:ni:), kira (kira:), kiremithane (kiremitha:ne), kişizade (kişiza:de), kişmiri (kişmi:ri:), kitabe (kita:be), kitabet (kita:bet), Kitab-ı Mukaddes (kita:bımuqaddes), kitabi (kita:bi:), kıyaset (kıya:set), klişehane (klişeha:ne), kudas (kudas), kudema (kudema:), **kuklavari** (kuklava:ri), **kuluçkahane** (kuluçkaha:ne), **kumbarahane** (kumba'raha:ne), kura (kura:), kurabiye (kura:biye), **Kur'an-ı Kerim** (ku'ra:nikeri:m), **kurşuni** (kurşu:ni:), **kutsi** (kutsi:), **Kuvayımilliyeye** (kuva:yımilliyeye), **kuyudat** (kuyu:da:t), küffar (küffa:r), **küllü** (külli:), **külliyat** (külliya:t), kürevi (kürevi:), küsuf (küsu:f), küsur (küsu:r), küsurat (küsu:ra:t), küşat (küşa:t), küşayış (küşa:yiş), la (la:), laakal (la:akal), lacerem (la:cerem), laciverdi (la:civerdi:), lacivert (la:civert), laedri (la:edri:), laedriye (la:edriye), **lafügüzaf** (la:fügüza:f), **lafzi** (lafzi:), **lahuraki** (lahura:ki), **lahut** (la:hu:t), **lahuti** (la:hu:ti:), lain (lai:n), lakaydi (la:kaydi:), lakayit (la:kayit), lakin (la:kin), **laklakiyat** (laklakiya:t), **lal (II)** (la:l), **lale** (la:le), **lalettayin** (la:letta:yin), **lalezar** (la:leza:r), **lalüebkem** (la:lüebkem), **lamelif** (la:melif), **lanet** (la:net), **laski** (laski:), **laubali** (la:uba:li:), **laubalice** (la:uba:li'ce), **laubaliyane** (la:uba:liya:ne), **laubali** (la:uba:li:), **layenkati** (la:yenkati:), **layuhti** (layuhti:), **lazım** (la:zim), **lebalep** (le'ba:lep), **lebiderya** (le'biderya:), **lehtar** (lehta:r), **levazimat** (leva:zinia:t), **levendane** (levenda:ne), **leylaki** (leyla:ki:), **leyli** (leyli:), lika (li:ka), **lisanımünasip** (lisa:nu:ni:), **lisani** (lisa:ni:), **lisaniyat** (lisa:niyati:), **livata** (liva:ta), **liyakat** (liya:kat) luti (lu:ti:), lüzucet (lüzu:çet), lüzuci (lüzu:ci:), lüzum (lüzu:m), **maada** (ma:da:), **maabile** (ma:a:ile), **maalesef** (ma:lesef), **maalmemnuniye** (maa'lmemnu:niye), **maarif** (ma:rif), **maazallah** (ma:zallah), **mabat** (ma:ba:t), **mabet** (ma:bet), **mabeyin** (ma:beyin), **mabude** (ma:bu:de), **mabut** (ma:bu:dut), **macera** (ma:çera:), **maceraperest** (ma:çera:perest), **macun** (ma:cun), **maddi** (maddi:), **mademki** (ma:demki), **maden** (ma:den), **mader** (ma:der), **maderşahi** (maderşa:hi:), **madun** (ma:du:n), **mağduriyet** (mağdu:riyet), **mağlubiyet** (mağlu:biyet), **mağrurane** (mağru:ra:ne), **mahbube** (mahbu:be), **mahcubane** (mahcu:ba:ne), **mahfi** (mahfi:), **mahirane** (ma:hira:ne), **mahiye** (ma:hiye), mahluk (mahlu:k), mahlukat (mahlu:ka:t), mahmude (mahmu:de), **mahrukat** (mahru:ka:t), **mahruti** (mahru:ti:), **mahsul** (mahsu:l), **mahsulat** (mahsu:la:t), mahur (ma:hu:r), mahurbuselik (ma:hurbu:selik), **mahzunane** (mahzu:na:ne), **mai** (ma:i:), **mail** (ma:il), **maile** (ma:ile), **makabil** (ma:kabil), **makale** (maka:le), **maksure** (maksu:re), **makta** (makta:), **makul** (ma:kul), malayani (ma:la:ya:ni), mali (maili:), Maliki (mailiki:), malul (ma:lul), **malulen** (ma:lu:len), **maluliyet** (ma:lu:liyet), **malum** (ma:lum), **malumat** (ma:luma:t), **mamafih** (ma:ma:fih), **mamelek** (ma:melek), **mamulat** (ma:mu:la:t), **mamur** (ma:mur), **mamure** (ma:mu:re),

**mana** (ma:na:), **manaca** (ma:na:ca), **manen** (ma:nen), **manevi** (ma:nevi:), **maneviyat** (ma:neviya:t), **mantarhane** (mantarha:ne), **mantiki** (mantiki:), **manzume** (manzu:me), **marangozhane** (marangozha:ne), **marazi** (marazi:), **marifet** (ma:rifet), **maruf** (ma:ruf), **marufiyet** (ma:ru:fiyet), **maruzat** (ma:ru:za:t), **masarif** (masa:rif), **masnu** (masnu:), **masnuat** (masnu:a:t), **masum** (ma:sum), **masumane** (ma:suma:ne), **masumiyet** (ma:su:miyet), **maşallah** (ma:şallah), **maşer** (ma:şer), **maşuka** (ma:şu:ka), **matbu** (matbu:), **matem** (ma:tem), **matla** (matla:), **matlup** (matlu:p), **matuf** (ma:tuf), **matuh** (ma:tuh), **mavera** (ma:vera:), **mavi** (ma:vi), **mayi** (ma:yi:), **mazeret** (ma:zeret), **mazi** (ma:zi:), **mazmun** (mazmu:n), **mazur** (ma:zur), **meal** (mea:l), **mebiz** (mebi:z), **mebni** (mebni:), **mecaz** (meca:z), **mecazen** (meca:zen), **mecazi** (meca:zi:), **mecburen** (mecbu:ren), **mecburi** (mecbu:ri:), **mecburiyet** (mecbu:riyet), **meccani** (mecca:ni:), **meclisara** (meclisa:ra:), **mecmu** (mecmu:), **mecnunane** (mecnu:na:ne), **mecra** (mecra:), **Mecus** (mecu:s), **Mecusi** (mecu:si:), **meczip** (meczu:p), **meçhul** (meçhu:l), **meçhulat** (meçhu:la:t), **medar** (meda:r), **medaniftihar** (meda:rüftiha:r), **medarımâişet** (meda:rıma:şet), **medeni** (medeni:), **medyunuşükran** (medyu:nuşükran), **mefahir** (mefa:hir), **mefhum** (mefhu:m), **mefruşat** (mefru:şa:t), **meftuniyet** (meftu:niyet), **meful** (mefu:l), **mehabet** (meha:bet), **mehaz** (me:haz), **mehtap** (mehta:p), **mehteran** (mehtera:n), **mehterhane** (mehterha:ne), **melaike** (mela:ike), **melamet** (mela:met), **Melami** (mela:mi:), **melfufen** (melfu:fen), **Melikgazi** (meli'kga:zi), **memalik** (mema:lik), **memişhane** (memişha:ne), **memnu** (memnu:), **memnuiyet** (memnu:iyet), **memnuniyet** (memnu:niyet), **memul** (me:mul), **memur** (me:mur), **memurin** (me:nuuri:n), **menafiumumiye** (mena:fiiumu:miye), **menakıpname** (mena:kıpna:me), **menfi** (menfi:), **menhiyat** (menhiya:t), **menkıbevi** (menkıbevi:), **mensubiyet** (mensu:biyet), **mensucat** (mensu:ca:t), **mensur** (mensu:r), **menşe** (menşe:), **menşur** (menşu:r), **menus** (me:nus), **mepsuten** (mepsu:ten), **merak** (mera:k), **meraret** (mera:ret), **merasim** (mera:sim), **merbutiyet** (merbu:tiyet), **merci** (merci:), **merdane (I)** (me'rda:ne), **merdane (II)** (merda:ne), **meri** (meri:), **mermerşahi** (mermerşahi:), **mersiyehan** (mersiyeha:n), **mesabe** (mesa:be), **mesai** (mesa:i:), **mesail** (mesa:il), **mesamat** (mesa:ma:t), **mesire** (mesi:re), **mesleki** (mesleki:), **mesmu** (mesmu:), **mesnevi** (mesnevi:), **mestane** (mesta:ne), **mesudane** (mesu:da:ne), **Mesudiye** (mesu:diye), **meşbu** (meşbu:), **meşime** (meşi:me), **meşru** (meşru:), **meşrubat** (meşru:ba:t), **meşruhat** (meşru:ha:t), **meşruiyet** (meşru:iyet), **meşruta** (meşru:ta), **meşrutî** (meşru:ti:), **meşrutiyet** (meşru:tiyet), **meşum** (meşu:m), **meta** (meta:), **methüsenâ** (me'thüsenâ:), **metruk** (metru:ke), **mevali** (meva:li:), **mevcudat** (mevcu:da:t), **mevcut** (mevcu:t), **mevdu** (mevdu:), **mevduat** (mevdua:t), **mevki** (mevki:si), **mevkute** (mevku:te), **mevla** (mevla:), **Mevla** (mevla:), **Mevlevi** (Mevlevi:), **Mevlevihane** (Mevlevi:ha:ne), **mevlithan** (mevlitha:n), **mevsuf** (mevsu:f), **mevta** (mevta:), **mevzi** (mevzi:), **mevzii** (mevzii:), **mevzu** (mevzu:), **mevzubahis** (mevzu:bahis), **meyus** (me:yu:s), **mezamir** (meza:mi:r), **mezmur** (mezmu:r), **mezra** (mezra:), **mezru** (mezru:), **mezun** (me:zun), **mezuniyet** (me:zuniyet), **mıknatısı** (mıknatısı:), **misra** (misra:), **miat** (mia:t), **midevi** (mi:devi:), **Mihalgazi** (miha'lga:zi), **mihaniki** (miha:niki), **mihman** (mihma:n), **mihmandar** (mihmanda:r), **mihrap** (mihra:p), **mikyas** (mikya:s), **miladi** (mı:la:di:), **milat** (mi:la:t), **mimar** (mi:ma:r), **mimari** (mi:ma:ri:), **minare** (mina:re), **minnacık** (minna:cık), **miraç** (mi:ra:ç), **miras** (mi:ra:s), **mirat** (mira:t), **mirliva** (mirliva:), **misafir** (misa:fir), **misafirhane** (misa:firha:ne), **misak** (mi:sa:k),  **miskinane** (miski:na:ne),  **miskinhane** (miskinha:ne), **mizaç** (miza:ç), **mizahi** (miza:hi:), **mizan** (mi:za:n), **muadele** (mua:dele), **muadil** (mua:dil), **muahezename** (muahezena:me), **mualla** (mualla:), **muamelat** (mua:mela:t), **muamma** (muamma:), **muaraza** (mua:raza), **muarefe** (mua:refe), **muşaka** (mua:şaka), **muşeret** (mua:şeret), **muayede** (mua:yede), **muayene** (mua:yene), **muayenehane** (mua:yeneha:ne), **mucibince** (mu:cibi'nce), **mucir** (mu:cir), **mucize** (mu:cize), **mucizevi** (mu:cizevi:), **mudarebe** (muda:rebe), **mudi** (mu:di:), **mugaddi** (mugaddi:), **muganni** (muganni:), **mugayeret** (muga:yeret), **mugayir** (muga:yir), **muhabbetname** (muhabbetna:me), **muhaberat** (muha:bera:t), **muhacir** (muha:cir), **muhafız** (muha:fiz), **muhakeme** (muha:keme), **muharebe** (muha:rebe), **muharip** (muha:rip), **muhasamat** (muha:sama:t), **muhasara** (muha:sara), **muhasebat** (muha:seba:t), **muhasebe** (muha:sebe), **muhasım** (muha:sım), **muhasır** (muha:sır), **muhassasat** (muhassasa:t), **muhassenat** (muhassena:t), **muhatap** (muha:tap), **muhatara** (muha:tara), **muhayyerkürdi** (muhayyerkürdi:), **muhtaç** (muhta:ç), **muhteri** (muhteri:), **muhteva** (muhteva:), **muhtevi** (muhtevi:), **muhteviyat** (muhteviya:t), **muit** (mui:t), **mukabele** (muka:bele), **mukaddema** (mukaddema:), **mukaffa** (mukaffa:), **mukarrerat** (mukarrera:t), **mukassi** (mukassi:), **mukavim** (muka:vim), **mukavvi** (mukavvi:), **mukayese** (muka:yese), **mukni** (mukni:), **mukteza** (mukteza:), **muktezi** (muktezi:), **mumaileyh** (mu:ma:ileyh), **murabaha** (mura:baha), **murabba (I)** (murabba:), **murabba (II)** (murabba:),

murabıt (*mura:bit*), Muradiye (*mura:diye*), *murakıp* (*mura:kıp*), murassa (*murassa:*), **murat** (*mura:t*), **muris** (*mu:ris*), **musaffa** (*musaffa:*), **musahabe** (*musa:habe*), **musalla** (*musalla:*), **musalli** (*musalli:*), **musanna** (*musanna:*), **Musevi** (*mu:sevi:*), **Mushaf-ı Şerif** (*musha:fişerif*), **musibet** (*musi:bet*), **musikar** (*mu:sika:r*), **musiki** (*mu:siki:*), **musikişinas** (*mu:siki:şinas*), **mustatii** (*mustati:l*), muta (I) (*mu:ta:*), mutabakat (*muta:bakat*), **mutat** (*mu:tat*), **mutavaat** (*muta:vaat*), **mutekit** (*mu:tekit*), **mutemet** (*mu:temet*), **mutena** (*mu:tena:*), **mutezile** (*mu:tezile*), **muti** (*muti:*), **mutlaka** (*mu'tlaka:*), **muttali** (*muttali:*), *muvicehe* (*muva:cehe*), *muvfakatname* (*muva:fakatna:me*), *muvaakkithane* (*muvaakkitha:ne*), *muvasala* (*muva:sala*), *muvasalat* (*muva:salat*), *muvażaa* (*muva:żaa*), *muvażi* (*muva:żi:*), **muzafferane** (*muzafferane*), **muzip** (*mu:zip*), **mübadele** (*müba:dele*), **mübadil** (*müba:dil*), **mübaşeret** (*müba:şeret*), **mübaşir** (*müba:şir*), **mübayaa** (*müba:yaa*), **mübayenet** (*müba.yenet*), **mücadele** (*müca:dele*), **mücahede** (*müca:hede*), **mücahit** (*müca:hit*), **mücamaa** (*müca:maa*), **mücavir** (*müca:vir*), **mücella** (*mücella:*), **mücevherat** (*mücevhera:t*), **müdafaaname** (*müda:faana:me*), **müdafî** (*müda:fi:*), müdahil (*müda:hil*), müdana (*müda:na:*), müdara (*müda:ra:*), müdavi (*müda:vi:*), müddea (*müddea:*), müddei (*müddei:*), müddeiumumi (*müdde'umu.mi:*), **müfredat** (*müfreda:t*), **müfteri** (*müfteri:*), **müheyya** (*müheyya:*), **mührüsüleyman** (*mü'hrüsüleyma:n*), **mühtedi** (*mühtedi:*), müktesebat (*mükteseba:t*), **mülahaza** (*müla:haza*), **mülakat** (*müla:ka:t*), **mülaki** (*müla:ki:*), **mülayemet** (*müla:yemet*), **mülazım** (*müla:zım*), **mülemma** (*mülemma:*), **mülga** (*mülga:*), **mülhakat** (*mülhaka:t*), **mülki** (*mülki:*), **mülteci** (*mülteci:*), *mümarese* (*müma:rese*), *mümas* (*müma:s*), *mümasil* (*müma:sil*), *mümteni* (*mümteni:*), *münacat* (*müna:ca:t*), *münadı* (*müna:di:*), *münakalat* (*müna:kala:t*), *münakale* (*müna:kale*), *münakaşa* (*müna:kaşa*), *münasebat* (*müna:sebat*), *münavebe* (*müna:vebe*), *münazara* (*müna:zara*), **münhani** (*münhani:*), **münşe'at** (*münşe'a:t*), **münşi** (*münşi:*), **münteha** (*münteha:*), **müntehabat** (*müntehaba:t*), **münzevi** (*münzevi:*), **müptedi** (*müptedi:*), **müptela** (*müptela:*), **mürai** (*müra:i:*), **mürebbi** (*mürebbi:*), **mürettiphane** (*mürettipha:ne*), *mürteci* (*mürteci:*), *mürteşi* (*mürteşi:*), *mürur* (*müru:r*), *müruruzaman* (*müru:ruzama:n*), *müsaade* (*müsa:ade*), *müsadif* (*müsa:dif*), *müsavat* (*müsa:va:t*), *müsavi* (*müsa:vi:*), *müsellesat* (*müsellesa:t*), *müsemma* (*müsemma:*), *müskirat* (*müskira:t*), *müstacel* (*müsta:cel*), *müstacelen* (*müsta:celen*), *müstaceliyet* (*müsta:celiyet*), *müstafî* (*müstafî:*), *müstağni* (*müstağni:*), *müstehzi* (*müstehzi:*), *müstesna* (*müstesna:*), *müstevi* (*müstevi:*), *müşabehet* (*müşa:behet*), *müşabih* (*müşa:bih*), *müşareket* (*müşa:reket*), *müşarünileyh* (*müşa:rünileyh*), *müşavere* (*müşa:vere*), *müştehi* (*müşteki:*), *müşteki* (*müşteki:*), *mütebaki* (*müteba:ki:*), *mütedair* (*müteda:ir*), *mütekabil* (*müteka:bil*), *mütemadi* (*mütema:di:*), *mütemadiyen* (*mütema:diyen*), *mütenakıs* (*mütena:kıs*), *mütenakız* (*mütena:kız*), *mütenevvi* (*mütenevvi:*), *müterakki* (*müterakki:*), *mütereddi* (*mütereddi:*), *mütesanit* (*mütesa:nit*), *müteselli* (*müteselli:*), *mütevali* (*müteva:li:*), *mütevazi* (*müteva:zi:*), *müteveffa* (*müteveffa:*), *mütevellî* (*mütevellî:*), *müvellidülma* (*müvellî'dülma:*), **müvezzi** (*müvezzi:*), **müzaheret** (*müza:heret*), **müzahir** (*müza:hir*), **müzahrefat** (*müzahrefa:t*), **müzakerat** (*müza:kera:t*), **müzakere** (*müza:kere*), **naçar** (*na:ça:r*), **naçiz** (*na:çiz*), **naçizane** (*na:çiza:ne*), **nadan** (*na:dan*), **nadanca** (*na:da'nca*), **nadide** (*na:di:de*), **nadim** (*na:dim*), **nadir** (*na:dir*), **nadirat** (*na:dira:t*), **nafi** (*na:fi:*), **nafia** (*na:fia*), **nafie** (*na:file*), *nahak* (*na:hak*), *nahiye* (*na:hiye*), *nail* (*na:il*), *naip* (*na:ip*), *nakarar* (*nakara:t*), **nakip** (*naki:p*), **nakisa** (*naki:sa*), **nakkare** (*nakka:re*), **nakkarhane** (*nakkarha:ne*), **nakkaş** (*nakka:ş*), **nakliyat** (*nakliya:t*), **Nakşi** (*nakşi:*), **Nakşibendi** (*na'kşibendi:*), **nalan** (*na:la:n*), **nalayık** (*na:la:yık*), **nale** (*na:le*), **namağlup** (*na:mağlup*), **namert** (*na:mert*), **namevcut** (*na:mevcut*), **namus** (*na:mus*), **namussuzca** (*na:mussu'zca*), **namünasip** (*na:müna:sip*), **namüsait** (*na:müsa:it*), **namütenahi** (*na:mütene:hi:*), **nara** (*na:ra*), **narenciye** (*na:renciye*), **narın** (*na:rin*), **nasihat** (*nasi:hat*), **nasihatname** (*nasi:hatna:me*), **naşir** (*na:sir*), **Nasrani** (*nasra:ni:*), **Nasturi** (*nastu:ri:*), **naşi** (*na:şi:*), **naşir** (*na:şir*), **natıka** (*na:tıka*), **nazarıitibar** (*naza'ri:tiba:r*), **nazari** (*nazari:*), **nazariyat** (*nazariya:t*), **nazenin** (*na:zenin*), **nazır** (*na:zır*), **nazik** (*na:zik*), **nazikçe** (*na:zi'kçe*), **nazil** (*na:zil*), **Nazilli** (*na:zilli*), **nazire** (*nazi:re*), **nebat** (*neba:t*), **nebatat** (*neba:ta:t*), **nebatî** (*neba:ti:*), **nebaş** (*neba:ş*), **nebevi** (*nebevi:*), **nebi** (*nebi:*), **necabet** (*neca:bet*), **necaset** (*neca:set*), **nedim** (*nedi:m*), **nedime** (*nedi:me*), **nefaset** (*nefa:set*), **nefir** (*nefi:r*), **nefsani** (*nefsa:ni:*), **nefsaniyet** (*nefsa:niyet*), **nehari** (*neha:ri:*), **nekahet** (*neka:het*), **nekahethane** (*neka:hetha:ne*), **nema** (*nema:*), **neşide** (*neşi:de*), *neşriyat* (*neşriya:t*), *neşvünema* (*ne'şvünema:*), *netice* (*neti:ce*), *neticeten* (*neti:ceten*), **neuzübillah** (*neu:zübillah*), **neva** (*neva:*), **nevabuselik** (*neva:bu:selik*), **nevale** (*neva:le*), **nevazil** (*neva:zil*), **nevaziş** (*neva:ziş*), **nevruz** (*nevru:z*), **Nevyunanilik** (*nevyuna:ni:lik*), **nevzat** (*nevza:t*), **nezafet** (*neza:fet*), **nezahet** (*neza:het*), **nezaket** (*neza:ket*), **nezaketen** (*neza:keten*), **nezaret** (*neza:ret*), **nezarethane** (*neza:retha:ne*), *nida* (*nida:*), *nifak* (*nifa:k*), *nihai* (*niha:i:*), *nihayet* (*niha:yet*), **nikap** (*nika:p*), **nim** (*ni:m*), **nimbus** (*ni'mbus*), **nimet** (*ni:met*), **nisa** (*nisa:*), **nisai** (*nisa:i:*), **nisaiye** (*nisa:iye*), **nisan**



(*ni:san*), **nispi** (*nispi:*), **nisyan** (*nisya:n*), **nişaburek** (*nişa:bu:rek*), **niyabet** (*niya:bet*), **niza** (*niza:*), **nizam** (*niza:m*), **nizami** (*niza:mi:*), **nizamiye** (*niza:miye*), **nizamname** (*nizamna:me*), **nohudi** (*nohu:di:*), **nuhuset** (*nuhu:set*), **nukut** (*nuku:t*), **nur** (*nu:r*), **nurani** (*nu:ra:ni:*), **Nusayri** (*nusayri:*), **nüfus** (*nüfu:s*), **nüfuz** (*nüfu:z*), **o (I)** (*o:*), **oha** (*o:ha, o:ha:*), **Orhangazi** (*orha'nga:zi*), **Osmangazi** (*osma'nga:zi*), **Osmani** (*Osma:ni:*), **ömrühayat** (*öm'rühaya:t*), **örfi** (*örfi:*), **padişah** (*pa:dişa:h*), **padişahi** (*pa:dişa:hi:*), **pak** (*pa:k*), **palaspare** (*pala'spa:re*), **pamukaki** (*pamuka:ki*), papazi (*papazi:*), **pare** (*pa:re*), **pastane** (*pasta:ne*), **paşazade** (*paşaza:de*), **patlıcanı** (*patlıca:ni:*), **patrikhane** (*patrikha:ne*), **payan** (*pa:ya:n*), : payidar (*pa:yidar*), payitaht (*pa:yitaht*), **pazen** (*pa:zen*), **pederşahi** (*pederşa:hi:*), **pehlivanane** (*pehliva:na:ne*), **pembezar** (*pembeza:r*), pendname (*pendna:me*), **perakende** (*pera:kende*), **perdedar** (*perdeda:r*), perişan (*peri:şan*), perva (*perva:*), **pervasızca** (*perva:sızca*), pespaye (*pespa:ye*), pestenkerani (*pestenkera:ni:*), peşinat (*peşi:na:t*), peşinen (*peşi:nen*), peyda (*peyda:*), peygambervari (*peygamberva:ri*), peynirhane (*peynirha:ne*), pilaki (*pila:ki*), pir (*pi:r*), pırupak (*pi:'rüpa:k*), pişdar (*pi:şda:r*), pişmaniye (*pişma:niye*), piyade (*piya:de*), rabbani (*rabba:ni:*), Rabbena (*rabbena:*), rabita: (*ra:bita*), raci (*ra:ci:*), radyokimya (*radyokimya:*), Rafizi (*ratfizi:*), rahip (*ra:hip*), rahmani (*rahmani:*), rakım (*ra:kım*), rakip (*rakip*), rakit (*ra:kit*), rakkase (*rakka:se*), ram (*ra:m*), rasıt (*ra:sıt*), raşe (*ra:şe*), raşi (*ra:şi:*), ratıp (*ra:tıp*), rayiç (*ra:yiç*), rayiha (*ra:yiha*), razı (*ra:zı*), reaya (*rea:ya:*), rebabi (*reba:bi:*), rebap (*reba:p*), rebiyülahir (*rebi:yüla:hir*), Refahiye (*refa:hiye*), reha (*reha:*), rehine (*rehi:ne*), reisülküttap (*rei:sülkütta:p*), resul (*resu:l*), resülmal (*re:sülma:l*), Reşadiye (*reşa:diye*), reva (*reva:*), revaç (*reva:ç*), revak (*reva:k*), revakiye (*reva:kiye*), revani (*reva:ni*), reyhani (*reyha:ni:*), rıhdan (*rihda:n*), rıza (*rıza:*), riayetkâr (*ria:yetkâr*), rica (*rica:*), rical (*rica:l*), riya (*riya:*), riyazet (*riya:zet*), riyazi (*riya:zi:*), riyaziyat (*riya:ziya:t*), rubai (*rubai:i:*), Rufai (*rufa:i:*), ruhani (*ru:ha:ni:*), ruhanilik (*ru:ha:ni:lik*), ruhaniyet (*ru:ha:niyet*), ruhbaniyet (*ruhba:niyet*), ruhen (*ru:hen*), ruhi (*ru:hi:*), ruhiyat (*ru:hiya:t*), ruhsatname (*ruhsatna:me*), ruhumücerret (*ru:humücerret*), rumi (*ru:mi:*), Rumi (*ru:mi:*), rustai (*rusta:i:*), ruz (*ru:z*), ruznamçe (*ru:zna:mçe*), ruzname (*ru:zna:me*), ruzuşeb (*ru:zuşeb*), rücu (*rücu:*), rüçhan (*rüçha:n*), rüesa (*rüesa:*), rüfeka (*rüfeka:*), **rüsumat** (*rüsu:ma:t*), **rüya** (*rüya:*), **rüyet** (*rü.yet*), **saadet** (*saa:det*), **saadethane** (*saa:detha:ne*), **saadetle** (*saa:de'tle*), **saba (I)** (*saba:*), **saba (II)** (*saba:*), sababuselik (*saba:bu:selik*), **sabık:** (*sa:bık*), sabite (*sa:bite*), sabitkadem (*sa:bitkadem*), **sabuh** (*sabu:h*), **sabunhane** (*sabunha:ne*), **sabuniye** (*sabu:niye*), **sadaret** (*sada:ret*), **sade** (*sa:de*), **sadık** (*sa:dık*), **sadıkane** (*sa:dıka:ne*), safa (*safa:*), safi (*sa:fi:*), safiha (*safi:ha*), safiyane (*sa:fiya:ne*), **saha** (*sa:ha*), **sahabet** (*saha:bet*), **sahavet** (*saha:vet*), **sahi** (*sa:hi*), **sahibe** (*sa:hibe*), **sahiden** (*sa:hiden*), **sahildar** (*sa:hilda:r*), **sahip** (*sa:hip*), **sahipkıran** (*sa:hipkıra:n*), **sahra** (*sahra:*), saik (*sa:ik*), saika (I) (*sa:ika*), **saika (II)** (*sa:ika*), **Saimbeyli** (*sa:imbeyli*), **sak (II)** (*sa:k*), **saki** (*sa:ki:*), **sakil** (*saki:l*), **sakim** (*saki:m*), **saki** (*saki:n*), **sakince** (*sa:ki'nce*), **sakit** (*sa:kit*), **salabet** (*sala:bet*), **salah** (*sala:h*), **salahiyet** (*sala:hiyet*), **salahiyettar** (*sala:hiyettar*), **salat** (*sala:t*), salavat (*salava:t*), **salep** (*sa:lep*), **salik** (*sa:lik*), **salip** (*sali:p*), **salname** (*salna:me*), **samani** (*sama:ni:*), **Sami** (*sa:mi:*), **samimi** (*sami:mi:*), **samimiyet** (*sami:miyet*), **sanayi** (*sana:yi:*), **sanayiinefise** (*sana:yi:inefi:se*), **saniye** (*sa:niye*), **santuri** (*santu:ri:*), **saraciye** (*sara:ciye*), **saraçhane** (*saraçha:ne*), **sarahaten** (*sara:haten*), sarfiyat (*sarfiya:t*), sathi (*sathi:*), say (*sa:y*), saye (*sa:ye*), sayeban (*sa:yeba:n*), sayesinde (*sa:yesinde*), sazende (*sa:zende*), sebat (*seba:t*), sebilhane (*sebilha:ne*), sebkihindi (*se'bkihindi:*), seci (*seci:*), seda (*seda:*), sefa (*sefa:*), sefahat (*sefa:hat*), sefaret (*sefa:ret*), sefarethane (*sefa:retha:ne*), seferi (*seferi:*), sefihane (*sefi:ha:ne*), sefilane (*sefi:la:ne*), sefine (*sefi:ne*), sefirikebir (*sefi:rikebi:r*), sehpa (*sehpa:*), sekban (*sekba:n*), selamünaleyküm (*sela:münale'yküm*), selaset (*sela:set*), selatin (*sela:ti:n*), Selçuki (*selçu:ki:*), sema (I) (*sema:*), sema (II) (*sema:*), semahane (*sema:ha:ne*), semai (*sema:i:*), semaver (*sema:ver*), semavi (*sema:vi:*), semazenbaşı (*sema:ze'nbaşı*), sena (*sena:*), senevi (*senevi:*), serapa (*sera:pa:*), **serazat** (*sera:zat*), **serdar** (*serda:r*), **serencam** (*serenca:m*), **seretan** (*sereta:n*), **seri (II)** (*seri:*), **serian** (*seri:an*), **seri katil** (*seri ka:til*), **sermestane** (*sermesta:ne*), **serpuş** (*serpu:ş*), **sertabip** (*se'rtabi:p*), **sevabına** (*seva:bına*), **sevap, -bı (I)** (*seva:p*), **sevda** (*sevda:*), **sevkitabii** (*se'vkitabii:*), **sevkiyat** (*sevkiya:t*), seyahatname (*seyahatna:me*), Seyitgazi (*seyi'tga:zi*), seylani (*seyla:ni:*), seylap (*seyla:p*), seyran (*seyra:n*), **seyyah** (*seyya:h*), **seyyanen** (*seyya:nen*), **seyyiat** (*seyyia:t*), **seza** (*seza:*), **sıhhi** (*sıhhi:*), sıhri (*sıhri:*), **sınaat** (*sına:at*), **sınai** (*sına:i:*), sirmakeşhane (*sirmakeşha:ne*), **sıyanct** (*sıya:net*), sibuskiyak (*siba:kusiya:k*), **silahendaz** (*silahenda:z*), **silahhane** (*silahha:ne*), **silahhtar** (*silahhta:r*), **silsileimeratip** (*silsile'imeratip*), **silsilename** (*silsilena:me*), **sima** (*si:ma:*), **simsariye** (*simsa:riye*), **Simurg** (*si:murg*), **simya** (*simya:*), **sinameki** (*sina:meki*), **sincabi** (*sinca:bi:*), **sine** (*si:ne*), **sipahi** (*sipa:hi:*), **sipariş** (*sipa:riş*), **siperisaika** (*sipe'risa:ika*), **siyahi** (*siya:hi:*), **siyak** (*siya:k*), **siyakat**

(siya:kat), **siyakusibak** (siya:kusiba:k), **siyasa** (siya:sa), **siyaseten** (siya:seten), **siyasetname** (siya:setna:me), **siyasi** (siya:si:), **siyasiyat** (siya:siya:t), **size** (si:zce), **sloganvari** (sloganva:ri:), **spiker** (spi:ker), Sudanlı (su:danlı), sufi (su:fi:), sufiyane (su:fiya:ne), **suhulet** (suhu:let), **sukutuhayal** (suku:tuhaya:l), sultani (sulta:ni:), sultanühüzzam (sulta:ni:hüzzam), suni (su:ni:), **sure** (su:re), **suret** (su:ret), **sureta** (su:reta:), **suzeni** (su:zeni:), **suzidil** (su:'zidil), **suzidilara** (su:'zidila:ra:), **suzinak** (su:zina:k), **sübut** (sübu:t), **sücut** (sücu:t), **süfli** (süfli:), sülale (süla:le), **sülük** (sülü:k), **sümbüli** (sümbülü:), sümmedtedarik (sü'mmedteda:rik), **Sünni** (sünni:), **suphanallah** (süpha:nalla:h), **sürçülisan** (sü'rçülisa:n), Süreyya (süreyya:), **Süryani** (sürya:ni:), **Süryanice** (sürya:ni:ce), süveyda (süveyda:), **şaban** (şa:ba:n), **şad** (şa:d), **Şafii** (şa:fi:), **şah (I)** (şa:h), **şahane** (şa:ha:ne), şaheser (şa:heser), **şahika** (şa:hika), **şahin** (şa:hin), **Şahinbey** (şa:hi'nbey), **şahniş** (şahni:ş), **şahsi** (şahsi:), **şahsiyat** (şahsiya:t), **şaiibe** (şa:ibe), **şair** (şa:ir), **şairane** (şa:ira:ne), **şaki** (şaki:), **şakul** (şa:ku:l), **şakuli** (şa:ku:li:), **şalaki** (şala:ki), **şali** (şa:li:), **Şamani** (şamani:), **şamil** (şa:mil), **şan (I)** (şa:n), **şaphane** (şapha:ne), **Şaphane** (şa'pha:ne), **şarabi** (şara:bi:), **Şarki** (şarki:), **Şarkiyat** (şarkiya:t), **şaşaa** (şa:şaa), **şathiyat** (şathiya:t), **şatır** (şa:tır), **şayan** (şa:ya:n), **şayeste** (şa:yeste), **şayet** (şa:'yet), **şayi** (şa:yi:), **şayia** (şayia), **şaz** (şa:z), **şeamet** (şea:met), **şebabet** (şeba:bet), **Şebiarus** (şe'biaru:s), **şebiyelda** (şe'biyelda:), **şeci** (şeci:), **şedaraban** (şe'daraba:n), **şeddadi** (şedda:di:), **şefa'at** (şefa:at), **şehadetname** (şeha:detna:me), **şehavi** (şehavi:), **şehla** (şehla), **şehnaz** (şehna:z), **şehnazbuselik** (şehna'zbu:selik), **şehvani** (şehva:ni:), **şehvaniyet** (şehva:niyet), **şehzade** (şehza:de), **şekavet** (şeka:vet), **şekerpare** (şekerpa:re), **şekva** (şekva:), **şemail** (şema:il), **şeni** (şeni:), **şerare** (şera:re), **şerefyap** (şerefyap), **şeri** (şeri:), **şeriat** (şeri:at), **şerik** (şeri:k), **şesçihar** (şe'şciha:r), **şesüdü** (şe'şüdü:), **şetaret** (şeta:ret), **şevkefza** (şevkefza:), **şeyhülislam** (şe'yhülisla:m), **şeytanlain** (şeyta:nlai:n), **şeytani** (şeyta:n:), **Şia** (şi:a), **şiar** (şia:r), **şifa** (şifa:), **şifahane** (şifa:ha:ne), **şifahen** (şifa:hen), **şifahi** (şifa hi:), **Şii** (şii:), **şiraze** (şira:ze), **şiryan** (şirya:n), **şişhane** (şişha:ne), **şita** (şita:), **şitaiye** (şita:iye), **şive** (şi:ve), **şua** (şua:), **şuara** (şuara:), **şube** (şu:be), **şuur** (şuu:r), **şüheda** (şüheda:), **şüyu** (şüyu:), **ta** (ta:), **taahhütname** (taahhütna:me), **taallukat** (taalluka:t), **taat** (ta:at), **tabaat** (taba:at), **tababet** (taba:bet), **tabakhane** (tabakha:ne), **tabi (I)** (ta:bi), **tabii** (tabii:), **tabii** (tabi:), **tabirname** (ta:birna:me), **tabütüvan** (ta:bütüva:n), **Tacik** (ta:cik), **tacil:** (ta:ci:l), **taciz** (ta:ciz), **taç (I)** (ta:c), **tadat** (ta:da:), **tadil** (ta:dil), **tadilat** (ta:dila:t), **tafsilat** (tafsi:la:t), **tagaddi** (tagaddi:), **tağşiş** (tağşi:ş), **tağyir** (tağyi:r), **tahaffuzhane** (tahaffuzha:ne), **taharamülfersa** (tahammülfersa:), **taharri** (taharri), **tahdidat** (tahdi:da:t), **tahfif** (tahfi:f), **tahirbuselik** (ta:hirbu:selik), **tahkikat** (tahki:ka:t), **tahkimat** (tahki:ma:t), **tahkir** (taliki:r), **tahlis** (tahli:s), **tahmis (I)** (tahmi:s), **tahmis (II)** (tahmi:s), **tahnit** (tahni:t), **tahribat** (tahri:ba:t), **tahrifat** (tahri:fa:t), **tahrir** (tahri:k), **tahrir** (tahri:r), **tahrirat** (tahri:ra:t), **tahsilat** (tahsi:la:t), **tahsildar** (tahsilda:r), **tahsisat** (tahsi:sa:t), **tahsisatımesture** (tahsi:sa:tımestu:re), **tahteşşuur** (ta'hteşşuu:r), **tahtirevan** (ta'htireva:n), **tahvilat** (tahvi:la:t), **tak (II)** (ta:k), **takat** (ta:kat), **takdiriilahi** (takdi:riila:hi:), **takdirname** (takdirna:me), **takdis** (takdi:s), **takibat** (ta:kiba:t), **takiben** (ta:kiben), **takim** (ta:ki:m), **takip** (ta:kip), **taklidi** (takli:di:), **taklit** (takli:t), **takriben** (takri:ben), **takrip** (takri:p), **takriz** (takri:z), **taksimata** (taksi:ma:t), **taksir** (taksi:r), **taksirat** (taksi:ra:t), **takti** (takti:), **takva** (takva:), **takyit** (takyi:t), **talak** (tala:k), **talakat** (tala:kat), **talakat** (tala:kat), **talepname** (talepna:me), **tali** (ta:li:), **talih** (ta:lih), **talik** (ta:li:k), **talil** (ta:li:l), **talim** (ta:lim), **talimat** (ta:lima:t), **talimatname** (ta:limatna:me), **talimhane** (ta:limha:ne), **talimname** (ta:limna:me), **tamamen** (tama:men), **tamamiyet** (tama:miyet), **tamburi** (tamhu:ri:), **tamik** (ta:mi:k), **tamim** (ta:mi:m), **tamir** (ta:mir), **tamirat** (ta:mira:t), **tamirhane** (ta:mirha:ne), **tane** (ta:ne), **tanzifat** (tanzi:fa:t), **tanzimat** (tanzi:ma:t), **taptaze** (ta'pta:ze), **tarçini** (tarçı:ni:), **tarif** (ta:rif), **tarife** (ta:rife), **tarifname** (ta:rifna:me), **tarih** (ta:rih), **tarihçe** (ta:rihçe), **tarik** (tari:ki), **tarikata** (tari:kat), **tariz** (ta:ri:z), **tasannu** (tasannu:), **tasavvufi** (tasavvufi:), **tasdi** (tasdi:), **tasdik** (tasdi:k), **tasdikname** (tasdikna:me), **tasfiyehane** (tasfiyeha:ne), **tashihikarar** (tashi:hikara:r), **tasni** (tasni:), **tasrif** (tasri:f), **tasrih** (tasri:h), **tatbikat** (tatbi:ka:t), **taun** (ta:u:n), **tavhane** (tavha:ne), **tavik** (ta:vi:k), **taviz** (ta:viz), **tavsiyename** (tavsiyena:me), **tavzif** (tavzi:f), **tavzih** (tavzi:h), **tayyare** (tayya:re), **tazarru** (tazarru:), **taze** (ta:ze), **tazim** (ta:zi:m), **tazimat** (ta:zi:ma:t), **tazip** (ta:zi:p), **taziye** (ta:ziye), **taziyet** (ta:ziyet), **taziyetname** (ta:ziyetna:me), **taziz** (ta:zi:z), **tazmin** (tazmi:n), **tazminat** (tazmi:na:t), **tazyik** (tazyi:k), **teakup** (tea:kup), **teali** (te':ali:), **teamül** (tea:mül), **tearuz** (tea:ruz), **teavün** (tea:vün), **tebaa** (teba:), **teberru** (teberru:), **tebligat** (tebli:ga:t), **tecahül** (teca:hül), **tecahülüarif** (teca:hülüa:rif), **tecahülüarifane** (teca:hülüa:rifa:ne), **tecanüs** (teca:nüs), **tecdit** (tecdi:t), **tecelli** (tecelli:), **tecemmu** (tecemmu:), **tecezzi** (tecezzi:), **tecil** (te:cil), **tecrit** (tecri:t), **tecrübi** (tecrübi:), **tecviz** (tecviz:), **teçhiz** (teçhi:z), **teçhizat** (teçhi:za:t), **tedafüi** (teda:füi:), **tedahül** (teda:hül), **tedai** (teda:i:), **tedarik** (teda:rik), **tedavi** (tedavi:), **tedavül** (teda:vül), **tedbiren** (tedbi:ren), **tedenni** (tedenni:), **tedhiş**

(*tedhi:ş*), **tedip** (*te:di:p*), **tedricen** (*tedri:cen*), **tedriç** (*tedri:ç*), **tedris** (*tedri:s*), **tedrisat** (*tedri:sa:t*), **tedvir** (*tedvi:r*), **tedviren** (*tedvi:ren*), **teenni** (*teenni:*), **tefarik** (*tefa:rik*), **tefavüt** (*tefa:vüt*), **tefeir** (*tefci:r*), **tefrik** (*tefri:k*), **tefriş** (*tefri:ş*), **tefrişat** (*tefri:şa:t*), **tefsir** (*tefsi:r*), **teganni** (*teganni:*), **tehadüm** (*teha:cüm*), **tehi** (*tehi:*), **tehriicra** (*te:hi:riicra:*), **tehabül** (*teka:bül*), **tekaüdiye** (*teka:üdiye*), **tekbir** (*tekbi:r*), **tekin** (*tekfi:n*), **tekir** (*tekfi:r*), **tekiden** (*te:kiden*), **tekit** (*te:ki:t*), **tekrar** (*tekra:r*), **tekin** (*tekvi:n*), **telafi** (*tela:fi:*), **telaki** (*tela:ki:*), **telakki** (*telakki:*), **telaşe** (*tela:şe*), **telhis** (*telhi:s*), **telif** (*te:lif*), **telkih** (*telki:h*), **telkin** (*telki:n*), **temadi** (*tema:di:*), **temaruz** (*tema:ruz*), **temaşa** (*tema:şa:*), **temayül** (*tema:yül*), **temayüz** (*tema:yüz*), **tembelhane** (*tembelha:ne*), **tembihat** (*tembi:ha:t*), **tembul** (*tembu:l*), **temenna** (*temenna:*), **temenni** (*temenni:*), **temettü** (*temettü:*), **temhir** (*temhi:r*), **temin** (*te:min*), **teminat** (*te:mina:t*), **temlik** (*temli:k*), **temlikname** (*temlikna:me*), **temrin** (*temri:n*), **temyiz** (*temyi:z*), **tenafür** (*tena:für*), **tenakuz** (*tena:kuz*), **tenasüh** (*tena:süh*), **tenasül** (*tena:sül*), **tenasüp** (*tena:süp*), **teneffüshane** (*teneffüsha:ne*), **tenevvü** (*tenevvü:*), **tenha** (*tenha:*), **tenkidi** (*tenki:di:*), **tenkil** (*tenki:l*), **tenkis** (*tenki:s*), **tenkisar** (*tenki:sa:t*), **tenkit** (II) (*tenki:t*), **tennure** (*tennu:re*), **tensikat** (*tensi:ka:t*), **tensil** (*tensi:l*), **tensip** (*tensi:p*), **tenvir** (*tenvi:r*), **tenzil** (*tenzi:l*), **tenzilat** (*tenzi:la:t*), **tephir** (*tephi:r*), **tephirhane** (*tephirha:ne*), **terakki** (*terakki:*), **teraküm** (*tera:küm*), **teravih** (*tera:vih*), **terazi** (*tera:zi*), **Terazi** (*tera:zi*), **terbi** (*terbi:*), **terbiyevi** (*terbiyevi:*), **tercihane** (*terci:ha:ne*), **terdit** (*terdi:t*), **terreddi** (*tereddi:*), **terfi** (*terfi:*), **terfien** (*terfi:en*), **terfih** (*terfi:h*), **terfik** (*terfy:k*), **terhin** (*terhi:n*), **terkibi** (*terki:p:*), **terkibibent** (*terki:'bibent*), **termokimya** (*te'rmokimya:*), **tersim** (*tersi:m*), **tertibat** (*terti:ba:t*), **terütaze** (*te'rüta:ze*), **terzihane** (*terziha:ne*), **tesadüfen** (*tesa:düfen*), **tesadüfi** (*tesa:düfi:*), **tesahup** (*tesa:hup*), **tesalüp** (*tesa:lüp*), **tesanüt** (*tesa:nüt*), **tesdis** (*teşdi:s*), **teselli** (*teselli:*), **teshin** (*teshi:n*), **teshir** (I) (*teshi:r*), **tesir** (*te:sir*), **tesis** (*te:sis*), **tesisat** (*te:si:sa:t*), **teslimat** (*tesli:ma:t*), **teslimiyet** (*tesli:miyet*), **teslis** (*tesli:s*), **tesri** (*tesri:*), **tesvit** (*tesvi:t*), **tesviyeruhu** (*tesviye'ru:hu*), **teşci** (*teşci:*), **teşdit** (*teşdi:t*), **teşhir** (*teşhi:r*), **teşkilat** (*teşki:la:t*), **teşmil** (*teşmi:l*), **teşri** (*teşri:*), **teşrif** (*teşrif*), **teşrifat** (*teşri:fa:t*), **teşrii** (*teşrii:*), **teşrik** (*teşri:k*), **teşrikimesai** (*teşri:kimesa:i:*), **teşrinisani** (*teşri:nisa:ni:*), **teşvik** (*teşvik:*), **teşviş** (*teşviş*), **tetebbu** (*tetebbu:*), **tetkikat** (*tetki:ka:t*), **tevabi** (*teva:bi:*), **tefafuk** (*teva:fuk*), **tevakki** (*tevakki:*), **tevali** (*teva:li:*), **tevarüs** (*teva:rüs*), **tevazu** (*teva:zu:*), **tevazün** (*teva:zün*), **tevbih** (*tevbi:h*), **tevcih** (*tevci:h*), **tevdi** (*tevdi:*), **tevdiat** (*tevdi:a:t*), **tevessü** (*tevessü:*), **tevfik** (*tevfi:k*), **tevil** (*te:vi:l*), **tevki** (*tevki:*), **tevkif** (*tevki:f*), **tevlit** (*tevli:t*), **Tevrat** (*tevra:t*), **tevsi** (*tevsi:*), **tevşih** (*tevşih*), **tevziat** (*tevzi:a:t*), **tezahür** (*teza:hür*), **tezahürat** (*teza:hüra:t*), **tezat** (*teza:t*), **tezeyüt** (*teza:yüt*), **tezvîr** (*tezvi:r*), **tezvîrat** (*tezvi:ra:t*), **tezyif** (*tezyi:f*), **tezyin** (*tezyi:n*), **tezyinat** (*tezyi:na:t*), **tezyini** (*tezyi:n:*), **tezyit** (*tezyi:t*), **tıbbi** (*tıbbi:*), **ti** (*ti:*), **tıcani** (*tıca:ni:*), **Tıcani** (*tıca:ni:*), **ticaret** (*tıca:ret*), **ticarethane** (*tıca:retha:ne*), **tıcarı** (*tıca:ri:*), **tilavet** (*tila:vet*), **tımsal** (*tımsa:l*), **tırendaz** (*ti:rendaz*), **tıryaki** (*tıryaki:*), **tışört** (*tı:şört*), **Tuba** (*tu:ba:*), **tufan** (*tu:fa:n*), **Tufanbeyli** (*tu:fa'nbeyli*), **tufeyli** (*tufeyli:*), **tuğyan** (*tuğya:n*), **tul** (*tu:l*), **tulani** (*tu:la:ni:*), **tulu** (*tulu:*), **tuluat** (*tulu:a:t*), **Turan** (*tu:ran*), **Turani** (*tu:ra:ni:*), **tüfekhane** (*tüfekha:ne*), **Türki** (*türki:*), **Türkiyat** (*türkiya:t*), **Türkvari** (*türkva:ri*), **tüvana** (*tüva:na:*), **ucube** (*ucu:be*), **udi** (*u:di:*), **ufki** (*ufki:*), **uful** (*ufu:l*), **ufunet** (*ufu:net*), **uhrevi** (*uhrevi:*), **ukala** (*ukala:*), **uknum** (*uknu:m*), **ulema** (*ulema:*), **uluhiyet** (*ulu:hiyet*), **ulvi** (*ulvi:*), **umumhane** (*umumha:ne*), **umumi** (*umu:mi:*), **umumiyet** (*umu:miyet*), **umumiyetle** (*umu:miye'tle*), **unvan** (*unva:n*), **Urban** (*urba:n*), **usare** (*usa:re*), **usul** (II) (*usu:l*), **uzvi** (*uzvi:*), **üçra** (*üçra:*), **ümera** (*ümera:*), **ümit** (*ümi:t*), **ümme** (*ümme:*), **üryani** (*ürya:ni:*), **üsera** (*üsera:*), **üslup** (*üslu:p*), **üstadane** (*üsta:da:ne*), **üstüvane** (*üstüva:ne*), **üstüvani** (*üstüva:ni:*), **vabeste** (*va:beste*), **vacip** (*va:cip*), **vade** (*va:de*), **vadetmek** (*va:'detmek*), **vadi** (*va:di:*), **vadolunmak** (*va:'dolunmak*), **vaftizhane** (*vaftizha:ne*), **vaha** (*va:ha*), **vahamet** (*vaha:met*), **vahdaniyet** (*vahda:niyet*), **vahdetivücut** (*vahde'tivücu:t*), **vahi** (*va:hi:*), **vahit** (*va:hit*), **vahşicesine** (*vahşi:cesine*), **vahşiyane** (*vahşiya:ne*), **vaiz** (*va:iz*), **vakanüvis** (*vakanüvi:s*), **vakayiname** (*vaka:yi:na:me*), **vakıa** (*va:kıa*), **vakıfname** (*vakıfna:me*), **vaki** (*va:ki:*), **vakta ki** (*vakta: ki*), **vaktikerahet** (*vaktikera:het*), **vallahi** (*valla:hi*), **varıdat** (*va:rida:t*), **varit** (*va:rit*), **variyet** (*va:riyet*), **varoluş** (*va:roluş*), **vasati** (*vasati:*), **vasıl** (*va:sıl*), **vasıta** (*va:sıta*), **vasi** (*vasi:*), **vatani** (*vatani:*), **vaveyla** (*va:veyla:*), **vazih** (*va:zih*), **vazukanun** (*va:zı'ıka:nun*), **veba** (*veba:*), **vebal** (*veba:l*), **veca** (*veca:*), **vecibe** (*veci:be*), **vecize** (*veci:ze*), **veda** (*veda:*), **vedia** (*vedi:a*), **vefa** (*vefa*), **velakin** (*vela:kin*), **velayet** (*vela:yet*), **velayetname** (*vela:yetna:me*), **veledizina** (*vele'dizina:*), **velhasıl** (*ve'lha:sıl*), **velhasılkelam** (*ve'lha:sılkelam*), **veli** (*veli:*), **veliaht** (*veli:ah*), **velinimet** (*veli:ni:met*), **veliyullah** (*veliyulla:h*), **veraset** (*vera:set*), **verit** (*veri:t*), **vesaik** (*vesa:ik*), **vesair** (*vesa:ir*), **vesaire** (*vesa:ire*), **vesait** (*vesa:it*), **vesaitnakliye** (*vesa:itinakliye*), **vesayet** (*vesa:yet*), **vesika** (*vesi:ka*), **vesselam** (*ve'ssela:m*), **veya** (*ve'ya:*), **veyahut** (*ve'ya:hut*), **vezaret** (*veza:ret*), **veziriazam** (*vezi:ria:zam*), **vicaHEN** (*vica:hen*), **vicahi**

(*vica:hi:*), **vicdan** (*vicda:n*), **vicdani** (*vicda:ni:*), *viladi* (*vila:di:*), *viran* (*vi:ran*), *virane* (*vi:ra:ne*), *virdizeban* (*vi'rdizeba:n*), *visal* (*visa:l*), **vuku** (*vuku:*), **vukuat** (*vukua:t*), **vusul** (*vusu:l*), **vuzuh** (*vuzu:h*), **vücut** (*vücu:t*), **vükela** (*vükela:*), **vürut** (*vüru:t*), **vüzera** (*vüzera:*), **ya (I)** (*ya:*), **yabani** (*yaba:ni:*), *yahey* (*ya:hey*), *yahu* (*ya:hu*), **yakin** (*yaki:n*), **yakinen** (*yaki:nen*), **yakut** (*ya:kut*), **Yakutiye** (*ya:kutiye*), **yasemin** (*ya:semin*), **Yasin** (*ya:sin*), **yave** (*ya:ve*), *yaver* (*ya:ver*), **yayınispi** (*ya:yınispi:*), **yaylakiye** (*yayla:kiye*), **yazihane** (*yazıha:ne*), **yediemin** (*ye'diemi:n*), *yekpare* (*yekpa:re*), *yeksan* (*yeksa:n*), *yekta* (*yekta:*), **yemekhane** (*yemekha:ne*), **yengeçvari** (*yengeçva:ri*), **Yenişarbaderali** (*yenişa'rba:demli*), *yetimhane* (*yetimha:ne*), **yevmi** (*yevmi:*), **Yezidi** (*yezi'di:*), *zabita* (*za:bita*), *zabıtname* (*zabıtna:me*), *zabıtname* (*zabıtna:me*), *zade* (*za:de*), **zahir** (*za:hir*), *zahir* (*zahi:r*), **zahirde** (*za:hirde*), **zahiren** (*za:hiren*), **zahit** (*za:hit*), *zalim* (*za:lim*), *zalimane* (*za:lima:ne*), *zalimcesine* (*za:li'mcesine*), *zamane* (*zama:ne*), *zamanında* (*zama:nında*), *zamir (II)* (*zami:r*), **zamkîarabi** (*za'mkîarabi:*), **zanaat** (*zana:at*), **zari zari** (*za:ri za:ri*), **zaruret** (*zaru:ret*), **zaruri** (*zaru:ri:*), **zat** (*za:t*), **zaten** (*za:ten*), **zatiâlıleri** (*za:tiâ:lileri*), **zataliniz** (*za:tiâ:liniz*), **zatülcenp** (*za:tülcenp*), **Zatülküersi** (*za:tülküersi:*), **zatürre** (*za:türre*), *zaviyevi* (*za:viyevi:*), **zayi** (*za:yi:*), **zaiyat** (*za:yia:t*), **zayıçe** (*za:yıçe*), **zeamet** (*zea:met*), **zeban** (*zeba:n*), **zebani** (*zeba:ni:*), **zebella** (*zebella:*), **zebun** (*zebu:n*), **zebunküş** (*zebu:nküş*), **Zebur** (*zebu:r*), **zeki** (*zeki:*), *zekice* (*zeki:ce*), *zelil* (*zeli:l*), **zerrin** (*zerri:n*), **zevahir** (*zeva:hir*), *zevat* (*zeva:t*), *zeveban* (*zeveba:n*), *zevkiselim* (*ze'vkiseli:m*), *zevküsefa* (*ze'vküsefa:*), *zeytuni* (*zeytuni:*), *zımni* (*zımni:*), *zikıymet* (*zi:kıymet*), *zilkade* (*zilka:de*), *zımamdar* (*zımamda:r*), *zimmi* (*zimmi:*), *zina* (*zina:*), *zira* (*zi:ra:*), *zirai* (*zira:i:*), *ziya* (*ziya:*), *ziyadar* (*ziya:dar*), *ziyade* (*ziya:de*), *ziyadesiyle* (*ziya:desi'yle*), *ziyafet* (*ziya:fet*), *ziyaret* (*ziya:ret*), *zoraki* (*zora:ki*), *zuhur* (*zuhu:r*), *zuhurat* (*zuhu:ra:t*), *zuhuri* (*zuhu:ri:*), *zühul* (*zuhu:l*), *zülal* (*zula:l*), *zümürüdi* (*zümürüdi:*), *Zümürüdüanka* (*zümürü'düanka:*), *zürafa* (*zürafa:*), *zürefa* (*zürefa:*), *zürra* (*zürra:*), *züyuf* (*züyu:f*)

## 2. Türkçe Sözlük'te Düzeltme İşareti (Şapka) Kullanımı

Yazım Kılavuzu'nda düzeltme işareti üç başlık altında ele alınmıştır:

### 2.1. Yazılışları bir, anlamları ve söylenişleri ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konur:

*abdiâciz* (*a'bdiâ:ciz*), *âciz* (*a:ciz*), *âcizane*, *âcizleşebilme*, *âcizleşebilmek*, *âcizleşme*, *âcizleşmek*, *âcizlik*, *Âdem* (*a:dem*), *âdem* (*a:dem*), *âdembaba*, *Âdemci*, *Âdemcilik*, *âdemelması*, *âdem evladı*, *âdet* (*a:det*), *âdeta* (*a:deta:*), *âkit* (*a:kit*), **âlâ** (*a:lâ:*), **âlem** (*a:lem*), **âlemci**, **âlemcilik**, *âlemşümül* (*â:lemşümül*), **âlemşümüllük**, **âlim** (*a:lim*), **âlimane** (*a:lima:ne*), **âlimlik**, **aliyyülâlâ** (*ali'yyüiâ:lâ:*), *âmâ* (*a:ma:*), *âmâlık*, *âmin* (*a:min*), **âraz** (*a:ra:z*), **arşîâlâ** (*a'rşîâ:lâ:*), *askerî* (*askeri:*), *askerî ambargo*, *askerî ataşe*, *askerî güç*, *askerî hastane*, *askerî inzibat*, *askerî kaput*, *askerîleşme*, *askerîleşmek*, *askerîleştirilme*, *askerîleştirilmek*, *askerîleştirme*, *askerîleştirmek*, *askerî rüştiye*, **âşık** (*a:şık*), **âşıkane** (*a:şika:ne*), **âşıklı**, **âşıklık**, **âşıktaş**, **âşıktaşlık**, *ayaklı mâni*, **âyan** (*a:ya:n*), *ay hâli*, *Balâ* (*ba:lâ:*), *bâtını* (*ba:tını:*), *Bâtını* (*ba:tını:*), *beniâdem* (*benia:dem*), **dâhi** (*da:hi:*), **dâhice** (*da:hi:ce*), **dâhil** (*da:hil*), **dâhilen** (*da:hilen*), **dâhilî** (*da:hili:*), **dâhilî deniz**, **dâhilî harp**, **dâhilîlik**, **dâhilî nizamname**, **dâhilî talimatname**, **dâhiliye** (*da:hiliye*), **dâhiliyeci**, **dâhiliye mütehasısı**, **dâhiliye subayı**, **dâhiyane** (*da:hiya:ne*), *eli mahkûm*, *emîr* (*emi:r*), *fâni* (*fa:ni:*), *günâşık* (*günâ:şık*), *hâk* (*hâ:k*), *hâkî* (*ha:ki:*), *hâkim* (*ha:kim*), *hâkimane* (*ha:kima:ne*), *hâkimevi* (*hâ:ki'mevi*), *hâkimiyet* (*hâ:kimiyet*), *hâkimiyetimilliyeye* (*hâ:kimiye'timilliyeye*), *hâkimlik*, *hâkim rüzgâr*, *hâl* (*ha:l*), *hâlâ* (*ha:lâ:*), *hâlbuki*, *hâl dili*, *hâl eki*, *hâlen* (*ha:len*), *hâlet* (*ha:let*), *hâletinez* (*ha:le'tinez*), *hâletiruhiye* (*ha:le'tiru:hiye*), *hâlihazır* (*ha:li'hazır*), *hâlihazırda* (*ha:li'hazırda*), *hâliyle* (*hâ:li'yle*), *hâllenme*, *hâllenme*, *hâlleşme*, *hâlleşmek*, *hâlsiz*, *hâlsizce*, *hâlsizleşme*, *hâlsizleşmek*, *hâlsizlik*, *hâl tercümesi*, *hâl ulacı*, *hasbihâl* (*ha'sbihâ:l*), *hayâ* (*haya:*), *hayâsız*, *hayâsızca*, *hayâsızcasına*, *hayâsızlık*, *hemhâl*, *hemhâllik*, *herhâlde*, *her hâlde*, *hüsnuhâl* (*hü'snuhâ:l*), **ibretiâlem** (*ibre'tiâ:lem*), *ilmihâl* (*ilmihâ:l*), *insan hâli*, *insanlık hâli*, *isim hâli*, *iyi hâl*, *kabîl*, *kânun* (*kâ:nu:n*), *kânunuevvel* (*kâ:nu:nuevvel*), *kânunusani* (*kâ:nu:nusa:ni*), *kâp* (*kâ:p*), *kâr* (*kâ:r*), *kâr haddi*, *kârlı*, *kârlıca*, *kârlı iş*, *kârlılık*, *kâr marjı*, *kâr merkezi*, *kâr payı*, *kâr paylaşımı*, *kârsız*, *kârsızca*, *kârsızlık*, *kündekâri* (*kündekâ:ri:*), *lâm*, **İsanihâl** (*lisa:nihâ:l*), **mâni (I)** (*ma:ni:*), **mâni (II)** (*ma:ni*), **mâniya** (*ma:niya*), **mâniyalı**, **mâniyasız**, **mânici**, **mânicilik**, *medeni hâl*, *medeni nikâh*, *metîn* (*meti:n*), *metînler arasılık*, *metînlik*, **nâkil**, **nâr** (*na:r*), **nâribeyza** (*na:ribeyza:*), *nâzım*,

(*na:zım*), nâzım plan, ne âlâ, nez hâli, pekâlâ (*pekâ:lâ:*), pirifâni (*pi:'rifa:ni:*), rahîm (*rahi:m*), sâri (*sa:ri:*), şu hâlde, şûra (*şu:ra:*), tekâmül (*tekâ:mül*), tekâpu (*tekâ:pu:*), tekâsüf (*tekâ:süf*), tekâsül (*tekâ:sül*), tercümeihâl (*tercüme'ihâ:l*), **vâkiâ** (*va:kia:*), **vâkif** (*va:kıf*), **vâkıflık**, **vâris** (*va:ris*), **vârisli**, **vârislik**, **vârisiz**, vâsi (*va:si:*), **yâd** (*yâ:d*), **yâr** (*ya:r*), **yâran** (*ya:ra:n*), **yâren** (*yâ:ren*), **yârenbaşı** (*yâ:renbaşı*), **yârence** (*ya:re'nce*), **yârenlik**, **yârlık**, zülfüyâr (*zü'lfüyâ:r*)

## 2.2. Arapça ve Farsçadan dilimize giren birtakım kelimelerle özel adlarda bulunan ince g, k ünsüzlerinden sonra gelen a ve u ünlüleri üzerine konur:

agâh (*a:gâh*), agâhlık, **ahkâm** (*ahkâ:m*), **âkit** (*a:kit*), **aşikâr** (*a:şikâ:r*), **aşikâre** (*a:şikâ:re*), **aşikârlık**, **azimkâr**, **azimkârane** (*azimkâ:ra:ne*), **azimkârlık**, başmekân (*ba'şmekâ:n*), bekâr, bekâret (*bekâ:ret*), bekârhane (*bekârha:ne*), bekârlık, bendegân (*bendegâ:n*), **bestekâr** (*bestekâ:r*), **bestekârlık**, **bestenigâr** (*bestenigâ:r*), bezirgân (*bezirgâ:n*), **bezirgânbaşı**, **bezirgânlık**, **bigâne** (*bi:gâ:ne*), **bigânelik**, **cefakâr** (*cefa:kâr*), **cefakârlık**, cengâver (*cengâ:ver*), cengâverce (*cengâ:verce*), cengâverlik, cennetmekân (*cenne'tmekâ:n*), cilvekâr, cüretkâr, cüretkârlık, davetkâr (*da:vetkâr*), davetkârlık, dergâh (*dergâ:h*), Devrekâni (*de'vrekâ:ni*), dügâh (*dügâ:h*), **dükkân**, **dükkâncı**, **dükkâncılık**, Edirnekâri (*edirnekâ:ri*), efkâr (*efkâ:r*), efkârınumumiye (*efka:numu:miye*), efkârlanış, efkârlanma, efkârlanmak, efkârlı, efkârlılık, efsunkâr, el âlem, erkân (*erkâ:n*), erkânıharbiyeiumumiye (*erkâ:niharbiyeiumu:miye*), erkânıharp (*erkâ:niharp*), erkânıharpilik, erkân kürkü, erkân minderi, eşkâl (*eşkâ:l*), ezeli (*ezeli:*), faziletkâr (*fazi:letkâr*), fedakâr (*feda:kâr*), fedakârca, fedakârcasına (*feda:kârcasına*), fedakârlık, füsunkâr, gâh (*gâ:h*), gâhi (*gâ:hi:*), gâhice (*gâ:hi:ce*), garazkâr, garazkârlık, Garpkâri (*garpkâ:ri*), gâvur, gâvur baklası, gâvurca, gâvurcasına, gâvur eziyeti, gâvur icadı, gâvur inadı, gâvurlaşma, gâvurlaşmak, gâvurluk, girizgâh (*girizgâ:h*), gülgün, günâhkâr, günâhkârlık, günâşık (*günâ:şık*), güzergâh (*güzergâ:h*) hakkâk (*hakkâ:k*), hakkâklik, Hakkâri (*hakkâ:ri*), Hakkâri, Hakkârililik, hakkısükût (*ha'kkısüku:t*), halaskâr (*hala:skâ:r*), halaskârlık, **hamurkâr** (*hamurkâ:r*), **hamurkârlık**, **harekât** (*harekâ:t*), hengâm (*hengâ:m*), hengâme (*hengâ:me*), her hâlükârda (*her hâ:lükârda*), heveskâr, heveskârlık, hicazkâr (*hicazkâ:r*), hikâye (*hikâ:ye*), hikâye birleşik zamanı, hikâyeci, hikâyecilik, hikâyeleme, hikâyelemek, hikâyeleştirme, hikâyeleştirmek, hikâyeli, hikâyemsi, hikâyesiz, hilekâr (*hi:lekâr*), hilekârlık, hizmetkâr (*hizmetkâ:r*), hizmetkârlık, hodkâm, hodkâmlık, huluskâr, hulûskârlık, husumetkâr (*husu:metkâr*), hünkâr (*hünkâ:r*), hünkârbeğendi, hürmetkâr, hürmetkârane (*hürmetkâ:ra:ne*), hürmetkârlık, **ibadetgâh** (*iba:detgâ:h*), ibretiâlem (*ibre'tiâ:lem*), içki âlemi, ihmalkâr, ihmalkârlık, ihtikâr (*ihtikâ:r*), ihtikârcı, ihtikârcılık, ihtiyatkâr, ihtiyatkârlık, ikametgâh (*ika:metgâ:h*), ikametgâh ilmühaberi, ilk kânun, iltifatkâr, imam nikâhı, imam nikâhlı, imkân (*imkâ:n*), imkânsız, imkânsızca, imkânsızlaşma, imkânsızlaşmak, imkânsızlaştırma, imkânsızlaştırmak, imkânsızlık, imza kâğıdı, inikâs (*inilcâ:s*), inkâr (*inkâ:r*), inkârcı, inkârcılık, irtikâp (*irtikâ:p*), iskambil kâğıdı, iskân (*iskâ:n*), istihkâm (*istihkâ:m*), istihkâmcı, istihkâmcılık, istinkâf (*istinkâ:f*), isyankâr, isyankârlık, işkâl (*işkâ:l*), itaatkâr (*ita:atkâr*), **itaatkârlık**, **itikâf** (*i:tikâ:f*), **itikâl** (*i:tikâ:l*), Kâbe, kâbus (*kâ:bu:s*), kâbuslu, kâbussuz, kâffesi, kâfi (*kâ:fi:*), kâfile (*kâ:file*), kâfir (*kâ:fi:r*), kâfiristan, kâfirleşme, kâfirleşmek, kâfirlik, kâfur (*kâ:fu:r*), kâfur ağacı, kâgir (*kâ:gir*), kâğıdımsı, kâğıt, kâğıt ağacı, kâğıt balığı, kâğıt balığıgiller, kâğıtçı, kâğıtçılık, kâğıt dudu, Kâğıthane, kâğıt helvacı, kâğıt helvası, kâğıt kebabı, kâğıtlama, kâğıtlamak, kâğıtlanma, kâğıtlanmak, kâğıtlı, kâğıtlık, kâğıt oyunu, kâğıt para, kâğıtsı, kâğıt torba, kâh, kâhil (*kâ:hil*), kâhillik, kâhin (*kâ:hin*), kâhinlik, Kâhta, kâhya (*kâhya:*), kâhyalık, kâinat (*kâ:ina:t*), kâkül (*kâ:kül*), kalemkâr (*kalemkâ:r*), kalemkârlık, kalpgâh (*kalpgâ:h*), kâm (*kâ:m*), kamilen (*kâ:milen*), kanaatkâr (*kana:atkâr*), kanaatkârlık, karargâh (*karargâ:h*), kârgir, kâse (*kâ:se*), kâsecik, kâseifağfur (*kâse'ifağfur*), kâşane (*kâ:şa:ne*), kâşif (*kâ:şif*), kâtibe (*kâ:tibe*), kâtibiadil (*kâ:ti'biadil*), kâtip (*kâ:tip*), kâtiplik, kemakân (*kema:kâ:n*), **kürdilihicazkâr** (**kürdi:lihicazkâ:r**), **lamekân** (*la:mekân*), lütufkâr, lütufkârane (*lütufkâ:ra:ne*), lütufkârlık, mahkûk (*mahkû:k*), mahkûkât (*mahkû:kâ:t*), mahkûm (*mahkû:m*), mahkûmane (*mahkû:ma:ne*), mahkûmiyet (*mahkû:miyet*), mahkûmluk, makaskâr (*makaskâ:r*), makûs (*ma:kûs*), mefkûre (*mefkû:re*), mefkûreci, mefkûrecilik, mekân (*mekâ:n*), mekân akustiği, mekâncı, mekâncılık, mekân grupları, mekân zarfi, mekkâre (*mekkâ:re*), mekkâreci, mekkârecilik, melekût (*melekû:t*), **meskukât** (*meskû:kâ:t*), meskûn, meskûn mahal, meskût, meşkûk, meşkûr, **metrukât** (*metru:kâ:t*), mezkûr, **Mikâil** (*mika:il*), **mikâp** (*mikâ:p*), muhafazakâr (*muha:fazakâr*), muhafazakârlık, **mulaj** kâğıdı, mumlu kâğıt, mutedil rüzgâr, **müjgân** (*müjgâ:n*), mükâfat (*mükâ:fa:t*), mükâfaten

(*mükâ:faten*), mükâfatlandırma, mükâfatlandırmak, mükâleme (*mükâ:leme*), müsamahakâr (*müsa:mahakâr*), müsamahakârlık, mütekâsif (*mütekâ:sif*), **nabekâr** (*na:bekâr*), nakkarhane (*nakkarha:ne*), **nalekâr** (*na:lekâr*), **namuskâr** (*na:muskâr*), **namuskârlık**, nikâh, nikâhlama, nikâhlamak, nikâhlanmış, nikâhlanma, nikâhlanmak, nikâhlayış, nikâhlı, nikâhlık, nikâhlılık, nikâh memuru, nikâhsız, nikâhsızlık, nikâh şekeri, nişangâh (*nişangâ:h*), nüfuzkâr, nüfus kâğıdı, nükûl (*nükû:l*), nümâyışkâr (*nüma:yişkâr*), ordugâh (*ordugâ:h*), perestişkâr, perhizkâr, perhizkârlık, Pişekâr (*pi:şekâ:r*), Pişekârlık, rengârenk (*re'ngâ:renk*), riayetkâr (*ria:yetkâr*), riyakâr (*riya:kâr*), riyakârane (*riya:kâra:ne*), riyakârca, riyakârcasına (*riya:kârcasına*), riyakârlık, rükû (*rükû:*), rüzgâr, rüzgâraltı, rüzgâr çizelgesi, rüzgâr erozyonu, rüzgârgülü, rüzgârlama, rüzgârlamak, rüzgârlanma, rüzgârlanmak, rüzgârlı, rüzgârlık, rüzgârölçer, rüzgârsız, rüzgârsızlık, rüzgârüstü, rüzgâr yüklü, sahtekâr, sahtekârlık, **sanatkâr** (*sanatkâ:r*), **sanatkârane** (*sanatkâ:ra:ne*), **sanatkârca**, **sanatkârlık**, sazkar (*sazkâ:r*), sebatkâr, sebatkârlık, sedefkâr (*sedefkâ:r*), sihirkar, sitemkâr, sitemkârlık, sitayışkâr (*sita:yişkâr*), son kânun, sultaniyegâh (*sulta:niyegâ:h*), sükûn (*sükû:n*), sükûnet (*sükû:net*), sükûnetle, sükûnetli, sükût (*sükû:t*), sükûti (*sükû:ti:*), sükûtilik, Şarkkâri (*şarkkâ:ri*), şikâr (*şikâ:r*), şikâyet (*şikâ:yet*), şikâyetçi, şikâyetçilik, şikâyet kutusu, şikâyetname (*şikâ:yetna:me*), şivekâr (*şi:vekâr*), şürekâ (*şürekâ:*), tablakâr (*tablakâ:r*), tahrikat (*tahri:kâ:t*), tahripkâr, tahripkârlık, **tahrirat kâtibi**, takdirkâr (*takdirkâ:r*), takdirkârlık, talepkâr, talepkârlık, **talimgâh** (*ta:limgâ:h*), tamahkâr, tamahkârlık, tatminkâr, tatminkârlık, tavizkâr (*ta:vizkâr*) tavizkârlık, **tebdilimekân** (*tebdi:limekâ:n*), tecavüzkâr (*teca:vüzkâr*), tecavüzkârlık, tehditkâr, tehditkârlık, tekâlif (*tekâ:li:f*), tekâpu (*tekâ:pu:*), tekâsüf (*tekâ:süf*), tekâsül (*tekâ:sül*), **telkâri** (*telkâ:ri*), **temiz** kâğıdı, **teşvikkâr** (*teşvikkâ:r*), tezgâh, **tezgâhçı**, **tezgâhçılık**, **tezgâhlama**, **tezgâhlamak**, **tezgâhlanmak**, **tezgâhlayabilme**, **tezgâhlayabilmek**, **tezgâh mengenesi**, **tezgâhtar** (*tezgâhta:r*), **tezgâhtar ağzı**, **tezgâhtarlık**, tezyifkâr, **ticaretgâh** (*tica:retgâ:h*), tövbekâr, tövbekârlık, umumi efkâr, Türkkâri (*türkkâ:ri*), üstün zekâ, üstün zekâlı, üstün zekâlılık, vefakâr (*vefa:kâr*), vefakârlık, **vekâlet** (*vekâ:let*), **vekâleten** (*vekâ:leten*), **vekâleten atama**, **vekâleten atamak**, **vekâleten atanma**, **vekâleten atanmak**, **vekâletname** (*vekâletna:me*), **vekâletname ücreti**, verimkâr, verimkârlık, **yadigâr** (*ya:digâ:r*), **yan** kâğıdı, **yazı** kâğıdı, **yegâh** (*yegâ:h*), **yegân** (*yegân*), **yegâne** (*ye'gâ:ne*), yekûn, (*yekû:n*), yıldırım nikâhı, yıldırım rüzgârı, yol erkân, zadegân (*za:degâ:n*), zadegânlık, **zmkli** kâğıt, **zanaatkâr** (*zana:atkâ:r*), **zanaatkârlık**, **zekâ** (*zekâ:*), **zekâ** bölümü, **zekâ** geriliği, **zekâlı**, **zekâlılık**, **zekâsız**, **zekâsızlık**, **zekât** (*zekât*), **zekâ testi**, **zekâ geçisi**, **zekâvet**, (*zekâ:vet*), **zekâ yaşı**, **zekâ yeteneği**, ziyankâr, ziyankârlık, ziyaretgâh (*ziya:retgâ:h*), zükâm (*zükâ:m*)

Kişi ve yer adlarında ince l ünsüzünden sonra gelen a ve u ünlüleri de düzeltme işareti ile yazılır:

Ceylânpınar, düttürü Leylâ, Halûk, Lâle (*la:le*), Nalân (*na:la:n*), Balâ (*ba:lâ:*), Elâzığ, Elâzığlı, Elâzıglılık, İslâhiye (*islâ:hiye*), Lâçin, Lâdik, Lâpseki

### 2.3. Nispet ekinin, belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışmasını önlemek için kullanılır:

**adedî** (*adedi:*), **amelî** (*ameli:*), **askerî** (*askeri:*), **bedenî** (*bedeni:*), **beşerî** (*beşeri:*), beşerî coğrafya, **cebrî** (*cebrî:*), Celâli (*cela:li*), Celâlîlik, **cevizî** (*cevi:zi:*), **cezrî** (*cezri:*), **cinsî** (*cinsi:*), çivîdî (*çivi:di:*), **daimî** (*da:imi:*), **daimîlik**, demirî (*dem:ri:*), devrî (*devri:*), dinî (*di:ni:*), dinî bayram, edebî (*edebi:*), edebîleşme, edebîleşmek, edebîleştirme, edebîleştirmek, edebîlik, edebî dil, edebî eser, ehlî (*ehli:*), ehlîleşme, ehlîleşmek, ehlîleştirilme, ehlîleştirilmek, ehlîleştirme, ehlîleştirmek, elifî, fennî (*fenni:*), ferdî (*ferdi:*), ferî (*feri:*), fikrî (*fikri:*), fiilî (*fiili:*), filizî (*filizi:*), gayriresmî (*ga'yriresmî:*), gayriresmîlik, gayrisafi millî hasıla, Habeşî (*habeşi:*), **harbî** (*harbi:*), **haricî** (*ha:rici:*), hayalî (*haya:li:*), hayalî fener, hayalî ihracat, hayalîleşme, hayalîleşmek, hayalîlik, her hâlükârda (*her hâ:lükârda*), **hayalî** (*hayadi:*), **helalî** (*hela:li:*), hikemî (*hikemi:*), **hilalî** (*hila:li:*), hissî (*hissi:*), ihtikâr, (*ihtikâ:r*), ihtikârcı, ihtikârcılık, ihtimalî (*ihtima:li:*), **İlahî** (*ila:hi:*), **illî** (*illi:*), **ilmî** (*ilmi:*), **ilmîlik**, irsî (*irsi:*), kadimî (*kadi:mi:*), kalbî (*kalbi:*), kalenderî (*kalenderi:*), kamerî (*kameri:*), kamerî ay, kamerî takvim, kamerî yıl, kâmilen (*kâ:milen*), kâmillik, kavmî (*kavmi:*), kesbî (*kesbi:*), keyfî (*keyfi:*), keyfilik, kûfî (*kû:fi:*), kûhi (*kû:hi:*), **kündekârî** (*kündekâ:ri:*), **ladinî** (*la:di:ni:*), **madenî** (*ma:deni:*), **madenî para**, **madenî yağ**, **madenî yün**, **Mağribî (I)** (*mağribi:*), **Mağribî (II)** (*mağribi:*), **mahallî** (*mahalli:*), **mahallî** idare, **mahallîleşme**, **mahallîleşmek**, **mahallîlik**, **mahallî seçim**, mahşerî (*mahşeri:*), **maşerî** (*ma:şeri:*), merkezî (*merkezi:*), merkezî **ısıtma**, merkezî **idare**,

merkezîleşme, merkezîleşmek, merkezîleştirme, merkezîleştirmek, merkezîlik, merkezî **ülke**, merkezî **yıkama**, merkezî yönetim, merzengûş (*merzengû:ş*), millî (*milli:*), millîci, millîcilik, millî değer, millî dil, millî eğitim, millî ekonomi, millî gelir, millî güvenlik, millî iktisat, millî irade, millî kimlik, millîleşme, millîleşmek, millîleştirilme, millîleştirilmek, millîleştirme, millîleştirmek, millîlik, millî marş, Millî Misak, millî mücadele, Millî Mücadele, millî müdafaa, millî park, millî savunma, millî takım, millî varlık, mirî (*mi:ri:*), mirîci, mirî **kâtibi**, mirî **mal**, **Misakımillî** (*mi:sa:kımilli:*), Muhammedî (*muhammedi:*), nakdî (*nakdi:*), nakdî ceza, nakdî kıymet, nakdî teminat, nakdî vergi, nakdî yardım, **naklî** (*nakli:*), **naklî mazi**, **neftî** (*nefti:*), **neftîleşme**, **neftîleşmek**, **neftîleştirme**, **neftîleştirmek**, resmî (*resmi:*), resmî bayram, resmî dil, resmî elbise, resmî giysi, resmîleşme, resmîleşmek, resmîleştirilme, resmîleştirilmek, resmîleştirme, resmîleştirmek, resmîlik, resmî nikâh, seferî (*seferi:*), serbestî (*serbesti:*), **sermestî** (*sermesti:*), şekli (*şekli:*), şemsî (*şemsi:*), şimalî (*şima:li:*), tahinî (*tahi:ni:*), tahlilî (*tahli:li:*), tahminî (*tahmi:ni:*), tahrirî (*tahrri:ri:*), takribî (*takri:bi:*), **tarihî** (*ta:rihi:*), **tarihî** coğrafya, **tarihî** eser, **tarihî** film, **tarihî maddeci**, **tarihî** maddecilik, **tarihî** roman, **tarihî** tiyatro, tasvirî (*tasvi:ri:*), **tatbikî** (*tatbi:ki:*), **tedricî** (*tedri:ci:*), temsilî (*temsi:li:*), temsilî istiare, temsilî resim, tenkidî (*tenki:di:*), tezyinî (*tezyi:ni:*), tezyinî sanat, yarı resmî, zahirî (*za:hiri:*), zatî (*za:ti:*), **zecrî** (*zecri:*), zevalî (*zeva:li:*), zevalî saat, zifirî (*zifi:ri:*), zihnî (*zihni:*)

## Sonuç

Türk Dil Kurumu, 2011 yılında yayımladığı Türkçe Sözlük'te ve Yazım Kılavuzu'nda uzun ünlüyü yazıda herhangi bir işaretle kullanmamıştır. Söylenişte uzun ünlü varlığını korumuştur. Söylenişte olup yazıda tercih edilmeyen 2885 sözcükte uzun ünlü tespit edilmiştir. Bu sözcükler için yazıda herhangi bir işaret kullanılmamıştır.

Düzeltilme işareti, Türk Dil Kurumu tarafından belirli ölçütlerle tercih edilmiştir:

Yazılışları bir, anlamları ve söylenişleri ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için okunuşları uzun olan ünlülerde tercih edilen düzeltme işareti sayısı 197'dir.

Arapça ve Farsçadan dilimize giren birtakım kelimelerle özel adlarda bulunan ince g, k ünsüzlerinden sonra gelen a ve u ünlülerinde tercih edilen düzeltme işareti sayısı 467'dir.

Nispet ekinin, belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışmasını önlemek için kullanılan düzeltme işareti sayısı 208'dir.

Kişi ve yer adlarında ince "ı" ünsüzünden sonra gelen "a" ve "u" ünlülerinde tercih edilen düzeltme işareti sayısı 13'tür.

## Kaynakça

- Akalın, Ş. H. & Toparlı R. vd., (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akalın, Ş. H. & Toparlı R. vd., (2011). *Yazım Kılavuzu*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin Grameri*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buran, A. (2008). Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağzlarında İkincil Uzun Ünlüler. II. *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Erciyes Üniversitesi, 10-12 Nisan 2006, Kayseri: Prof. Dr. Ahmet Buran Makaleler* içinde (ss. 92-103). Ankara, Turkish Studies Yayınları.
- Ergin, M. (1998). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul, Bayrak Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1953). *Batı Anadolu Ağzlarında Aslı Vokal Uzunlukları Hakkında*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (1995). Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler. *Türk Dilleri Araştırmalar Dizisi*, 13, 7.
- Tuna, O. N. (1960). Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 8, 274.







# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** Araştırma Makalesi  
**Kabul Tarihi:** 16 Kasım 2021

**Gönderim Tarihi:** 17 Eylül 2021  
**Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atıf Künyesi:** Yeşilöz, T. (2021). Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi ve Erkek Hegemonyasının Görünümleri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 306-315.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.997079>

## ORHAN PAMUK'UN MASUMİYET MÜZESİ VE ERKEK HEGEMONYASININ GÖRÜNÜMLERİ

**Erdi DEMİR\***

### Öz

Çalışmanın konusu, dünya çapında geniş bir okuyucu kitlesine sahip, Nobel Ödüllü Türk yazar Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi isimli yapıtında ataerkillik normlarının görünüm ve temsilleri ile ilgilidir. 2008 yılında yayımlanan Masumiyet Müzesi, 1970'li yıllar Türkiye'sinde azınlıklar, kültür ve kimlik çatışması, gelenek-modern ikilemi, statükoculuk ve toplumsal yapı gibi temaları içermektedir. Yapıt, namus, bekâret, ahlak, toplumsal cinsiyet ve ataerkillik kavramları açısından zengin bir veri kaynağı sunmaktadır. Çalışmada, tarama modeli kullanılarak geçmişte var olan konu, durum, bireyler kendi koşulları çerçevesinde betimsel olarak tanımlanmıştır. Tarama modeliyle toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle incelenerek sosyolojik olarak derinlemesine yorumlanarak özetlenmiştir. İçerik analizi, sistematik olmayan doküman ve verilerin sistematik ve anlamlı bir bütün haline getirme işlemidir. Mevcut çalışmada anlam ve içerik bakımından benzerlikler taşıyan veriler temalarına ve anlamlarına göre sınıflandırılmış, aynı anlama ve benzer kodlara sahip veriler bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Bulgu olarak, Pamuk'un toplumsal yapı, gelenekler, ahlaki normlar, toplumsal cinsiyet normlarından beslenerek yaşam biçimleri üzerinden erkek egemenliğini ve ataerkil iktidarı tesis ettiği anlaşılmıştır. Karakterlerin üstlendikleri toplumsal roller ve eylem biçimleri bağlamında olayların nesnelere kadın karakterler olduğu, erkek karakterlerin hiyerarşik ve baskın bir tutumla temsil edildikleri anlaşılmıştır. Ayrıca kadın karakterlerin sosyal, mesleki ve ekonomik profillerinin erkek karakterlerden düşük düzeyde olduğu, modernlik, namus, bekâret ve ahlak kavramlarının tek yanlı kadın karakterler üzerinden sunulduğu görülmüştür. Yapıt, ataerkil normların görünüm ve temsilleri açısından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir.

**Anahtar Kelimeler:** Ataerkillik, Namus, Bekâret, Modernleşmek, Toplumsal Cinsiyet.

### Orhan Pamuk's Museum of Innocence and Views of Male Hegemonia

#### Abstract

This paper examines the appearance and representations of the norms of patriarchy in the work of the Nobel Prize-winning Turkish writer Orhan Pamuk called *The Museum of Innocence*, which has a wide readership around the world. *The Museum of Innocence*, published in 2008, contains themes such as struggles faced by minorities, conflict between culture and identity, the dilemma between traditional and modern life, abiding by the status quo, and social structure in 1970s Turkey. The work provides a rich source of data on the concepts of honor, virginity, morality, gender, and patriarchy. In this study, using the screening model, the subjects, situations, and individuals that existed in the past were defined descriptively within the framework of their own conditions. The data collected using the screening model were analyzed using the content analysis method and summarized by in-depth sociological interpretation. Content analysis is the process of bringing unsystematic documents and data into a systematic and meaningful whole. In the current study, data that have similarities in meaning and content were classified

\* Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygurlukları Araştırma Enstitüsü, Antalya/Türkiye. E-Posta: [edemir.akdeniz@gmail.com](mailto:edemir.akdeniz@gmail.com), <https://orcid.org/0000-0003-3227-5984>.

according to their themes and meanings, data with the same meaning and similar decodes were then combined to create themes. As a result, it could be seen that Pamuk established male sovereignty and patriarchal power over the way of life by feeding on the social structure, traditions, moral norms, and gender norms of the times. Female characters represented the objects of events in the context of the social roles and forms of action, and male characters represented a hierarchical and dominant attitude. In addition, it was observed that the social, professional, and economic profiles of female characters were lower than male characters, and the concepts of modernity, honor, virginity, and morality were presented through one-dimensional female characters. The work has a fairly rich content in terms of the appearance and representations of patriarchal norms.

**Keywords:** Patriarchy, Honor, Virginity, Modernization, Gender.

## Giriş

Masumiyet Müzesi, takıntılı bir aşk hikâyesini konu almasının yanı sıra Orhan Pamuk'un toplumsal, kültürel ve psikolojik tahlillerinin yansıtıldığı zengin bir yapıttır. Yapıttaki zaman dilimi Nisan 1975 ile 2004 yılları arasını kapsamakta olup olayların ve gelişmelerin düğümü İstanbul'da geçmektedir (Pamuk, 2008: 13). Yapıtı değerli kılan, romanda anlatılan aşk hikâyesinden hareketle sevdiği kadının eşyalarını onun evinden aşırın bir adamın, bu eşyaları gerçek hayatta "Masumiyet Müzesi" adında bir müze açarak sergiye sunması olmuştur (Parla, 2010).

Masumiyet Müzesi, Kemal ile Füsün'un umutsuz aşklarını anlatırken yapıtta İstanbul'un tasviri, toplumun yaşam tarzı, giyim kültürü, bayramlar, komşuluk ilişkileri, 1980 askeri darbesinin toplumda yarattığı psikolojik etkiler, bir erkeğin suçluluk duygusu, 1970 ve 1980'lerin sinema kültürü, Kürt sorunu ve İstanbul'da yaşayan azınlıkların durumları gibi birçok sosyal soruna değinmesi bakımından büyük bir önem arz etmektedir (Yaşar, 2013: 388; Zariç, 2014: 62). Masumiyet Müzesi romanının giriş kısmında oldukça fazla cinsellik objesine rast gelinmekle beraber yazarın okuyucuda ilgi ve merak uyandırmak istediği anlaşılmaktadır. Yapıtta henüz 30 yaşlarında, Amerika'da eğitim görmüş, varlıklı bir ailenin çocuğu olan Kemal ile uzaktan akrabaları olan fakir bir ailenin kızı 18 yaşındaki Füsün'un hem duygusal hem de maddi aşkları anlatılmaktadır. Romanın anlatıcısı erkek karakter Kemal ve romanın sonlarında müze fikri için görüştüğü Orhan Pamuk'tur (Pamuk, 2008: 570). Masumiyet Müzesi'nde, varlıklı bir ailenin kızı olan ve Paris'te eğitim almış kız arkadaşı Sibel'e İstanbul, Nişantaşı'nda Şanzelize Butik isimli mağazada beğenmiş olduğu Jenny Colon marka çantayı satın almak isteyen Kemal'in, mağazada çalışan uzaktan akrabası Füsün ile karşılaşması tüm gelişmelerin tetikleyicisi olmuştur (Pamuk, 2008: 14, 80; Aslanboğa, 2011: 1647). Füsün'a âşık olan Kemal, Füsün'u görme konusunda sürekli bir bahane bulmaya çalışmaktadır. Satın aldığı Jenny Colon marka çantanın sahte olduğu düşüncesiyle Şanzelize Butik'e giden Kemal, Füsün'un üniversite sınavlarına hazırlandığını öğrenmiş ve matematik dersleri verme bahanesiyle Merhamet Apartmanı'nda eski püskü eşyaların olduğu bir dairede buluşup sevişmeye başlamışlardır (Pamuk, 2008: 25, 36). Bu görüşme 44 gün süresince devam etmiş ve tutkulu bir aşka dönüşmüştür. Bu birliktelik esnasında evlenmemiş, genç ve bekâr bir kadın olan Füsün bekâretini kaybetmiştir (İlhan, 2018: 723). Zira o dönemin Türkiye'sinde bekâret tabusu, evliliklerde ve toplumsal hayatta önemli bir yere sahiptir (Pamuk, 2008: 73; Zariç, 2014: 65).

Füsün, toplumun orta alt kesiminde yer alan, emekli öğretmen bir baba ile evlerde terzilik yapan bir annenin tek çocuğudur. Kemal ise Satsat isimli aile şirketinin başında yönetici olan varlıklı, yurt dışında eğitim almış bir ailenin şımarık çocuğudur. Hem Sibel ile nişanlanma arefesinde bulunan hem de Füsün ile cinsel birliktelik yaşayan Kemal, tutum ve eylem biçimleri bakımından ataerkil kültürün besleyicisi konumunda yer almaktadır. Masumiyet Müzesi'nde zengin-fakir, seçkin-orta alt toplumsal sınıf, yurt dışında eğitim görmüş-eğitimsiz gibi zıtlıklara vurgu yapılması yazarın Romantizm akımının etkisinde kaldığını göstermektedir (Gelir, 2019: 604, 605; Sönmez, 2019: 1020; Yanaray & Çelik, 2019: 157). Bu bağlamda Kemal ile Füsün arasındaki ilişkide cinsiyet ve sosyal sınıf farkına atıf yapıldığı anlaşılmaktadır. Masumiyet Müzesi'nde Sibel ile nişanlarını Hilton Oteli'nde yapan Kemal ve Sibel'in aileleri, seçkin insanların katıldığı lüks bir nişan töreni yapmıştır. Nişana Füsün ve ailesini hiçbir şey olmamış gibi davet eden Kemal, ertesi sabah üniversite sınavları olduğu gerekçesiyle Füsün'un nişandan erken ayrılması gerektiğini söyleyebilecek kadar sorumsuz bir karakteri temsil eder (Pamuk, 2008: 116, 159). Çünkü gündüz cinsel birliktelik yaşadığı kadına akşam misafir muamelesi yapan Kemal, çapkın, çok eşli bir

karakteri temsil etmektedir. Nişan esnasında Sibel, Kemal'in arkadaşı Mehmet ile Sibel'in arkadaşı Nurcihan'ın tanışıp evlenebilecekleri konusunu dile getirmesi Kemal ve Sibel'in görücü usulü evlilik anlayışına bakış açısını ortaya koyması bakımından önemlidir (Pamuk, 2008: 134). Sibel ve arkadaşı Nurcihan tutumları ve düşünce yapıları ile 1970-1980'li yılların İstanbul'unda bağımsız ve özgür kadın tipini temsil etmektedirler (Aslanboğa, 2011: 1648).

Füsun'la yaşadıklarını bir türlü unutamayan Kemal, Füsun'a yakın olabilmek için Füsunların oturduğu semtlerde otellerde geceleyip ona ulaşmaya çalışmaktadır (Pamuk, 2008: 231). Sibel ile ilişkileri bozulan Kemal'in Sibel'e sırt dönerek ilişkilerini bitirme kararı alması, Füsun ile Şanzelize Butik'te karşılaşmaları sonrasında Masumiyet Müzesi'nin diğer bir kırılma noktası sayılabilir (Dellaloğlu, 2017: 105). Kemal kendisini saplantılı ve unutulmaz bir aşkın içinde bulmuştur. Hayattan iyice kendini soyutlayarak yalnız bir hayat sürmeye başlamıştır. Sürekli içki içip sarhoş olmaya başlayan Kemal, bir türlü Füsun'u unutamamış ve suçluluk psikolojisine kapılmıştır (İlhan, 2018: 724; Yaşar, 2013: 395). Kemal'in, Füsun'un arkadaşı Ceyda'yla karşılaşmasıyla Füsun'a bir mektup iletme imkânı bulmuştur. Çünkü Kemal, Füsun'a evlenme teklifinde bulunmak istemektedir fakat Füsun'un sinema ve film yönetmenliği yapan, işsiz, Feridun isminde bir adamla evlilik yaptığını öğrenmiştir (Pamuk, 2008: 232). Bir süre sonra uzaktan bir akraba olarak Füsunların evine sık sık gelip gitmeye (tam yedi yıl on ay) başlayan Kemal, gözlerini Füsun'dan bir türlü kopamamıştır (Pamuk, 2008: 310). Kemal, Füsun'un eşi Feridun ile beraber uzun uzun sohbet etmiş ve birlikte zaman geçirmişlerdir. Sürekli evlerine aile dostu misafir olarak gelen bu adamın iyiden iyiye eşi, Füsun'dan hoşlandığını anlayan Feridun bu durumu görmezden gelmiştir. Bir süre sonra Füsun'a daha yakın olabilmek ve onlarla ortak proje üreterek farklı bahanelerle Füsun'u görme arzusunu bir türlü durduramayan Kemal, Füsun ile birlikte oldukları Merhamet Apartmanı'nda Füsun'un kokusunu, dokunduğu eşyaları, hatıraları anımsamıştır. Kemal, artık Füsun ile cinsel birliktelik yaşayamadığı için arzularını psikolojik olarak madde ve eşya ile gidermeye çalışmıştır (Pamuk, 2008: 174; İlhan, 2018: 725). Füsunların yaşadığı Çaycuma'daki evden gizlice saç tokası, süs eşyası, biblo gibi eşyalar aşırıya başlamış hane halkı evden eşyaların alındığını anlamasına rağmen bu duruma ses çıkaramamıştır. Alınan eşyaların yerine farklı eşyaları getirip gizlice koyan ya da eşya yerine para bırakan Kemal, dikkatleri üzerine çekmiştir (Pamuk, 2008: 418). Uzun yıllardır güzel bir sanat filmi çekmek isteyen Füsun'un kocası Feridun'un parası olmadığını bilen Kemal, Feridun'a destek çıkmış ve Limon Film Şirketi adı altında bir şirket kurmuşlardır (Pamuk, 2008: 340; Zariç, 2014: 50).

Kemal'in sermayesi ile kurulan Limon Film Şirketi'nde beraber proje tasarlayan Feridun ile Kemal, Füsun'un rol alacağı bir film üzerinde uzlaşmışlardır. Yaz mevsiminde Feridun, Füsun ve Kemal birlikte yaz sinemalarına gitmeye başlamışlardır. Füsun ünlü bir film yıldızı olacağı düşüncesiyle projeden duyduğu memnuniyet yüz ifadelerine yansırken Feridun ise nasıl bir yönetmen olacağını hayalini kurmuştur. Film projesinde Füsun'un bir kadın yıldız olarak öpüşme sahnesinin bulunması adeta bir kriz doğurmuş, söz konusu kadın olunca iki rakip erkek birisi eşi diğeri sevgilisi birlikte hareket etmişlerdir. Nitekim Füsun'un namusu söz konusu olmuştur. "Öpüşme konusunun gündeme gelmesi ile 1979 yılında Cemiyet Gazetesi, "öpüşmeye sansür, başörtülü kızlarla evlenin, Batılı, sanat filmlerini unutun..." (Pamuk, 2008: 405) şeklinde haber yapılmış olması dönemin siyasi iklimi, sosyo-kültürel yaşam biçimlerini yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Bu bağlamda yazarın, öpüşme sahnesi üzerinden cinsellik, namus, bekâret, ahlak ve yaşam biçimi gibi çok boyutlu sosyal olayları tartışmaya açtığı anlaşılmaktadır (Akpınar & Şahin, 2017: 341). Füsun'un öpüşme sahnesi konusunun gündeme gelmesi ile projeden el çektilmesi, Füsun'un yerine Papatya isminde bir kadının bulunması ve Papatya ile Feridun'un ilişki yaşamaya başlaması olayların diğer bir kırılma hattını oluşturmuştur. Ayrıca Feridun ile Füsun'u çocuk sahibi olamamaları, Kemal'in Füsun ile boşanması şartıyla Limon Film A.Ş.'yi Feridun'a bırakacağını söylemesi üzerine Feridun ve Füsun ayrılmışlardır. Füsun, Feridun'la evli oldukları süre zarfında hiçbir surette cinsel bir münasebet yaşamadıklarını Kemal'e söylemesi, Kemal'in erkeklik egosunu okşamış ve böylece Füsun'un ruhen ve bedenen tamamen kendine ait olduğuna inanmıştır. Kemal için tüm bu yaşanan acılar, ıstıraplar, uykusuz geceler geride kalmış, Kemal ile Füsun'un evlenmemesi için hiçbir engel kalmamıştır. Ağustos 1984 yılında, Nesibe Hala (Füsun'un annesi), Füsun, Kemal ve şoförleri Çetin Bey Paris'e gitmek üzere yola çıkmışlardır (Pamuk, 2008: 518). Gece yolculuğunun tehlikeli olduğunu söyleyen Nesibe Hala'nın önerisi üzerine Çatalca yakınlarında Büyük Semiramis Otel'de konaklamışlardır (Pamuk, 2008: 520; Zariç,

2014: 51). Gece Füsün, herkes uyuduktan sonra Kemal'in odasına gelmiş ve evlenmeden önce birlikte olmayacaklarına dair aralarında konuşma geçmesine rağmen ikili geceyi birlikte geçirmiştir.

Füsün sabah uyanınca çılgına dönmüş ve tartışmaya başlamışlardır. "Nasıl olsa istediğini aldın, artık evlenmezsin." dediği Kemal'i suçlamış ve film yıldızı olmasını engellediği için Kemal'in kendisini oyaladığını düşünmüştür (Pamuk, 2008: 537). Bu gelişme aslında Füsün'un uyanış aşaması olarak kabul edilebilir. Nitekim Füsün, Kemal tarafından kullanıldığını, manevi aşktan öte Kemal'in cinsel egosunu tatmin etme aracı olduğunu fark etmiştir. Füsün'u yatıştırmaya çalışan Kemal, aracı Füsün'un kullanmasına müsaade etmiş fakat öfkeyle aracı süratli kullanan Füsün bir ağaca çarpmış ve trafik kazasında ölmüştür (İlhan, 2018: 728). Kemal ise kaza sonucu yaralı olarak kurtulmuştur. Bu kurtuluş Kemal'in travma geçirmesine sebep olmuş ve onun manevi yönden olgunlaşmasını sağlamıştır. Kendini psikolojik bir bunalımın içinde bulan Kemal, yasa bürünmüş, büyük acılar çekmiştir. Yaşadıklarını unutmak için dünyanın birçok ülkesini gezmeye çıkıp, müzeleri ziyaret etmiştir (Pamuk, 2008: 546; Aslanboğa, 2011: 1650). Sonra Kemal, kurmacaya dahil olan Orhan Pamuk ile tanışmıştır. Yaşadıklarını ona anlatmış ve ikili müze kurmak konusunda fikirlerini paylaşmışlardır. Bir süre sonra yazar Orhan Pamuk, Kemal'in öldüğü haberini bildirerek romanı noktalamıştır.

## 1. Araştırmanın Amacı

Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi isimli yapıtı ataerkillik okumaları, kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet normları açısından zengin bir içeriğe sahiptir. Araştırmanın amacı, Masumiyet Müzesi isimli yapıtta erkeklerin sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik iktidarını temsil eden ataerkil normların nasıl inşa edildiğini sorgulamak, Masumiyet Müzesi'nde erkek ve kadın temalarının nasıl işlendiğini öğrenebilmektir. Ayrıca bu doğrultuda kadınların toplumdaki sosyal statüsü ve konumu hakkında bilgi edinmek amaçlanmıştır. Nitekim ataerkillik, sosyal ilişkileri kadınlar aleyhine değiştirip dönüştüren, toplumsal hayatın tüm kurumlarında erkek egemenliğini pekiştiren bir bakış açıdır (Ecevit, 2011: 14; Sancar, 2011: 170; Demir, 2018: 20; Demir, 2021a: 219). Bu bakış açısının etkisiyle örfler, gelenekler, görenekler, namus olgusu ve din gibi sosyal denetim mekanizmalarıyla yapıtta ataerkilliğin sosyal pratiklerle yeniden inşa edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

### 1.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın deseni tarama modelidir. Tarama modeliyle doküman, gazete, nüfus kayıtları, tablo, grafik, makale, kitap ve broşürler gibi yazılı materyaller incelenebilir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Tarama modeliyle yapıttaki erkek karakterlerin eylemleri, tutumları, yönlendirdiği olaylar, imgeler, anlamsal olarak incelenmiştir. Tarama modeliyle geçmişteki bir olay, konu, bireyleri objektif bir şekilde kendi koşulları içerisinde incelenmektedir (Kuzu, 2013: 26). Bu bağlamda karakterlerin eylemleri ve tutumları sınıflandırılarak ataerkil normlarla ilgili namus, iktidar ve statü gibi başlıklar altında incelenmiştir.

### 1.2. Veri Toplama Tekniği

Araştırmanın veri toplama tekniği, doküman incelemesidir. Doküman incelemesi hem bir veri toplama hem de veri analizi yöntemidir. Doküman incelemesi, iç tutarlılığı bulunacak şekilde sistematik olmayan bilgi ve belgelerin sistematik bir biçimde incelenmesini sağlayan nitel bir araştırma modelidir (Özkan, 2019: 3). Anlama, yorumlama ve değerlendirme özelliklerine sahip olan doküman incelemesi, mesajların, imgelerin çözümlenmesini, açıklanmasını sağlamaktadır. Doküman incelemesi yoluyla Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi isimli yapıtı incelenmiştir.

### 1.3. Verilerin Analizi

Doküman incelemesi yoluyla toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle açıklanmıştır. İçerik analizi, toplanmış verileri kavramlar ve temalar arasında ilişki kurmak amacıyla bütüncül bir bakış açısıyla

inceleme yöntemidir (Akbulut, 2013: 155). İçerik analizi yönteminde yazılı ya da görsel materyallerde geçen bazı anahtar kelimeler, belirli ifadeler tespit edilmekte ve bu ifadeler belirli bir sınıflandırmaya tabi tutularak yorumlanmaktadır. İçerik analizinde yazılı, işitsel, görsel içerikler belirli bir sistematik dâhilinde kodlama, tema belirleme, düzenleme ve bulguların tanımlanması ve yorumlanması esasına dayanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Kodlama, anlam ve içeriğin özelliğine göre parçalara bölme veya isimlendirme işlemidir. Kavram olarak ifade edilen her parçanın bütünlük arz edebilmesi için kavramlar bir araya getirilmekte ve tema ortaya çıkarılmaktadır. Temalar kıyaslamalı olarak düzenlenmekte ve plan dâhilinde yorumlanmaktadır. Son olaraksa ortaya çıkan bulgular değerlendirilmekte ve raporlama süreci tamamlanmaktadır. Masumiyet Müzesi'nde karakterlerin eylem ve tutumlarına göre sınıflandırma yapılarak genel itibariyle kadın namusu, bekâret, ahlak ve erkek egemenliğini vurgulamak için iktidar kavramına vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Ataerkil yaklaşımla ilgili namus, iktidar, statü olgularıyla ilgili sınıflandırma yapılarak başlıklar halinde konular, nesnelere ve bireyler yorumlanmıştır. Karakterler üzerinden verilen mesajların, sembollerin anlamları ve içerik çözümlenmeleri yapılmıştır.

## 2. Bekâret, Namus ve Ataerkillik

Masumiyet Müzesi, 1970'li yılların İstanbul, Nişantaşı, Taksim ve Beyoğlu çevresindeki gençlerin cinsellik, bekâret tabusu, namus, yasak aşk ve ahlak gibi kavramlara bakış açılarının anlatıldığı bir yapıttır (Sönmez, 2019: 1019). Masumiyet Müzesi'nde cinsellik, bekâret ve namus gibi kavramların yaşam biçimleri üzerinden okuyucuya sunulduğu görülmektedir. Nitekim yapıtta geleneksel, muhafazakâr yaşam biçimiyle modern ve Batılı bir yaşam biçiminin temsillerinin kadın karakterler üzerinden verilmiş olması düşündürücüdür (Akpınar & Şahin, 2017: 336; Gelir, 2019: 616). O halde namusun ne olduğu ve ne anlama geldiği sorusu akla gelmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde “bir toplum içinde ahlak kurallarına, toplumsal değerlere bağlılık, iffet, doğruluk, dürüstlük.” (TDK) olarak tanımlanmaktadır. Namusu için yaşamak, namuslu adam, namusuna leke sürdürmek, namus cinayeti, namusunu temizlemek gibi günlük hayatın içinde pek sık kullanılan bir ifadedir (Kalav, 2012: 151).

Esasen namus, toplumsal normlara bağlılık, aidiyet ve gelenekçiliği ifade etmektedir. Namus, toplumsal cinsiyet normları marifetiyle kimlik kazanan, ataerkil düşünce ve yaşam biçimlerinin ürettiği bir olgudur (King, 2008: 317; Kalav, 2012: 151; Demir, 2021b: 304). Masumiyet Müzesi'nde namus kavramının kadınlara ait olduğu anlaşılmakla birlikte namuslu/ahlaksız kadın ayrımı Papatya ve Füsün'un öpüşme sahnesi konusunda bariz bir biçimde görülmektedir. Yapıtta erkeklerin namus kavramıyla ilişkilendirilmediği görülmektedir. Kemal'in Sibel ve Füsün ile cinsel birlikteliği namussuzluk olarak görülmezken, film sahnesinde kamusal alanda soyunabilecek Papatya isminde kadının bu role uygun olduğu fikrinin önerilmesi ilginçtir. Füsün, Kemal ile cinsel beraberliği sonucu bekâretini kaybettiği için duygusal olarak incinmiş bir kadındır ve Kemal'in Sibel ile nişanlanmasıyla Füsün ortada kalmıştır (Pamuk, 2008: 74; Karaduman, 2016: 98). Bu yalnızlık ve incinmişlik duygusu Füsün'un Feridun'la evlilik yapmasına sebep olmuştur. İlerleyen süreçte Feridun'un Papatya ile yakınlaşması ile tekrar aldatılan Füsün, derin bir hayal kırıklığına uğramıştır. Masumiyet Müzesi'nde taciz, istismar, tecavüz gibi olaylara maruz kalan kadınların gazete haberlerinde gözlerine bant çekildiği görülmektedir. Nitekim bu kadınlar “lekelenmiş” veya “kirlenmiş” kimseler olarak servis edilmektedir. Lekeyi temizlemenin yolu ise evliliklerdir (Akpınar & Şahin, 2017: 341).

Yapıtta Sibel ve Kemal ait oldukları toplumsal sınıfın özgürlükçü yaşam biçimleri ve normlarını benimseyerek evlilik öncesinden cinsel ilişkiye girmiş, bekâret tabusunu yıkmışlardır. Nitekim bu tutum geleneksel yaşam kalıplarına bir tepki olarak kabul edilebilir (İlhan, 2018: 719). Çünkü 1970'li dönemler Batılı ve modern yaşam biçimlerine sahip ailelerin kızları evlenmeden önce cinsel birliktelik yaşamaya başlamışlardır. Kemal, Sibel ile yaşadıkları cinsel birlikteliği aşk ve güven duygusuna bağlarken, Füsün'un cinsel birlikteliğini cesaret ve modernlik ile açıklamıştır (Pamuk, 2008: 61, 63). Nitekim burada modern olabilmekten kastın ne olduğunun içi doldurulması gerekmektedir. Pamuk'a (1999: 66) göre; hızlı bir şekilde modernleşmeye çalışmak bizi modernlikten uzak tutmaktadır. Bu durum, dışa dönük ama geleneksel yaşam pratiklerinin her gün yeniden inşa edilmesine sebep olmaktadır. Çünkü toplumlar ne

zaman taklitçilikten kurtulursa kendi iç dinamikleriyle modern olabileceklerdir. “Türk toplumunda modernlik yerine modernleşme vardır. Zira modernleşmenin arkasında sosyoloji (toplum) değil siyaset (devlet) vardır.” (Dellaloğlu, 2017: 103). Daha doğrusu modernleşme, devleti yöneten burjuva sınıfın ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiş, toplumsal taleplere ihtiyaç duymamıştır. Türkiye’de modernleşme projelerinin sosyolojisi ve kültürel temeli olmadığı için eğreti, soyut ve asimetrik bir görünüme sahip olmuştur. Belge’ye (2009: 109) göre, Batılı olmayı hedeflemek bir anlamda Batılılaşmadığımızın bir sonucu olmakla beraber bu toplumsal olgu ya da kimlik öykünerek elde edilebilecek bir edim değildir. Batılılaşmak, edebiyatta, sanatta, mimaride, eğitimde, ekonomide kısaca tüm toplumsal kurumlarda köklü değişim ve dönüşümlerle mümkün olabilmektedir. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Batılılaşma, Doğu-Batı kimlik çatışması sıkça ele alınan temalardan olmuştur Modernleşmek, aynı zamanda kitle iletişim ve ulaşım araçlarının yaygınlık kazandığı bir süreci ifade etmektedir (Mardin, 2014: 152). Masumiyet Müzesi’nde toplumsal alışkanlıklar, yer isimleri ve tüketim kültürü bağlamında Jenny Colon marka çanta, Chevrolet 56 model otomobil, Şanzelize Butik, Hilton Otel gibi kavramlar bu modernleşmenin izdüşümleri olarak değerlendirilebilir.

Kemal ile evlilik öncesi cinsel birliktelik yaşayan Sibel, tavırlarıyla Kemal’e bu ilişkinin doğal sonucunun evlilik olduğunu hissettirmiştir. Kemal, ataerkil, çok eşli, yasak ilişkileri bulunan bir karakteri temsil ettiği için hem Füsün hem de Sibel’le cinsel birliktelik yaşaması onu rahatsız etmemiştir (Dellaloğlu, 2017: 100). Kaldı ki 1970’li yıllarda bekâret tabusu, bir kadının evlenmeden önce kendisini evleneceği erkeğe saklaması gerektiğini hissettiren, bir kadının titizlikle namusunu muhafaza etmesi gerektiğini yansıtan genel bir kanıdır. 1970’lerin gelenekçi ve katı muhafazakâr toplumsal yapısı değerlendirildiğinde bu genel inancın kadınların toplumsal yaşamında nasıl bir baskı unsuru oluşturduğu anlaşılabilir. Hem Füsün hem de Sibel, 1970’ler İstanbul’unun kadın görünümünü yansıtan, kadınların sosyal konumlarını belirginleştiren tiplerdir. Biri nişanlı biri gizli saklı metres hayatı yaşadığı iki kadını istediği gibi yöneten Kemal, bir nevi sosyal kontrol mekanizması görevi üstlenmektedir (Akpınar & Şahin, 2017: 340). İlginç olan Kemal’in Füsün ile ilişkisinin görünürde matematik derslerine dayanan, öğle sonları iki ila dört saatleri arasını kapsayan, 44 günlük süreden ibaret olmasıdır. Bu süre zarfında gizli saklı yaşanan cinsel birlikteliklerden kimsenin haberi yoktur. Çünkü Kemal, babası emekli diplomat olan Sibel ile nişanlanma arefesindedir. Bu yasak ilişkisinden vicdanen sorumluluk hissetmeyen Kemal, olayların ana karakteri ve yönlendiricisi konumundadır.

Masumiyet Müzesi’nde modernlik kavramının kadınların bekâret ve namus anlayışı üzerinden sunulmuş olduğu görülmektedir (Yaşar, 2013: 390). Nitekim modern olabilmekten kasıt, kadınların öpüşme sahnelerinde rol alıp kamusal alanda rahatça soyunabilmesi olarak düşünülmemelidir. Füsün’un Limon Film A.Ş.’de rol alacağı filmde öpüşme sahnesinin uygun olmadığına Feridun ve Kemal’in karar vermesi, akabinde bu rol için Papatya isminde bir kadının daha uygun olduğu düşünceleri ataerkil, cinsiyetçi, kadını ötekileştiren bir anlayışın ürünüdür. Yapıtta modernlik anlayışının kadınlar ve onların yaşam biçimleri, giyim kültürü üzerinden sunumu yapılırken modernlik anlayışının erkeklere ne şekilde sirayet ettiğinin detaylarına girilmemiştir. Masumiyet Müzesi’nde kadınlar, cinsel bir nesne olarak algılanmış, kadın bedeni araçsallaştırma yoluyla değersizleşmiştir (Toker, 2013: 123, 124). Masumiyet Müzesi’nde renkler ile cinsellik arasında bir paralellik göze çarpmaktadır. Nitekim cinsellik objesi “kırmızı” renk tırnaklar ile hatırlanan Füsün’un (Pamuk 2008: 14) Kemal ile buluştuğu Merhamet Apartmanı daire anahtarının “kırmızı” renkli kurdele ile bağlı olması, kırmızı renginin cinselliği çağrıştıran bir metafor olarak kullanılmasıyla yakından ilgisi bulunmaktadır. Merhamet Apartmanı ve Çaycuma’daki ev, Kemal ile Füsün’un buluşma mekânlarıdır (Zariç, 2014: 57). Yapıtın isminin “Masumiyet”, apartmanın isminin “Merhamet” olması düşündürücüdür. Yapıtın içeriği göz önüne alınırsa yazarın, “Masumiyet” kavramından kastının saflık, duruluk, bekâret ve namus kavramları olduğu anlaşılacaktır.

### 3. Ataerkillik ve İktidar

Masumiyet Müzesi’nde Kemal’in Füsün ve Sibel ile olan ilişkilerindeki tutumu, çok eşliliği incelendiğinde Kemal’in kültürel iktidarı elinde tutan ataerkil bir anlayışla hareket ettiği görülmektedir. Füsün’un ailesinin maddi durumunun kötü olması, Sibel’in ailesinin sosyal ve ekonomik profilinin güçlü

olması Kemal'i, ataerkil aile baskısı sebebiyle zorla statükoyu tercih etmek durumunda bırakmıştır (Akpınar & Şahin, 2017: 342). Bu tercih Kemal'e mutluluk getirmemiş Sibel ile olan nişanını bozmuştur. Kemal'in belki kendi iradesiyle talep etmiş olsaydı Sibel yerine Füsün ile evlilik yapabileceği anlaşılmaktadır. Bu durumun yanında yapıtta toplumsal sınıf ayrımı, statü, meslek ve gelir durumu gibi değişkenlerin bireysel karar ve yönelimleri etkilediği anlaşılmaktadır (Dellaloğlu, 2017: 104; Yanaray & Çelik, 2019: 149). Babası hayatını kaybedene kadar Kemal'in, babası ve toplum baskısı sebebiyle Füsün ile mesafeli kalması düşündürücüdür.

Masumiyet Müzesi'nde 1970'li yıllar İstanbul'unun panoraması çizilirken, Beyoğlu, Taksim ve Nişantaşı gibi mekânlarda gençlerin cinsel açlık buhranlarından kendilerine şehir efsanesi hikâyelerine kaptırdıklarından bahsedilmektedir (Pamuk, 2008: 75). Yazar, toplumda cinsel açlığın betimlemesini yapmaktadır. Nitekim bekâret tabusu yaygındır ve evlilik öncesi bir kadının cinsel birliktelik yaşaması ayıp, günah ve ahlaksızlık olarak değerlendirilirken erkeklerin yasak aşkları, çok eşliliklerinin sorun olarak görülmemiştir (Demir, 2009: 152). Kemal'in babası Mümtaz Basmacı'nın Kemal'in annesi ve dışarıdan başka bir kadın ile görüşmesi (Pamuk, 2008: 103); Kemal'in nişanlısı Sibel ve sevgilisi Füsün'ü bir arada idare etmesi ve her iki kadınla cinsel münasebet kurması doğal karşılanmaktadır. Zira toplumsal yapı, ataerkil kodlara sahiptir. Masumiyet Müzesi'nde statü, gelir ve saygınlık gibi kavramların erkek karakterler üzerinden sunumunun yapıldığı anlaşılmaktadır. Erkek karakterlerin yazar, sanat ve film yönetmeni, iş insanı gibi vasıflara sahipken kadınların toplumsal konumlarının erkekler kadar güçlü profile sahip olamadığı görülmektedir. Kemal, zengin ve Amerika'da eğitim görmüş bir iş insanı; Füsün'un eşi Feridun, sanat-film yönetmeni; Kemal'in abisi ve babası da sosyal ve ekonomik profilleri güçlü ana karakterler olarak ön plana çıkmaktadır (Zariç, 2014). Füsün'un babası emekli bir öğretmenken, Füsün'un annesi evlere terzilik yapmaya giden ve düzenli geliri olmayan bir kimse olarak sunulmuştur. Füsün, Şanzelize Butik isimli mağazada tezgâhtar olarak çalışmaktadır. Kemal ile Füsün'un ilişkilerini organize eden ve kontrol eden sadece Kemal'dir.

Füsün, Kemal'in yönlendirmesine açık, fedakâr, itaatkâr, uyumlu, sessiz ve hatta hakkını aramaktan imtina eden genç bir kadındır. Belki de Kemal'in gözünde Füsün'ü bu kadar cezbedici kılan sadece Füsün'un beden güzelliği değil Füsün'un toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumlu rol ve tutumlarıdır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak cinsiyete yüklenen toplumsal normlar, beklentiler ve kültürel pratiklerdir (Demir, 2020: 833). Füsün'un Limon film A.Ş.'de film projesinde öpüşme sahnesinin bulunması, hem Füsün'un aşığı Kemal hem de eşi Feridun'un ortak hareket etmesinde birleştirici olmuştur (Pamuk, 2008: 348). Ataerkil ahlak anlayışına göre, kadın erkeğe ait olmalıdır. Füsün'a rol alacağı filmde bizzat kendisine söz hakkı bile verilmemesi, projede söz konusu kadın olunca iki rakip erkeğin birlikte hareket ettiği açıkça görülmektedir (Aslanboğa, 2011: 1650). Dolayısıyla söz konusu iktidar olunca erkekler iktidarı kaybetmemek için işbirliği yapmaktadırlar. Bu açıdan Masumiyet Müzesi'nde ataerkil kodların izleri derin bir şekilde görülebilir. Füsün ve Sibel başta olmak üzere kadın karakterlerin varlık sebepleri erkek karakterlerin toplumsal ve kültürel iktidarını sağlamlaştırmak, ataerkil düzene hizmet etmektir (Demir, 2009: 154). Çünkü iktidar anlayışı, kontrol etme, egemen olma, risklerden kaçınma, sosyal ve psikolojik güdülerini besleme amacını taşımaktadır (Russell, 1999: 18).

Yapıtta Kemal ve Feridun, kamusal alanda aktif bir görünüme sahipken Füsün evlendikten sonra annesi ile birlikte evde yemek yapmış, annesinin terzilik işlerine yardım etmiştir. Sibel ve Nurcihan'ın 1970'li yılların modern kadınlarını temsil etmelerine rağmen kamusal alanda çok yaygın boy gösterdikleri söylenemez. Kadınlar çoğunlukla hane içinde konumlandırılmış, kaderleri erkekler tarafından tayin edilmiş kimselerdir. Aslında bu durum erkek egemenliğini pekiştiren, kadınları sosyal, ekonomik ve kültürel hayattan dışlayan ataerkil bir düzenin günlük davranış kalıplarıyla yeniden üretilerek inşa edildiğini ortaya koymaktadır.

#### 4. Kimlik, Statü ve Kadın

Masumiyet Müzesi'nde, modern-gelenek çatışması, bekâret, ahlak, namus ve toplum baskısı gibi konular dönemin koşullarıyla birlikte paylaşılmıştır. Masumiyet Müzesi Kemal-Sibel nişanı Hilton Otel'de yapılmış, burjuva sınıfı davetliler, lüks yiyecek ve içecekler misafirlere ikram edilmiştir (Pamuk, 2008:

117). Otelin isminin Hilton olması, Sibel'in babasının emekli diplomat, Kemal'in şirketi bulunan varlıklı bir ailesinin olması statü ve toplumsal sınıf kavramlarına işaret etmektedir (Dellaloğlu, 2017: 107; Gelir, 2019: 605).

**Tablo 1:** Masumiyet Müzesi Romanının karakterleri ve meslekleri.

Roman	Erkek Karakterler	Kadın Karakterler
Masumiyet Müzesi	Kemal, Feridun, Mümtaz (Kemal'in babası), Çetin, Zaim, Tarık, Mehmet, Osman	Füsun, Sibel, Nesibe Hala (Füsun'un annesi), Nurcihan Vecihe Hanım, Papatya, Ayla
	<b>Meslekler</b>	<b>Meslekler</b>
	Yazar, Sanat ve Film Yönetmeni, Aile Şirketi sahibi, İş İnsanı, Emekli Diplomat	Tezgâhtar, Terzi, Ev Kadını

Masumiyet Müzesi, 8'i erkek, 7'si kadın 15 karakterden oluşmuştur. Sayıca erkek ve kadınlar arasında bir fark görülmezken anlatım, güç, iktidar, tahakküm ve statü gibi unsurların erkek karakterlerde toplandığı görülmüştür (Toker, 2013: 124). Erkek karakterlerin meslekleri; yazarlık, sanat ve film yönetmenliği, iş insanlığı, ticaret şirketi sahibi zengin ve varlıklı kimselerken kadın karakterlerin toplumsal cinsiyet normlarıyla uyumlu meslekleri (kasiyer, tezgâhtar, terzilik, ev işleri) göze çarpmaktadır. Aynı şekilde erkek karakterlerin eğitim düzeyleri, gelir durumları, entelektüel düzeyleri kadın karakterlerden güçlü durumdadır (Yanaray & Çelik, 2019: 155; Gelir, 2019: 617).

Sibel'in Paris'te, Kemal'in Amerika'da eğitim görmesi, Kemal'in sevgilisi Sibel'e Nişantaşı'nda "Şanzelize Butik" isimli mağazadan Jenny Colon marka pahalı bir çanta satın alması; Masumiyet Müzesi'nde gelenek-modern çatışmasının bir göstergesi kabul edilebilir (Pamuk, 2008: 246; Sönmez, 2019: 1022). Batılı ürün ve etiketler, yabancı isimli işyerleri, kültür çatışması yaşayan bir toplumun yansımaları niteliğindedir. Masumiyet Müzesi'nde kullanılan mekânlar, kurumlar ve cinsiyetler sınıfsal, statükocudur (Zariç, 2014: 70, 72; Dellaloğlu, 2017: 105). Feridun, Füsun ve Kemal'in TRT kanalını seyretmesi, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin toplumda yaratmış olduğu infial ve bu infialin Yeşilçam sinema kültürüne yansımaları, sansür ve baskılar o dönemin panoramasını resmetmektedir (Pamuk, 2008: 350, 466; Yaşar, 2013: 392). Eğitim açısından Sibel Paris'te eğitim almış zengin bir ailenin çocuğu olarak göze çarparken, Füsun'un maddi imkânsızlıklar içinde tezgâhtarlık yapan aynı zamanda üniversite sınavlarına hazırlanan genç bir kadın olduğu görülmektedir. Aynı biçimde Füsun ile Papatya arasında da namuslu/ ahlaksız kadın ayrımı yapıldığı anlaşılmaktadır. Kemal'in "Füsun'un öpüşme rolü için uygun mu?" diye sorduğunda "Uygun değil. Papatya, uygundur. Kadın oyuncunun açılıp, soyunması gerekiyor." (Pamuk, 2008: 427) sözleri erkeklerin toplumdaki kadınlara bakış açısını ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Dolayısıyla Masumiyet Müzesi'nde, kadınlar arasında statü, gelir ve meslek farklılığı ortaya koyularak hiyerarşiye dayalı ilişkiler ağı tesis edilmiştir. Kadınlar sosyal ve ekonomik görünümüne göre toplumsal sınıflara ayrılmış fakat erkeklerin toplumsal cinsiyet normlarını benimsemiş kadınları daha ideal eş, sevgili olarak benimsediği görülmüştür. Erkeklerle yasak ilişki yaşayan ve sevgili olan kadınların sosyal ve ekonomik düzeylerinin zayıf olması dikkat çekicidir.

## Sonuç

Masumiyet Müzesi, sosyal sınıf, gelir ve eğitim düzeyi, yaşam pratikleri, toplumsal cinsiyet ve ataerkillik okumaları açısından zengin bir içeriğe sahiptir. Yapıtın ana karakteri Kemal Amerika'da modern bir eğitim almış kimse olmasına rağmen ataerkilliği en fazla temsil eden, cinsiyetçi, çok eşli bir karakterdir. O halde ataerkillik ve toplumsal cinsiyet normlarının eğitim düzeyi ile ilgisi olmadığı, farkındalık ve bilinç düzeyi ile ilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Amerikan Başkanı Truman, Columbia Üniversitesi'nde yapmış olduğu bir konuşmasında; "en tehlikeli insan tipi, eğitim almış fakat öğretim görememiş kimselerdir. Bu



insanların teknik kabiliyetleri ve yetenekleri mutlak surette vardır ama bu kabiliyetleri harekete geçirecek kültürel temeli yoktur.” sözleriyle durumu özetlemektedir.

Masumiyet Müzesi'nde kendilerini Batılı, modern ve burjuva görenlerin toplumsal cinsiyet ve ataerkillik anlayıştan kurtulamadığı görülmektedir. Modern olmak soyunmak anlamını taşımamaktadır. Modern olabilmek sadece kadınlara özgü tutumlar, değerler, ahlaki ve sosyal alışkanlıklarla sınırlı değildir. Pamuk, yapıtında “modernlik” kavramıyla bir nevi alay etmiş, bu kavramın eleştirisini, Nişantaşı ve Çukurcuma semtlerinin sosyolojik özellikleriyle kıyaslamalı biçimde tartışmıştır. Modern-gelenek çatışmaları, yaşam biçimleri ve kadın karakterler vasıtasıyla okuyucuya aktarılmış, olaylar Kemal tarafından anlatılmıştır. Yapıtta adı geçen ana kadın karakterlerin temel fonksiyonu, erkek egemenliğini pekiştirmek, erkek egosunu beslemek, ataerkilliğin kültürel iktidarını güçlendirmek olduğu anlaşılmaktadır. Modern görünümleri temsil eden Sibel ve Nurcihan gibi kadın karakterlerin dahi evlilik öncesi yaşadıkları cinsel beraberlikler sonucu erkeğe bağlı, bağımlı bir şekilde evlilik beklentisi içinde olmaları düşündürücüdür. Sosyal ve ekonomik profili daha zayıf kadın karakter Füsün ise Kemal'e teslim olmuş durumdadır. Söz konusu modernlik olunca kadınların şık giyinmeleri, bekâret tabusunu yıkmaları beklentisinde olan Kemal, söz konusu sevdiği kadın olunca düşmanı Feridun'la beraber hareket etmiş, Füsün'un öpüşme sahnesinin uygun olmadığına Feridun'la birlikte karar vermişlerdir. Masumiyet Müzesi'nin anlatıcısı Kemal ve son bölümlerinde Yazar Orhan Pamuk'tur. Füsün'u kaybeden Kemal, Füsün'dan kalma hatıra eşyaları sergileyerek aşkını baki kılacağını düşünmektedir. Nitekim müze fikri, Kemal'in aşkının eşya-madde ilişkisine yansımış biçimidir. Anılarını, hatıralarını yaşatmak isteyen Kemal'in iç dünyasının maddelere yansımış hali Masumiyet Müzesi'dir. Yapıt, geleneksel ataerkillik yaklaşımının izlerini taşımaktadır. Pamuk, sosyal ve ekonomik görünümlerine göre karakterleri sınıflandırmış, güç, iktidar ve statüyü ataerkil bir düşünce yapısıyla erkek karakterlere vermiştir. Olayların anlatıcısı, yönlendiricisi erkeklerdir. Kadın karakterlerin kamusal alanda görünümü, namus, bekâret, ahlak ve yaşam biçimleri gibi geleneksel sosyal kontrol mekanizmalarıyla sınırlandırılmış, kadınlar daha çok hane içi toplumsal rol ve statüler elde edebilmiştir. Yapıtta kadınların kamusal alanda görünümü soyut, asimetrik ve cılızdır. Yazarın yapıtının içerik ve kurgu bakımından zengin olduğu anlaşılırken ataerkil ve toplumsal cinsiyet normlarının izlerine sıklıkla rastlanması düşündürücüdür. Yazarın kendi ifadesiyle Doğulu bir toplumda Batılı olduğu öğretilerek yetiştirilmiş bir kimse olması durumu oldukça anlamlı görünmektedir.

## Kaynaklar

- Akbulut, Y. (2013). Verilerin analizi. A.A. Kurt (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (ss. 139-162). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Akpınar, S., & Büşra, B. (2017). Orhan Pamuk romanlarında “öteki”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5 (11), 330-344.
- Aslanboğa, A. (2011). Masumiyet Müzesi Romanı'nda Modernizm-Gelenek algısı. *Electronic Turkish Studies*, 6 (3), 1645-1652.
- Belge, M. (2009). *Sanat ve edebiyat yazıları*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Dellaloğlu, B. F. (2017). Nişantaşı ile Fatih'in imkânsız ortalaması Çukurcuma. *Monograf*, 1, 100-108.
- Demir, E. (2018). Kadınların Siyasal Katılımı Antalya'da AK Parti ve CHP Kadın Kolları Örneği, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Demir, E. (2020). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Siyasetteki Rolü ve Önemi, Y.E. Tansü (Ed.), *Abay Kunanbayev Anısına Türkiye Ve Türk Dünyası Araştırmaları-III* içinde (ss. 833-863). Gaziantep, İKSAD Publishing House.
- Demir, E. (2021a). Sabahattin Ali'nin Kürk Mantolu Madonna'sı ve toplumsal cinsiyet normları gölgesinde bağımsız bir kadın: Maria Puder. *Asya Studies*, 5 (16), 215-223.
- Demir, E. (2021b). Halit Ziya'nın Aşk-ı Memnu Romanında Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İncelenmesi. *Turkish Academic Research Review*, 6 (1), 293-307.
- Demir, Ö. G. F. (2009). Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi romanında baba-oğul ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 145-155.

- Ecevit, Y. (2011). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç. Y. Ecevit & N. Karkıner (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* içinde (ss. 2-29). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gelir, Y. (2019). Orhan Pamuk'un "Masumiyet Müzesi" romanında Nişantaşı ve Çukurcuma bağlamında sınıfsal farklılıklar. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 597-618.
- İlhan, N. (2018). Ruh Adam, Masumiyet Müzesi ve Şanzelize Düğün Salonu adlı romanlarda aşkın delilik halleri. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (15), 715-730.
- Kalav, A. (2012). Namus ve toplumsal cinsiyet. *Mediterranean Journal of Humanities*, 2 (2), 151-163.
- Karaduman, S. (2016). *Nesne düzeni ve imge tasavvuru bağlamında sanatsal bir kurgu olarak masumiyet müzesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- King, D. E. (2008). The personal is patrilineal: Namus as sovereignty. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 15 (3), 317-342.
- Kuzu, A. (2013). Araştırmaların Planlanması. A. A. Kurt (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (ss. 19-45). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Mardin, Ş. (2014). *Din ve ideoloji*. 22. Baskı. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları için Doküman İnceleme Yöntemleri*. Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Pamuk, O. (1999). *Öteki renkler*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Pamuk, O. (2008). *Masumiyet müzesi*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Parla, J. (2010). *Don Kişot'tan, Bugüne Roman*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Russell, B. (1999). *İktidar* (M. Ergin, Çev.). İstanbul, Cem Yayınevi, 3. Baskı.
- Sancar, S. (2011). Erkeklik. Y. Ecevit & N. Karkıner (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde (ss. 168-191). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sönmez, L. (2019). A heterotopic and global place: The Museum of innocence. *Trakya University Journal of Social Science*, 21 (2), 1017-1029.
- Toker, Ş. S. (2013). *Pamuk Kadınlar; Orhan Pamuk romanlarında kadının temsili*. İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, 11.10.2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Yanaray, S. V. & Çelik, Y. (2019). Orhan Pamuk'un kurgusal metinlerinde cinsiyet: kadın, erkek, çocuk karakterlerin kurgudaki kullanım oranı. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 44, 145-159.
- Yaşar, T. (2013). Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi adlı eserinde sosyal eleştiri. *EKEV Akademi Dergisi*, 54, 387-397.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Zariç, M. (2014). Postmodernist yapısal eleştiri bağlamında Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi adlı romanı. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 4 (2), 46-75.





# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** Araştırma Makalesi  
**Kabul Tarihi:** 24 Kasım 2021

**Gönderim Tarihi:** 13 Ekim 2021  
**Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atıf Künyesi:** Akkaş, İ. (2021). 2017 Sezonunda Parion Kuzey Surları Çevresinde Bulunan İthal Amphora Formları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 316-334.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.1009192>

## 2017 SEZONUNDA PARİON KUZEY SURLARI ÇEVRESİNDE BULUNAN İTHAL AMPHORA FORMLARI

İsmail AKKAŞ\*

### Öz

Parion, Antik Troas Bölgesi'nin önemli liman kentlerinden biridir. Antik kent bugünkü Çanakkale İli, Biga İlçesi, Kemer Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Kuzey Surları, Parion kentinin Propontis'e (Çanakkale Boğazı) bakan jeopolitik yönden önemli bir konumunda yerleştirilmiştir. Kente ait Kuzey Surları çevresinde 2017 kazı sezonu içerisinde yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Surların çevresinde farklı üretim merkezlerine ait amphora parçaları tespit edilmiştir. Yüzey araştırmasında farklı tipteki ticari amphoralara rastlanması bölgedeki ticaret trafiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu çalışmanın amacı, yüzey gezileri sırasında bulunan amphora gruplarını tanımlamak, sınıflandırmak, tarihlendirmektir. Bu amphoralar, depozit ya da kontekst buluntuları olmadıkları için, benzer örneklerden yola çıkılarak tarihlenmiştir. Kuzey Surları çevresinde saptanan amphoraların ilk kez çalışılması, bu yapının kullanımına dair öneriler getirecek olması açısından önemlidir. Parion Kuzey Surları çevresinde bulunan amphoralar tipolojik olarak sınıflandırıldığında 10 farklı grup tespit edilmiştir. Bu amphoraların Milethos, Samos, Chios, Mende, Lesbos, Knidos, Thasos, Akanthos, Kilikya Bölgesi ve Ganos (Gaziköy) gibi merkezlerden ithal edilen üretimlerden olduğu tespit edilmiştir. Surların çevresinde ele geçen bu gruplar; MÖ 6. yüzyıldan MS 11. yüzyıla kadar kentte ticaretin yapıldığına işaret etmektedir. Ayrıca, Ege ve Doğu Akdeniz Bölgesi kökenli amphoraların buluntular arasında yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu yoğunluktan hareketle Parion'un bu bölgelerdeki merkezler ile daha aktif ticari faaliyetler yürütmüş olabileceğine ihtimal verilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Parion, Klasik Dönem, Hellenistik Dönem, Kuzey Surları, Amphora.

### Imported Amphora Forms Found Around the North Fortification Walls of Parion in 2017 Season

#### Abstract

Parion is one of the important port cities of the Ancient Troad Region. The ancient city is located within the boundaries of today's Çanakkale Province, Biga District, Kemer Village. The Northern Fortification Walls are located in a geopolitically important position of the city of Parion, facing the Propontis (Çanakkale Strait). Surveys were carried out around the Northern Fortification Walls of the city during the 2017 excavation season. Amphora fragments belonging to different production centers were found around the fortification walls. The discovery of different types of commercial amphorae during the survey is important in terms of showing the trade traffic in the region. The aim of this study is to identify, classify and date the amphora groups found during the surface expeditions. Since these amphorae are not deposits or context finds, they were dated based on similar examples. Studying the amphorae found around the Northern Walls for the first time is important in terms of making suggestions for the use of this structure. When the amphorae found around the Parion Northern Fortification Walls were classified typologically, 10 different groups were identified. It was determined that these amphorae were imported from centers such as

\* Arş. Gör. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Karaman/Türkiye.  
E-Posta: [ismilakkas@hotmail.com](mailto:ismilakkas@hotmail.com), Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2744-3202>.

Milethos, Samos, Chios, Mende, Lesbos, Knidos, Thasos, Akanthos, Cilicia Region and Ganos (Gaziköy). These groups unearthed around the fortification walls; It indicates that trade was carried out in the city from the 6th century BC to the 11th century AD. In addition, it is seen that amphorae originating from the Aegean and Eastern Mediterranean Regions are among the finds. Based on this density, it is possible that Parion may have carried out more active commercial activities with the centers located in the two regions. Based on this density, it is possible that Parion may have carried out more active commercial activities with the centers in these regions.

**Keywords:** Parion, Classical Period, Hellenistic Period, Northern Fortification Walls, Amphora.

## Giriş

MÖ 8. yüzyılın son çeyreğinde kolonize edilmiş olan Parion Antik Kenti, günümüzde Çanakkale İli, Biga İlçesi, Kemer Köyü'nde konumlanmıştır (Fig. 1). Kentte ait arkeolojik kalıntılar ise, Tersane Burnu olarak adlandırılan yükseltisi az olan bir akropol ve hemen gerisindeki az engebeli bir arazi üzerinde bulunmaktadır<sup>1</sup>. Roma Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarında, kentin stratejik önemini fark eden Roma, bölgede güçlü bir savunma hattı oluşturmak ve Romanizasyon sürecini daha etkin bir şekilde gerçekleştirmek amacıyla aralarında Parion'unda bulunduğu bölgedeki bazı kentlere koloni statüsü vermiştir<sup>2</sup>. Bu kapsamda, kente Romalı sivil halk yanında, emekli askerlerin de yerleştirildiği düşünülmektedir<sup>3</sup>. Böylece Parion, bir anlamda Troas Bölgesi'nde Roma'nın temsil edildiği kentlerden birisi olmuş, bu yeni statü kentin ekonomik olarak da gelişmesini ve zenginleşmesini sağlamıştır.

2006 yılından itibaren kazıları<sup>4</sup> devam Parion kentinde çok sayıda seramik parçası bulunmuştur. Bunlar içinde en yoğun bir grubu ithal edilen kaliteli seramikler oluşturmaktadır<sup>5</sup>. Bununla birlikte kaba seramikler de oldukça fazladır. Bu kaba seramiklerin büyük çoğunluğunu ise kent ticaretinde aktif olarak kullanılan amphora buluntuları oluşturmaktadır<sup>6</sup>.

## Kuzey Surları

Parion 2017 yılı kazı sezonunda gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması çalışmalarında, kentin önemli savunma yapılarından olan Kuzey Surları'nın çevresi hedef alınmıştır (Fig. 2). Burada yapılan çalışmalarda temel amaç kentte arkeolojik malzeme tespiti yapmak ve kentin ticaretiyle ilişkilendirilebilecek kanıtlar saptamaktır. Çalışma alanımız yöre halkı tarafından Bodrum Burnu adıyla bilinen noktadan yine yöre halkı tarafından Taşkule adıyla bilinen yapıya kadarki kıyı alanını yani Kuzey Surlarını da içine almaktadır. Kentin Hellepontus Boğazı'na bakan kıyı bölümünde konumlan Kuzey Surları hakkında ilk tespit, F. Preteux'tan<sup>7</sup> edinilen bilgilere göre, 1801 yılında kenti ziyaret eden Hunt ve Carlyle adlarındaki İngiliz gezginler tarafından yapıldığı bilinmektedir. 1817 yılında ise kentte geziler yapan Marie Gabriel Choiseul-Gouffier tarafından, antik kentin bir planı çıkarılmış (Fig. 3) ve Kuzey Surların detaylı gravürleri yapılmıştır<sup>8</sup> (Fig. 4).

İlk inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Kuzey Surları'nın, mimari özelliklerinden dolayı Hellenistik Dönem'de yapıldığı düşünülmektedir<sup>9</sup>. Harç olmaksızın bosajlı isodom tekniğindeki yapı yer yer ana kaya zeminin düzeltilmesiyle inşa edilmiştir. Yapı Roma Dönemi'nde hali hazırda Hellenistik Dönem kalıntıları üzerine eklemeler yapılarak yeniden ayağa kaldırılmış ve kullanılmıştır<sup>10</sup>. Bizans

<sup>1</sup> Keleş 2015, 20-25.

<sup>2</sup> Başaran, 2006, 185; Kaya ve Taşdöner Özcan 2016, 500-501; Keleş ve Oyarçin, 2021, 393.

<sup>3</sup> Emekli üst düzey askerlerin varlığı, kentte farklı sektörlerde MS 2. yüzyılın ikinci yarısı ve MS 3. yüzyıl arasına tarihli tabakalarda ele geçen Savaşçı Kukla figürüllerinin yoğunluğundan hareketle önerilmiştir. bkz. Kasapoğlu 2015, 281.

<sup>4</sup> Başaran 2010, 396-398; Başaran 2011, 285-287.

<sup>5</sup> Kasapoğlu, 2013a; Kasapoğlu, 2013b; Ergürer, 2013; Kasapoğlu, 2019a; Kasapoğlu, 2019b; Fırat, 2018, 9-11; Kasapoğlu, Keleş ve Fırat, 2020, 91-122; Ergürer, 2015, 73-74; Ergürer, 2016; Ergürer, 2019.

<sup>6</sup> Akkaş, 2015; Akkaş, 2016; Akkaş, 2019; Akkaş, 2020a; Akkaş, 2020b.

<sup>7</sup> Preteux 2009, 337.

<sup>8</sup> de Choiseul Gouffier 1842, 65.

<sup>9</sup> Ergürer ve Genç 2013, 43-45.

<sup>10</sup> Ergürer ve Genç 2013, 44.

Dönemi'nde ise surun tahrip edilen kısımları, yapılardan ele geçen devşirme mimari elemanlarla tekrar ayağa kaldırılmıştır (fig. 5-6). Kuzey Surları üzerinde 3 adet kare planlı kule yapısı yükselmektedir. Bu kulelerden 2.'si ana kaya zemin üzerinde yükselirken, taş kule olarak bilinen 3. kule ise basamaklı podyum üzerine harçsız bosajlı isodom olarak yükselmektedir<sup>11</sup>(Fig. 7-9).

Araştırmalar gerçekleştirdiğimiz Kuzey Surları çevresinde ele geçen amphora buluntularının dağılımlarına baktığımızda bunların Milethos, Samos, Chios, Mende, Lesbos, Knidos, Thasos, Akanthos, Kilikya Bölgesi ve Ganos (Gaziköy) gibi üretim merkezlerinden ithal edilen ürünler olduğu tespit edilmiştir.

## Amphora Grupları

Milethos/Samos amphoraları çalışmamızda değerlendirilen ilk grubu oluşturmaktadır. Bu buluntuların "Milethos/Samos" olarak birlikte ele alınmış olması üretim yerlerinde dönem içinde görülen ortak üretim ve ortak form özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Antik Dönem'in, Ionia Bölgesi'ndeki en önemli ve önder kentlerinden olan Milethos ve Samos, MÖ 7. yüzyıl başlarından, MÖ 5. yüzyıl başlarına kadar, yüksek ve ince yastık formunda ağız kenarına, kademeli boyunlara ve çoğunlukla yoğun mika katkılı kil hamuruna sahip olan, kendi stilinde amphoralar üretmiştir<sup>12</sup>. Fig. 10/a ve Fig. 10/b numaralı parçalar bu grup amphoraların yoğun üretimin yapıldığı dönemin özelliklerini birebir yansıtmaktadır. Her iki formda Milethos<sup>13</sup>, Klazomenai<sup>14</sup>, Amphipolis<sup>15</sup>, Histria<sup>16</sup>, Erythrai<sup>17</sup> ve Pabuç Burnu Batığı'nda<sup>18</sup> ele geçen benzerlerinden hareketle, MÖ 6. yüzyıl sonlarına tarihlenmiştir.

Değerlendirdiğimiz bir diğer grup ta Samos üretimi amphora buluntularıdır. Samos üretimi amphoralar da ağız hafif dışa çekilmiş bir bant şeklinde olup, Miletos ile birlikte yapılan ortak üretimden farklı olarak ağız daha sert yapıdadır<sup>19</sup>. Ayrıca bu üretimlerin hemen hepsinde boyundan gövdeye geçişte görülen sert bir yiv ayırıcı karakteristik özelliklerdendir. Fig. 10/c ve Fig. 10/d numaralı örneklerle temsil edilen Samos üretimlerinde hamur açık kırmızımsı tonlarında olup, mika, kireç, kum ve taşçık katkılarına kil içinde rastlanmaktadır<sup>20</sup>. Bu buluntulardan Fig. 10/c numaralı amphora parçası Halikarnasos<sup>21</sup>, Istros<sup>22</sup>, Klazomenai<sup>23</sup> ve Brezan Nekropolisi'ndeki<sup>24</sup> benzer örnekler sayesinde MÖ 6. yüzyıl ortalarına tarihlenirken, Fig. 10/d numaralı parça ise MÖ 6. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmiştir.

Araştırmalar sırasında iki örneği ele geçen, Khios üretimi amphora buluntuları, "Eski Stil" olarak bilinen şişkin boyunlu amphoraların üretim özellikleri göstermektedir<sup>25</sup>. Formlarda dışa çekik dudak, şişirilmiş silindirik boyunla birleşmektedir. Hamurda Kuzey Ege Bölgesi'nin bölgesel üretim özelliklerini ön plana çıkmaktadır. Kil içerisinde mika yer yer kireç ve kuvars katkıları gözle görülebilmektedir. Formun MÖ 5. yüzyıl içerisinde yaygın olarak üretimin ve Khios üretimi özel şarabın ticaretinin yapıldığı bilinmektedir<sup>26</sup>. Form ilerleyişine göre Fig. 10/e numaralı parça MÖ 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenirken Fig. 10/f numaralı parça ise MÖ 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir. Benzer form özelliklerine

<sup>11</sup> Ergürer ve Genç 2013, 47-50, Res. 18-20.

<sup>12</sup> Dupont 1982, 203-206; Dupont 1983, 27, 34, 42, Fig. 19; Dupont 1998, 174; Monakhov 2003, 25; Seifert 2004, 51; Dupont 2007, 621-622; Grace 1971, 79.

<sup>13</sup> Dupont 1982, 195, Fig. 6-7

<sup>14</sup> Doğer 1988, Kat. No: 145

<sup>15</sup> Lawall 1995, Fig. 55

<sup>16</sup> Birzescu 2012, Taf. 52/1055

<sup>17</sup> Kırkanlı, 2021: 301, Kat. No. 2.

<sup>18</sup> Sezgin 2009, Lev. 69/Mil3.13, 14

<sup>19</sup> Mattingly 1981, 81.

<sup>20</sup> Whitbread 1995, 126.

<sup>21</sup> Sezgin 2009, Lev.69/Mil3.13, 14.

<sup>22</sup> Manucu Adameşteanu – Birzescu 2006, Pl. III/1

<sup>23</sup> Doğer 1988, Kat. No: 145

<sup>24</sup> Monakhov 2003, Taf. 25, 3.

<sup>25</sup> Monakhov 2003, 19-20, Tab. 8-3, 4.

<sup>26</sup> Grace 1953, 105; Şenol 2003, 52; Şenol 2009, 109.

sahip buluntular Aegina<sup>27</sup>, Khios<sup>28</sup>, Ephesos<sup>29</sup>, Torikos<sup>30</sup>, Atina Agorası<sup>31</sup>, Elaiussa Sebaste<sup>32</sup>, Phanagoria<sup>33</sup>, Orta Hebros Vadisi<sup>34</sup> ve Çeşme Müzes'nde<sup>35</sup> görülmektedir.

Bir diğer grubumuz olan Mende amphoraları, Fig. 11/a numaralı ağız parçası ve Fig. 11/b numaralı kaide parçası ile temsil edilmektedir. Mende, Antik Çağ'ın kaliteli şarap üreticilerinden biridir. Son yıllarda yerleşimde gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde, amphora üretiminin MÖ 5. yüzyılın başlarında başlayıp, MÖ 4. yüzyılın sonlarına kadar devam ettiği görülmüştür<sup>36</sup>. Bu grup amphoraların form özelliklerine baktığımızda, dışa çekik, kenarı inceltmiş dudak yapısı dikkat çekmektedir. Form yönünden Thasos ve Akanthos üretimleriyle benzerlik gösteren Mende üretimi amphoralar, Parion'dan ele geçen örneklerde de görüldüğü gibi, iri gözenekli, mika, bazen kuvars ve iri taşcık katkılı olması ile Thasos ve Akanthos üretimlerden ayrılmaktadır<sup>37</sup>. Atina Agorası<sup>38</sup>, Silene<sup>39</sup>, Mende<sup>40</sup>, Alonnesos<sup>41</sup>, Ephesos<sup>42</sup>, Tanais<sup>43</sup>, Porticello Batığı<sup>44</sup> ve Ionian Batığı'nda<sup>45</sup> tespit edilen benzer örnekler ve form özelliklerinden hareketle Fig. 11/a numaralı ağız parçası MÖ 5. yüzyılın ilk yarısına, Fig. 11/b numaralı kaide ise MÖ 5. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmiştir.

Tek bir ağız parçası ile temsil edilen, diğer bir amphora buluntu grubu kırmızı ve gri renkli olarak bilinen<sup>46</sup> Lesbos Adası üretimlerine aittir. Parion Kuzey Surları çevresinde ele geçen ağız parçası, form açısından dönem özelliklerini birebir yansıtmaktadır. Grubun tam profil veren örneklerine bakıldığında, kısa ağız kenarından omuza doğru genişleyen boyun yapısı, boyun ve boyun altında silme çizgiler belirleyici özellik olarak ön plana çıkmaktadır<sup>47</sup>. Kil yapısında fırınlamaya bağlı olarak renk değişimleri, kireç, kum ve mika katkıları görülebilmektedir. Fig. 11/c numaralı Kırmızı Lesbos amphora parçası ile benzer form özelliği gösteren amphoralar Toric<sup>48</sup>, Klazomenai<sup>49</sup>, Zyuk Burnu<sup>50</sup>, Kolkhis<sup>51</sup>, Salamis<sup>52</sup>, Phokaia<sup>53</sup>, Gordion<sup>54</sup> ve Daskyleion'da<sup>55</sup> ele geçmiştir. Bu buluntulardan hareketle Parion örneği MÖ 5. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmiştir.

Mantar ağızlı form özelliğiyle de bilinen amphoralar MÖ 4. ve 3. yüzyıl içerisinde birçok farklı kentte üretimi yapılan bir gruptur<sup>56</sup>. Ancak Knidos üretimi mantar ağızlı amphoralarda kil yapısı ve yüzey renginde görülen farklılıklar ayırt edicidir<sup>57</sup>. Grup formlarında ağız kenarında dışa taşkın dar üçgen kesim ve bunun altında bir yiv gözle görülebilmektedir. Açık kırmızimsı kil içerisinde yoğun mika, kireç, kum ve taşcık katkıları görülürken, dış astarda kırmızimsı kahverengi tonları görülebilmektedir. Fig. 11/d numaralı

<sup>27</sup> Johnston 1990, 39, Fig. 1, no. 10

<sup>28</sup> Lawall 1995, 356, Fig. 26

<sup>29</sup> Lawall 2006, 138, Lev. 35, no. 250

<sup>30</sup> Sezgin 2009, Lev. 52, Khi5.09-10

<sup>31</sup> Lawall 2010b, Fig. 1-3

<sup>32</sup> Kızıllarslanoğlu - Alkaç, 2018; 60, no. 26.

<sup>33</sup> Monakhov vd., 2020: 60, Fig. 16/2

<sup>34</sup> Lozanov 2010, Lev. 50, no. 1-2

<sup>35</sup> Okan 2013, Fig. 6.

<sup>36</sup> Lawall 1995, 122; Whitbread 1995, 200-223; Papadopoulos - Paspalas 1999, 164; Lawall 2000, 67; Carlson 2004, 195.

<sup>37</sup> Lawall 1995, 118.

<sup>38</sup> Grace 1953, 103, Fig. 5, no. 161; Grace 1979, Fig. 43; Papadopoulos - Paspalas 1999, 163, Fig. 4

<sup>39</sup> Grandjean 1992, 563, Fig. 10, no. 67

<sup>40</sup> Lawall 1995, 360, Fig. 39

<sup>41</sup> Hadjidaki 1996, 576, Fig. 12

<sup>42</sup> Lawall 2006, 136, Lev. 33, no. 215

<sup>43</sup> Monakhov 1999, 178, Fig. 64, no. 8

<sup>44</sup> Lawall 1998, 19, Fig. 4

<sup>45</sup> Carlson 2004, 164, Fig. 22

<sup>46</sup> Clinkenbeard 1982, 258-259; Clinkenbeard 1986, 354-358; Johnston 1990, 42; Cook ve Dupont 1998, 158.

<sup>47</sup> Sezgin 2009, 419, Lev. 115, KLes2.01.

<sup>48</sup> Onayko 1980, 147, Fig. 7, no. 60.

<sup>49</sup> Doğer 1988, 251, Fig. 44, no.111.

<sup>50</sup> Abramov - Maslennikov 1991, 235, Fig. 1, no. 7.

<sup>51</sup> Kacharava 1995, 65, Fig. 3.

<sup>52</sup> Cook - Dupont 1998, 163, Fig. 23.5b.

<sup>53</sup> Sezgin 2009, 419, Lev. 115, KLes2.01.

<sup>54</sup> Lawall 2010a, 161, Lev. 93, no. 2-4.

<sup>55</sup> Koçak-Yaldır 2011, 367-368, Fig. 2, L5.

<sup>56</sup> Grace 1979, Fig. 64; Grace - Pétropoulakou 1970, 317; Empereur - Hesnard 1987, 17, 21.

<sup>57</sup> Dündar 2012, 71.

mantar ağızlı Knidos amphorası parçası; Myndos<sup>58</sup>, Erythrai<sup>59</sup>, Halikarnassos Maussolleion<sup>60</sup> ve Brezan Nekropolisi'nde<sup>61</sup> tespit edilen benzerlerinden hareketle MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmiştir.

Tek bir örnekle temsil edilen bir diğer grubumuz Thasos amphorasıdır. Yapılan araştırmalarla MÖ 5. yüzyıldan MÖ 2. yüzyıla kadar geçen süre içinde, en önemli şarap ve amphora üretim merkezlerinden biri olduğu bilinen Thasos<sup>62</sup>, üretimlerinde MÖ 4. yüzyılın tipik özelliğini yansıtan bikonik kaideler ile temsil edilmektedir. Kuzey Surları çevresinde ele geçen bu örnek tipin bir varyasyonudur. Dönem örneklerinde de olduğu gibi bu örnekte de kil kırmızı, kırmızımsı kahverengi, kırmızı sarı, sarımsı kırmızı renklerinde olup, mika, kum, taşcık, bazılarında kireç, piroksen katkılarıyla diğer bölge üretimlerinden ayrılmaktadır<sup>63</sup>. Fig. 11/e numaralı kaide parçası Thasos<sup>64</sup> ve Nagidos'ta<sup>65</sup> bulunan benzer örnekler sayesinde MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir.

Akanthos amforaları ilk olarak tekerlek şeklindeki mühür baskıları ile tanımlanmış olup, çeşitli merkezlerde bulunan mühür baskılar ilk olarak Thasos amphoraları olarak tanımlanmıştır<sup>66</sup>. Ancak, Akanthos üretimi amphoralar, form özellikleriyle bölge üretimlerine benzemekte olsa da kil özellikleriyle bölgesel üretimlerden ayrılmaktadır<sup>67</sup>. Bu grup üretimi amphoraların kil özelliklerine baktığımızda yüzeyde kırmızımsı turuncu tonları, kum, mika ve çeşitli boyutlarda kireç taşı katkılı kırmızımsı pembe tonlarında ana hamur ayırıcı özellik olarak dikkat çekmektedir. Akanthos üretimi Fig. 11/f numaralı kaide parçası Akanthos<sup>68</sup> ve Amphipolis'teki<sup>69</sup> benzerlerinden hareketle MÖ 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir.

Late Roman Amphora 1 grubu Parion'daki kazı çalışmalarında en yoğun ele geçen Geç Antik çağ amphora grubudur. Çalışma alanımız da ise 1 parça olarak ele geçen bu grup amphoralar, Kilikya bölgesi kil özelliklerine sahiptir<sup>70</sup>. Bu grup amphoraların geç antik çağ içinde geniş coğrafyalara ihraç edildiği bilinmektedir<sup>71</sup>. Parion'da LRA 1B grubuna dâhil amphoralar MS 6. yüzyıl tarihli tabakalarda da yoğun olarak ele geçmektedir<sup>72</sup>. Bu yoğunluğun temel sebebi hiç şüphesiz ki Parion kentinin, başkent Konstantinopolis ve Doğu pazarı arasındaki geçiş noktasında jeopolitik yönden sahip olduğu konumdan kaynaklanmaktadır. LRA 1B tipindeki Fig. 12/a parçası ile benzer forma sahip örneklere Elaiussa Sebaste<sup>73</sup>, Nea Paphos<sup>74</sup>, Amathus<sup>75</sup>, Baramus<sup>76</sup>, Alexandria<sup>77</sup>, Korykos<sup>78</sup>, Kelenderis<sup>79</sup>, Zeugma<sup>80</sup>, Limyra<sup>81</sup>, Philippi<sup>82</sup>,

<sup>58</sup> Gülsefa, 2016: 114, Kat. No. 42.

<sup>59</sup> Kırkanlı, 2021: Kat. No. 181-183.

<sup>60</sup> Norskov 2004, 288, Fig.4.

<sup>61</sup> Monakhov 2003, Taf. 71-72.

<sup>62</sup> Whitbread 1995, 165; Garlan 1999, 84-96; Cankardeş-Şenol 2006, 83; Şenol 2009, 114.

<sup>63</sup> Lawall 1995, 132-133.

<sup>64</sup> Garlan 1988, 13, Fig. 13; Blondé vd. 1991, 217, Fig. 2, no. 15.

<sup>65</sup> Şenol - Aşkın 2007, 245, no. 6.

<sup>66</sup> Garlan 1989, 480.

<sup>67</sup> Filis 2013, 68, 72.

<sup>68</sup> Filis, 2021, 466, Fig. 8.

<sup>69</sup> Lawall 1995, Fig. 55

<sup>70</sup> Empereur - Picon 1989, 239, Fig. 19-18; Pieri 2005, 80, Fig. 38; Ricci 2007, 170; Ferrazzoli - Ricci 2007, 171; Burrigato vd. 2007, 690-691; Ferrazzoli - Ricci 2009, 37, Fig. 6.

<sup>71</sup> Pieri 2005, 80; Newett - Jackson 2007, 402; Şenol 2009, 145.

<sup>72</sup> Akkaş 2018, 130-131, Fig. 1/5, Fig. 2/1.

<sup>73</sup> Ferrazzoli ve Ricci, 2010: 817- 818, Fig. 7, 27; Kızıllarslanoğlu, 2016: Kat. No. 57-73.

<sup>74</sup> Rowe, 2004: Fig. 102/5-7, 103/3-5.

<sup>75</sup> Demesticha, 2003: 471, Fig. 2, Type 2

<sup>76</sup> Konstantinidou, 2012: No. 410-420.

<sup>77</sup> Şenol, 2000: 401- 459- 460, Kat. No. 238, 338- 341; Konstantinidou, 2010: Fig. 4-4.

<sup>78</sup> Alkaç 2012, 342-343, Fig. 7-12

<sup>79</sup> Tekocak ve Zoroğlu, 2013: Fig. 32.

<sup>80</sup> Reynolds, 2013: Fig. 12; Pl. 73, AM463, AM465

<sup>81</sup> Lemaitre, 2007: 399, Fig. 12.3.

<sup>82</sup> Zachariadis, 2014: Fig. 8.



Sard<sup>83</sup>, Atina Agorası<sup>84</sup>, Kartaca<sup>85</sup>, Molyvoti<sup>86</sup>, Klazomenai<sup>87</sup>, Olba<sup>88</sup>, Antandros<sup>89</sup>, Cyrenaica<sup>90</sup>, Korinthos<sup>91</sup>, Arykanda<sup>92</sup>, Phaselis<sup>93</sup>, Butrint<sup>94</sup>, Aegyso<sup>95</sup>, Pompeiopolis<sup>96</sup>, Constantinopolis<sup>97</sup>, Tripolis<sup>98</sup>, Knidos<sup>99</sup>, Erythrai<sup>100</sup>, Kellia<sup>101</sup>, Ksour Esser<sup>102</sup>, Kilisetep<sup>103</sup> gibi yerleşimler ve Kekova Sualtı Araştırmaları<sup>104</sup>, Kocaeli Müzesi<sup>105</sup>, Mersin Müzesi<sup>106</sup>, Çanakkale Müzesi<sup>107</sup>, Alexandria Greco-Roman Müzesi<sup>108</sup>, Side Müzesi<sup>109</sup> de yakın tarihli benzerlerine rastlanmaktadır. Kentin günümüzde kalıntıları korunmuş yapılarının geç dönem eklentilerinde MS 5. - 6. yüzyıl tarihleri içerisine ait tabaka ve kontekstlerde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, LRA 1 grubuna ait formların yanında, sikke, kaliteli seramik ve metal obje vb. gibi diğer malzeme gruplarının da ele geçtiği görülmektedir<sup>110</sup>.

Marmara kökenli olan Fig. 12/b numaralı amphora parçası, N. Günsenin'e göre Marmara Denizi'nin kuzeybatı kıyısında konumlu olan Hora (Hoşköy) ve özellikle Ganos (Gaziköy)' ta ortaya çıkmış bir formdur<sup>111</sup>. Parion buluntusu örneğin form özelliklerine baktığımızda, hafif dışa dönük dudak, dar ve kısa boyun yapısı ve kısa kulplar gözlemlenmektedir. Formun MS 10. yüzyılın ikinci yarısından, MS 12. yüzyılın ilk yarısı'na tarihli benzerleri Atina Agorası<sup>112</sup>, Otranto<sup>113</sup>, Sudak Bay<sup>114</sup>, Laspi<sup>115</sup>, Yassı Ada/Serçe Limanı Batığı<sup>116</sup> ve Bodrum Müzesi'nde<sup>117</sup> görülmektedir. Form Ganos için büyük bir üretime sahip olan Ganos şarabının taşınmasında kullanılmıştır<sup>118</sup>. Parion Kuzey Surları çevresinde ele geçen Fig. 12/b numaralı Ganos/Günsenin Tip I örneği, Parion kentinin yakın çevresiyle olan etkileşimi ve alışverişi göstermesi açısından önemlidir. Bu buluntu MS 11. yüzyıla tarihlenmiştir.

## Sonuç

Çalışma kapsamında incelediğimiz, Parion Kuzey Surları çevresinde ele geçen Arkaik, Klasik, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemleri'ne ait 14 adet amphora parçası, kentin bulunduğu bölge ve uzak coğrafyalarla olan etkileşimini, ticaret amphoraları gibi farklı bir ürün grubu vasıtasıyla bir nebze olsun

<sup>83</sup> Rautman, 1995: 73, Fig. 26- 3. 30

<sup>84</sup> Robinson, 1959: Pl. 32, M333.

<sup>85</sup> Sazanov, 1999: Fig. 5.

<sup>86</sup> Mowat, 2016: No. 1-9.

<sup>87</sup> Gürbüzler, 2018: Fig. 15/61.

<sup>88</sup> Aydın, 2019: Kat. No. 80-126.

<sup>89</sup> Aktaş, 2018: Kat. No. 620-624.

<sup>90</sup> Hesein, 2014: Fig. A-1/7.

<sup>91</sup> Hammond, 2015: No. 159-161.

<sup>92</sup> Yaman, 2018: Kat. No. 474-482.

<sup>93</sup> Orhan, 2017: 146, Fig. 7.

<sup>94</sup> Reynolds, 2019: Fig. 5.6/33, Fig. 5.7/23.

<sup>95</sup> Stănescu, 2018: Fig. 8.

<sup>96</sup> Opait, 2018: Fig. 27, 30.

<sup>97</sup> Asal, 2010: Kat. No. A19-A20

<sup>98</sup> Katıranlı, 2020: Kat. No: 35-53.

<sup>99</sup> Doksanaltı 2020, Nr. 48-51.

<sup>100</sup> Kırkanlı, 2021: 641, Kat. No. 342.

<sup>101</sup> Pieri 2007, 615, Fig. 15.2

<sup>102</sup> Nacef 2007, 583, Fig. 3. 21-23

<sup>103</sup> Newett - Jackson 2007, 402

<sup>104</sup> Orhan, 2018: Kat. No. 21.

<sup>105</sup> Çibuk, 2019: Kat. No. 24-30.

<sup>106</sup> Kerem, 1999: Kat. No. 25-36.

<sup>107</sup> Başdemir, 2019: Env. No. 2975, 2977, 4273, 5917, 8523-8528, 9418.

<sup>108</sup> Şenol, 2018: Cat. No. 435-444.

<sup>109</sup> Dündar, 2012: 45- 46, Fig. 5.

<sup>110</sup> Başaran - Ergürer 2012: 245-289; Keleş, Yılmaz - Oyarçin 2014, 21-36; Keleş, Oyarçin - Yılmaz 2015, 53-66; Çelikbaş 2018: 185-216; Keleş, Çelikbaş - Oyarçin 2018, 269-303; Keleş - Oyarçin 2019, 189-208.

<sup>111</sup> Günsenin 1990, 54-56; Günsenin 1992, 195; Günsenin 1999, 19, Fig. 3; Günsenin 2006, 400.

<sup>112</sup> Günsenin, 1990, 288, Pl. LXXVI/a-e.

<sup>113</sup> Arthur 1989, Fig. 11.

<sup>114</sup> Zelenko 2001, 90, Fig. 10.

<sup>115</sup> Parshina 2001, 112, Fig. 19-20.

<sup>116</sup> van Doorninck 1989, 254, Fig. 3/9.

<sup>117</sup> Alpözen vd. 1995, 1169.

<sup>118</sup> Günsenin 1999, 19.

değerlendirmemizi sağlamıştır. Bunun yanında bu alanda gerçekleştirilen yüzey gezileri sırasındaki araştırmalarda farklı dönemlere ait çok sayıda kaliteli ve kalitesiz seramik parçasının yüzeyde görülebildiği dikkat çekmektedir (Fig. 13). Elbette, kentin diğer bölge kentleriyle olan etkileşimini, tam olarak saptayabilmek için sadece bu buluntulardan hareket etmek doğru değildir. İncelenen amphoraların geneline baktığımızda antik kentin, MÖ 6. yüzyıl sonu ve MS 11. yüzyıl arasında başta Marmara olmak üzere, Ege ve Akdeniz coğrafyalarında konumlanan farklı kentlerle ticari bağları olduğu görülmektedir. Bunun yanında ticaretin bölgede kaliteli şarap ve zeytinyağına duyulan talepten, doğduğunu söylemek yersiz olmayacaktır. Yapılan bilimsel çalışmalar neticesinde, özellikle Roma Dönemi'nde yoğun imar faaliyetlerinin izlerine rastladığımız kentte zengin ve lüks tüketime düşkün bir halk varlığından da söz etmek, gayet tabii mümkündür.

Arkaik ve Bizans Dönemleri arasında Parion Kuzey Surlarının çevresinin, Hellenistik Dönemde ki ilk inşaa evresi öncesinde de kullanım gördüğü ele geçen amphora ve yüzeyde tespit edilen diğer kaliteli seramiklerden anlaşılmaktadır. Hellenistik Dönem'de ise yapının hali hazırda aktif bir şekilde kullanım gördüğü, halk yerleşiminin surla yakın bir bölgede konumlandırıldığını düşünmekteyiz. MÖ 3. yüzyılın sonlarından itibaren ise yapının çevresinde hareketliliğin azaldığı tespit edilen seramiklerden anlaşılmaktadır. Kuzey Surları çevresinde tespit edilen MS 6. yüzyıla ve MS 11. yüzyıla ait amphoraların ise olasılıkla kuzey sur çevresinde tekil kullanımlarının olduğu düşünülmektedir.

## Katalog

**Kat. No:** 1                    **Figür No:** 10/a                    **Kazı No:** CGA 30  
**Tip/Üretim Yeri:** Milethos/Samos  
**Yükseklik:** 5,1 cm                    **Çapı:** 13 cm  
**Hamur Rengi:** 10 R 5/8                    **Astar Rengi:** 2.5 YR 5/8                    **Kil Katkıları:** mika, kireç, kum, taşcık  
**Tarih:** MÖ 6. yüzyıl sonu- 5. yüzyıl başı

**Kat. No:** 2                    **Figür No:** 10/b                    **Kazı No:** CGA 31  
**Tip/Üretim Yeri:** Milethos/Samos  
**Yükseklik:** 6,5 cm                    **Çapı:** 15 cm  
**Hamur Rengi:** 2.5 YR 6/8                    **Astar Rengi:** 10 R 5/8                    **Kil Katkıları:** mika, kireç, kum  
**Tarih:** MÖ 6. yüzyıl sonu

**Kat. No:** 3                    **Figür No:** 10/c                    **Kazı No:** CGA 27  
**Tip/Üretim Yeri:** Samos  
**Yükseklik:** 7,2 cm                    **Çapı:** 12 cm  
**Hamur Rengi:** 10 R 5/8                    **Astar Rengi:** 10 R 6/8                    **Kil Katkıları:** mika, kireç, taşcık  
**Tarih:** MÖ 6. yüzyıl ortası

**Kat. No:** 4                    **Figür No:** 10/d                    **Kazı No:** CGA 25  
**Tip/Üretim Yeri:** Samos  
**Yükseklik:** 3,2 cm                    **Çapı:** 12 cm  
**Hamur Rengi:** 10 R 6/8                    **Astar Rengi:** 2.5 YR 6/8                    **Kil Katkıları:** mika, kireç, kum  
**Tarih:** MÖ 6. yüzyıl sonu

**Kat. No:** 5                    **Figür No:** 10/e                    **Kazı No:** CGA 37  
**Tip/Üretim Yeri:** Khios  
**Yükseklik:** 11 cm                    **Çapı:** 12 cm  
**Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/8                    **Astar Rengi:** 2.5 YR 6/6                    **Kil Katkıları:** mika, kireç, kum  
**Tarih:** MÖ 5. yüzyıl ilk yarısı

**Kat. No:** 6                    **Figür No:** 10/f                    **Kazı No:** CGA 33  
**Tip/Üretim Yeri:** Khios  
**Yükseklik:** 7 cm                    **Çapı:** 12 cm  
**Hamur Rengi:** 2.5 YR 6/8                    **Astar Rengi:** 2.5 YR 6/6                    **Kil Katkıları:** mika, kireç, kum  
**Tarih:** MÖ 5. yüzyıl ikinci yarısı

**Kat. No:** 7      **Figür No:** 11/a      **Kazı No:** CGA 32  
**Tip/Üretim Yeri:** Mende  
**Yükseklik:** 7,5 cm      **Çapı:** 9 cm  
**Hamur Rengi:** 2.5 YR 6/8      **Astar Rengi:** 10 YR 7/4      **Kil Katkıları:** mika, kireç, kum, taşcık, şamot  
**Tarih:** MÖ 5. yüzyıl ilk yarısı

**Kat. No:** 8      **Figür No:** 11/b      **Kazı No:** CGA 23  
**Tip/Üretim Yeri:** Mende  
**Yükseklik:** 8,4 cm      **Çapı:** 1,3 cm  
**Hamur Rengi:** 7.5 YR 7/6      **Astar Rengi:** 2.5 YR 6/8      **Kil Katkıları:** mika, taşcık, şamot  
**Tarih:** MÖ 5. yüzyıl ortaları

**Kat. No:** 9      **Figür No:** 11/c      **Kazı No:** CGA 26  
**Tip/Üretim Yeri:** Lesbos  
**Yükseklik:** 6,2 cm      **Çapı:** 14 cm  
**Hamur Rengi:** 10 R 5/8      **Astar Rengi:** 10 R 5/6      **Kil Katkıları:** mika, kireç, taşcık  
**Tarih:** MÖ 5. yüzyıl ortaları

**Kat. No:** 10      **Figür No:** 11/d      **Kazı No:** CGA 29  
**Tip/Üretim Yeri:** Knidos Mantar Ağzılı Tip  
**Yükseklik:** 6,1 cm      **Çapı:** 12 cm  
**Hamur Rengi:** 2.5 YR 6/8      **Astar Rengi:** 5 YR 6/4      **Kil Katkıları:** mika, kireç, kum, taşcık  
**Tarih:** MÖ 4. yüzyıl ikinci yarısı

**Kat. No:** 11      **Figür No:** 11/e      **Kazı No:** CGA 34  
**Tip/Üretim Yeri:** Thasos  
**Yükseklik:** 12,2 cm      **Çapı:** 5 cm  
**Hamur Rengi:** 2.5 YR 6/6      **Astar Rengi:** 2.5 YR 6/8      **Kil Katkıları:** mika, kireç, taşcık  
**Tarih:** MÖ 4. yüzyıl ikinci yarısı

**Kat. No:** 12      **Figür No:** 11/f      **Kazı No:** CGA 5  
**Tip/Üretim Yeri:** Akanthos  
**Yükseklik:** 10,1 cm      **Çapı:** 4 cm  
**Hamur Rengi:** 5 YR 5/8      **Astar Rengi:** 5 YR 5/8      **Kil Katkıları:** mika, kireç, kum, şamot  
**Tarih:** MÖ 3. yüzyıl ikinci yarısı

**Kat. No:** 13      **Figür No:** 12/a      **Kazı No:** CGA 35  
**Tip/Üretim Yeri:** Late Roman Amphora 1B  
**Yükseklik:** 13,8 cm      **Çapı:** 11 cm  
**Hamur Rengi:** 5 YR 6/6      **Astar Rengi:** 10 YR 8/3      **Kil Katkıları:** kireç, kum, şamot, kuvars  
**Tarih:** MS 6. yüzyıl

**Kat. No:** 14      **Figür No:** 12/b      **Kazı No:** CGA 36  
**Tip/Üretim Yeri:** Ganos/Günsenin Tip I  
**Yükseklik:** 9,8 cm      **Çapı:** 11 cm  
**Hamur Rengi:** 10 R 4/1      **Astar Rengi:** 10 R 5/6      **Kil Katkıları:** mika, şamot, kum  
**Tarih:** MS 11. yüzyıl

### Kaynakça

- Abramov, A. P. & Maslennikov, A. A. (1991). Амфоры V. В. До Н. Э. Из Раскопок Поселения На Мысе Зюк. *SovA*, 3, 234-249.
- Akkaş, İ. (2015). *Parion Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönem Amphoraları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Akkaş, İ. (2016a). IV. B. Parion Tiyatrosu Ticari Amphora Buluntuları. C. Başaran ve H. E. Ergürer (Eds.), *Parion Roma Tiyatrosu: 2006- 2015 Yılı Çalışmaları Mimarisi ve Buluntuları* içinde (ss. 165-

- 180). Ankara, İçdaş Inc. Press.
- Akkaş, İ. (2018). B. Parion Theater Commercial Amphora Findings. In C. Başaran & H. E. Ergürer (Eds.). *Roman Theater Of Parion: Excavations, Architecture and Finds from 2006-2015 Campaigns* (pp. 127-139). Ankara, İçdaş.
- Akkaş, İ. (2019). Parion İthalatında Lesbos (Midilli) Üretimi Amphoralar. V. Keleş, H. Kasapoğlu, H. E. Ergürer, E. Çelikbaş ve A. Yılmaz (Eds.). *Cevat Başaran'a 60. Yaş Armağanı* (ss. 439-450). Ankara, Bilgin Kültür Sanat.
- Akkaş, İ. (2020a). *2008-2019 Yılları Arası Amphora Buluntuları Işığında Parion Antik Kenti Roma ve Erken Bizans/Geç Roma Dönemi Ticari İlişkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Akkaş, İ. (2020b). Parion Yamaç Hamamı Ticari Amphora Buluntuları (MÖ 1. yüzyıl - MS 7. yüzyıl). *Arkhaia Anatolika*, 3, 178-243.
- Aktaş, R. (2018). *Antandros Kazısı Yamaç Ev Roma Dönemi Seramikleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Alkaç, E. (2012). Korykos (Kilikia) Yüzey Araştırmalarında Bulunan LR 1 Amphoraları. *Olba*, XX, 323-344.
- Alpözen, T.O., Özdaş, H. & Berkaya, B. (1995). *Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi ticari amphoraları*. Bodrum, Bodrum Müzesi Yayınları 2..
- Arthur, P. (1989). Aspects of Byzantine Economy: An Evaluation of Amphora Evidence from Italy. *BCH Supplements*, XVIII, 81-91.
- Asal, R. (2010). *Yenikapı Marmaray ve Metro Kurtarma Kazıları Buluntuları Işığında İstanbul'un Roma ve Bizans Dönemi Deniz Ticareti*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Aydın, S. (2019). *Olba Geç Roma Dönemi Seramik Buluntuları*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Başaran, C. (2006). Parion: Karanlıktan Gün Işığına. T. Takaoğlu (Ed.). *Anadolu Arkeolojisine Katkılar 65. Yaşında Abdullah Yaylalı'ya Sunulan Yazılar* içinde (ss. 185-200). İstanbul, Ege Yayınları.
- Başaran, C. (2010). Parion 2008 kazıları. *KST*, 31(1), 393-410.
- Başaran, C. (2011). Parion 2009 yılı kazı ve restorasyon çalışmaları. *KST*, 32 (1), 283- 300.
- Başaran, C. ve Ergürer, H.E. (2012). Parion Odeion'u (Bouleuterion?) 2010 çalışmaları ve Odeion'da bulunan seramikler. *Olba*, XX, 245-289.
- Başdemir, B. (2019). *Troas bölgesi buluntusu ticari amphoralar: Tipolojik ve fonksiyonel Bir Analiz*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Birzescu, I., (2012). *Histria: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen*. Bucureşti, Editura Enciclopedica.
- Blondé, F., Muller, A. & Mulliez, D. (1991). Le Comblement d'un Puits Public à Thasos. Le Matériel Amphorique. *BCH*, 115 (1), 213-242.
- Burrigato, F., Nezza, M., Ferrazzoli, A.F. & Ricci, M. (2007). Late Roman I Amphora Types Produced at Elaiussa Sebaste. In M. Bonifay & J. C. Trégliat (Eds.). *LRCW 2, BAR International Series 1662* (pp. 689-700). Oxford, Archaeopress.
- Cankardeş Şenol, G. (2006). *Klasik ve Helenistik Dönemde mühürlü amphora üreten merkezler ve mühürleme sistemleri*. İstanbul, Ege Yayınları.
- Carlson, D. N. (2004). *Cargo in Context: The Morphology, Stamping, and Origins of the Amphoras from a Fifth-Century B.C. Ionian Shipwreck*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Texas Üniversitesi, Austin.
- Clinkenbeard, B. G. (1982). Lesbian Wine and Storage Amphoras a Progress Report on Identification. *Hesperia*, 51 (3), 248- 268.
- Clinkenbeard, B. G. (1986). Lesbian and Thasian Wine Amphoras: Questions Concerning Collaboration. (Eds. J.-Y. Empereur & Y. Garlan), *Recherches sur les Amphores Grecques. Actes du Colloque International Organisé par le Centre National de la Recherche Scientifique, L'Université de Rennes II et L'École Française D'Athènes, 10-12 Septembre 1984*, (pp. 353-362). Athènes, BCH Suppl.
- Cook, J. M. & Dupont, P. (1998). *East Greek Pottery*. London, New York.

- Çelikbaş, E. (2018). Metal Objects From The Theatre. C. Başaran & E. Ergürer (Eds.) *Parion Studies I: Roman Theatre of Parion* içinde (ss. 185 -216). Ankara, İçdaş.
- Çibuk, K. (2019). *Kocaeli Müzesi Amphora Koleksiyonu*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- de Choiseul Gouffier, M.G. F.A. (1842). *Voyage Pittoresque de la Grèce: Tome Second*. Paris, JJ. Blaise.
- Demesticha, S. (2003). Amphora productions on Cyprus during the late Roman period. Dans la C. Bakirtzēs (Ed.). *VIIe congrès international sur la céramique médiévale en méditerranée, Thessaloniki, 11-16 Octobre 1999*, (pp. 469-476). Athènes, Caisse des Recettes Archéologiques.
- Doğer, E. (1988). *Klazomenai Kazısındaki Arkaik Dönem Amphoraları*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Doksanaltı, E. (2020). Knidos ‘Liman Caddesi’ Geç Antik Dönem Atölye/Dükkân ve buluntuları. *Olba*, XXVIII, 377-420.
- Dupont, P. (1983). Classification et détermination de provenance des Céramiques grecques orientales archaïques d’Istros. Rapport préliminaire. *Dacia*, 27, 19–43.
- Dupont, P. (1998). Archaic East Greek Trade Amphoras. in R. M. Cook & P. Dupont (Eds.) *East Greek Pottery*. London, New York.
- Dupont, P. (2007). Diffusion des amphores commerciales de type Milesian. dans le Pont archaïque. J. Cobet, V. Greave, - vd. (Eds.) *Frühes Ionien eine Bestandsaufnahme, Panionion–Symposium Güzeltamli 26. September–1. Oktober 1999*, (pp. 621-630). Mainz.
- Dupont, P. 1982. Amphores commerciales archaïques de la Grèce de l’est. *La Parola del Passato*, 37, 193–208.
- Dündar, E. (2012). A Group of Amphorae from Side Museum and a New Type of Amphora: The Lycian Amphora?. *Archäologischer Anzeiger*, 1, 43- 61.
- Empereur, J. Y. & Hesnard, A. (1987). Les Amphores Hellénistiques. *Céramiques hellénistiques et Romaine*, II, 17-71.
- Empereur, J. Y. & Picon, M. (1989). Les régions de production d’amphores impériales en Méditerranée orientale. Dans l’École française de Rome, *Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche. Actes du colloque de Sienna, 22-24 mai 1986, organisé par l’Università degli studi di Siena, l’Università degli studi di Roma-La Sapienza, le Centre national de la recherche scientifique (RCP 403)*. (pp. 223-248). Rome, Ecole française de Rome.
- Ergürer, H. E. (2013). Seramikler. C. Başaran (Ed.), *Antik Troas’ın Parlayan Kenti, Parion, 1997-2009 Yılları Yüzey Araştırmaları, Kazı ve Restorasyon Çalışmaları* içinde (ss. 137-150). İstanbul, Ege Yayınları.
- Ergürer, H. E. (2015). Parion, Agora ve Dükkânlarında Ele Geçen Sigillatlar ve Kırmızı Astarlı Seramikler. C. Başaran & V. Keleş (Eds.), *Parion Kazıları 10. Yıl Armağanı* içinde (ss. 49-86). Ankara, Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Ergürer, H. E. (2016). Sigilata ve Geç Roma Kırmızı Astarlı Seramikler. C. Başaran & H. E. Ergürer (Eds.), *Parion Roma Tiyatrosu 2006-2015 Yılı Çalışmaları, Mimarisi ve Buluntuları* içinde (ss. 123-164). Ankara, İçdaş.
- Ergürer, H. E. (2019). Parion Roma Hamamı’nda 2012 Yılında Bulunan Roma Dönemi Seramikleri, V. Keleş, H. Kasapoğlu, H. E. Ergürer, E. Çelikbaş & A. Yılmaz (Eds.). *Cevat Başaran’a 60. Yaş Armağanı* içinde (ss. 263-284). Ankara, Bilgin Kültür Sanat.
- Ergürer, H. E. & Genç, S. (2013). Sur Duvarları, Kuleler, Kapılar ve Limanlar. C. Başaran (Ed.). *Antik Troas’ın Parlayan Kenti, Parion, 1997-2009 Yılları Yüzey Araştırmaları, Kazı ve Restorasyon Çalışmaları* içinde (ss. 43-56). İstanbul, Ege Yayınları.
- Ferrazzoli, A. F. & Ricci, M. (2007). Elaiussa Sebaste: Produzioni e consumi di una città della Cilicia tra V e VII secolo. In M. Bonifay & J. C. Trégliã (Eds.). *LRCW 2, BAR International Series 1662* (pp. 671-688). Oxford, Archaeopress.
- Ferrazzoli, A. F. & Ricci, M. (2009). Cilician Ceramic Production from Roman to Byzantine Age New Data from Elaiussa Sebaste. *Olba*, XVII, 33-44.
- Ferrazzoli, A. F. & Ricci, M. (2010). Un Centro di Produzione delle Anfore LR 1: Elaiussa Sebaste in Cilicia. Gli Impianti, Le Anfore. In S. Menchelli, S. Santoro, M. Pasquinucci & G. Guiducci

- (Eds.). *LRCW 3, BAR International Series 2185*, (pp. 815-819). Oxford, Archaeopress.
- Fırat, G. (2018). *Parion Yamaç Hamamı 1515-1260 Sektörü Hellenistik Dönem Seramikleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Filis, K. (2021). The production of North Aegean amphorae: morphology - properties – purpose. S. Drougou (Ed.). 10th International Scientific Meeting on Hellenistic Pottery Pottery Workshops Craftsmen and Workshops. (ss. 156-195). Athens, Archaeological Resources Fund.
- Fillis, K. (2013). Transport Amphorae from Akanthos. L. Buzoianu, P. Dupont & V. Lungu (Eds.) *PATABS III Production and Trade of Amphorae in the Black Sea, Actes de la Table Ronde Internationale de Constanta, 6,10 octobre 2009. Pontica XLVI Suppl. II*. (pp. 67-87). Constanta.
- Garlan, Y. (1988). *Vin et Amphores de Thasos*, Ecole Française d'Athènes, Athens.
- Garlan, Y. (1989). Le Comblement d'un Puits Publique à Thasos. Les Abords N.-E. de l'Agora de Thasos. II. 2. Les Timbres Céramiques. *BCH*, 113, 477-480.
- Garlan, Y. (1999). *Les Timbres Amphoriques de Thasos, Vol. I, Timbres Protothasiens et Thasiens Anciens*, Paris, Etudes Thasiennes XVIII.
- Grace, V. (1953). Pottery of the Mid- Fifth Century from a Well in the Athenian Agora. *Hesperia*, 22 (2), 101-110.
- Grace, V. (1971). Samian Amphoras. *Hesperia*, 40 (3), 52-95.
- Grace, V. (1979). *Amphoras And The Ancient Wine Trade, Excavations Of The Athenian Agora Picture Book 6*. Princeton: American Schools Of Classical Studies at Athens.
- Grace, V. R. & Savvatiannou-Pétropoulakou, M. (1970). Les timbres amphoriques grecs. Dans la E. de Boccard (Ed.). *L'îlot de la maison des comédiens, Exploration Archeologique Délos*, 27, (pp. 277-382). Paris, Rue de Medicis.
- Grandjean, Y. (1992). Contribution à l'établissement d'une typologie des amphores thasiennes. Le matériel amphorique du quartier de la porte du Silène. *BCH*, 116 (2), 541-584.
- Gülsefa, G. (2016). 2006-2013 Myndos Kazılarında Ele Geçen Amphoralar ve Amphora Mühür Buluntuları. D. Şahin (Ed.). *Myndos Kazı ve Araştırmaları 1* içinde (ss. 35-160). Bursa, Uludağ Üniversitesi.
- Günsenin, N. (1990). *Les Amphores Byzantines (Xè-XIIIè, siècles): Typologie, Production, Circulation d'après les collections Turques*. Yayınlanmamış doktora tezi, Paris Üniversitesi, Sorbonne.
- Günsenin, N. (1992). Ganos: Bin Yıldır Şarap ve Amphora Üreten Kutsal Dağ. *Türk Arkeoloji Dergisi* XXX, 197-209.
- Günsenin, N. (1999). From Ganos to Serçe Limanı. *The INA Quarterly*, 26 (3), 18-21.
- Günsenin, N. (2006). An Approach To 13th-Century Shipbuilding: Çamaltı Burnu I Wreck, Marmara Island. *IXth International Symposium on Ship Construction in Antiquity, Tropis IX*, Kıbrıs.
- Gürbüz, M. (2018). Late Roman Pottery from a Building in Klazomenai. *Olba*, XXVI, 123-176.
- Hadjidaki, E. (1996). Underwater Excavations of a Late Fifth Century Merchant Ship at Alonnesos, Greece: the 1991-1993 Seasons. *BCH*, 120 (2), 561-593.
- Hammond, M. D. (2015). *Late Roman Ceramics from the Panayia Field, Corinth (Late 4th to 7th c.): The Long-Distance, Regional and Local Wares in Their Economic, Social and Historical Contexts*. Missouri: Missouri Üniversitesi.
- Hesein, M. A. H. (2014). *Bridging the Eastern and Western Mediterranean: The Roman Harbour Sites on the Coast of Cyrenaica, North-Eastern Libya*. Unpublished doctoral dissertation, University of Leicester, Leicester.
- Johnston, A. W. (1990). Aegina, Aphaia-Tempel, XIII. The Storage Amphorae. *Anatolia Antiqua*, 1990 (1), 37-64.
- Kacharava, D. (1995). "Greek Imports of Archaic and Classical Times in Colchis", *Anatolia Antiqua*, 1995 (1), 63-73.
- Kasapoğlu, B. E. (2013a). *Parion Korinth Aryballosları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kasapoğlu, B. E. (2019a). *Parion'dan Bir Grup Korinth Alabastronu*. *Turkish Studies - Historical Analysis*, 14 (4), 875-902.
- Kasapoğlu, B. E. (2019b). Parion Güney-Tavşandere Nekropolisi'nden Bir Arkaik Dönem Krematoryumu ve Buluntuları. V. Keleş, H. Kasapoğlu, H. E. Ergürer, E. Çelikbaş & A. Yılmaz (Eds.). *Cevat*

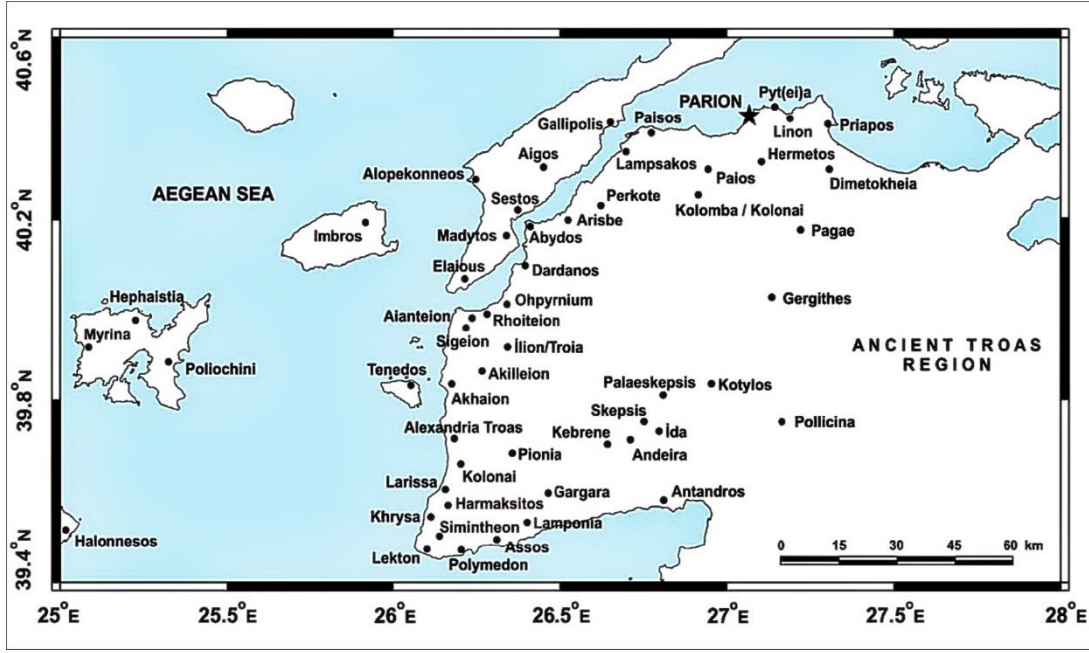
- Başaran'a 60. Yaş Armağanı* (ss. 177-194). Ankara, Bilgin Kültür Sanat.
- Kasapoğlu, H. (2013b). 'VII. Nekropol. C. Başaran (Ed.). *Antik Troas'ın Parlayan Kenti: Parion, 1997-2009 Yılları Yüze Araştırmaları, Kazı ve Restorasyon Çalışmaları* içinde (ss. 107-136). İstanbul, Ege Yayınları.
- Kasapoğlu, H. (2015). *Parion Roma Dönemi Terrakotta Figürinleri (2004-2013)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kasapoğlu, H., Keleş, V. & Fırat, G. (2020). Parion Yamaç Hamamı 1515-1260 Depoziti Batı Yamacı Seramikleri. *Turkish Studies - History*, 15 (1), 91-122.
- Katıracı, S. (2020). *Tiripolis Amphoraları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kaya, M. A. & Taşdöner Özcan, K. (2016). Roma İmparatoru Hadrianus ve Anadolu: Geziler, Eyaletler ve Kentler. B. Takmer, E. N. A. Arca & N. G. Özdiş (Eds.). *Sencer Şahin Anısına Yazılar* içinde (ss. 494-513). İstanbul, Kabalcı Yayıncılık.
- Keleş, V. & Oyarçın, K. (2019). Parion Odeion undan Bir Geç Roma Definesi. *TÜBA-AR*, 1 (24), 189-208.
- Keleş, V. (2015). Introduction. C. Başaran (Ed.), *The Flourishing City Of Ancient Troad: Parion*, (ss. 19-25). İstanbul, Ege Yayınları.
- Keleş, V. & Oyarçın, K. (2021). Parion Tiyatrosu Hyposcaenium Bölümünden Ele Geçen Geç Roma Dönemi Sikkeleri Üzerine Değerlendirmeler. *Olba*, XXIX, 391-422.
- Keleş, V., Çelikbaş, E. & Oyarçın, K. (2018). Bir grup geç roma sikkesi ışığında Parion Yamaç Hamamının son kullanım evresi hakkında görüşler. *Seleucia*, 8, 261-304.
- Keleş, V., Oyarçın, K. & Yılmaz, A. (2015). Parion Roma Hamamı 2014 Kazıları ve Sikke Buluntuları. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 150, 53-66.
- Keleş, V., Yılmaz, A. & Oyarçın, K. (2014). Parion Roma Hamamı 2013 Kazıları ve Sikke Buluntuları. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 147, 21-36.
- Kerem, F. (1999). *İçel Müzesinden Bir Grup Amphora*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kırkanlı, E. (2021). *1977-1988 Erythrai Kazıları Ticari Amphora Buluntuları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kızıllıslanoğlu, H. A. & Alkaç, E. (2018). Hellenistic Amphora Stamps from Elaiussa. *Anatolia Antiqua*, XXVI, 45-68.
- Kızıllıslanoğlu, H. A. (2016). *Antik Çağ'da Elaiussa Sebaste'nin Amphora Üretimi ve Ticari İlişkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Koçak-Yaldır, A. (2011). Imported trade amphoras in Daskyleion from the seventh and sixth centuries BC and the Hellespontine-Phrygia route. *World Archaeology*, 43 (3), 364-379.
- Konstantinidou, A. (2010). Aspects of Everyday Life in a Monastic Settlement: Amphorae and Cooking Wares (4<sup>th</sup> -7<sup>th</sup> c.) from the Old Monastery of Baramus in the Wadi Natrun (Egypt): A First Glance. In S. Menchelli, S. Santoro, M. Pasquinucci & G. Guiducci (Eds.). *LRCW 3, BAR International Series 2185*, (pp. 951-961). Oxford, Archaeopress.
- Konstantinidou, A. (2012). *Ceramics and Life in the Old Monastery of Baramūs in the Wādī al-Natrūn, Egypt (4th – 9th c.)*. Unpublished doctoral dissertation, University of Leiden, Leiden.
- Lawall, M. L. (1995). *Transport Amphoras and Trademarks: Imports to Athens and Economic Diversity in the Fifth Century B.C.* Unpublished doctoral dissertation, Michigan University, Michigan.
- Lawall, M. L. (1998). Bolsals, Mendean amphoras, and the date of the Porticello shipwreck. *International Journal of Nautical Archaeology*, 27 (1), 16-23.
- Lawall, M. L. (2000). Graffiti, Wine Selling and the Reuse of Amphoras in the Athenian Agora, ca. 430 to 400 B.C. *Hesperia*, 69 (1), 3-90.
- Lawall, M. L. (2006) Transport Amphoras from Well S-AB and the Basins. P. Scherrer & E. Trinkl (Eds.) *Die Tetragonos Agora in Ephesos, Grabungsergebnisse von Archaischer bis in Byzantinische Zeit – Ein Überblick Befunde und Funde Klassischer Zeit, FiE XIII/2* (pp. 132-139). Berlin.
- Lawall, M. L. (2010a). Pontic, Aegean and Levantine Amphorae at Gordion. D. Kassab-Tezgör & N. Inaishvili (Eds.) *PATABS I Production and Trade of Amphorae in the Black Sea, Actes de la*

- Table Ronde International de Batumi et Trabzon, 27,29 Avril 2006. Varia Anatolica 21.* (ss. 159-165). İstanbul.
- Lawall, M. L. (2010b). Imitative Amphoras in the Greek World. *Marburger Beiträge zur Antiken Handels-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, 28, 45-88.
- Lemaitre, S. (2007). Mobilier céramique du Létoon de Xanthos. S. Lemaître (Ed.). *Céramiques antiques en Lycie (VIIe S. a. C. – VIIIe S. p. C.). Les produits et les marchés, Actes de la table-ronde de Poitiers, 21–22 mars 2003* (pp. 115–135). Bordeaux, Lexionu.
- Lozanov, I. (2010). On the Import Amphorae in Thrace (6th – 3rd centuries B.C.): Reflections on Some Recent Discoveries in the Middle Hebrus Valley. D. Kassab-Tezgör & N. Inaishvili (Eds.), *PATABS I Production and Trade of Amphorae in the Black Sea, Actes de la Table Ronde International de Batumi et Trabzon, 27,29 Avril 2006. Varia Anatolica 21.* (pp. 85-96). İstanbul.
- Manucu Ademeşteanu, M. & Birzescu, I. (2006). Amphores Commerciales Archaïques D'Istros et D'Orgame Une Approche Quantitative. *Orgame/Argamum, Suppl. I*, 151-170.
- Mattingly, H. (1981). Coins and amphoras-Chios, Samos and Thasos in the fifth century B.C. *The Journal of Hellenic Studies*, 101, 78-86.
- Monakhov, S. Ju. (2003). *Greek amphoras in the Black Sea. Typology of Amphoras of Leading Centers-Exporters of Goods in Ceramic Containers: Catalog – Determinant*, Moscow (in Russian).
- Monakhov, S. Y. (1999). Quelques séries d'amphores grecques des VIIe- Ve s.av.n.é. au nord de la Mer Noire. Dans la Y. Garlan, (Ed.). *Produntion et Commerce Des Amphores Anciennes en Mer Noire*, Colloque international organisé à Istanbul 25-8 mai 1994 (pp. 163-194). Aix-en-Provence, Cedex.
- Monakhov, S. Yu., Kuznetsova, E. V., Tolstikov, V. P. & Churekova, N. B. (2020). *The Amphorae of the 6th-1st C. BC of The Pushkin State Museum of Fine Arts*. Saratov, Amirit.
- Mowat, A. (2016). *The Late Roman Amphoras of Thrace: The Perspective from the Molyvoti Peninsula*. Unpublished master's thesis, University of Manitoba, Winnipeg.
- Nacef, J. (2007). Nouvelles Données sur L'Atelier de Potiers de Henchir ech Chekaf (Ksour Essef, Tunisie). In M. Bonifay & J. C. Tréglià (Eds.). *LRCW 2, BAR International Series 1662* (pp. 581-591). Oxford, Archaeopress.
- Newett, L. & Jackson, M. P. C. (2007). Hellenistic Ceramics and Lamps. N. Postgate & D. Thomas (Eds.), *Excavations at Kilisetepe 1994–98: From Bronze Age to Byzantine in Western Cilicia. Vol 1*, (ss. 379–430). (British Institute At Ankara Monograph 30).
- Norskov, V. (2004). Amphorae from Three Wells at the Maussolleion of Halikarnassos: Something to Add to the Typology of Mushroom Rims?. J. Eiring & J. Lund (Eds.), *Transport Amphora and Trade in the Eastern Mediterranean: Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29*, (pp. 285-291). Athens.
- Okan, E. (2013). Çeşme Müzesi 2013 Ticari Amphoraları. *Arkeoloji Dergisi*, XVIII, 127-140.
- Onayko, H. A. (1980). *Архаический Торик Античный город на северо-востоке Понта*. Moskova.
- Opait, A. (2018). Local and imported wine at *Pompeïopolis*, Paphlagonia. *RCRF Acta*, 45, 701-713.
- Orhan, U. (2017). Phaselis 2016 Yılı Güney Limanı Amphora Buluntuları. *Phaselis*, III, 141-148.
- Papadopoulos, J. K. & Paspalas, S. A. (1999). Mendaian as Chalkidian Wine. *Hesperia*, 68 (2), 161-188.
- Parshina, E. (2001). Stamped Byzantine Amphora of X Century A.D. from Laspi. *Morskaya Torgoviya v Severnam Prichernomorie*, (pp. 104-117). Kiev (Rusça).
- Pieri, D. (2005). *Le commerce du vin oriental à l'époque Byzantine*. Beirut: Bibliothèque d'Archéologie et d'Histoire, Institut Français du Proche Orient.
- Pieri, D. (2007). Les Centres De Production D'Amphores En Mediterranee Orientale Durant L'Antiquite Tardive: Quelques Remarques. In M. Bonifay & J. C. Tréglià (Eds.). *LRCW 2, BAR International Series 1662* (pp. 611-625). Oxford, Archaeopress.
- Prêteux, F. (2009). Parion et son territoire à l'époque hellénistique: un exemple d'organisation de la *chôra* sur le rivage de la Propontide. Dans la H. Bru, F. Kirbihler & S. Lebreton (Eds.). *L'Asie mineure dans l'Antiquité: échanges, populations et territoires: Regards actuels sur une péninsule* (pp. 335- 350). Rennes, Presses universitaires de Rennes.
- Rautman, M. L. (1995). Two Late Roman wells at Sardis. *Annual of the American Schools of Oriental Research*, 53, 37-84.



- Reynolds, P. (2013). Transport Amphorae of the First to Seventh Centuries: Early Roman to Byzantine Periods. In W. Aylward (Ed.). *Excavations at Zeugma, Chapter Three*, Conducted by Oxford Archaeology (pp. 93-161). California, Packard Humanities Institute, Los Altos.
- Reynolds, P. (2019). *Butrint 6 Excavations on the Vrina Plain Volume 3: The Roman and Late Antique Pottery from the Vrina Plain Excavations*. Oxford, Oxbow Books.
- Ricci, M. (2007). Elaiussa Sebaste: Context, Production & Commerce. *Çanak, BYZAS*, 7, 169-180.
- Robinson, H.S. (1959). *Pottery of the Roman Period. Chronology. (The Athenian Agora. Results of excavations conducted by the American School of Classical Studies, vol. V.)* Princeton, American School of Classical Studies at Athens.
- Rowe, A. H. (2004). *Nea paphos: Reconsidering Late Roman Cyprus: Using New Material from Nea Paphos to Review Current Artefact Typologies*. Unpublished doctoral dissertation, University of Sydney, Sydney.
- Sazanov, A. (1999). Les Amphores "LA 1 Carthage" dans la Region de la mer Noire. Dans la C. Y. Garlan (Ed.) *Typologie et Chronologie: V<sup>e</sup> -VII<sup>e</sup> s. Apr. J* (pp. 265-279). Provence, PCAAN.
- Seifert, M. (2004). *Herkunftsbestimmung archaischer keramik am Beispiel von amphoren aus Milet*. Oxford, BAR International Series.
- Sezgin, Y. (2009). *Arkaik Dönem Doğu Yunan Ticari Amphoraları Sorunu*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Stănescu, R. O. (2018). *Amphorae Ex Aegyso: Fragments From Older Excavations*. *Peuce*, 16, 205-226.
- Şenol, A. K. (2000). *İskenderiye Kazılarında Ele Geçen Amphoralar Işığında Kentin Roma Dönemi Şarap, Zeytinyağı, Salamura Balık ve Sos Ticareti*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Şenol, A. K. (2003). *Marmaris Müzesi Ticarî Amphoraları*. Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Şenol, A. K. (2009). *AETAM (Arslan Eyce Taşucu Amphora Müzesi)'da Bulunan Ticarî Amphoralar ve Akdeniz'de Ticaretin İzleri*. Mersin: Taşeli Matbaacılık.
- Şenol, A. K. (2018). *Commercial amphorae in the Graeco-Roman Museum of Alexandria*. Alexandria: Peeters.
- Şenol, A. K. & Aşkın, E. (2007). IV. 5 Amphoralar Işığında Kentin Ticarî İlişkileri, S. Durugönül (Ed.). *Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları NAGIDOS* içinde (ss. 241-297). Antalya, Adayla Ekyayın Dizisi 6.
- Tekocak, M. & Zoroğlu, L. (2013) Kelenderis'te Bulunan Bir Grup Roma Dönemi Ticari Amphorası ve Düşündürdükleri. *Olba*, XXI, 109-140.
- Van Doornink, F. H. J. (1989). The Cargo Amphoras of the 7th century Yassi Ada and 11th century Serce Limani shipwrecks: two examples of a reuse of Byzantine Amphoras as Transport Jars. *BCH Supplementx*, XVIII, 247-257.
- Whitbread, I. K. (1995). *Greek transport amphorae: A petrological and archaeological study*. Athens, British School at Athens.
- Yaman, A. (2018). *Arykanda Geç Antik Dönem Mahallesi Seramikleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Zachariadis, S. (2014). Pottery from the Workshop Building, in the Early Byzantine City of Philippi, Greece. In N. Poulou-Papadimitriou, E. Nodarou & V. Kilikoglou (Eds.). *LRCW 4, BAR International Series* 2616 (pp. 705-713). Oxford, Archaeopress.
- Zelenko, S. (2001). The Shipwrecks of 9-11 Centuries A.D. in Sudak Bay. *Morskaya Torgoviya v Severnam Prichernomorie*, (ss. 82-92). Kiev (Rusça).

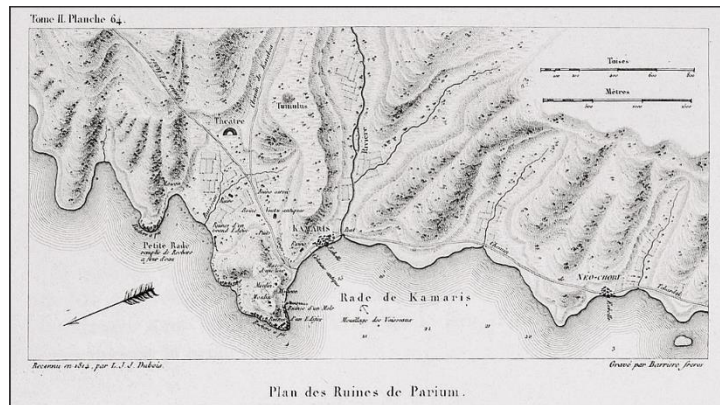
## Figürler



Figür 1: Troas Bölgesi ve Parion kenti haritası (Parion Kazı Arşivi)



Figür 2: Araştırma yapılan Parion Kuzey Surları ve çevresi (Google Earth)



Figür 3: M. G. Choiseul-Gouffier'in Parion kent planı (Choiseul-Gouffier, 1822)



**Figür 4:** M. G. Choiseul-Gouffier'in Parion Kuzey Surlar gravürü (Choiseul-Gouffier, 1822)



**Figür 5:** Araştırma yapılan Parion Kuzey Surları ve çevresi (Parion Kazı Arşivi)



**Figür 6:** Araştırma yapılan Parion Kuzey Surları ve çevresi (Parion Kazı Arşivi)



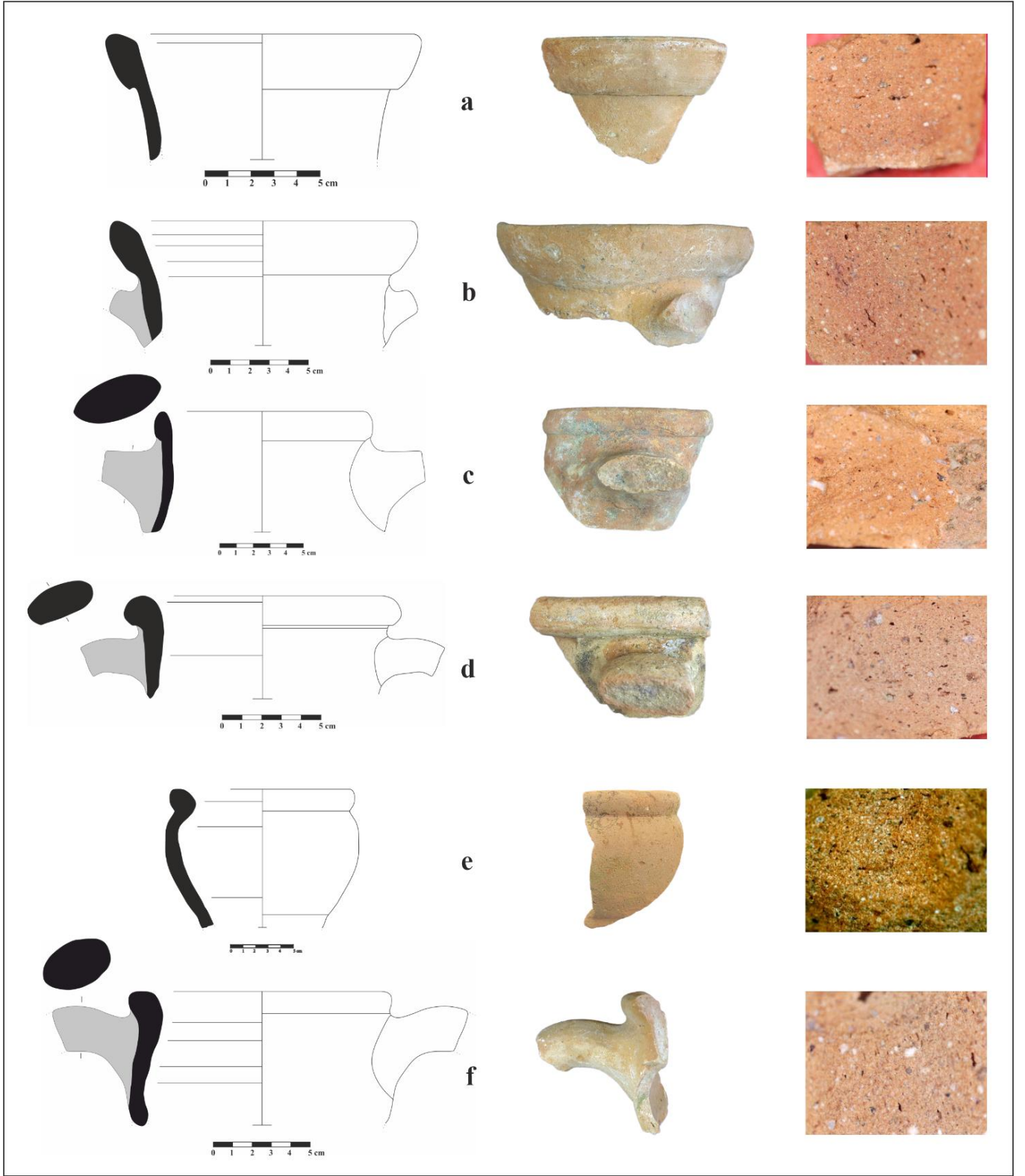
**Figür 7:** 1 Nolu Kule (Parion Kazı Arşivi)



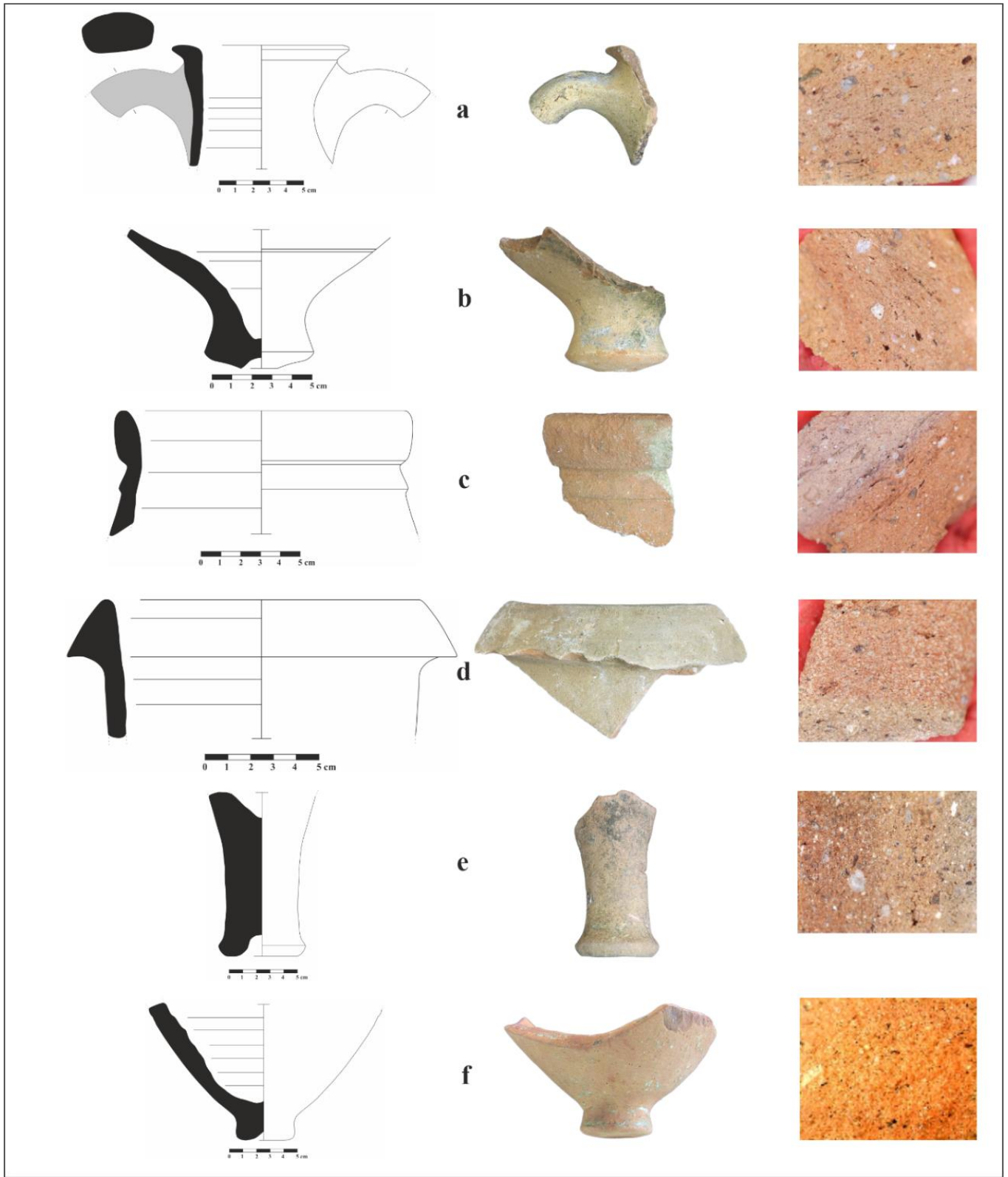
**Figür 8:** 2 Nolu Kule (Parion Kazı Arşivi)



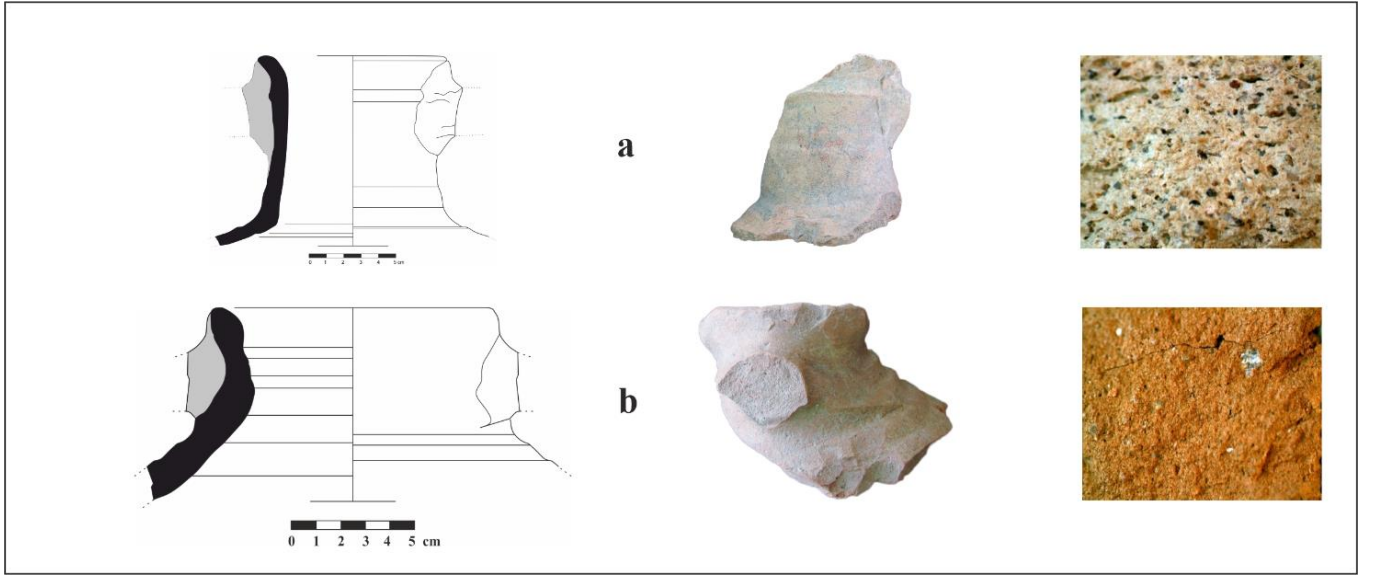
**Figür 9:** 3 Nolu Kule (Parion Kazı Arşivi)



**Figür 10:** (a-b) Milethos/Samos Amphoraları; (c-d) Samos Amphorası; (e-f) Khios Amphorası



**Figür 11:** (a-b) Mende Amphoraları; (c) Lesbos Amphorası; (d) Knidos Amphorası; (e) Thasos Amphorası; (f) Akanthos Amphorası



**Figür 12:** (a) LRA 1B Amphorası; (b) Ganos Tip 1 Amphorası



**Figür 13:** Sur çevresinde gözlemlenen MÖ 5.- MS 7. yüzyıl başları arası amorf nitelikte seramik parçalar (Parion Kazı Arşivi)





# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** Araştırma Makalesi **Gönderim Tarihi:** 14 Kasım 2021  
**Kabul Tarihi:** 10 Aralık 2021 **Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atıf Künyesi:** Öğüt Marangoz, A. & Uluç, N. (2021). Sekülerizm'in Kavramsal, Kuramsal ve Tarihsel Gelişimi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 335-345.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.1022631>

## SEKÜLERİZM'İN KAVRAMSAL, KURAMSAL VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Aşkın ÖĞÜT MARANGOZ\*

Nurhan ULUÇ\*\*

### Öz

Sekülerizm, ilk olarak Bizans İmparatoru I. Konstantin (MS 272- 337) zamanında ortaya çıkmış olsa da kavram, 14. yüzyılda ve sonrasında varlığını göstermiş, 16. yüzyılda Martin Luther ile tekrar gündeme gelmiştir. Bilindiği üzere Ortaçağ'da Batı'nın dünya görüşü din ve kilise üzerine kuruluydu. Merkezi Roma'da bulunan Roma Katolik Kilisesi siyasi egemenliği elinde bulunduran, adalet ilkelerini belirleyen, insanların düşünce ve yaşayışına yön veren oldukça önemli bir otoriteydi. Din, toplumun tüm alanlarına dâhil edilmişti. Tanrı Krallığı'nın yeryüzündeki temsilcisi olan kilise, zamanla dünyevi alanla ve para karşılığı günah çıkartmayla daha fazla ilgilenir oldu. Kilise zenginleşti ve arazilerini genişletti. Kilisenin bozulan ahlaki değerlerinden rahatsızlık duyan Luther, Hıristiyanlığın aslına dönmesi için kiliseyi protesto ederek reform hareketini başlattı. Protestanlığın doğmasına sebep olan bu hareket, uzun süren bir mücadeleyi de beraberinde getirmiştir. Bu mücadele sonucunda yapılan Westfalya Anlaşması'nın bir maddesinde geçen sekülerizm kavramı o günden bugüne tartışma konusu olmuştur. Kavram, o zamanlar sivil hukukla kilise hukukunu ayırt etmek için kullanılırken günümüzde hem Batı medeniyetinde hem de dünyada farklı alanlarda, farklı anlamlarda gündeme gelmektedir. İlginç olan da bu kadar tartışılan bir kavramın henüz somut bir tanımının olmamasıdır. Farklı alanlarda, farklı anlamlarda kullanılması, terimin anlamını da genişletmiştir; öyle ki kavramın hukuksal, felsefi ve sosyolojik boyutları oluşmuştur. Bu çalışmada amaç, kavramın tarihteki ilk gerçek manasına ulaşmak, hangi anlamda hangi amaçla kullanıldığını tespit etmek, kavram kargaşasına yol açan durumların neler olduğunu belirlemek ve terime, eşanlamda eşlik eden kelimelere de açıklık getirerek, kavramın daha net anlaşılmasını sağlamaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Seküler(izm), Sekülerleşme, Laiklik, Kavram Kargaşası

### Conceptual, Theoretical and Historical Development of Secularism

#### Abstract

The concept of secularism first emerged during the reign of Byzantine Emperor Constantine I (272-337 AD) and rose again in the 14th century and beyond before emerging in the 16th century with the German priest, Martin Luther. The world view of Europe in the Middle Ages was based on religion and the church. The Roman Catholic Church, headquartered in Rome, was a particularly important authority that held political dominance, determined the principles of justice, and directed people's thoughts and lives. Religion was incorporated into all spheres of society. As the representative of the Kingdom of God on earth, the Church gradually became more concerned with the earthly realm and indulgences to pardon sin. The Church became rich and expanded its lands. Disturbed by the deteriorating moral values of the church, Martin Luther started the Reform Movement

\* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Sakarya/Türkiye.

E-Posta: [askimmarangoz@hotmail.com](mailto:askimmarangoz@hotmail.com), Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-4774-0260>.

\*\* Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sakarya/Türkiye.

E-Posta: [nhayirli@sakarya.edu.tr](mailto:nhayirli@sakarya.edu.tr), Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2424-6879>.



by protesting against the Church for the return of Christianity to its origins. This movement, which led to the birth of Protestantism, brought with it a long struggle. The concept of secularism, which was mentioned in an article of the Westphalia Agreement made as a result of this struggle, has since been a constant subject of discussion. While the concept was used to distinguish civil law and church law at that time, today it comes to the fore both in Western civilization and in various parts of the world, with different meanings. What is interesting is that there is no concrete definition of such a controversial concept. Its use in different areas, with different meanings, has also expanded the meaning of the term; such that the legal, philosophical and sociological dimensions of the concept have been formed. The aim of this study is to examine the first true meaning of the concept in history, to determine for what purpose and in which sense it was used, to determine what situations led to conceptual confusion, and to provide a clearer understanding of the concept by clarifying the words that accompany the term as synonyms.

**Keywords:** Secular(ism), Secularization, Laicism, Conceptual Confusion.

## Giriş

Sekülerizm kavramının kendisi çok boyutlu, ironik şekilde çelişkili çağrışımlarla ve tarih boyunca biriktirdiği geniş anlam çeşitliliği ile doludur (Casanova, 2014: 20). Sekülerizm kavramının çok farklı tanımları yapılmıştır.

## 1. Sekülerizm Kavramının Etimolojisi ve Tarihsel Serüveni

### 1.1. Seküler(izm) Kavramının Etimolojisi

Sekülerizm kelimesi Türkçeye Fransızca *sécularisme* sözcüğünden geçmiştir. Latince, “nesil”, “periyod” (zaman dilimi) anlamına gelen kavram, zamanla Hristiyan Latincesinde “dünya” anlamında kullanılmıştır (Türk Dili ve Edebiyatı).

Alman Genç Politika Sözlüğü'ne göre “*Das junge Politik-Lexikon*” kavram şu manalara gelmektedir: Seküler, yüzyıl boyunca kendini tekrar eden, kiliseye ait olmayan, benzersiz, olağanüstü olan anlamına gelir. Bu bağlamda Seküler kavramı dünyevidir, yani dini ve manevi kelimelerinin zıddıdır (Schneider & Toyka Seid, 2021).

Latince bilimsel dilde “*saeculum*” olarak kullanılan terim, yüzyıl, çağ, zaman, zamanın ruhu, dünya, dünyevi yaşam, her yüz yılda bir, uzun zaman dilimlerine yayılan, anlamlarına gelir. 19. yüzyılda terim, Almanlar tarafından Säkul, Säkkel, säkular olarak kısaltılmıştır. Daha sonraları kavramın sıfatı ve fiili de kavramla birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Seküler sıfatından “*säkulasieren*” fiili oluşturulmuştur. Sekülerizm kavramı, ‘Kilise mülkiyetinin çoğunluğunu devlet mülkiyetine dönüştürmek’ anlamında da kullanılmıştır (Wikipedia).

“Seküler” kelimesi bir sıfattır. Kutsalın karşıtı olan, dünyevi, din dışı anlamlarına gelir. “Seküler” sıfatı, dine, dinlere ve dini yorumlara mesafeyi gösterir. Bununla kast edilen devletin, dünya işlerini dine dayandırmadan yönetmesidir. Devlet ve kilise ayrıdır. Böyle bir devlet, “seküler devlet”tir. Seküler devlet, seküler olanı yani dünyayı ve insanları düşünür. Metafizik veya aşkın olanla ilgilenmez, topraklarında yaşayan her insanı dininde özgür bırakır. Seküler devlette dini argümanlar bir rol oynamaz. Herhangi bir dine inanmamak veya dini bir cemaate ait olmamak artık doğal görülür. Yaşanılan çağın zamanı da Seküler Çağ’dır (Diakonie Konkret, 2017: 22).

### 1.2. Sekülerleşme Teriminin Tarihsel Serüveni

Seküler(izm) terimi diğer dillerde olmayan bir terimdir ve bir dünya görüşü değildir; tüm insanların bir arada yaşaması için bir fikirdir bu nedenle de ideolojiktir (Siebert, 2019).

Araştırma sonuçlarının birçoğu kavramın 14. yüzyıla ait olduğu yönündedir; oysa sekülerlik kavramı, tek tanrılı İbrahimî dinlerden (Musevilik, Hristiyanlık, İslamiyet) önce, çok tanrılı paganlar tarafından ortaya çıkarılmıştır. Kavram, pagan toplumunda gündelik hayatı belirleyen bir düşünce ve yaşam tarzı anlamına gelmektedir ve bu yaşam tarzına Latince, *modus vivendi* denir (Altındal, 1986: 11).

Romalılar insan yaşamının en uzun olabileceği süreyi saeculum olarak adlandırıp 100 veya 110 yıl olarak belirlemiştir ve yüzyılın sonunu ve başlangıcını işaretlemek için saeculum kelimesi kullanılmıştır. Yeni yüzyıl/saeculum üç gün üç gece süren seküler oyunlar (*Ludi saeculares*) ile kutlanmıştır (Laik Oyunlar). Her türlü siyasal faaliyet, bu oyunlarda törenler aracılığıyla kitlelere iletilirdi. Bu oyunlar sırasında pagan tanrı ve tanrıçalarına adaklar, armağanlar sunulur ve taraflara ayrılan gruplar siyasal eylemlerini bu oyunlar sırasında ortaya koyarlardı. Sekülerizm “siyasal kültür”ün vazgeçilmez bir temel taşıydı. Ayrıca sekülerizm, Pagancada içinde yaşanan çağa, yeryüzüne ve güncel hayata ait, dünyevi konuları ilgilendiren, toplumsal ahlakın dine ve kiliseye bağlı olmadan düzenlenmiş, hiçbir dini yargılamadan ve dışlamadan, ömür boyu birlik, beraberlik ve barış içinde yaşamak, anlamlarına gelmekteydi. Önceleri pagan olan, sonra Hıristiyanlığı benimseyen Roma İmparatoru Konstantin, 313 yılında Milan Fermanı’nı yayınlayarak tüm inançları ülke bütünlüğünü korumak adına serbest bırakmıştır (Altındal, 1986: 26-28).

Aynı kavram Roma din hukukunda bu sefer tarikatlardaki bir müridin “dünya”ya yönelişini gösteren olarak kullanıldı (Berger, 2011: 194)

Sekülerizm, Batı Avrupa’da 13.ve 14. yüzyılda Nominalizm akımı ile güçlenmeye başlar. Nominalizm kavramların, konuşulan dillerin gerçek ya da nesnel anlamının bulunmadığını öne süren, felsefi bir anlayıştır. 15.ve 16. yüzyıllarda sekülerizm artık güçlü bir akım haline gelir. Birey öne çıkar. Güçlenen birey, otoriter Katolik Kilisesi’nin karşısına geçerek kiliseyi protesto etme cesaretini gösterir. Böylece sekülerizmin ilk savunucuları Protestanlar olur (Altındal, 1986: 29).

Sekülerizmin tarihsel serüveninde Martin Luther’in Katolik kilisesine karşı gelerek, kiliseyi protesto etmesine verilen isim olan Protestanlık, önemli bir başlangıçtır. Katolik kilisesinde bireyin yok oluşuna karşı, bireyin Tanrıyla arasındaki aracısız ilişkisine ve Tanrı tarafından özgürleştirilmesine dayanan Protestanlık hareketi, Ortaçağ toplumunda dinin bireyselleşmesine ve dünyevileşmeye atılmış tarihi bir adımdır.

Sekülerizm, 16. yüzyıla kadar kilise hukukunda, bir keşişin manastırdan ayrıldığında, bir manastır düzenine ait olmaktan dünya statüsüne geçişi anlamında kullanılır (Pollack, 2013; Lübbe, 2003: 25). 16. yüzyılda Alman ilahiyat profesörü Martin Luther öncülüğünde Protestan Reformasyonu ile ve bunu takip eden din savaşlarından sonra yapılan yasal düzenlemeyle kelime, kilisenin zenginliklerine ve toprak mülkiyetine devlet tarafından el konulması ve kamulaştırılması anlamında kullanılmıştır (Casanova, 2014: 21).

Ortaçağ’da Sekülerizm kelimesinin bireyin statüsünü belirten bir anlama sahip olması, sekülerizm kavramının Ortaçağ’da ve Katolik dünyasında bireysel birey-kilise ilişkisine yönelik olduğunu gösterir. Bu anlamda sekülerizm bir keşişin kilisenin statüsünü kaybederek, normal dünyevi insan statüsüne geçişi, kiliseden ve dolayısıyla dini sınıftan kopuşunu ifade eder. Martin Luther’in Reformasyon hareketinin sonucunda kilisenin mallarına devletin el koyması ve kamulaştırılması ise, mülkiyetin sekülerleşmesi anlamında kullanılmış olur. Böylece sekülerleşmenin Katolik dönemde bireyin kiliseden kopuşu anlamında bireysel, Protestanlık döneminde ise, kilise mülkiyetinin kilisenin elinden çıkması ve devletin olması anlamında kurumsal olarak kullanıldığı söylenebilir. Martin Luther döneminde sekülerleşme, kavramsal karşılığı olan “weltlich” sıfatıyla “dünyevi” anlamında kullanılır.

Martin Luther, “Von Weltlicher Oberkeit” başlıklı yazısında Almanca “Welt” (dünya) ismini “weltlich” (dünyevi/seküler) olarak sıfatlaştırmıştır. Kelime, o dönemlerde herkes tarafından bilinmekteydi ve seküler, maddi olan ile ruhani olanı ayırmak için kullanılmaktaydı (Luther & Calvin, 2016: 15-16).

19. yüzyılda terim, kilise mülkünün kamulaştırılmasını ve devlet mülküne dönüştürülmesini de ifade etmiştir (Pollack, 2013). Bu durum, sekularizasyon olarak tanımlanır. Kavram, ilk defa Din Savaşları’ndan hemen sonra arazi ve emlakın kilise otoritelerinin gözetiminden çıkarılmasını belirtmek amacıyla kullanıldı.

Netice itibarıyla sekülerizm, tarihi nihai amaca uygun kapalı bir dünya görüşü ve ideoloji iken, sekularizasyon tarihsel, evrimsel süreçte değerlerin ve dünya görüşünün sürekli olarak değişimidir (Çelik, 2017: 212). Ayrıca Sekülerizm, sadece Kilise’nin elinde tuttuğu alanlardan tahliye edilmesi değil, kurumsal

manada kamu hayatından, toplum, siyaset, sanat ve kültür alanlarından da kutsalın el çekirildiği anlamına gelir (Altıntaş, 2005: 51).

1960'lardan sonra özellikle Acquaviva, Berger, Luckmann, Martin ve Wilson'un çalışmalarıyla dikkatler "bireysel sekülerleşme" üzerine çekilir. Bu araştırmalar Avrupa'nın büyük ölçüde bireysel düzeyde sekülerleştiğini ortaya koyar. Dini otoritelerin artık her bir bireyin inanç, ibadet ve ahlak ilkeleri üzerindeki hâkimiyetlerini kaybetmesi, bireysel sekülerleşmenin temel göstergesi olmuştur (Çelik, 2017: 217).

Bireyin sekülerleşmesiyle devletin sekülerleşmesi ayrı süreçler olmakla birlikte, tarihsel serüvenlerinde, bir neden sonuç ilişkisi ve art süremlilik olarak gelişmişlerdir. Roma hukukunda Sekülerizm daha çok bir devlet hukukunu ifade eder. Oysa Ortaçağ kilisesine karşı Luther'in, Rönesans ve Hümanizm akımlarının bireyi yeniden dini otoriteye karşı öne çıkarmasıyla, sekülerleşen bireylerden, sekülerleşen toplum ve devlete doğru bir gidiş söz konusudur. Bireyin kilisenin hakimiyetine karşı öne çıkışı ve kendi kararlarını kendi özgür iradesiyle vermesi talebi, Aydınlanma döneminde Rene Descartes ve Immanuel Kant'ın felsefeleriyle zirveye çıkar. Luther döneminde bireyin ruhuna ve dini duygularına seslenen sekülerizm, aydınlanmayla birlikte bireyin aklına ve aklını kullanma yeteneğine seslenir ve bireyin aydınlanması üzerinden toplumun ve devletin yeniden inşası amaçlanır.

### 1.3. Seküler(izm) Kavramının Gelişmesiyle Bireysel Dünya Görüşünün Ortaya Çıkışı

Martin Luther (1483-1546), genç yaşında Augustin tarikatına katılmış, kilise ve üniversite hiyerarşisi içinde hızla ilerleyerek kilisede papaz, Wittenberg Üniversitesi'nde Kitâb-ı Mukaddes profesörü olmuştur. Luther, Katolik inancının tövbe, ibadetler ve bağışlanma öğretilerinden hiç hoşnut değildi. Kendisi Tanrı'yı razı etmek için elinden geleni yaptığına inandığı halde dinsel kurtuluşa erdiğinden emin olamamaktaydı. Romalılara Mektup 1:17'de sözü edilen "Aklanma yalnız imanla olur" ifadesiyle Luther reformasyon teolojisinin ilk işaretini keşfeder (Olgun, 2006: 21).

Katolik Kilisesi, seküler, yani dünyevi alana da bakmaktaydı. Dindar gibi görünen ama özünde tam tersi olan Katolik Kilisesi, kişilere baskı yaparak onları inanmaya zorlamayı ve günahları affetmeyi üstüne vazife edinmişti. Luther inancın, kişinin kendi bilinciyle ilgili konu olduğunu, herkesin neye inanacağına kendi iradesiyle karar vermesi gerektiğini savunmuştur. Çünkü Luther'in en önemli temel öğretilerinden biri inançtır. İnanç özgürdür, Tanrı'nın ruhun içinde yarattığı bir şeydir (Luther & Calvin, 2016: 97-98).

Hristiyanlıkta insana tanınmış olan hak, günümüzde anlaşıldığı şekliyle bireyin vicdanına ve bilincine emanet edilmiş sosyal bir hak değildi. Tamamen iman sorunuyla bağlantılı haktı (Altındal, 1986: 92). Luther, papaların, piskoposların Tanrı'nın Sözü'nü vaaz etmek yerine bunu yapmayı sadece yaşamla ve mal mülkle ilgilendiklerini ve seküler prensler haline geldiklerini, dünyevi alanı yönettikleri gibi manevi alanı da yönetmek istediklerini, Tanrı'nın onların zihinlerini saptırmış ve sağduyularını ellerinden almış olduklarını göremediklerini belirtir. Luther, yönetime ve itaate sınır getirme gerekliliğini yazdığı "Von Weltlicher Oberkeit" adlı yazısında Aziz Pavlus'un mektubundan örnekler verir: "Herkes hakkını verin: Vergi hakkı olana vergi, gümrük hakkı olana gümrük, saygı hakkı olana saygı, onur hakkı olana onur verin" (Romalılar 13:7).

Yönetimin hükmü inanç ve Tanrı'nın Sözü üzerinde değil, kötülük üzerinde geçerlidir. "İnsani kurum (yasalar) göğe ve ruha kadar uzanamaz, sadece dünyayla ve insanlar arası dış ilişkilerle sınırlı olup, insanların görebildiği, bilebildiği, yargılayabildiği, hükümde bulunabildiği, cezalandırabildiği ve aklayabildiği konularla ilgilenir" (Luther & Calvin, 2016: 99-101).

Görüldüğü üzere Luther'in, Hristiyan eşitliği ve Hristiyan özgürlüğü vizyonu, kilise düzeninin uyguladığı baskılarla, cezalarla, mahkemelerle ve sıradan kamusal yaptırımlarıyla bağdaşmamaktadır. Luther var olan kiliseyi yeniden düzenlemek için dinî hoşgörünün oluşturulmasını ve kiliselerin özel cemiyetler olarak yeniden yapılanmasını ister.

Bu yüzden de seküler ve ruhani iktidarın birbirinden ayrılmasının gerekli olduğunu savunur (Luther & Calvin, 2016: 14). Luther'e göre, Tanrı tarafından yönetilen iki hükümdarlık vardır: Yetkililer tarafından

yönetilen, kanun ve düzenin korunmasından sorumlu olan seküler hükümdarlık ve Tanrı'nın sözü tarafından yönetilen manevi hükümdarlık (Bußmann ve diğ., 2017).

Katolik Kilisesi “İnsana değil, Tanrı'ya itaat şarttır” sözü ile hareket eder ve İncil'e bağımlı kalmadan despotik bir tutum sergiler. İnsanları dünyevi alandan çekerek hak ve hakları sadece kendisi belirlemek, yönetimi tek yürütmek ister. Kilise'nin bu tutumu 1517'de Luther'i harekete geçirir. Luther'e göre, dünyevi alanda yaşayan insan, bir yanı sıra dinsel bir yanı sıra dünyevidir. İnsanın ruhu ile “Tanrı'ya kulluk etmek hakkı”, fiziksel bedeni ile de “Devlet'e yurttaş olmak hakkı” vardır. Bu yüzden seküler alanda insanın haklarını koruyan anayasa olmalıdır. Ancak böyle dinsel ile dünyevi olanın birlikteliği sağlanmış olabilir (Altındal, 1986: 12-13). Bunların üzerine Luther'in Katolik anlayışa yönelttiği itirazlar, Roma Kilisesi'nin yüzyıllardır elinde bulundurduğu imtiyazlı statüyü derinden sarsmıştır. İman, tövbe, dinde temel referanslar, kutsal kitap, endüljans, çeşitli eklesiastik (yargı sistemiyle ilgili) sorunlar ve benzeri konulardaki yaklaşımları Hristiyanlığın ana gövdesinin Katoliklik ve Protestanlık şeklinde ikiye ayrılmasıyla sonuçlanmıştır (Topsakal, 2010: 253).

16.yüzyılda Martin Luther (1483-1546), Roma Katolik Kilisesi'nin günahları bağışlaması, bunu mali bir kaynak haline getirmesi, Kutsal Kitap yorumu ve hüküm çıkarmayı kendi inhisarında tutması, ayin dilinin Latince olması gibi hususlara karşı çıkar (Altıntaş, 2005: 34). Luther, 1517 yılında kiliseye yönelik eleştirilerini içeren 95 maddelik bildirgeyi Wittenberg Kilisesi'nin kapısına asarak, Protestan reformasyonunu başlatır (Olgun, 2006: 23).

Protestan kelimesi başkaldıran, itiraz eden anlamına gelir (Altıntaş, 2005: 34). Papa X. Leo, 1520'de Luther'i aforoz eder (Kaya, 2020: 178). Luther'e destek askerî ve ekonomik yönden güçlü olan, aynı zamanda zeki ve bilge biri olarak kabul gören Saksonya prensi Frederick'ten gelir (Kaya, 2020: 180). 1555 yılına kadar Alman eyaletlerinde Katolik kiliselerinin yanı sıra Lutheran kiliseleri de yer almaya başlar. Böylece Luther' i destekleyen Lutheran prensler, kendi bölgelerinde Lutheran öğretilerine bağlı resmi bir dinsel organizasyon yapma hakkına kavuşmuş olurlar.

Luther'in ölümünden sonra İmparator ve yerel prensler tarafından 1555 yılında “Augsburg Din Barışığı” imzalanır. Anlaşma hükmündeki en önemli madde “Kimin toprağı, onun dini” anlamına gelen “cuis regio eius religio” maddesidir (Olgun: 2006, 48). İlk kez Avrupa'da kilise ile laik güçler arasında süren çatışmalar neticesinde din-devlet işlerinin ayrılması da bu kabulü desteklemiştir (Çelik, 2017: 214).

Augsburg din barışığı ile Protestanlık, Roma topraklarında kısmen tanınmış oldu. Barış anlaşması barışığı sağlayamadı ve Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) patlak verdi. Augsburg'daki Protestan kiliseleri kapatıldı ve bazıları da yıkıldı. Katolikler ve Protestanlar arasındaki eşitlik, Otuz Yıl Savaşları'nın sonuna kadar sağlanamadı.

## 2. Sekülerizm Kavramının Hukuki, Felsefi ve Sosyoloji Boyutu

### 2.1. Sekülerizm Kavramının Devlet Hukuku Olarak Ortaya Çıkışı

Din, ahlâk, görgü ve hukuk kuralları, toplumsal düzen kurallarıdır. Hukuk kuralları dışında olan kurallar toplumsal ilişkileri düzenlemede yetersiz kalır. Bunun nedeni, bu kuralların yaptırımını manevidir ve insanları kurallara devlet gücüyle uymaya zorlama imkânı yoktur. Bu durumda toplumsal ilişkileri düzenleyen ve yaptırımını maddi olan toplumsal düzen kurallarına ihtiyaç vardır; bu da hukuk kurallarıdır (Nal, 2010) .

Ortaçağ'da Batı Avrupa'nın yasaları, Eski Yunan felsefesinin, Roma İmparatorluğunun ve Hristiyanlığın öğretilerinin bir karışımıdır. Platon ve Aristo'nun görüşleriyle Roma'nın hukuki ve siyasal sisteminden etkilenmiştir. Avrupa'da hem Papalık hem de monarşiler iktidarlarının kaynağını dinden alıyorlardı. Ortaçağ'da tartışma konusu olan otoritenin dinsel olup olmamasının siyasete uygunluğu değildi. Halkın itaatini sağlamanın yolu dinsel otoriteye sahip olmaktan geçiyordu. Siyasal iktidar, ancak dinsel iktidar aracılığıyla sağlanabilmekteydi (Tekin & Sipahi, 2014: 214).

Hristiyanlık ve temsilcisi olan kilise, insan hayatındaki her şeye egemen olmuş, bütün gerçekler sadece kilisenin koyduğu kurallar, kalıplar içinde aranmaya başlamıştır (Nal, 2010) . Hristiyanlık eşitlikçi

öğretilere sahipti fakat kilise en başından itibaren eşitliksiz ve hiyerarşik bir yapı arz etmiştir. Dinsel törenleri yönetme yetkisine sahip kişiler rahip veya piskoposlardı. Papalık kurumunun temeli ise, Roma'da şehit olan havari Aziz Petrus'un kurduğu Roma Kilisesi'nin diğer kiliselerden üstün olduğu görüşüne dayanır. Roma İmparatorluğunda piskoposluklar, idari birimler paralelinde örgütlenmişlerdi. Roma Kilisesi'nin dinsel öğretilerin yorumlanmasındaki bu üstün konumu zamanla onun dünyevi işlerle ilgili kararların alınmasında da tek merci haline gelmesini sağladı. Kilise giderek dünyevileşti, zenginleşti ve güçlendi (Tekin & Sipahi, 2014: 198).

Tanrı'nın iktidarını (teokrasi) kendi tekelinde gören Kilise'nin bu tutumu, Luther öncülüğünde Protestan reformasyonu ile sekülerleşme olgusunu hazırladı. Luther'in, Hıristiyan eşitliği ve Hıristiyan özgürlüğü vizyonu, kilise düzeninin uyguladığı baskılarla, cezalarla, mahkemelerle ve sıradan kamusal yaptırımlarla bağdaşmamaktadır. Luther var olan kiliseyi yeniden düzenlemek için dini hoşgörünün oluşturulmasını ve kiliselerin özel cemiyetler olarak yeniden yapılanmasını ister. Bu yüzden de seküler (dünyevi alan, devlet) ve ruhani (din) iktidarın birbirinden ayrılmasının gerekli olduğunu savunur (Luther & Calvin, 2016: 14). Luther, okuduğu İncil'deki İsa'nın "O halde Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya verin!" (Matta, 22: 23-33; Markos, 12: 18-27; Luka, 20: 20-26) sözüyle harekete geçer; devlet ve dinin ayrı kurumlar olması için reform hareketini başlatır.

Din savaşları sonrasında imzalanan Westfalya Antlaşması'na (1648) ilk kez sekülerizm başlığıyla bir madde konuldu. Ulusal kiliselerin Roma'dan ayrılma hakkı tanındı. Bireylere ise hangi Hıristiyan inancına bağlanacaklarsa ona serbestçe bağlanabilme hakkı verildi. Avrupa'da ilk defa hoşgörü içinde yaşama ilkesi doğdu. (Altındal, 1986: 95). Bu anlaşma ile hukuk, dini hakikat sorunundan ayrıştırıldı. Dinsel hakikat sorunu, yerini topluluğun yaşanabilir bir düzenine bıraktı (Munsonius, 2019: 9).

Westfalen Barış Anlaşması 1648'de imzalanır. Westfalen Barışı'nda hukuk, dini hakikat sorunundan ayrıştırıldı. Dinsel hakikat sorunu, yerini topluluğun yaşayabilirliğini sağlayan bir düzene bıraktı. Kanunun geçerliliği artık dini temellere bağlı değildir (Munsonius, 2019: 9). Westfalya Anlaşması maddeleri içinde yer alan "sekülerleşme" terimi kilisenin kontrolünde olan arazilerin seküleştirilmesi, yani bu arazilerin kilise dışında olan siyasi idarecilerin egemenliğine geçmesi anlamında kullanılmıştır (Olgun, 2006: 235). Görüldüğü üzere din, artık özne olmaktan çıkmış, nesneleştirilmiştir. Çünkü tanımlanan bir şeye dolaylı olarak müdahale edilmiş olmaktadır (Altıntaş, 2005: 43).

Seküler(izm) kavramı, yasal bir terimdir. Herkes için eşit hakları içerir. Hukuki anlamda sekülerlik ilkesi şu anlama gelir: Herkes için eşit haklar. "Hiçbir kutsal kitap Temel Yasanın üzerinde duramaz." Herkes, ister yabancı ister yerli, ilhamlarını, fikirlerini, ideolojilerini, dünya görüşlerini, ahlaki değerlerini, dinlerini, felsefelerini istedikleri gibi dile getirebilir. Herkes için eşitlik söz konusudur. Bu bağlamda sekülerizm, tüm insanların bir arada yaşaması için bir fikirdir; dinsizlik demek değildir. Ayrıca "Dini özgürlük ancak seküler bir devlette var olabilir" (Siebert, 2019). Seküler devlet, seküler olanı, yani dünyayı ve insanları düşünür; metafizik ile veya aşkın olanla ilgilenmez, topraklarında yaşayan her insanı dininde özgür bırakır. Seküler devlette dini argümanlar bir rol oynamaz. Herhangi bir dine inanmamak veya dini bir cemaate ait olmamak artık doğal görülür. Yaşanılan çağın zamanı da Seküler Çağ'dır (Diakonie Konkret, 2017: 22).

Görüldüğü üzere yönetim, (yasama, yürütme, yargı) dünyevi/seküler bir olgudur; sekülerizmin mekânı şehirlerdir. Adalet, eşitlik, seçim, ehliyet, şura, biat, dini çoğulculuk vb. gibi ilkeler hayatın bütün alanlarında mutlu bir yaşamın ana parametreleridir (Altıntaş, 2005: 45-46). Bu bağlamda tüm anayasalar seküler kimliktedirler. Çünkü bunlar Tanrı yapımı değil, kul-insan yapımı metinlerdir. Anayasaların kaynağı kenttir. Anayasalar seküler olan kentlerin, seküler nitelikteki belgeleridir (Altındal, 1986: 12).

## 2.2. Sekülerizm Kavramının Felsefi Boyutu

Sekülerizm kavramı, kuşkusuz her zaman, son zamanlarda kullanıldığı anlamda kullanılmamıştır. "Sekülarizasyon" ve hatta onun türevi olan "sekülerizm" kavramı, yerine göre müspet yerine göre de menfi değerli çağrışımlarla oldukça yüklü ideolojik bir kavram olarak kullanılmıştır (Berger: 2011, 194-195).

Dünyevileşme, bir zihniyet değişimidir. İnsanın varlığa ve hayata bakış tarzı ile ilgilidir (Altıntaş, 2005: 45).

Reform ile Protestanlığın doğuşu bireyciliği de ön plana çıkarmıştır. Bireysel özgürlük ve sorumluluk tartışılmaya başlanırken bu kavramlar gelişmekte olan ticaret sistemine de destek vermiştir. Feodalizm ve kilise yıkılırken güçlü devlet fikri ön plana çıkmıştır. Rönesans, İtalya’da Eski Yunan’a dönüş olarak ortaya çıkarken, Reform, özellikle Almanya merkezli Kuzey Avrupa’da, başlangıçta Hristiyanlığın özüne dönüş olarak ortaya çıkacak ancak dinin dünyevileştirilmesine yani sekülerizme dönüşecektir (Berger, 2017: 154).

17. yüzyıldan itibaren Avrupa, yerleşmiş her yargının, her toplumsal değer, hatta Kutsal Kitap’ın serbestçe eleştirildiği bir döneme girdi. “Aydınlanma Çağı” adı verilen bu çağın önde gelenleri artık piskoposlar ve keşişler değil, bilginler ve filozoflardı. İnsan ruhunun, kendi dışından gelen etkilerden arınarak bilinçle ve salt kendi düşünce gücüyle geçmişte yaşananları eleştiriye tabi tutulması ve onları yeniden düzenlemesi çabası olarak tanımlanan “aydınlanma”nın en yüksek değeri, hatta tanrısı, “akıl” idi. Nitekim bu sürecin sonunda Fransa’da patlayan devrimin Katolikliği kaldırarak ikame etmek istediği din de “akıl dini” (*la culte de Raison*) oldu (Altıntaş, 2005, 52).

Aydınlanma Çağı, Avrupa tarihine özgü, 18. yüzyılda belirginleşen entelektüel hareketin ismidir. Kilise’nin öğretilerine karşı aklın yüceltilmesi, bireyin kendi potansiyelini gerçekleştirmesine engel olduğu düşünülen tüm dogmalara, irrasyonel düşüncelere, inanç sistemlerine karşı, Avrupalı bilim insanları ve düşünürlerin sistematik olarak yürüttükleri süreçtir (Ertit, 2019: 119).

### 2.3. Sekülerizm Kavramının Sosyolojik Boyutu

Sosyolojinin bugün en fazla ilgi çeken konularından biri şüphesiz “din ve modern dünya” ilişkisidir. Yıllardır tartışılan bu ilişki üzerine ortaya konan en baskın teori ise “sekülerleşme tezi”dir. “Ne kadar modernleşme, o kadar sekülerleşme” diye özetlenebilecek bu tezi Batılı sosyal bilimciler, ideolojik bir bakış açısıyla gerçekleştirmişlerdi (Köse, 2014: 7). Bilim, teknoloji ve kitle iletişim alanlarında meydana gelen önü alınamaz hızlı gelişmeler, bürokratik yapıların hızlı şekilde büyümesi, siyasi yapılarda görülen eşitlikçi demokrasilerin ortaya çıkışı gibi köklü değişimler sonuçta modernleşme ve sekülerleşme süreçlerini doğurmuştur (Bayer, 2010: 151).

Avrupa’nın modernleşmesine neden olan büyük değişimler sırasıyla 15. yüzyılın Rönesans’ı, 16. yüzyılın Protestan Reformu, 16. ve 17. yüzyıllarda ortaya çıkan mutlak monarşiler, 17. yüzyılın Bilimsel Devrimi, 18. yüzyılın Aydınlanma Çağı, 18. ve 19. yüzyılların Sanayi Devrimi ile endüstriyel kapitalizmi ve yine 19. yüzyılın kentleşmesidir. Bu büyük değişime modernleşme denmektedir (Ertit, 2019: 118-119). Sanayileşme, şehirleşme, büyük çaplı göç dalgaları, kitle iletişim araçlarında görülen çok hızlı ilerlemeler bütün dünyada köklü değişimlere yol açmıştır (Bayer, 2010: 167-168). Sanayileşme ve kentleşme sürecinde artan sosyal farklılaşmalar ile buna bağlı sosyal kurumların yeniden organizasyonu sayesinde, insanda kendi kendine yeterlilik duygusu gelişti. Modern hayat, insanlığı büyüsel, dinsel düşünce ve inançlardan uzak kıldığı bir döneme hazırladı. Bu bakımdan zihinsel dönüşüm olarak sekülerleşme ile rasyonalizasyon arasında özel bir bağ kuruldu. Dünyanın anlamlandırıcı geleneksel hakikat tasavvurlarının yerine, bilimsel kabullerin geçmesi sekülerleşme kavramıyla açıklandı (Çelik, 2017: 215)

### 3. Sekülerizm Teriminde Kavram Kargaşası

Sekülerizm Kuramlarının Sekülerizm Kavramına farklı açılardan yaklaşması bir kavram kargaşasının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sekülerizm’e, yukarıda açıkladığımız biçimleriyle, hukuksal (devlet), bireysel (edebiyat, din), sosyolojik ve felsefi açılardan yaklaşılması, terimle ilgili bir belirsizliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sekülerizm’in genelde bilinen şekliyle bir devlet ve hukuk terimi olarak, adeta “laiklik” yerine kullanılması, birey ve toplumun gelişim çizgisi, bireyin felsefi düşünme biçimi olduğu şeklindeki araştırmaların göz ardı edilmesine neden olmuştur. Oysa Martin Luther ve Immanuel

Kant'ın felsefelerinde Seküler düşünce, bireyin kendi duygularını ve aklını kullanarak, dünyevi olanla, uhrevi olanı ayırıştırarak bir düşünme yetisine ulaşma amacını güder.

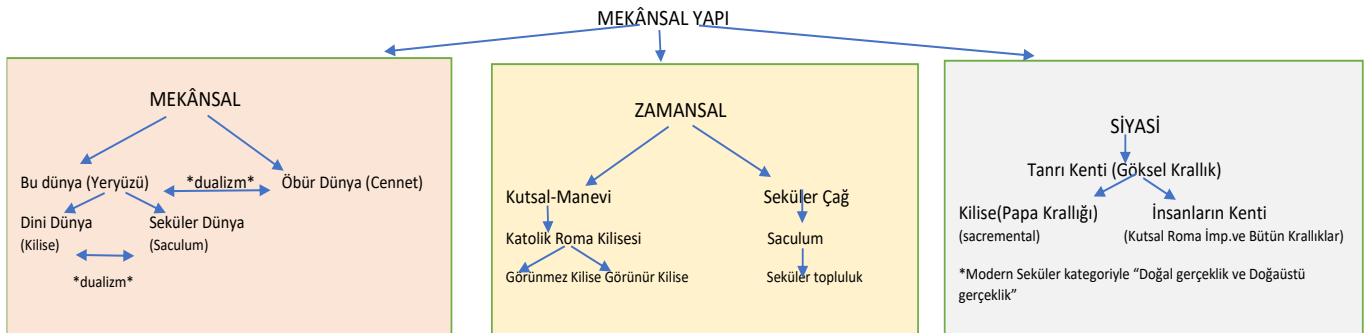
Tarihsel bir olgu olarak sekülerleşme, çoğu zaman kuramsal zorlamaların da etkisiyle Batı kültüründe dinsel, ekonomik ve sosyopolitik temeller içinde açıklanmaya çalışılmış ve kavramlaştırılmıştır (Çelik, 2017: 222). Sekülerlik sadece epistemolojik ve sosyolojik bir kavram olmanın ötesinde özünde ontolojik, kozmolojik ve teolojik unsurlar da içermektedir (Kirman, 2008: 285). Görüldüğü gibi “Seküler” kavramın kendisi çok boyutludur ve de tarih boyunca biriktirdiği geniş anlam çeşitliliği ile doludur. Kavramın bu çeşitliliği ve çelişkileri ampirik bilimsel inceleme yöntemleri açısından kavramı pratik olarak kullanışsız yapmaktadır (Casonova, 2014: 20).

Özellikle ikinci dünya savaşından sonra “Alman teoloji ve felsefesinde” sekülerleşme kavramının kullanımı farklılaşmıştır: Sekülerleşme Amerika’da “sosyolojik” bir bakışla ele alınırken, Almanya’da “teolojik” bakışla ele alınmıştır (Lübbe, 2003: 61-62). Bu yüzden Batı dünyası içinde de birbirinden çok farklı ve çatışmalı sekülerlik deneyimleri bulunur. Üstelik Batı içinde sekülerleşmenin algılanışı, yorumlanması ve pratiğe aktarılması dini, tarihsel farklılıklarla çeşitlendiği gibi, onun teorik izahları da sürekli değişkenlik göstermektedir. Ayrıca tarihsel ve kültürel arka planındaki özgüllük nedeniyle sekülerleşmenin başka kültürlerle ve toplumlara tercümesi bir kavram ve zihin karmaşasına da yol açmaktadır (Çelik, 2017: 210).

Jose Casonova Sekülerleşme ile ilgili kavram kargaşasını açıklarken, Saeculum kavramının tarihte üç emsal kelimeyle (secolo, siglo, siecle) birlikte kullanıldığını ve bu üç kelimenin sekülerleşme sürecinde iç içe geçtiğini savunur. Kavramın Kilise Hukuku’ndan (Canon Law) gelen bir kanuni anlamı vardır. Bu durum, “Dine bağlı” bir kişinin manastırı terk ederek “dünya”ya dönmesi, yani “seküler” bir kişi haline gelmesi ve Protestan Reformasyonu ve bunu takip eden din savaşlarından sonra kilisenin devredilemez zenginliklerine, toprak mülkiyetine ve manastırlara devlet tarafından el konulması ve kamulaştırılması anlamında kullanılması durumudur (Casonova, 1994: 20-21).

Yine Casonova’ya göre kavramın mekânsal yapısı da tartışmalıdır: kavram mekânsal olarak 3 farklı dünyaya ayrılmıştır: Mekânsal olarak “öbür dünya” (cennet) ve “bu dünya” (yeryüzü) vardı. Ancak “bu dünya” kendi içinde dini dünya (kilise) ve seküler dünya (saeculum) olarak iki ayrılmıştı. Zamansal olarak da aynı üçlü ayrımı, bu sefer Tanrı’nın ebedi çağı ile kilisenin takviminin temsil ettiği kutsal-manevi zamanı ve seküler çağ (saeculum) olarak ikiye ayrılan zamansal-tarihsel çağı görebiliriz. Kilise açısından bu üçlü ayrım, eskatolojik “Görünmez Kilise” (the Communio Sanctorum),” Görünür Kilise (Bir, Kutsal, Evrensel, Havari olarak Roma kilisesi) ve seküler topluluklar ayrımının ifadesidir. Siyasi olarak ise, aşkın Tanrı Kenti (Göksel Krallık), bunun yeryüzündeki diyânî (sacramental) temsilcisi olan Kilise (Papa Krallığı) ve gerçek anlamıyla İnsanların Kenti (Kutsal Roma İmparatorluğu ve bütün Hristiyan krallıklar) (Casonova, 1994: 22).

**Tablo 1. Casonova'nın Kavram Kargaşası**

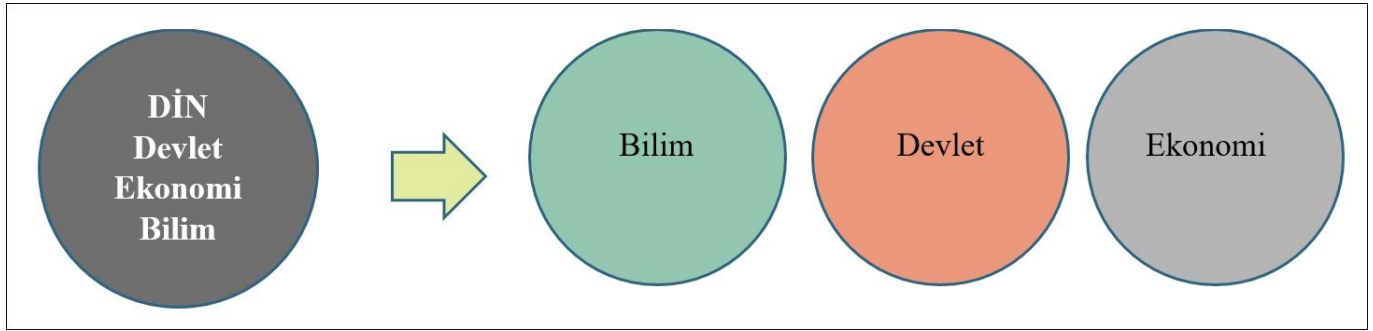


Mekânsal yapıdaki sıkıntı, bir tarafta “bu dünya” ve “öteki dünya” düalizmi varken diğer tarafta da “bu dünya” ve “seküler” alan düalizminin olmasıdır. Ayrıca bu iki düalizm eş zamanlı olarak iki dünyaya aittir. Bu durum da çatışmalara sebep olmaktadır (Casonova, 1994: 23).

Casanova'ya göre Sekülerleşme kuramının özü şudur: merkezde olan din, seküler alan olan devlet, ekonomi ve bilimden ayrıldı, bağımsızlaştı. Dinî kuramlar ve normların farklılaşması, ayrışması dine ne olacağını düşündürdü. Bu durum iki alt tez oluşturdu: dinî inanç ve ibadetlerin zayıflayacağı ve sekülerleşmenin peşi sıra modern dünyada dinin hususileşeceği. Casanova, ancak bu iki tezin analitik olarak ayrılması ile modern tarihsel gerçekliğin karmaşıklığının tam olarak altını çizer (Casanova, 1994: 23).

Sekülerleşme kuramının özü, merkezde “din” ve sekülerleşme sürecinde dinden bağımsızlaşan devlet, ekonomi ve bilimin bulunmasıdır.

**Tablo 2.** Casanova'nın Sekülerleşme Kuramının Özü



### 3.1. Sekülerizm ve Laiklik Kavramları

Sekülerizm ve Laiklik kavramları sıkça birbiriyle eşdeğer olarak kullanılmaktadır. Oysa kelime kökenleri ve tarihsel serüvenlerine bakıldığında, birbiriyle eşdeğer olmadıkları gözlemlenir.

Yunanca “halktan biri” anlamına gelen laikós ve Latince “din işleri ile ilgisi olmayan” kişi anlamındaki laicus kelimelerinden türeyen, dilimize ise Fransızca laïcité kelimesinden geçen laiklik, geniş anlamı ile din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, devletin kontrolünde olan eğitim, sağlık, güvenlik, hukuk, ekonomi gibi alanlarda herhangi bir doğüstü öğretinin (dinî grubun, mezhebin, tarikatın vb.) söz sahibi olmaması, devletin dış ve iç politika için alınan kararlarda belli bir inanç grubunun çıkarlarını gözetmemesi, hiç kimsenin bağlı olduğu doğüstü inançtan dolayı devlet kadrolarından uzaklaştırılmaması ya da bürokraside yükseltilmemesi, yani kısacası devletin tüm inanç gruplarına eşit mesafede olması demektir (Ertit, 2019: 79).

Laik kavramı ağırlıklı olarak 1790'lardan sonra Fransa'da başlamış ve özellikle Katolik ve Fransızca konuşulan ülkelerde ve topluluklarda etkili olmuştur; fakat Laisizm sekülerizmden ayrıdır ve başlı başına bir akımdır. Yüzeysel bakıldıklarında aralarında benzerlikler olduğu hatta aynı oldukları varsayılabilir. Ancak, laisizmin ve sekülerizmin sınıfsal niteliklerine bakıldığında ayrıdır (Altındal, 1986: 33-34). Sekülerliğin yapısal bir dönüşüm projesi olarak siyasi strateji haline gelmesi ideolojik içerikli ‘sekülerizm’ kavramıyla ifade edilmiştir. Bu anlamda sekülerizm ile laiklik kavramları arasında bir yakınlık olup, laiklik yapısal ve siyasal dönüşümlere, sekülerleşme ise sosyokültürel alanda dine atfin ve dindarlığın zayıflamasına işaret eder (Çelik, 2017: 211); fakat Sekülerizm ve laiklik arasındaki yüzeysel benzerlikler aralarındaki esas farkı ortadan kaldırmaz (Altındal, 1986: 35). Seküler kavramı bireylerin inançlarına, din-dünya ayırımına atıfta bulunarak dinin alternatifi olduğu iddiasındadır. Laiklik devletin yönetsel niteliğini, örgütlenme biçimini yani dinsel ve siyasal alan ayırımını ifade eder. Laikliğin amacı, bireyi, siyaseti ve devleti özgürleştirmektir. Yoksa bireyleri dinsizleştirmek değildir. Laiklik siyasal ve toplumsal alanı, sekülerlik ise bireysel alanı konu edindiğinden bu iki kavramın eş anlamlı olarak kullanılmasının hatalı olacağını söylemek mümkündür (Özden, 2016: 78-79). Laiklik siyasal bir kavramdır ve devletin din ile ilişkisine dairdir. Sekülerleşme ise sosyolojik bir kavramdır ve toplumun doğüstü alanla ilişkisine dairdir (Ertit, 2019: 79).

Laiklik sadece din ve devlet ayrımı değildir. Laiklik'in özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: Laiklik, cumhuriyetçilik anlayışıyla bağlantılıdır, radikaldir, devrimcidir. Demokratizmin değil devletçiliğin



üstünlüğü ilkesinin savunucusudur. Laiklik, asker-sivil-aydın kesimlerin elitizmini savunur. Devlete bunların katılımını destekler. Laiklik hanedana karşıdır. Eşitçilik ilkesini savunur.

Laiklik, din yerine eğitimi, monarşi yerine de merkezi devleti en yüce değerler olarak savunur. Kilisenin (Vatikan) hiyerarşik-bürokratik yapısına karşı parlamentarizmi savunur, Tanrı konusunda toplum içinde tarafsız kalır (Altındal, 1986: 34). Seküler kavramı insanların inançlarına, dinlerine atıfta bulunurken laikliğin böyle bir hedefi yoktur. Sekülerlik kendini dinin alternatifi olarak tanımlarken laiklik kendini dinle tanımlamaz. Sekülerlik din ve dünya ayrımını, laiklik ise dini ve siyasi alan ayrımını ifade eder (Özden, 2016: 75-76). Genel hatlarıyla sekülerizmin ve laikliğin savundukları dünya görüşleri liberalizm ve radikalizmdir.

Sekülerizm, liberal akımlar aracılığıyla hedeflerine varmayı öngörürken laisizm radikal dönüşümler ve reformları önerir. Sekülerizm toplumsal yaşamda fair (adil, adaletli) kavramını vurgularken laisizm bütünüyle equality (eşitlik) kavramını yerleştirmeye çalışır. Sekülerizm siyasal ilişkilerde diyalog ve uzlaşma yollarını sonuna kadar savunurken, laisizm, antagonizm (dediğim dedikçi tavır) görüşünde ısrar eder. Sekülerizm, tarihi bireylerin yarattığı görüşünü savunurken laisizm, tarihi pozitivistçe yorumlar; "Tarihi insanlar değil, insanların da çeşitli roller üstlenmiş oldukları olaylar yaratmıştır" görüşündedir (Altındal, 1986: 34-35).

'Laiklik' biraz da özel yöntemlerle siyasal boyutta din ve devlet ilişkilerinin ayrımını ifade ederken, 'sekülerlik' daha çok kültürel alanda dine yapılan referansların ve bağlılıkların azalması olarak anlaşılır. Terminolojik anlamda "devletin laikliğinden, toplumun ise sekülerliğinden" söz etmek mümkündür (Çelik, 2017: 210-211). Kısacası sekülerleşme kavramı, Doğaüstü alanın "toplumsal" prestijinin ve gücünün azalması anlamına gelir; laiklik, doğaüstü alan ile "devlet" arasındaki ilişkiye dair siyasi bir ilke ve projedir; yani, sekülerleşme birey ve toplumla, laiklik ise devlet ile ilgili kavramlardır (Ertit, 2019: 81).

## Sonuç

Bizans İmparatoru I. Konstantin döneminde ortaya çıkan sekülerizm kavramına dönem dönem farklı anlamlar yüklenmiştir. Nominalizm akımıyla güç kazanan sekülerizm, ilk olarak Protestanlar tarafından savunulmuştur. Protestanlığın kurucusu Martin Luther, Katolik Kilisesi'nin yozlaşmasının karşısında durarak seküler ve ruhani iktidarın ayrılmasının gerekliliğini savunmuştur. Sekülerizm, 16. yüzyıldan önce manastırdan ayrılan bir keşişin dünya statüsüne geçişini ifade ederken, 1648'de imzalanan Westfalya Anlaşması'nın bir maddesinde kiliseye ait arazilerin kilise dışındaki idarecilerin egemenliği altına geçmesi anlamında kullanılmış, 19. yüzyıla gelindiğinde kilise mülklerinin devlet tarafından kamulaştırılmasını tanımlamıştır. Zaman içinde sekülerizm kavramının hukuki, felsefi ve sosyal boyutları ortaya çıkmıştır.

Hukuki anlamda sekülerizm ilkesi "Herkes için eşit haklar!" anlamına gelir. Felsefi açıdan sekülerizm, devletlerin inanç değil bilimsel temellere dayandığı düzendir. Sosyolojik olarak toplumun ve bireylerin inançlarla olan bağlarını koparmasıdır.

Somut bir tanımı bulunmayan ve günümüzde sıkça, din işlerinin devlet işlerinden ayrılması anlamına gelen laiklikle karıştırılan sekülerizm kavramının en yakın karşılığı "dünyevileşme"dir. Sekülerizm sadece siyasi açıdan değil, toplumsal ve bireysel olarak da her türlü doğaüstünden soyutlanmayı ifade eder. Laikliğin amacı ise bireyleri dinsizleştirmek değildir. Laiklik siyasi, sekülerizm sosyolojik bir kavramdır. Bu iki kavramın sahip oldukları anlamlar birbirinden farklıdır.

## Kaynakça

- Altındal, A. (1994). *Laiklik Enigma'ya Dönüşen Paradigma*. İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Altıntaş, R. (2005). *Din ve Sekülerleşme*. İstanbul, Pınar Yayınları.
- Bayer, A. (2010). Sekülerleşme Din İlişkisi: Kuramsal Bir Yaklaşım. *KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 149-190.
- Berger, P. L. (2011). *Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları* (A. Coşkun, Çev.). İstanbul, Rağbet Yayınları.

- Casanova, J. (2014). *Modern Dünyada Kamusal Dinler*. Sakarya, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları
- Çelik, C. (2017). Sekülerleşmenin Kuramsal Sosyolojik Serüveni. *Journal of Islamic Research*, 28 (3), 209-223.
- Ertit, V. (2019). *Sekülerleşme Teorisi*. Ankara, Liberte Yayınları.
- Kaya, M. (2020). *Protestan Reformunun Almanya'da Ortaya Çıkış Süreci*. *Anasay*, 11, 171-188.
- Kirman, M. A. (2008). Küreselleşme Sürecinde Sekülerleşme ve Dinin Geleceği. *ICANAS 38, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri, 10-15 Eylül 2007* içinde (ss. 279-295). Ankara, Din.
- Köse, A. (2014). *Kutsalın Dönüşü 21. Yüzyılda Dinin Geleceği*. İstanbul, Timaş Yayınları.
- Luther M. & Calvin J. (2016). *Seküler Otorite Sivil Yönetim*. (İ. H. Yılmaz, Çev.). İstanbul, Pinhan Yayınları.
- Lübbe, H. (2003). *Säkularisierung*. München, Verlag Karl Alber.
- Martin, U., Meisel, H. & Bußmann, U. (2017). *Luther und so...mal kurz erklärt*. 18 Ekim 2021 tarihinde [https://www.ev-jugend-westfalen.de/fileadmin/inhalte/news/2017/01\\_2017/Luther\\_Booklet\\_zweite\\_Auflage.pdf](https://www.ev-jugend-westfalen.de/fileadmin/inhalte/news/2017/01_2017/Luther_Booklet_zweite_Auflage.pdf) adresinden erişildi.
- Munsonius, H. (2019). *Vom Religionskonflikt zur Friedensordnung: Der Westfälische Frieden von 1648*. Göttingen, GOEDEC, Dokumenten und Publikationsserver der Georg-August-Universität.
- Nal, S. (2010). *Hukukun Temel kavramları*. İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Ders Notu.
- Olgun, H. (2006). *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu*. *Protestanlık*. İstanbul, İz Yayıncılık.
- Oxford Classical Dictionary (Kasım 2021). Saeculum. 03 Kasım 2021 tarihinde <https://oxfordre.com/classics/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-8233> adresinden erişildi.
- Özden, M. (2016). Sekülerliğin Tarihi Serüveni. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 1 (2), 59-80
- Pollack, D. (2013). *Docupedia-Zeitgeschichte*. 16 Ekim 2021 tarihinde <https://docupedia.de/zg/Saekularisierungstheorie> adresinden erişildi.
- Schneider, G. & Toyka-Seid, C. (2021). *Das junge Politik-Lexikon*. Bundeszentrale für politische Bildung.
- Siebert, D. (2019). *Was ist säkular? Was heißt Säkularität? Was heißt Säkularisierung?* 20 Eylül 2021 tarihinde <https://www.gruene-hessen.de/partei/files/2019/10/Was-ist-saekular-Saekularitaet-Saekularisierung-Diana-Siebert-2019-05.pdf> adresinden erişildi.
- Tekin, S. & Sipahi, E. B. (2014). Kent, Yönetim, Din, Siyaset ve Düşünce Bağlamında Orta Çağ Avrupasına İlişkin Genel Bir Değerlendirme. *Tarih Okulu Dergisi*, 2014 (XVII), 189-219.
- Topsakal İ. (2010). *Dinler tarihi*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Notu.
- Türk Dili ve Edebiyatı (Ekim 2021). Seküler-Sekülerizm. 13 Ekim 2021 tarihinde <https://www.turkedebiyati.org/sekuler> adresinden erişildi.
- Wikipedia (Ekim 2021). Säkularisierung. 25 Ekim 2021 tarihinde <https://de.wikipedia.org/wiki/Säkularisierung> adresinden erişildi.





# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** Araştırma Makalesi  
**Kabul Tarihi:** 14 Aralık 2021

**Gönderim Tarihi:** 20 Kasım 2021  
**Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atf Künyesi:** Mayak, F. (2021). Iskat-I Cenin (Çocuk Düşürme) Meselesi Üzerine Osmanlıca Dergilerde Yazılan Yazılar (1867-1927). *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 356-356.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.1026254>

## ISKAT-I CENİN (ÇOCUK DÜŞÜRME) MESELESİ HAKKINDA OSMANLILCA DERGİLERDE YAZILAN YAZILAR ÜZERİNE BİR İNCELEME (1867-1927)

Faysal MAYAK\*

### Öz

İnsanlığın en eski dönemlerinden itibaren başvurulan çocuk düşürme eylemine Osmanlı Devleti'nde de hemen her dönemde rastlanmıştır. Nüfus olgusunun devletlerin güçlenmesi ve varlıklarını devam ettirmesi için önem kazanmaya başlamasından sonra çocuk düşürme olaylarına daha titiz tavırlarla yaklaşmıştır. Osmanlı Devleti için de gerek inanç açısından gerek nüfus ve ekonomi perspektifinden çocuk düşürme meselesi ciddiyetle ele alınmış ve bu eylemin önlenmesi için çeşitli tedbirler yürürlüğe konmuştur. Özellikle matbaanın günlük hayata girmesi ve gazete ile dergi yayıncılığının başlaması, basının ıskat-ı cenin konusunda halkı aydınlatmak amacıyla kullanılmasını sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da Türk toplumu arasında çocuk düşürme hadiselerinin devam etmesi bu dönemde de devleti tedbirler almaya itmiştir. Öte yandan dinamik ve taze bir nüfusa gereksinim duyan yeni devlet, gazete ve dergiler vasıtasıyla halkı çocuk düşürmenin çeşitli zararları konusunda uyarmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nde Sultan Abdülaziz, Sultan II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet dönemlerinde yayımlanan dergilere ek olarak Erken Cumhuriyet döneminin başlarında çıkan dergilerde ıskat-ı cenin konusuna temas edilerek halkın bu meselede davranışsal değişimine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bahsi geçen zaman aralığında çıkan Osmanlıca dergilerde, çocuk düşürme olayları, dini, ahlaki, ekonomik, psiko-sosyal, hukuki ve vicdani yönleriyle incelenmiş, bu alışkanlığı sürdürmenin bireylere ve topluma ne gibi zararları olacağı anlatılmaya çalışılmıştır. Mesele kimi zaman duygusal tepkiler ortaya konarak, çocuğunu bilerek düşüren annelere beddua tarzında sitemler dile getirilerek aktarılmışken kimi zaman bilimsel istatistikî veriler üzerinden somut delillerle değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın amacı; Osmanlı Devleti'nde Sultan Abdülaziz döneminden başlayarak Erken Cumhuriyet dönemine kadar devam eden süreçte Osmanlıca olarak yayımlanan dergilerde ıskat-ı cenin olayının hangi açılardan ele alındığını göstermek, bu olay üzerinden toplumsal davranış alışkanlıklarına dair tespitlerde bulunmaktır. Buna ek olarak, söz konusu dergilerde çocuk düşürmeyi önlemeye yönelik ortaya konan öneriler üzerinden dönemin sosyal atmosferine ışık tutmak amaçlanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuk düşürme, Osmanlı Devleti, Erken Cumhuriyet, Dergi, Toplum.

### A Review on the Articles Written in Ottoman Magazines about the Issue of Iskat-ı Cenin (Abortion) (1867-1927)

#### Abstract

The practice of abortion, which has been documented since the earliest periods of civilization, was encountered in almost every period of the Ottoman Empire. After the issue of population began to gain importance for the strengthening of states and their continued existence, abortion cases were approached with more meticulous attitudes. For the Ottoman Empire, the issue of abortion was taken seriously from the perspective of religious belief, population, and economy, and various measures

\* Dr, Milli Eğitim Bakanlığı, Antalya Lisesi, Tarih Öğretmeni, Antalya/Türkiye. E-Posta: [faysalmayak@hotmail.com](mailto:faysalmayak@hotmail.com),  
Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0048-0273>.

were put into effect to prevent this action. In particular, the introduction of the printing press and the start of publishing newspapers and magazines enabled the press to be used to enlighten the public on the issue of *iskat-ı cenin*. After the establishment of the Republic of Turkey, the continued use of abortion in Turkish society pushed the state to take measures in this period as well. The new state, which needed a dynamic and fresh population, tried to warn the public about the various harms of abortion through newspapers and magazines. In the Ottoman Empire, Sultan Abdulaziz and Sultan Abdulhamid II used magazines published during the early Republic and during the Second Constitutional Period in an effort to contribute to the behavioral change of the people in this issue by touching on the subject of abortion. In these magazines, abortion was examined in terms of its religious, moral, economic, psycho-social, legal, and conscientious aspects, and attempts were made to explain what kind of harms could occur to individuals and societies were this practice to continue. While the issue was sometimes conveyed by expressing emotional reactions and cursing mothers who deliberately miscarried their children, other times it was evaluated with concrete evidence based on scientific statistical data. The aim of this study, is to examine articles related to abortion published in Ottoman Turkish from the period of Sultan Abdulaziz and continuing until the Early Republic period and to make determinations about the habits of social behavior through this event. A further aim is to shed light on the social atmosphere of the period through the suggestions put forward to prevent abortion in the aforementioned magazines.

**Keywords:** Abortion, Ottoman State, Early Republic, Journal, Society.

## Giriş

Cenin kelimesi, cenn kökünden türemiştir ve örtmek, gizlenmek anlamına gelmektedir. Sözlükteki karşılığı ise “gizli olan şey” ya da “ana karnındaki çocuk” biçimindedir. Çocuk daha dünyaya gelmediği ve bu süreçte ana karnında saklandığı için cenin denmiştir. Kuran ayetlerinde veya hadis-i şeriflerde de bu anlamda kullanılmıştır (Uzunpostacı, 1993: 369). Çocuk düşürme eylemi tarihin en eski dönemlerinden itibaren insan toplulukları arasında sık sık görülmüştür. Çocukların doğduktan sonra bazı toplumlarda her ne kadar kurban edildikleri görülmüşse de ana karnındaki çocuğun düşürülmesine sıcak bakılmamıştır. Hinduizm inancında çocuk düşürmek yasaklanmış ve bunu yapan anneler kastın dışına atılmıştır. Benzer biçimde Budistler ve Zerdüştler arasında da çocuk düşürmek yasaktır. Eski Yunan toplumu ise bu konuda istisna teşkil etmiş, aile fertlerinin sayısını sınırlı tutmak amacıyla çocuk düşürülmesine yasak getirmemiştir. Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta dahi çocuğun *iskat* edilmesi doğru bir davranış olarak kabul edilmemiştir (Harman, 1993: 363-364).

Birçok toplumda çocuk düşürme fiili suç olarak kabul edildiğinden, bunu yapanlar ya da yapılmasına yardım edenler ölüm başta olmak üzere ağır cezalara çarptırılmış, hapis, para ya da kürek gibi müeyyidelerle karşı karşıya bırakılmıştır. Bu durum özellikle 18. yüzyıldan itibaren değişmiş ve dönemin filozofları çocuk düşürme için verilen abartılı cezaları eleştirmiştir. Ölüm cezasının verilmesini çok sert bularak bunun hafifletilmesi gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. 20. yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşı ve bunlarda ciddi oranda yaşanan ölümler, nüfus politikaları açısından çocuk düşürmeyi yeniden gündeme getirmiş ve söz konusu fiilin azalması için tedbirler alınması yoluna gidilmiştir (Dönmezer, 1984: 4-5).

Cenin düşürülmesi meselesi İslam hukukçuları arasında ihtilafli bir konu olarak kalmıştır. Çoğunluğu oluşturan bir gruba göre, hamileliğin hiçbir aşamasında geçerli bir sağlık sebebi olmaksızın keyfi biçimde çocuk düşürmenin kabul edilmesi mümkün değildir. Cenin nihayetinde Allah tarafından yaratılmıştır ve onun hayatına başka bir insan eliyle son verilmesi caiz değildir. Sayısı daha az olmakla beraber diğer gruba göre, hamileliğin ilk zamanlarında cenin *iskat* etmek haram değildir. Bu grupta yer alanların kimisine göre çocuk düşürmek mekruh kimisine göre de mubahtır. Bu konuda farklı görüşlerin ortaya çıkma nedeni, meseleyle ilgili doğrudan nass bulunmaması ve mezhep imamlarının konuya ait görüşlerinin aktarılmamış olmasıdır. O dönemde ceninle ilgili tıbbi bilgilerin azlığı da konuya ait içtihatlarla belirleyici bir etmen olmuştur (Çeker, 1993: 364). Osmanlı Devleti’nde ise 1858 tarihinde hazırlanan Ceza Kanunnamesine kadar *iskat-ı cenin* meselesi genel İslam Hukuku çerçevesinde ele alınmıştır. Bahsi geçen kanunnamenin 192. ve 193. maddeleri çocuk düşürme konusuna ayrılmış ve İslam ceza hukuku paralelinde hükümler içermiştir (Konan, 2008: 331).

Osmanlı Devleti’nde basın yayın faaliyetlerinin 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlamasıyla birlikte gazete ve dergiler halkı aydınlatma ve bilinçlendirme konularında önemli bir

fonksiyon göstermişlerdir. Sosyal meselelerde kamuoyu oluşturma ve toplumsal anlayışta farkındalık yaratma çabalarında söz konusu gazete ve dergiler yönetimin elini güçlendiren araçlar olarak kullanılmıştır. Çocuk düşürme meselesi de kayda değer sosyal bir sorun olarak görüldüğünden bu sorunun çözümüne katkı sağlaması açısından gazete ve dergilerde buna dair yazılar yayımlanmış, farklı yönleriyle ele alınarak toplumun bilgi ve bilinç seviyesi yükseltmek istenmiştir. Bu çalışmanın amacı da, 1867 ile 1927 yılları arasında yayımlanmış olan Osmanlıca dergilerde ıskat-ı cenin meselesinin nasıl ele alındığını göstermek, topluma bu konuda verilmek istenen mesajları ortaya koymak, sorunun psiko-sosyal, ekonomik, sıhhi, hukuki ve dini açıdan gündeme getirilme yöntemini gün yüzüne çıkarmaktır.

## 1. Toplumsal ve Ahlaki Açıdan Iskat-ı Cenin

Osmanlıca dergilerde ıskat-ı cenin üzerine yazılan yazı ve makalelerde olayın toplumsal ve ahlaki boyutu üzerinde sıklıkla durulduğu görülmektedir. Herhangi tıbbi bir zorunluluk olmadığı sürece bilerek ve isteyerek çocuk düşürmenin hem ahlaki açıdan yanlış olduğu hem de topluma zarar verdiği vurgusu yapılmıştır. Bu noktada belirtmekte fayda vardır ki, kaleme alınan yazılarda kazara yaşanan ya da hamile kadına yönelik uygulanan şiddet sonucunda yaşanan çocuk düşürmelere değinilmemiş, ailelerin ve daha özelde annelerin kendi arzularıyla yaptıkları çocuk düşürme meseleleri üzerinde durulmuştur.

Çocuk düşürmenin bazı durumlarda zorunlu olabileceği istisnası yazılarda belirtilmiştir. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane İç Hastalıkları Muavini olan Aziz Bey, *Mecmua-i Fünun* dergisinde yazdığı makalede, rahmin durumundan kaynaklanan özel hallerde çocuğun doğması anne için hayati bir tehlike oluşturacaksa eğer, işinin ehli kimsenin yardımıyla çocuğun düşürülmesine itiraz etmemiştir. Buna karşın isteyerek ve bilerek yapılan çocuk düşürmeleri ciddi biçimde eleştirmiştir (Aziz, Şaban 1283: 189).

Osmanlı toplumunda çocuk düşürmenin yaygın bir uygulama olduğunu belirten Aziz Bey, zengin kesimde daha fazla tercih edildiği bilgisini vermektedir. Ekonomik durumu iyi olan ailelere mensup kadınların sefahate yatkın olduklarından bahisle, çocuk doğurmak ve büyütme külfetinden kurtulmak için çeşitli yöntemler kullanarak hamile kalmadıklarına değinmiştir. Kazara hamile kaldıkları durumlarda ise çocuk düşürme yöntemine hemen başvurmuşlardır. Osmanlı toplum yapısı hakkında da ipuçları veren Aziz Bey, zengin kadınların genellikle bir veya en fazla iki çocuk yapmayı tercih ettiklerini ve bu yola evlilik bağlarını güçlendirmek ve boşanma riskinden uzak durmak için tevessül ettiklerini belirterek (Aziz, Şaban 1283: 190) çocuk düşürmeye yatkınlıklarını bu açıdan değerlendirmiştir. Toplumun yoksul kesimleri ise çocuğa bakmanın ekonomik zorluğu altında ezileceklerini düşünerek çocuk düşürme mecrasına sapsmışlardır. Aziz Bey'e göre toplumda, orta halli ailelerde bulunan kadınlar çocuk düşürme konusunda biraz daha ılımlı hareket etmektedirler (Aziz, Şaban 1283: 190-191).

Toplumsal açıdan çocuk düşürmenin zararlarına da değinen Aziz Bey, konuyu nüfusun azalması çerçevesinde ele almıştır. İstanbul'da ortalama olarak kadınların on beş ile kırk beş yaşları arasında hamile kaldıklarına işaret ederek, şehirdeki Müslüman nüfusun 600 bin olduğu bilgisini vermiştir. Bu nüfusun gebe kalma olasılığı olan 15-45 yaş arası kadın sayısının yaklaşık 150 bin olduğunu belirterek, bunların hayatlarında bir defa çocuk düşürmeleri halinde söz konusu sayıda çocuğun telef olacağını dile getirmiş (Aziz, Şaban 1283: 191-192) ve bu şekilde Müslüman nüfusun az kalacağı endişesini vurgulamıştır. Yine İstanbul'da her ay Müslüman nüfustan 400 kişinin öldüğünü ve otuz yılda toplam vefat sayısının 144 bin olacağını hesaplayarak, çocuk düşürmeyle yaşanan ölümlerin doğal ölümlerden fazla olduğuna dikkat çekmiştir. Buna ek olarak hesabı sadece bir çocuk düşürme üzerinden yaptığını oysaki Müslüman kadınların hayatları boyunca birkaç kez bu fiili gerçekleştirdiklerini hatırlatmıştır. İstanbul'da yaşayan diğer milletlerin kadınları arasında çocuk düşürme olayına nadiren rastlandığı için bunlar nüfusça artışa geçmiştir. Askerlik görevi de Müslüman ahalide olduğu için çocuk düşürmek daha tehlikeli bir boyut kazanmıştır (Aziz, Şaban 1283: 192).

Çocuk düşürme meselesi devletin zayıflama sürecine girip toprak kayıpları yaşamasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Askerlikle mükellef olan Müslüman erkeklerin savaşlarda hayatını kaybederek azalması ve alınan yenilgiler sonucunda toprak kaybedilmesi nüfusun azalmasına yol açmıştır. Bu durum devletin çocuk düşürme konusuna daha fazla eğilmesini zorunlu kılmıştır. Osmanlı Devleti'nde 1830'lu yıllardan itibaren gayrimüslim ahali lehine nüfusun artmaya başlaması bir yandan Müslümanlar arasında ıskat-ı cenin

uygulamasını azaltma girişimlerine diğer yandan evlenmeyi özendirme adımlarının atılmasına neden olmuştur. Geçim sıkıntısı yüzünden çocuk düşürme yoluna giden aileleri bundan vazgeçirmek için askerlik hizmetinde bulunanlara çok çocuk yapmaları karşılığında maaş bağlanması gibi çözüm önerileri sunulmuştur (Şimşek, 2017: 397). Buna karşın toplumun çocuk düşürme alışkanlığından vazgeçmediği<sup>1</sup> farklı dönemlerde aynı konu üzerinde ve benzer içerikte Osmanlıca dergilerde yazı yazılmış olmasından anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'ndeki Müslüman ahalinin sosyolojik yapısının da çocuk düşürme kararları alınmasında etkili olduğu görülmektedir. Her alınan çocuk düşürme kararının annenin şefkat noksanlığından kaynaklanmadığı özellikle gelin olarak gidilen evlerdeki kaynana ve görümce ilişkilerinin de buna sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Her evde “müdür” gibi davranan kaynana ve görümceler, oğulları veya ağabeyleri evlendiği zaman gelinle çatışmaya girmektedir. Gelinin bir de hamile kalarak çocuk doğurması kocanın ilgisinin yoğun biçimde ona ve çocuğa kaymasına sebebiyet verdiği için bu durum kıskançlık krizlerine yol açmaktadır. Çocuk sayısının artması kocanın karısına ilgisini daha çok artıracığından, her mahallede bulunan nasihatçi kadınların da etkisiyle sofalarda ya da tandır başlarında kurulan kadın sohbet meclislerinde gelinin çocuğu düşürmesi yönünde kararlar verilmiştir (Mecmua-i Ebuzziya, 15 Safer 1298: 346).

Çocuk düşürmenin başka bir sebebi olarak da kocanın çapkınlık yapması gösterilmiştir. Karısının ilgisizliği ve şehvet düşkünlüğü yüzünden kimi erkekler gizlice bir cariye ile birlikte olarak gebe kalmasına yol açmışlardır. Bu durum erkeğin karısı tarafından öğrenilince cariyenin çocuğu düşürmesi için baskı yapılmaya başlanmıştır. Müslüman nüfusun bu şekilde azalmasına sebebiyet verdikleri için çocuk düşüren annelere veya emir vererek çocuk düşürtülmesini sağlayan kayın validelere, kayın pederlere, görümcelere ya da suça ortak olan öteki kimselere Allah'ın onları kahretmesi yönünde beddualar edilerek tepki gösterilmiştir (Mecmua-i Ebuzziya, 15 Safer 1298: 346). Kimi zaman da çocuk düşürme fiilini gayr-ı meşru ilişkiye giren kadınların hamile kalmaları sebebiyle yaptıkları vurgusu Osmanlıca dergilerde kendisine yer bulmuştur. Namuslarını korumayan söz konusu kadınların ilk kabahatlerini örtmek için karınlarındaki cenini ölüme gönderdiklerine değinilmiştir (Ahmed Ziya, 31 Temmuz 1325: 353).

Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İslam toplumunda ıskat-ı cenin vakalarının eksilmeden çoğaldığı anlaşılmaktadır ki *Ceride-i İlmiye* mecmuasında bununla ilgili bir beyanname yayımlanmıştır. Müslüman nüfusun azaldığı noktasına vurgu yaparak başlayan beyanname, fuşsun arttığına, nikâhlanmanın azaldığına, salgın hastalıkların yayıldığına ve ardı ardına savaşların yapıldığına dikkat çekilmiştir. Son zamanlarda birçok farklı yerlerden çocuk düşürmenin aileler arasında yayıldığına dair mektuplar aldıkları bilgisini veren *Ceride-i İlmiye* mecmuası, bu sebeple çocukların hayatlarını, annelerin ise sağlıklarını kaybettiğini belirtmiştir. Bahsi geçen beyanname günahsız bir yavruyu kendi eliyle öldürmesinin şefkatli bir anneye yakışmayacağına temas edilerek, babanın da eşinin bu hareketine rıza göstermesinin affedilemez olduğu yazılmıştır. Bu fiilin gençlik, cahillik ya da tecrübesizliğin etkisiyle ve kötü geleneğe kapılarak yapılmasından ötürü Müslüman ahali uyarılmış hem İslam ümmetinin hem de kendi sağlıklarının selameti için ailelerin çocuk düşürme yoluna gitmemeleri tavsiye edilmiştir (Ceride-i İlmiye, Safer 1338: 1596-1597).

Çocuk düşürme meselesi Cumhuriyetin ilk yıllarında da toplumsal bir sorun olarak halk arasında yaygınlığını sürdürmüştür. Bu dönemde çocuk düşürmek üç temel sebep üzerine oturtulmuştur. Bunlardan ilki geçim sıkıntısı, ikincisi ahlak anlayışının bozulması ve üçüncüsü Batı medeniyetinin ürettiği sefih yaşantıya duyulan özen ve yatkınlıktır. Dar gelirli ailelerin yeni dünyaya gelecek çocuğun ekonomik yönden kendilerini daha da zor duruma düşüreceğini öngörerek ıskat yoluna gittikleri tespiti yapılmıştır (Erzurumlu Ömer Nasuhi, 14 Şubat 1924: 243).

Toplum içinde bazı kadınlar cehalet ve saflık eseri olarak kötü niyetli insanların etkisiyle hamile kalmışlar ve bunun çevre tarafından duyulmaması için çocuğu düşürmeyi tercih etmişlerdir. Fuhuş yapmayı kendine meslek edinmiş olan kadınlar ise hareket özgürlükleri kısıtlanmasın diye çocuk düşürmüşlerdir.

<sup>1</sup> Osmanlı Devleti'nde çocuk düşürme hadiselerini 17. yüzyılın ortasından 18. yüzyılın ortasına kadar Konya vilayetinde görülen vakalar üzerinden inceleyen kayda değer bir çalışma için bkz. Muşmal-Şahinkaya, 2016: 593-610. Benzer biçimde İstanbul'da 17. yüzyılda görülen çocuk düşürme hadiseleri için bkz. Kılınç, 2018: 31-84.

Başka ülkelerde gayri meşru yollarla dünyaya gelen çocukların bakımını üstlenen kurumlar oluşturulduğu<sup>2</sup> için buralarda çocuk düşürme olayları az yaşanmıştır; ancak bahsi geçen kurumların olmadığı ülkelerde ıskat-ı cenine sıklıkla lüzum görülmüştür. Bu sebepten ötürü fuhşun yasaklanması talebi dile getirilmiş ve yapılmadığı sürece çocuk düşürme olaylarının son bulmayacağı endişesi belirtilmiştir. Üzerinde durulan diğer nokta, bazı kadınların gençlik yıllarında güzelliklerini ve vücutlarını korumak için fazla çocuk yapmamasıdır. Ayrıca özgür kalmayı isteyip tüm gün sinemaya, tiyatroya ya da öteki eğlence âlemlerine katılmak istedikleri için anne olmaya sıcak bakmayan kadınlar da olmuştur. Bu anlayışa sahip olan kadınların hiç tereddüt etmeden çocuk düşürdükleri toplumsal bir gerçeklik olarak ortaya konmuştur (Erzurumlu Ömer Nasuhi, 14 Şubat 1924: 244).

## 2. Hukuki Açıdan Iskat-ı Cenin

Çocuk düşürme hadisesi Osmanlıca mecmualarda hukuki boyutlarıyla da ele alınmıştır. Meselenin İslam hukuku ve ceza hukuku açısından ne gibi yaptırımları olduğu üzerinde durulan yazılar yazılmıştır. Iskat-ı cenin hadiseleri Osmanlı Devleti'nde ciddiye alınan bir konu olmuş ve bu fiilin gerçekleştirilmesini engellemeye yönelik adımlar atılmıştır. Tanzimat Fermanı ilan edilene kadar çocuk düşürme olayları şerî hukuk hükümleriyle değerlendirilmiş, bundan sonra ise söz konusu fiilin suç olduğu kabul edilerek ceza kanunu uyarınca hükme bağlanmıştır (Şimşek ve dig, 2009: 595). Şerî hukukta ıskat-ı cenin meselesi sadece annenin bedenine yapılan bir müdahale olarak değil aynı zamanda anne karnında bulunan canlının yaşam hakkına tecavüz olarak görülmüştür. Bu sebeple ıskat fiili hak ve borç durumu ortaya çıkarmış ve cezai sonuçlar doğurmuştur (Özdemir, 2016: 957). Osmanlıca dergilerde sözü edilen ceza kanunu ise Osmanlı Devleti'nde 1858 yılında yürürlüğe giren ve 1810 Fransa Ceza Kanunu esas alınarak hazırlanan kanundur (Öner, 2013: 2).

Öncelikle belirtmek gerekir ki, hemen hemen bütün Osmanlıca dergilerde ıskat-ı cenin olayı zorunlu sağlık hallerinin dışında, cinayet olarak değerlendirilmiş ve bu fiili gerçekleştiren anneler ağır biçimde eleştirilmiştir. Çocuğu doğduktan kısa süre sonra vefat eden annelerin senelerce göz yaşı dökmelerine karşın daha doğmamış, yüzünü dahi görmedikleri çocuklarını acımasızca düşürmelerini Allah ve Peygamber korkusunun noksanlığına bağlamışlardır. Eleştirinin dozunu biraz daha artırıp hem çocuğunu karnındayken öldürmeyi hem de kendi canını tehlikeye atmayı akreplere ve yılanlara yakışacak bir fiil olarak değerlendirmişlerdir. Kurban kesildiği zaman bunu görmeye yürekleri dayanmayan annelerin, çocuk düşürerek aslında dünyadaki en büyük katilliği yaptıkları belirtilmiştir (Mecmua-i Ebuzziya, 15 Safer 1298: 345).

Osmanlıca dergilerde ıskat-ı cenin hem İslam hukuku hem de ceza hukuku açısından değerlendirilmiştir. Meseleyi İslam hukuku açısından ele alan Erzurumlu Ömer Nasuhi Bey, çocuk düşürmeyi doğrudan cinayet olarak kabul etmiş ve her iki hukukta da ceza müeyyidesinin şart olduğunu belirtmiştir. Fıkıh kitaplarına atıf yaparak, organları ortaya çıkan bir ceninin canlı hükmünde olduğuna işaret etmiştir. Bu yüzden cenini düşürmeyi katillik olarak tanımlamıştır. Fıkıh kitaplarında belirtildiğine göre, sperm kadının rahmine ulaştıktan sonra henüz ruh üflenecek kadar bir süre geçerse bile cenini ıskat etmek caiz değildir. Çünkü sperm rahme ulaşınca kimsenin etkisine ve yardımına muhtaç olmadan ruh sahibi olup hayat bulmaya başlayacağı için canlı olarak kabul edilmiştir. Ceninin ruh bulup can kazanmasından sonra ıskat edilmesi ise katle işaret etmektedir ki cinayet suçu kapsamında değerlendirilmiştir (Erzurumlu Ömer Nasuhi, 14 Şubat 1924: 244).

Ömer Nasuhi Bey çocuk düşürmeyi sadece bireysel etkileri olan bir suç olarak görmemiş sonuçları bakımından tüm toplumu ilgilendiren bir hadise olarak değerlendirmiştir. Düşürülerek hayatına son verilen çocuğun büyüdüğü zaman insanlık için çok faydalı işler yapabileceği ihtimali üzerinde durarak, ölümüne

<sup>2</sup> Bolşevik İhtilali sonrası Rus yönetimi çocuk düşürme konusunda ilginç bir uygulama başlatmıştır. Önceden çocuk düşürmek cezaya tabi olduğundan Rus halkı bunu gizlice ve ehil olmayan insanlar eliyle yapmışlardır. Bu da birçok kadının ya ölmesine ya da ömrünü engelli biçimde sürdürmesine yol açmıştır. Bu uygulamada çocuk düşürüldüğü gibi anneler de ölmüştür ki ıskat olayında iki ölümün yaşanması daha büyük bir tehlike olarak görülmüştür. Bunu engellemek isteyen Bolşevik yönetimi kadınlara çocuk düşürme serbestliği getirmiştir. Bu sayede gizli saklı yollara girmeden sağlıklı ve hijyenik koşullarda çocuklar alınmış ve anne ölümleri yok derecesine indirilmiştir. Çocuğunu ameliyatla aldırın annenin sonradan tekrar hamile kalması ve yeni çocuklar doğurması bu yöntemle olanaklı hale getirilmiştir. Rusya'daki bu durum hakkında yazılan yazı için bkz. Rifat, 1932: 15-27.



sebepe olan kimselerin aynı zamanda tüm toplumun hayatına kastettiği görüşünü savunmuştur. İslam nüfusun çoğalmasına da engel teşkil ettiği için şer'i hukuk çocuk düşürenler hakkında ağır cezalar düzenlemiştir. Bir kadının ilaç içerek, ağır bir şey kaldırarak ya da karnına vurarak kasten çocuk düşürmesi cezaya tabiidir. Şayet çocuk canlı olarak düşer de sonradan vefat ederse kadına hem diyet hem de kefarete yüklenmiştir. Çocuk henüz ruh üflenmeden düşürülür ise annesi yalnız gurre<sup>3</sup> yani diyet-i şer'inin yirmide biri olan beş yüz dirhem gümüş ödemekle mükelleftir. Kadın para cezası olarak diyet ve gurreyi ceninin veresesine vermek zorundadır ve kendisi katil kabul edildiği için bu paradan pay alması söz konusu olmamaktadır (Erzurumlu Ömer Nasuhi, 14 Şubat 1924: 244-245).

İslam hukukuna göre, bir kadın sağlığını korumak için tıbbi zorunluluk gereği olarak ilaç içer de bunun etkisiyle, hamile kaldığı çocuğu gerek canlı gerek ölü biçimde düşürürse bundan ötürü cezaya maruz kalması söz konusu değildir; hatta çocuğa varis olması mümkündür. Zorunlu hallerin dışında yapılan ıskat-1 ceninler cinayet olarak görülmüş ve dinen menedilmiştir. Ömer Nasuhi Bey bunlara ek olarak bir de meseleyi vicdani açıdan çekilen ceza üzerinden değerlendirmiştir. Çocuğu düşüren annenin ya da düşürülmesinde etkili olan kimselerin vicdananen duyacakları rahatsızlıktan bahsetmiştir. Dünyaya gelmeden ahrete gönderilen çocuğun hayalinin gözlerinin önüne geleceğinden bahisle üzüntü ve keder içinde kalarak manevi ceza çekeceklerini yazmıştır (Erzurumlu Ömer Nasuhi, 14 Şubat 1924: 245).

İskat-1 cenin hadisesi ceza hukuku açısından da Osmanlıca dergilerde ele alınan bir konu olmuştur. Şer'i hukuk ile ceza hukuku karşılaştırılarak ıskat-1 cenin fiilinin ne gibi cezai müeyyideye tabi olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Çocuk düşürme o dönemin tıp dünyasında üç çeşide ayrılmıştır; bunlardan ilki hamileliğin ilk yirmi gününde yapılan düşürmedir ki sakt-1 beyzi olarak adlandırılmıştır. İkinci çeşit ise hamileliğin ikinci ve üçüncü ayında yapılan çocuk düşürmedir ve buna sakt-1 rüşeymi denmiştir. Üçüncü çeşit de üçüncü aydan yedinci aya kadar olan düşürmedir.<sup>4</sup> Bu da sakt-1 cenin olarak tabir edilmiştir. Osmanlı ceza hukuku bu üç çeşit çocuk düşürmeden ilki olan sakt-1 beyziyi önemli görmemiş ve sadece ıskat-1 cenin ifadesini kullanmıştır. Aynı şekilde rüşeym ile cenini birbirinden ayırmaya gerek görmediğinden, bu konudaki kanun hükmü rüşeym ve cenini kapsayacak şekilde oluşturulmuştur (Ahmed Ziya, 31 Temmuz 1325: 352).

Şer'i hukukta gurre ile cezalandırılması gereken çocuk düşürmede ceninin organlarının oluşmaya başlamış olması şartı vardır. Buna karşın ceza hukuku bu noktayı açık bırakmıştır. Bu sebepten ötürü de organları oluşmamış bir cenin için diyet cezasına hükmedilemeyeceğinden, ıskat-1 cenine sebebiyet veren kimsenin ceza alıp almayacağı sorusunun cevabı müphem kalmıştır. Bunlara ek olarak ceninin ölü ya da canlı olarak düşürülmesi arasında şer'i hukukta büyük bir fark varken ceza kanununda bununla ilgili açık ve kesin hükümler olmadığından hâkimler arasındaki uygulamalarda çeşitli ihtilaflar yaşanmıştır. Çocuk düşürmek şer'i açıdan kötü bir eylem olmasına ve Osmanlı Devleti'nde sayısının artmasına rağmen ceza kanunu ilaç içerek veya başka bir yöntem kullanarak çocuk düşüren annelere bir ceza vermeye gerek duymamıştır. Bunun cezasız kalmasından ötürü<sup>5</sup> de günden güne ıskat-1 ceninin arttığı yönünde bilgiler verilmiştir (Ahmed Ziya, 31 Temmuz 1325: 352-353).

Cenin halindeki bir çocuğun düşürülerek hayatına son verilmesi ile yetişkin bir insanı öldürmek arasında da önemli bir fark olduğu görülmektedir zira cenin kendini koruyacak ve karşı koyacak durumda olmadığı için ölümü daha acımasız bulunmuştur. Avrupa ceza kanunlarında çocuk düşüren "zalim anneler" çeşitli cezalarla karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı ceza kanununun kaynağı olan Fransa'da çocuğu bizzat kendi düşüren ya da bu amacı gerçekleştirmek için rıza gösteren kadınlar kürek cezasına müstahak görülmüştür. Buna karşın Osmanlı ceza hukuku hazırlanırken bu durum dikkate alınmamıştır. Kanunun

<sup>3</sup> Gurre kavramının İslam fıkında iki anlamı vardır. Bunlardan ilki, abdestle alakalı iken ikincisi ve daha yaygın olanı, ıskat-1 ceninden ötürü ödenmesi gereken mali tazminat anlamında kullanılanıdır. Hz. Muhammed döneminde iki kadın arasında yapılan kavgada hamile olanın çocuğunu düşürmesi üzerine bir köle veya cariye alınarak tazminat ödenmesi hükmü bizzat Peygamber tarafından verilmiştir. İslam hukukçuları bu hükme yaptıkları yorumlarda, ceninin diyetinin annenin diyetinin onda biri yani beş deve, 50 dinar veya 600 dirhem (Hanefilere göre 500 dirhem) olduğuna kanaat getirmişlerdir. Bu bilgi ve gurrenin detaylı izahı için bkz. Koçak, 1996: 211.

<sup>4</sup> Çocuk düşürme konusunda her ne kadar İslam âlimleri arasında bazı görüş ayrılıkları olmuşsa da cenini öldürmek bir cana kıymak şeklinde değerlendirilmiş ve suç sayılmıştır. Genel çerçevede hamileliğin dördüncü ayından itibaren yani yüz yirmi günlük sürenin sonunda zorunlu hallerin dışında yapılan çocuk düşürmeler haram kabul edilmiştir. Bkz. Yılmaz, 2001: 71.

<sup>5</sup> Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli gibi çekirdek arazilerini oluşturan bölgelerinde çocuk düşürme hadiselerini liberal bir tutumla ele aldığını ileri süren bir çalışma için bkz. Somel, 2002: 69.

diğer bir eksikliği de 193. Maddesinde<sup>6</sup> kendini göstermiştir. Söz konusu maddede, hamile bir kadına rızası olsun ya da olmasın çocuk düşürmek için ilaç içirten ya da iskatın yöntemlerini tarif ederek eylemi gerçekleştirmesini sağlayan tabip, cerrah veya eczacıya geçici kürek cezası verileceği belirtilmiştir. Bu maddede kadın ebelerden hiç bahsedilmemiştir ki aslında devletin birçok yerinde çocuk düşürme eylemi doktor ya da eczacılardan ziyade bu kadın ebeler tarafından yapılmıştır (Ahmed Ziya, 31 Temmuz 1325: 353-354).

Osmanlı ceza kanununda ebelere yer verilmemiş olmasına rağmen önceki dönemlerde ebelerin yasa dışı yollarla çocuk düşürmelerini önlemeye yönelik tedbirler alınmıştır. Bahsi geçen ebeler çocuğunu düşürmek isteyen kadınlara ilaç hazırlayarak ya da iskatı kolaylaştıran maddeler vererek düşük yapılmasını sağlamışlardır. Kimi zaman da bu eylemler annelerin ölümüne yol açmıştır. Ebeler bunları yapmamaları konusunda uyarılmışsa da istenen sonuç alınamamıştır. II. Mahmut döneminde Şeyhülislamdan konuyla ilgili hüküm vermesi istenince, ebelerin önce uyarılmaları eğer dikkate almazlarsa sürgün edilmeleri gerektiği cevabı alınmıştır. Bundan sonraki süreçte ise ebelerin Müslüman veya gayrimüslim<sup>7</sup> olsun mensup oldukları cemaatin din görevlilerine çocuk düşürmek için ilaç hazırlamayacakları yönünde yemin vermeleri zorunluluğu getirilmiştir. Çocuk düşürmeye yardım eden Müslüman ebeler bu kurala uymazsa başka şehre sürülmüş, gayrimüslimlerse sınır dışı edilmiştir (Tekir, 2016: 590). Tarihsel süreçte ebelerin çocuk düşürmeye yardım etmelerini engellemek amacıyla alınan tüm bu tedbirlere rağmen ceza kanununda buna dair bir ibare olmaması dikkat çekici görünmektedir.

Iskat-ı cenin uygulamalarının Osmanlı ceza kanununda ne gibi müeyyidelere maruz kalacağıyla ilgili olarak *Hukuk* mecmuası tarafından okurlara bir soru sorulmuş ve cevabı istenmiştir. Söz konusu soruda, bir kimsenin çocuk düşürmek üzere anneye verdiği zehirden ötürü annenin ölmesi üzerine zehri veren kişinin hangi kanun maddesiyle cezalandırılacağına cevabı aranmıştır (Hukuk, 13 Mart 1891: 151). Bu soruya “hukukla uğraşan bir zat” namıyla okurlardan biri tarafından cevap yazılmış ve derginin ilerleyen sayılarında yayımlanmıştır. Bahsi geçen cevapta ceza kanununun 192. Maddesi<sup>8</sup> işaret edilmiştir ki, bu maddede, bir kimse darp ya da başka bir fiille hamile bir kadının çocuk düşürmesine sebep olursa diyet-i şer’iyenin alınması ibaresi vardır. Maddenin devamında ise şayet bu eylem kasten yapılmışsa geçici kürek cezası verileceği yazılmıştır. Aynı cevapta, hamile kadına zehir içirerek taammüden ölümüne yol açtığı için de 174. Maddeye göre idam cezasına çarptırılması gerektiği yorumu yapılmıştır. *Hukuk* mecmuası, verilen bu cevabın kanunen tatbik edilmesinin isabetli olmayacağı açıklamasını yapmıştır (Hukuk, 13 Mayıs 1891: 180).

*Hukuk* mecmuasında sorulan soruya başka bir okur tarafından verilen cevapta ise zehirli ilacı veren kişinin iki cezaya birden çarptırılması gerektiği belirtilmiştir. Birinci ceza 192. maddenin uygulanmasıdır ki geçici kürek cezasını gerektirmektedir. İkinci ceza da 182. maddeye uygun olarak hapis cezası verilmesidir; ancak soruya yanıt veren okur kürek cezasının üç yıldan on beş yıla kadar olabileceği hükmüne değinerek işlenen suçun büyüklüğünün hâkimler tarafından göz önünde tutularak en üst seviyeden ceza verilmesinin doğru olacağını dile getirmiştir (Hukuk, 13 Haziran 1891: 200). Burada kayda değer görülen nokta kanunun maddelerinden ziyade iskat-ı ceninle ilgili bir hadiseye verilen farklı cevaplar ve yapılan farklı yorumlardır. Çünkü konuyla ilgili maddelerde annenin ölümü halinde buna yol açan faile verilecek cezanın ne olacağı ayrıca düzenlenmemiş ve 193. maddede çocuk düşürmeye yardım eden üçüncü şahsa veya şahıslara verilecek cezada fiilin kadının rızasıyla mı yoksa rızası dışında mı olduğu ayrımı

<sup>6</sup> 1858 tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin 193. maddesi şöyledir: “Bir hamile hatunun gerek rızası olsun ve gerek rızası olmasın iskat-ı cenin ettirmek için ilaç içirip yahut esbab ve vesailini tarif edip de eseriyle çocuğu düşürülür ise buna sebep olan kimse altı aydan iki seneye kadar hapsedilir. Ve eğer buna sebep olan tabip ve cerrah ve eczacı ise muvakkaten küreğe konur.” Bunun için bkz. Öztürk, 1987: 201, Düstur, 1858: 578.

<sup>7</sup> Osmanlı vatandaşı olan gayrimüslim ebelerin çocuk düşürme eylemine girmemeleri için bu tip tedbirler alınmışsa da yabancı uyruklu bazı doktorların devletin iskat-ı cenini engelleme mücadelesini sekteye uğratan bazı faaliyetleri görülmüştür. Alman uyruklu Mari Zibold isimli kadın doktorun Beyoğlu’nda açtığı muayenehanede yasadışı kürtaj yapması devletin dikkatini çekmiş ve söz konusu müessesenin kapatılarak şahsın sınır dışı edilmesi kararı verilmiştir. Buna karşın Alman Büyükelçiliğinin Mari Zibold’u himaye etmesi diplomatik krize yol açmış, 1900’de başlayan hadise nihayet 1905 yılında sınır dışı muamelesinin gerçekleşmesiyle son bulmuştur. Bunun için bkz. Karakışla, 2000: 39-44.

<sup>8</sup> 1858 tarihli Osmanlı Ceza Kanunnamesinin 192. maddesi şöyledir: “Bir kimse darp yahut sair güne bir fiil ile bir hamile hatunun iskat-ı cenin eylemesine sebep olur ise diyet-i şer’iyesi istifa olunduktan sonra eğer bu teaddi an-kasdin olmuş ise muvakkaten küreğe konulur.” Bunun için bkz. Öztürk, 1987: 201, Düstur, 1858: 578.

yapılmamıştır (Konan, 2008: 332). Bu durum da çocuk düşürmeyle ilgili alınacak mahkeme kararlarında belirsizliğe yol açmıştır.

### 3. Tıbbi Açıdan İskat-ı Cenin

Çocuk düşürmenin bir canlının hayatına son vermek gibi manevi etkilerinin yanında sağlık açısından anneye vereceği maddi zararlar üzerinde de durulmuştur. İskat esnasında ya da sonrasında annenin hayatını kaybetmesi sıklıkla yaşanırken bu olmasa bile uzun süreli ve kalıcı bedensel etkileri olacağı belirtilmiştir. Çocuk düşüren annenin yeni hastalıklara yakalanarak ömür boyu bunun acısıyla yaşamak zorunda kalacağı da Osmanlıca dergilerde sıklıkla dile getirilmiştir.

İskat-ı cenin yapılırken çoğunlukla kadınlar sedef, karaardıç ve delice gibi zehir içeren ağaçları kullanmışlar, neşter ile koldan kan almışlar, karınlarına sert biçimde vurmuşlar ya da rahimlerine cerrahi bir alet sokarak cenin zarını yarıp düşürme eylemini gerçekleştirmişlerdir. Bununla birlikte söz konusu uygulamaların etkisi aslında ceninden önce annenin üzerinde görülmektedir. Vücuda zehir alınarak yapılan çocuk düşürmelerde kan dolaşımı yoluyla aynı zehir anneye de sirayet edeceğinden aslında kadını da azımsanmayacak derecede olumsuz etkilemektedir. Kadın ölmezse bile uzun süre bunun acısını çekecek duruma düşmektedir. Kan almak, karna vurmak ya da rahme alet sokmak gibi uygulamalar da benzer sonuçları verdiği gibi bunların hasarsız biçimde çocuk düşürme konusunda amaca kesin olarak ulaşılmasını sağlayacağı şüphelidir (Aziz, Şaban 1283: 190). Tutulan bazı istatistiklere göre de 116 çocuk düşürme vakasından 60'ı annenin ölümüyle sonuçlanmıştır. Ölümle sonuçlanmasa bile kanama, rahmin iltihaplanması ya da çatlaması gibi tehlikelere yol açtığı görülmüştür (Ahmed Ziya, 13 Ağustos 1913: 353).

Çocuk düşürmek amacıyla rahme sokulan yabancı ve kimi zaman temiz olmayan cisimler vahim hastalıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunlar arasında tetanos yer aldığı gibi en sık görülen hastalıklardan biri veremdir. Bu konuyla ilgili bir makale yazan dönemin Haseki Nisa Hastanesi doktorlarından Ahmed Süheyl Bey, çalıştığı hastanede çocuk düşürmüş kadınları örnek vererek durumun vahim boyutlarını göstermeye çalışmıştır. Özellikle ıskat sonrası yaşanan yüksek orandaki kan kayıpları kadın bedeninin verem riskine açık hale gelmesine neden olmuştur. Ahmed Süheyl Bey çocuk düşüren kadınların son derece zayıf ve kansız bir halde hastaneye geldiklerini, yapılan tetkiklerde rahim ve çevresinde birçok önemli hastalıktan başka çoğunda verem başlangıcı görüldüğünü belirtmiştir (Ahmed Süheyl, 15 Kânunusani 1926: 293-294).

Hastanede yaşadığı tecrübelerden bahseden Ahmed Süheyl, bir gün kadın hastalardan birinin çocuk düşürdüğünü itiraf ettiği ve verem olmaktan korktuğu için doktora gitmek zorunda kaldığı bilgisini vermiştir. Çocuk düştükten sonra fazla kan kaybeden hastanın her iki akciğerinin pek mühim kısmının veremden zarar gördüğü anlaşılmıştır. İshal olmasından kaynaklanan zayıflık yüzünden kendini toparlayamayan kadın birkaç gün sonra hayatını kaybetmiştir. Ahmed Süheyl Bey buna benzer farklı örnekler vererek çocuk düşürmeden ötürü genç yaşta çok sayıda kadının vereme yakalanarak vefat ettiğinin üzerinde durmuş, çalıştığı hastanede son bir yılda ıskat-ı cenin yüzünden verem olan kadınlardan hiçbirinin hayatta olmadıklarını ifade etmiştir (Ahmed Süheyl, 15 Kânunusani 1926: 294).

Ahmed Süheyl Bey çocuk düşürme hadiselerinde doktorların yardım ettiği ya da suç ortağı olduğu gibi haberlerin hiç duyulmadığını hatta kendilerine bu konuda müracaat eden kadınları bu fiili yapmaktan vazgeçirmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Buna karşın günden güne ıskat-ı cenin vakalarının arttığına işaret etmiştir. Bazı zamanlar çalıştığı hastaneye günde 4-5 hastanın bu sebepten ötürü geldiğinden bahsetmiştir. Sosyal bir yara olarak gördüğü bu durumu engellemek için sunduğu çözüm ise doğduğu zaman çocuklarına bakamayacaklarını, çalışamayacaklarını ya da fakir olduklarını ileri sürerek ıskat-ı cenine meyleden kadınlara yardım edilmesidir. Kadının çocuğunu doğurmasını sağlayarak devlet tarafından bakılmasının sağlanmasını yahut da kendisinin bakabileceği derecede yardım edilmesini önermiştir. Bu konuda Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin dahi aktif rol oynayabileceği düşüncesini de dile getirmiştir (Ahmed Süheyl, 15 Kânunusani 1926: 295-296). Ahmed Süheyl Bey'in bu önerileri aslında Osmanlı Devleti'nde önceden gündeme getirilmiştir. Çocukların bakımını üstlenecek kurumların oluşturulması, çocuk sayısı yediden fazla olan ailelere maaş verilmesi, yoksul ailelere özel çocuk yardımı yapılması ve kimsesiz çocukları

evlatlık alanlara maaş bağlanması çözüm önerileri olarak sunulmuştur. Meseleye sadece ekonomik açıdan değil dini açıdan da yaklaşılmış, II. Abdülhamid döneminde çocuk düşürmeyle ilgili Kur'an ayetlerini içeren Türkçe ve Arapça risaleler dağıtılmıştır. Ortaya konan tüm bu önerilere ve alınan tedbirlere rağmen kadınların çocuk düşürmelerine engel olunamamıştır (Hamlacı, 2017: 26).

Ahmed Süheyl Bey başka bir makalesinde çocuk düşürmeyle ilgili önemli istatistikî bilgiler vermiştir. Görev yaptığı Haseki Nisa Hastanesi'ne 1926 yılı boyunca ıskat-ı cenin yaptığı için başvuran kadınların yaş grupları ve hangi yollarla çocuk düşürüldüğü hakkında sayısal verileri paylaşmıştır. Haseki Hastanesi'ne 1926'da 4.762 hasta girişi yapılmış ve 149 hastanın çocuk düşürme şikâyetiyle geldiği tespit edilmiştir. Bu yönüyle çocuk düşürenler, gelen hastaların yüzde 3,1'ini teşkil etmişlerdir. Ahmed Süheyl Bey bu bilgiyi verdikten sonra düşürülen çocukların kaç aylık olduklarıyla ilgili bir tablo paylaşmıştır:

Söz konusu tablo şöyledir:

Çocuk Düşüren Hasta Sayısı	Düşürdüğü Çocuğun Kaç Aylık Olduğu
17 Hasta	Bir ve bir buçuk aylık
43 Hasta	İki ve iki buçuk aylık
44 Hasta	Üç ve üç buçuk aylık
19 Hasta	Dört ve dört buçuk aylık
8 Hasta	Beş ve beş buçuk aylık
5 Hasta	Altı aylık

(Kaynak: Ahmed Süheyl, 15 Haziran 1927: 398)

Bu tablodan Ahmed Süheyl Bey'in çıkardığı sonuç; dört aylık cenine kadar düşürülen sayının çok fazla olduğudur. Dört aydan sonra ise sayının ciddi oranda düştüğüne dikkat çekmiştir (Ahmed Süheyl, 15 Haziran 1927: 398).

Ahmed Süheyl Bey hazırladığı başka bir istatistikte bu sefer çocuk düşüren annelerin yaş gruplarını vermiş, hangi yaş grubunda kaç çocuk düşürme vakasının yaşandığını göstermeye çalışmıştır. Buna göre 15 ile 30 yaş arasındaki kadınlar toplamda 123 çocuk düşürmüşlerdir. En fazla çocuk düşürme yaşı ise 30'dur ki bu yaştaki kadınlarda 25 vaka görülmüştür. 30'dan 40 yaşa kadar olan grupta vaka sayılarının ciddi biçimde azaldığı, ortalama bir veya iki seviyesinde kaldığı görülmüştür. Ahmed Süheyl Bey verdiği bu rakamları değerlendirirken özellikle 20-30 yaş arasında görülen ıskat sıklığına dikkat çekmiştir. Türkiye'de kadınların çok erken yaşta evlendiklerini ve ara vermeden çocuk sahibi olduklarını, bunun ortaya çıkardığı zorlukları bir nebze olsun hafifletmek ya da doğuma ara vermek için ıskat yoluna tevessül ettiklerini yazmıştır (Ahmed Süheyl, 15 Haziran 1927: 398-399).

İnsanların çocuk düşürme konusunda daha ziyade sosyo-ekonomik nedenleri gözettiklerini dile getiren Ahmed Süheyl Bey, hastalıktan kaynaklı ve tıbbi zorunluluk ürünü çocuk düşürmenin çok az olduğuna vurgu yapmıştır. Güzelliğin kaybedilecek olması veya moda gibi görülmesi de ıskatın az görülen nedenleri arasındadır. Hastalıktan kaynaklı çocuk düşürme sadece frengiden olmuştur ki bunun da sayısı fazla değildir. Bu noktada Ahmed Süheyl Bey hastalardan tam bilgi alamadıkları için sağlıklı ve detaylı istatistik çıkaramadıklarından yakınmıştır. Şayet bu olsaydı çocuk düşürmelerin kasten mi yoksa kazara mı yapıldığını daha iyi anlayacaklarını yazmıştır. Kadınlar doğruyu söylerse başlarına bir iş geleceğinden korktukları için yalan atmak yolunu tercih etmişlerdir kaymışlardır. Çoğunlukla da ağır kaldırdıkları için çocuklarını düşürdükleri bahanesini kullanmışlardır. Bir doktor olarak halet-i ruhiyelerinden yalan söylediklerini anladıklarını belirten Ahmed Süheyl Bey, 30 yaşındaki kadınlarda görülen 25 ıskat vakasının tamamının tesadüfi olmasına ihtimal vermediğini eklemiştir (Ahmed Süheyl, 15 Haziran 1927: 399).

Haseki Nisa Hastanesi'ne çocuk düşürme vakası yüzünden gelen 149 kadından sadece üçü hayatını kaybetmiştir. Ahmed Süheyl Bey vaka sayısına göre ölüm sayısının az görülmemesi gerektiğini, hastaneye gelmedikleri için sayısı tespit edilemeyen birçok vakanın daha ülkede yaşandığını belirtmiştir. Bu sebepten ötürü çocuk düşürme olaylarının hafife alınmaması gerektiğini dile getirmiştir. Toplumun ve özellikle kadınların ıskat-ı ceninin zararları konusunda bilinçlendirilmesi hususunda birtakım önerileri de olmuştur. Türkiye'de ve yabancı ülkelerdeki çocuk düşürmeyle ilgili istatistiklerin toplanarak özellikle Kız Mekteplerinde konferans yoluyla öğrencilere anlatılması gerektiğini savunmuştur. Öğretmen okullarının

esas programlarında mevcut olan hıfzıssıhha başlığı altına ıskat-ı cenin bahsinin de eklenmesini tavsiye eden Ahmed Süheyl Bey, bütün öğretmenlerin yetiştirdikleri öğrencilere bu konuyu anlatarak topyekûn toplumsal aydınlanmaya katkı sunmalarını istemiştir. Sıtma ve diğer salgın hastalıklarla nasıl mücadele ediliyorsa çocuk düşürmeyle de aynı ciddiyetle mücadele edilmesi gerektiğini, gerekirse en ağır cezalarla caydırıcı tedbirlerin alınmasını ifade etmiştir (Ahmed Süheyl, 15 Haziran 1927: 400-401).

Ahmed Süheyl Bey'in çocuk düşürme alışkanlığının bitirilmesi ya da en azından azaltılması için eğitim kurumlarını işaret etmesi kayda değer görünmektedir. Okullarda kız veya erkek öğretmen ve öğrenci ayrımı yapılmaksızın bütün talebelere çocuk düşürmenin her türlü zararının anlatılması ile gençler arasında farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak, Ahmed Süheyl Bey'in yazılarını kaleme aldığı 1926 ve 1927 yılları, yeni kurulmuş Türkiye Devleti için nüfus açısından kritik yıllardır. Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda aralıksız on yıl mücadele etmiş bir devletin erkek nüfusunda yaşanan azalma genel nüfus oranına olumsuz etki ettiği için bu eksilmeye bir de ıskat-ı ceninin katılması uygun görülmemiştir. Bu yönüyle okullaşmanın artırılması ve gençlerin okul sıralarında bilinç sahibi olması çocuk düşürmeyi engelleme çalışmalarında devletin elini güçlendirmiştir.

## Sonuç

Çocuk düşürme meselesiyle ilgili yazıların çıktığı Osmanlıca dergilerde odaklanılması gereken ana nokta dört farklı dönemi içeriyor olmasıdır. Tanzimat yıllarını içeren Sultan Abdülaziz dönemi, sonrasında II. Abdülhamit dönemi, II. Meşrutiyet dönemi ve Erken Cumhuriyet dönemi gibi farklı yönetsel ve toplumsal özellikleri bulunan periyotlarda aynı konu yani ıskat-ı cenine dair yazılar yazılmıştır. Dört farklı dönemde ıskat-ı cenin hakkında ve olayın farklı yönlerini ele alan yazılar yazılması bu meselenin uzun süre bir sorun olarak varlığını devam ettirdiğini göstermektedir. Dergilerin zaman aralığının 1867-1927 olması 60 yıllık süreçte sorunun sıcaklığını koruduğuna işaret etmektedir. Alınan tedbirlere, dergilerde yapılan nasihatlere hatta cezai yaptırım tehditlerine rağmen toplumun vazgeçmediği bir alışkanlık olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Osmanlıca dergilerin hemen hepsinde çocuk düşürmenin vicdani ve ahlaki olmadığı üzerinde durulmuştur. Kendi iradesiyle çocuğunu düşüren kadınlar sert biçimde eleştirilmiş, duygusal yoğunluk yüksek tutularak hakarete varan ifadelerle anılmışlardır. Dergilerdeki yazılarda ıskat-ı ceninden hareketle Osmanlı Müslüman toplumu ve aile yapısı hakkında bazı sonuçlara ulaşmak da mümkündür. Bazı ailelerin kadınları çocuk düşürmeye zorladığı, bazı kadınların fazla çocuk sahibi olmanın gündelik sosyal hayatlarını sekteye uğratacağını düşünerek ıskata başvurduğu, fuhuş ve aldatma hadiseleri sebebiyle de çocuk düşürme yoluna gidildiği işaret edilmiştir. Genel olarak dile getirilen sebep ise ekonomik koşullardan ötürü doğacak çocuğa bakamayacaklarını düşünen ailelerin ıskat-ı cenine meylettikleri yönündedir.

Mesele Osmanlıca dergilerde hukuki boyutuyla da kendine yer bulmuştur. Özellikle şeri hukuk ve Osmanlı ceza hukuku açısından ve kimi zaman ikisi karşılaştırılarak çocuk düşürme konusu ele alınmıştır. Bu bağlamda dikkat çeken nokta gerek şeri hukuk gerek ceza hukuku yönünden çocuk düşürmenin suç teşkil ettiği belirtilmesine rağmen bunun toplum nezdinde caydırıcı bir etkisinin görülmemesidir. 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinde ıskat-ı cenin suçları için ayrılan maddelerdeki boşlukların ceza yargılamasında bazı sorunlar yaratabileceği vurgusu da sözü edilen dergilerde yapılmıştır.

Çocuk düşüren kadınların, bu eylemi gerçekleştirirken uyguladıkları ilkel ve sıhhi olmayan yöntemler yüzünden hayatlarını kaybettikleri gerçeği de kayda değerdir. Çocuk düşürdüğü için sonradan rahatsızlanan ve hastaneye gitmek zorunda kalan kadınların büyük bir kısmının bunu gizlemeye çalışması veya kazara çocuk düşürdükleri yönünde beyanda bulunmaları da ayrı bir tartışma konusu olarak değerlendirilmiştir. Eğitim yoluyla bilhassa kız çocuklarının bu konuda bilinçlendirilmesi öneri olarak ortaya konmuş ve ekonomik sebeplerden ötürü ıskat-ı cenine tevessül eden ailelere maddi yardım yapılması tavsiye edilmiştir. Gayrimesru doğacak çocukları düşürmek yerine doğurmaları istenmiş ve bu çocuklara devlet eliyle bakılacak kurumların vücuda getirilmesi gerektiği savunulmuştur.

## Kaynakça

- Aziz (1283). Iskat-1 cenin. *Mecmua-i Fünun*, 41, 189-192.
- Ceride-i İlmiye* (1338). Iskat-1 cenin hakkında beyanname. 50, 1596-1597.
- Çeker, O. (1993). Çocuk Düşürme-İslam Dininde Çocuk Düşürme. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (C.8, ss. 364-365). Ankara, Diyanet İşleri.
- Dönmezer, S. (1984). Çocuk düşürme ve düşürtmenin dünü ve bugünü. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1 (4), 3-11.
- Düstur (1858). I. Tertip, C.1.
- Hamlacı, Y. (2017). Geç Osmanlı döneminde kadın, doğum ve çocuk sağlığı. *Lokman Hekim Dergisi*, 7 (1), 23-27.
- Harman, Ö. F. (1993). Çocuk Düşürme. *Diyanet İslam ansiklopedisi* (C.8, ss. 363-364). Ankara, Diyanet İşleri.
- Hukuk* (1891). Aynen varid olan bir sual. 9, 151.
- Hukuk* (1891). Dokuzuncu nüshadaki 'ıskat-1 cenin' sualinin cevabı. 11, 180.
- Hukuk* (1891). Iskat-1 cenin hakkında 9. nüshamızda muharrer suale vürud eden cevab. 12, 200.
- Karakışla, Y. S. (2000). Arşivden bir belge (19): kürtaj mütehassısı Alman Doktor Madam Mari Zibold. *Toplumsal Tarih*, 82, 39-44.
- Kılınç, A. (2018). Çocuk düşürtme suçunun 17'nci yüzyıl İstanbul'undaki görünümü. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23 (38), 31-84.
- Koçak, M. (1996). Gurre. *Diyanet İslam ansiklopedisi* (C. 14, ss. 211-212). İstanbul, Diyanet İşleri.
- Konan, B. (2008). Osmanlı Devleti'nde çocuk düşürme suçu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57/4, 319-335.
- Mecmua-i Ebuzziya* (1298). Iskat-1 cenin. 11, 344-347.
- Muşmal, H. & Şahinkaya, M. (2016). Konya mahkemesi kayıtlarına göre aile içi şiddet ve çocuk düşürme vakaları (1650-1750). *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın-I*, Ed. Osman Köse. Samsun, 593-610.
- Nasuhi, Ö. (1340). Sakt ve ıskat-1 cenin faciaları. *Sebilürreşad*, 588, 242-245.
- Öner, S. (2013). Çeviri yoluyla kanun yapmak: 1858 tarihli Osmanlı Ceza Kanunu'nun 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan çevrilmesi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Özdemir, M. (2016). Osmanlı fetvalarında ıskat-1 ceninin (cenin düşürmenin) cezai sonuçları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/46, 956-965.
- Öztürk, M. (1987). Osmanlı döneminde ıskat-1 ceninin yeri ve hükmü. *Fırat Üniversitesi Dergisi (Sosyal Bilimler)*, I (I), 199-208.
- Rifat, H. (1932). Çocuk düşürmek suç mudur?. *Hukuki Bilgiler Mecmuası*, 8-68, 15-27.
- Somel, S. A. (2002). Osmanlı son döneminde ıskat-1 cenin meselesi. *Kebikeç*, 13, 65-88.
- Süheyl, A. (1926). Çocuk düşürtme ve teverrum. *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, 53, 292-296.
- Süheyl, A. (1927). Çocuk düşürme hakkında bir istatistik. *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, 70, 398-401.
- Şimşek, F. (2017). Osmanlı nüfus politikaları açısından çocuk düşürme olgusu. *Mediterranean Journal of Humanities*, VII (2), 393-401.
- Şimşek, F., Eroğlu, H. & Dinç, G. (2009). Osmanlı İmparatorluğunda ıskat-1 cenin (çocuk düşürme). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), 593-609.
- Tekir, H.S. (2016). Osmanlı Devleti'nde "ıskat-1 cenini" (çocuk düşürme) engellemeye yönelik idari tedbirler. (Ed. O. Köse), *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I* içinde (ss. 585-592). Samsun.
- Uzunpostalcı, M. (1993). Cenin. *Diyanet İslam ansiklopedisi* (C.7, ss. 369-370). Ankara, Diyanet İşleri.
- Yılmaz, H. (2001). Cenin öldürme (çocuk düşürtme/düşürme) suçu. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 69-88.
- Ziya, A. (1325). Iskat-1 cenin. *İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavanin Mecmuası*, 5, 352-35.





# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** İnceleme Makalesi  
**Kabul Tarihi:** 10 Eylül 2021

**Gönderim Tarihi:** 14 Haziran 2021  
**Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atf Künyesi:** Demir, Y. E. & Yıldız, F. (2021). Cengiz Aytmatov'un Gün Olur Asra Bedel ile Charles Dickens'in Zor Zamanlar Adlı Yapıtlarında Ezilen Sınıf. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 357-364.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.952092>

## CENGİZ AYTMATOV'UN *GÜN OLUR ASRA BEDEL* İLE CHARLES DİCKENS'İN *ZOR ZAMANLAR* ADLI YAPITLARINDA EZİLEN SINIF

Yunus Emre DEMİR\*

Fırat YILDIZ\*\*

### Öz

Bireyin düşünce ve duygularını ifade edeceği sanatlardan biri olan edebiyatın, her konuda olduğu gibi Marksist eleştiri ışığında da ezilen sınıfın sesini duyurmak için önemi ve yüklenmiş olduğu işlevleri vardır. Özellikle sınıfsal farklılıkları olan ve sosyal olarak uyum içerisinde yaşamayan toplumlarda edebiyat küçümsenemeyecek kadar önemli bir yere sahiptir. Bu durumun belirgin örneklerinden Charles Dickens'in *Zor Zamanlar* ve Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* yapıtlarını inceleyip edebiyatın önemini daha iyi kavramak mümkündür. Dickens'in yaşadığı dönemde İngiltere ülke olarak maddi açıdan refah içerisindeyken, alt sınıf vatandaşların zorluklar içinde yaşadığı görülmektedir. Dickens da halkın yaşadığı bu zorlukları yapıtlarına yansıtmıştır. Bu bağlamda *Zor Zamanlar* o döneme ışık tutmaktadır. Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* adlı romanına bakıldığında, iki büyük savaşa şahitlik eden vatandaşların kendi canlarını hiçe sayarak vatan toprakları için mücadele etmesine karşın idareciler tarafından hainlikle ve casuslukla suçlandırıldığına dair örnekler vardır. Dickens eserlerinde kendi döneminin zorluklarını ele almıştır. Aynı şekilde Aytmatov da yaşadığı dönemin zorluklarını romanlarına yansıtmıştır. Her iki yazarın olaylara yaklaşımında benzerlikler de gözlemlenmektedir. Dickens'in yaşamının ilk dönemleri zor şartlar altında geçmiş ve yaşadığı bu zor şartları gelecek nesillere aktarmak için romanlar kaleme almıştır. Aytmatov ise zor bir dönemden geçen ülkesinin sosyal durumunu anlatan romanlar yazmıştır. Hem Dickens hem de Aytmatov eserlerini çıkarı merkezli bir sistemden birey merkezli bir yapıya geçmeyi sağlamak amacıyla yazmışlardır. İşte bu sebeplerden ötürü yaklaşık yüzyıl önce yazılan eserler günümüzde hâlâ değer görmektedir. Bu eserler aracılığıyla bu makalede Charles Dickens'in *Zor Zamanlar* ve Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* eserlerinde Marksist kuramın etkileri incelenecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Edebiyat, Toplum, Ezilen Sınıf, Charles Dickens, Cengiz Aytmatov

## The Oppressed Class in Chingiz Aitmatov's *The Day Lasts More Than A Hundred Years* and Charles Dickens' *Hard Times*

### Abstract

For some people, literature can be a source of entertainment, but this is not the case for everyone. Literature is especially important in a culture where there is class division and people do not live in a socially cohesive environment. Dickens' *Hard*

\* Yüksek Lisans Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van/Türkiye. E-Posta: [emre-635@hotmail.com](mailto:emre-635@hotmail.com),  
Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7652-5669>.

\*\* Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, Dil Bilimi Anabilim Dalı, Van/Türkiye.  
E-Posta: [fyildiz@yu.edu.tr](mailto:fyildiz@yu.edu.tr), Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3289-8313>.



Times and Aitmatov's *The Day Lasts More Than a Hundred Years* provide concrete examples of this circumstance. Despite the fact that there was tangible comfort, a significant amount of work potential, and industrial power all over the land, the English state decided to loathe and oppress its population. Dickens lived in such difficult circumstances and attempted to pass on these difficulties to future generations. In the instance of Aitmatov, while the state went through two major wars and its citizens gave their lives for their homelands, the state decided to blame some of its citizens as traitors and spies. Aitmatov wrote his works, which explain the difficult socioeconomic conditions of his country, with the same thinking and attitude. Both Dickens and Aitmatov wrote in order to cause a shift in the system oppressing the lower classes. In this regard their works show similarities. Because of these factors, their works from around a century ago are still considered important today. Through these works, this article will examine the effects of Marxist theory in Charles Dickens's *Hard Times* and Cengiz Aitmatov's *The Day Lasts More Than a Hundred Years*.

**Keywords:** Literature, Society, Oppressed Class, Charles Dickens, Cengiz Aitmatov.

## Giriş

Çoğunlukla politik bir hareket olarak bilinen marksizm, bir eleştiri yöntemi olarak da okuyuculara edebi yapıtlara farklı bir açıdan yaklaşma yolunu gösteren bir edebiyat kuramıdır. Alanı politika olmasına rağmen kurucuları edebiyatta da aktif bir şekilde rol almışlardır. “*Bu dünyada devrimci gibi düşünen ve kültürsüz olarak hisseden pek çok insan vardır; ama Marx ve Engels onlardan değildir*” (Eagleton, 2016:15). Marksizm çoğunlukla politik olayları işlemiştir, ancak politika ve edebiyatı birbirinden ayırmak Marksizme yanlış bir yaklaşım olacaktır. Hem Marx hem de Engels bu iki olgunun bütünleşmesini ortaya koymayı amaçlamışlardır. “*Marksist eleştiri romanların nasıl yazıldığıyla iliglinen sadece bir edebiyat sosyolojisi değildir aynı zamanda işçi sınıfına da değinir. Onun amacı edebi çalışmaları tamamiyle açıklamaktır*” (Eagleton, 2016:17). Bu alıntıdan da açık bir şekilde anlaşılıyor ki çalışan sınıfın mücadele ettiği şartlar bu hareketin temel konusudur.

Düşünceleri ifade etmek iyi bir aktarım şekli gerektirir ve bir yazar amacına iyi bir aktarım yeteneğiyle ulaşabilir. Edebiyat ise bu amaca ulaşmaya hizmet eden bir yoldur. Hem edebiyet hem de Marksizm aynı amaç doğrultusunda kullanılmıştır; edebiyat okuyucularına karakterlerinin geleceğini düşünme ve sonraki sayfalarda ne olacağını değerlendirme imkanı sunar ve bu sayede yazar toplumu uyarmak için bir fırsat yakalamış olur. “*...şu kolaylıkla ifade eder ki o (yazar) onun hakkında düşünmez, hiçbir şey hakkında karar vermez. Gelecek bu yüzden bir boş sayfadır*” (Sartre, 2005: 51). Sartre'in değerlendirmesi edebi bir yapıt ve onun yazarı ve nihayetinde okuyucusu ile ilgilidir. Sartre, yazar yapıtını bitirdikten sonra onu değerlendirme gücüne sahip değildir demiştir, ancak yapıtı değerlendirecek ve ondan ders çıkaracak olan tek toplum okuyuculardır. “*Onu ortaya çıkarmak için okuma olarak adlandırılan somut bir hareket gereklidir, ve bu hareket sürdükçe okuma da sürer. Aksi halde sayfalarda sadece siyah noktalar vardır. Artık yazar ne yazdığını okuyamaz...*” (Sartre, 2005: 50). Sartre, okuyucu dışında kimsenin edebi bir yapıtı değerlendiremeyeceğini ifade etmeyi amaçlamıştır. Bir yazar toplumun şartlarını analiz edebilir ve edebi çalışmalarıyla bu şartları bildirebilir. Sartre'in bu yaklaşımı yazarın yapıtını oluşturana kadar değişiklik yapabileceği, ancak yapıtı bitirdikten sonra herhangi bir değişiklik yapma yetkisine sahip olmadığı, çünkü yapıtın artık ona ait olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi yazarın yapıtı artık ne kadar okunursa amacına o kadar ulaşacaktır. Bu yüzden bir yapıt için okuma en önemli olgudur. Bu noktada elbette okumak tek başına yeterli olmayacaktır çünkü okur okuduğu şeyi anlamayı ve yorumlamayı ister, bunu yapmak için takip etmesi gereken bazı adımlar vardır. Bu adımları içinde barındıran sisteme edebiyat kuramı veya teorisi denir. Eagleton'ın dediği gibi “*Eğer edebiyat kuramı diye bir şey varsa o zaman bu kurama konu edilecek, edebiyat diye bir şeyin de var olduğu aşikardır*” (Eagleton, 2017: 15).

Edebi bir yapıtı incelemenin yolu edebi bir teoriden geçmektedir denmesine karşın her edebi teori her yapıta uygulanamaz. Bu sebeple incelenecek yapıtın doğasına uygun bir teori veya teoriye uygun yapıtlar seçilmelidir. Burada anlatılmaya çalışılan teori Marksist teori olduğundan ve bu teorinin doğasında toplum ve insan olduğundan seçilecek ve incelenecek yapıtlar bu doğrultuda olmak zorundadır. İncelemeye alınan yapıtlar; Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* ve Charles Dickens'in *Zor Zamanlar*'dır. Daha sonra görüleceği üzere bu iki yapıt ve yazarları toplumsal olaylardan ve dönemin sorunlarından söz

etmişlerdir. Bu sebepten dolayı Marksist teori aracılığıyla incelenebileceklerdir. Sonraki sayfalarda öncelikle Marksizm ve Edebiyat ilişkisi üzerinde durulacak daha sonra Marksist eleştirinin izleri bu iki yapıtta aranacaktır.

### **Gün Olur Asra Bedel ile Zor Zamanlar'da Ezilen Sınıf**

Charles Dickens'in *Zor Zamanlar*'ı ve Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* eserleri hem kendi toplumlarının hem de kendinden sonra gelen ezilen sınıfların seslerini duyuracak niteliğe ve öneme sahip eserlerdir. Her iki yazarın biyografisi eserlerinin ilham kaynağı olmuştur. Küçük yaşta zorluklarla mücadele etmek zorunda kalan Dickens ile zengin, iyi eğitim almış ve bir yönüyle siyasi bir yazar olan Aytmatov farklı dönemlerde benzer acılar yaşamış ve eserlerinde oluşturdukları karakterlere kendi hayat izlerini yansıtılmışlardır. Ezilen toplumların sorunlarını anlatırken toplumsal ayrılıklara sebep olan sistemi de eleştirmişlerdir. Merve Şirinbilek eserinde şöyle ifade etmiştir:

*“Gradgrind ve Bounderby'in etrafındaki insanlar sistemden olumsuz etkilenmişlerdir. Zor Zamanlar'da, Coketown'in çoğu çocuğu çeşitli şekillerde istismar edilmiştir. Yaratıcılıkları ellerinden alınmıştır. Onlar, öğretmenleri Bay McChoakumchild tarafından sadece gerçeklerin öğretildiği okul olarak adlandırılan fabrika ürünleridir. Dickens, tamamen yanlış yönlendiren Bay Gradgrind'in kurumu gibi yetersiz okulları eleştirir.”*(Şirinbilek, 2011:65).

Küçük yaşta okullarda başlayıp gündelik hayata kadar uzanan sadece gerçek olanın öğretimi toplumu her türlü duygusal bağdan koparıp aristokratların amaçlarına daha sıkı bağlanmalarını amaçlamıştır. Dickens gibi Aytmatov da sistemi sert bir dille eleştirmiş kendinden sonraki nesillere olayların perde arkasını göstermiştir. Stalin zulmünde babasını yitiren Aytmatov eserlerinin çoğunda babasızlığı vurgulamıştır. *Gün Olur Asra Bedel* eserinde pek çok konuya değinen Aytmatov, yine Stalin tarafından tutuklanıp intihara sürüklenen bir babanın iki çocuğunu işlemiştir.

Kişisel çıkarlar, açgözlülük ve daha fazla zenginliğe ulaşma arzusu bir kısım eski dönem aristokratlarının öncelikleri arasında sayılabilir. Eski zamanlardaki kapitalist zihniyet ve emperyalist düşünceye sahip bazı çevreler insanların hayat şartlarını kısıtlayıp, insanları aç gözlü aristokratların istekleri doğrultusunda kontrol edip çalıştırıyorlardı. Hem güç hem para tek elde birleştiği için işçi sınıfı başta olmak üzere kimse onların zalimane tavırlarına itiraz edemiyor, karşı koyamıyorlardı. Bu durumu Emily Burns şöyle ifade eder:

*“Feodal üretim biçimi, zamanla yerini "kâr" için yapılan üretime bırakmak zorunda kalmıştır. Kâr, kapitalizmin ana özelliğidir. Kâr amacıyla yapılan üretimin gerçekleşebilmesi için iki unsurun bir arada bulunması gereklidir: 1) Üretim araçlarını, yani makineleri satın alabilecek mali güce sahip olanlar, yani kapitalistler . . . 2) Hiçbir üretim aracına sahip olmayan ve kapitalistlerin üretim araçlarıyla çalışmaktan başka çalışma ve yaşama imkanı bulunmayanlar, yani işçiler ...”* (Burns, 2015: 30).

Peki, durum böyleyken insanlar kendi haklarını koruyamayacaklar mıydı? Bu haklarını nasıl dile getireceklerdi? O dönemde her şey kapitalistlerin elindeyken kimden medet umacaklardı bu insanlar? Burada kalem kılıçtan keskindir deyimi devreye girer, zira gücün, paranın halledemediği sorunu ancak kalem halledebilirdi. Edebiyatın birleştirici gücü herkesçe malumdur. Edebiyat elbette ciddi bir iştir, belli ölçüler ve disiplinler doğrultusunda icra edilmelidir, ancak Marksist eleştiride bir cümlenin dahi çok önemi vardır, o cümlenin ezilenin ağzından veya kaleminden dökülmesi koşuluyla. Günümüzde dahi kitle iletişim araçları bu kadar revaçtayken ve herkes her türlü iletişimi rahatlıkla kullanabiliyorken genel olarak insanlar dertlerini bir yerlere bir şeyler yazarak bildirirler. Eski zamanlarda tüm olanaklar zenginlerden yanayken işçi sınıfının elinde edebiyat veya yazmak dışında pek bir şey kalmıyordu.

Böyle bir ortamda edebiyatı bir kılıç olarak toplumu ayırıştırana karşı kullanmayı kendilerine görev edinen Dickens ve Aytmatov, her dönem okunmuş ve gün geçtikçe daha çok anlaşılmuştur. Her iki eserde de başta çocuklar ve onların eğitim hakları olmak üzere yaşama, barınma ve çalışma hakları sistemin yöneticileri tarafından ellerinden alınmış ve kötü şartlarda hayatlarını sürdürmeye zorlanan toplum

Marksist bir bakışla kullanılan edebiyat aracılığıyla yansıtılmıştır. Şu noktayı ifade etmekte fayda vardır; Dickens mesajlarını aktarırken daha pozitif ve iyileştirmeye yönelik bir eleştiri anlayışını benimsemiştir.

Marksizm'in hem politik hem de edebi bir olgu olmasının sebebi, geçmişte yaşanan bu tür olaylardan kaynaklanmaktadır. Bu sebepten dolayıdır ki Mark ve Engels edebiyatın işçi sınıfının veya toplumun her türlü sorununu içeren bir olgu olduğunu iddia ederler. Marx ve Engels'i destekler nitelikte bir açıklama da Berna Moran'dan gelir:

*“Tarihi maddeciliğin, toplum tarihinde gördüğü başlıca aşamalar şunlardır; İlkel toplumlar, kölelik üzerine kurulmuş toplumlar, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm ve nihayet komunizm. Bilindiği gibi, tarihi maddeciliğe göre üretim güçleri ve üretimi yapan sosyal grupların birbiriyle ilişkisi o toplumun ekonomik yapısını meydana getirir ve altyapı denilen bu ekonomik yapı o toplumun üstyapısı denilen ahlaki, hukuki, dini görüşlerini ve sanat anlayışını belirler. Bundan ötürü bir toplumun üstyapısını ve burada meydana gelen gelişmeleri anlamak için altyapıyı bilmek gerekir”* (Moran, 2014: 43).

Bu açıklamalar ışığında, Marksizm'in edebiyata bakışı ve edebiyatın şekli ortaya çıkmıştır. Moran'ın ifadeleriyle bir toplumun refah seviyesini görmek isteyen kişi o toplumun altyapısına bakmalıdır. Gerek ekonomik ve gerekse kültürel seviyeyi belirleyen bu sınıf ne kadar refah içerisindeyse o toplumun refah düzeyi o kadardır. Hem Marksizm hem de Marksizm'i anlatan Moran aynı ifadeleri kullanmışlardır ve Moran olayı biraz daha derinlemesine inceleyerek Plehanov'dan örnekler verir. Moran, Plehanov'u Marksist öğretiyi estetik anlamda ilk kullanan kişi olarak aktarır ve bu sayede Marksizm ve estetizm arasındaki köprü kurulmuş olur. Moran'ın anlatımıyla Plehanov edebiyatı insan davranışlarının bir yansıması olarak görür ve geçmişten günümüze bu şekilde aktarıldığını ifade eder. Plehanov, eski çağ insanların her hareketinin edebi bir yanı olduğunu iddia etmiştir. Ona göre sanatın yani edebiyatın kökeni işidir. Bu görüşe göre her türlü edebi çalışmanın temelinde bir iş vardır. Örneğin yük taşıyan insanlar veya kürek çekenler hep bir şarkı mırıldanmışlardır ve bu mırıldanma bir ritim eşliğinde olmuştur. İşte bu ritim yapılan işin hareketleridir. Ritim ve beden hareketleri birbiriyle uyumludur. Bu tür sanatsal davranışlar o dönem insanlarına yiyecek ve barınma konusunda kolaylıklar sunuyordu. Mağaraya hayvan resimleri çizmek, avlanma da kolaylık sağlıyordu ve dans hareketleri avlanırken avcıların avlayacağı hayvanın hareketlerinin taklididir. Bu taklit sayesinde avlanmak daha kolay bir hal almıştır (Moran, 2014: 47). İşte bu ifadeler sanat ve toplum arasındaki bağı iyiden iyiye güçlendirmiştir. Marksist öğretiyi açıklarken yapılan bu örneklemeler, toplumsuz bir edebiyatın eksik olacağını ifade eder.

Edebiyat ve edebiyatın sosyoloji üzerindeki etkisi yıllarca pek çok kuramcı tarafından sorgulanmıştır. Edebiyatta olduğu gibi edebiyatın sosyoloji üzerindeki etkisi de kesin olarak sonuçlanmamıştır. Kuramcılar edebiyatın sosyoloji, yani toplum üzerindeki etkisini hem eğlence hem de toplumsal olarak analiz etmişlerdir. Bu analiz Plehanov tarafından da yapılmıştır:

*“Sanatla toplumsal yaşayış arasındaki ilişkiler sorunu, belirli bir gelişme derecesine ulaşmış bütün edebiyatlarda çok önemli bir rol oynamıştır. Bu sorun, çoğu defa, birbirine taban tabana karşıt iki yönde çözülmüştür; hala da öyle çözülmüyor”* (1987: 15).

Bu alıntıda Plehanov, yukarıdaki ifadeleri kanıtlar nitelikte bir açıklama yapmıştır. Plehanov kuramcılarının edebiyatı ve edebiyatın ilgi alanını tanımlama çabalarına değinmiştir. Ancak bu çabalar her iki taraf için de birer belirsizlik olarak kalmıştır. Kimilerine göre sanat eğlenceyken diğerlerine göre zulümden kurtuluş veya zalimin zorbalığına karşı sessiz bir haykırıdır. Tabii olarak bu yapıtta dikkat çekilmesi gereken nokta ikinci kısımdır. Edebiyatın bir eğlence aracı olarak değil ezilenlerin çığılığı olarak ele alınıp değerlendirilmesi yönündedir. Plehanov'a göre edebiyat yukarıda ifade edildiği gibi, bir toplumun sesi olma ve toplumsal olaylara ışık tutma aracı olmalıdır. Buna kanıt olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Bazı kimseler: “İnsanlar cumartesi için değil, cumartesi insan içindir, toplum sanatçı için değil, sanatçı toplum içindir” demişlerdir ve şimdi de böyle demektirler. Başka bazı kimseler ise bu fikri kesin olarak reddederler. Bunlara göre, sanat kendi kendisinin amacıdır; onu kendisine yabancı başka amaçlara erişmek için araç yapmak, bu amaçlar en yüce soydan bile olsa, sanat eserinin değerini azaltır”* (Plehanov, 1987: 15).

Tüm bu açıklamalar ışığında Marksizm'in neden hem politik hem de edebi bir olgu olduğunu daha iyi anlaşılmış olur. Bir edebiyat yapıtının ölümsüz olabilmesi için ve her toplum tarafından benimsenebilmesi için hitap ettiği toplumdaki izler taşınmalı ve o toplumun küçük de olsa bir sorununa değinmelidir. Dünya edebiyatına baktığımızda herkes tarafından tanınan ve en az bir yapıtı okunan yazarlar hep bu tür olayları konu edinmiş ve kendi dönemlerinden başlayarak öngörü kabiliyetleriyle gelecekteki sorunları öngörerek yapıtlar yazmışlardır. Bu tanınan yazarlardan sadece iki tanesine bu çalışmada ele alınacaktır; bu yazarlar ilki Kırgız edebiyatçı Cengiz Aytmatov diğeri ise İngiliz edebiyatçı Charles Dickens'tır.

Cengiz Aytmatov'un yapıtlarında konu ettiği olaylar ışığında kendi döneminin ve toplumunun insanlık adına değindiği, geçmişten geleceğe insan için en zor hâlin, her gün insan olarak kalabilmesi şeklinde ifade edilebilir. Aytmatov'u, düşünmeye ve yazmaya iten etkenler arasında yaşadığı dönemdeki insanlık dışı olaylar ve sorunlar sıralanabilir. Bu sorunları gidermek için kaleminin gücüne inanarak kendi dünyasında olan biteni, iyinin galip gelen şekliyle ifade etmiştir. Onun iyilik bağlamında dünyaya olan çağrısı ayrışmacı, bölünmeyi hedefleyen, çıkar güden bir çağrı değildi; zulmün, savaşın, öldürmenin olmadığı, her toplumun değerlerine saygı göstermenin gerektiğine inanılan, toplumların özgürlük alanlarını daraltmanın yanlış olduğunu göstermeyi hedefleyen bir dünyayı gerçekleştirme çabasıydı. Ayrıca Aytmatov, geçmişinde İkinci Dünya Savaşına tanıklık etmiş biri olarak gelecekte de neler olabileceğini tüm öngörebilen ufku geniş bir düşünürdür. Aytmatov dönemindeki ekonomik sıkıntılar büyük ölçüde savaş kaynaklıdır ve Aytmatov bu tür sıkıntılara duyarsız kalmaz. Onun düşüncelerini ve çalışmalarını sunuşundaki başarısının sırrı, insanlığın ortak evi ve beşerin insan olabilmesinde önemli yer olan kalplere seslenmiş olmasıydı (Doğan, 2020: 1).

Cengiz Aytmatov neredeyse tüm yapıtlarını doğa ortamında ve doğayı kullanarak dönemin insanların yaşadığı sıkıntıları kaleme almıştır. Sovyetler Birliği döneminde yaşanmış olayları okuyucularıyla paylaşan, toplumun sıkıntılarını gün yüzüne çıkaran bir yazar olarak ortaya çıkar. Ahmet Ağır kaleme aldığı makalesinde bu konuyla ilgili olarak: “...diğer taraftan bu yerli insanların dinî ve millî değerlerinin Sovyetler rejimi tarafından baskı altına alınması veya yok edilmesi için geliştirdiği politikaları, Yedigey'i bir tercihle karşı karşıya bırakır” (Ağır, 2013: 2-3). Ağır'ın ifade ettiği olay bu çalışmaya konu olan *Gün Olur Asra Bedel* romanında geçmektedir.

Marksist eleştiri toplumsal gerçeklikle ilgili olduğu için bu makaleye konu olacak yapıtların ve yazarların da bu bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı gibi Aytmatov ve onun incelenecek yapıtıbu çerçeveye uygundur. Çünkü bir kısım kuramcılar ve edebiyatçılar tarafından sosyalist olarak anılan Aytmatov, yapıtlarında Marksist bir bakış açısı kullanarak zulüm görenlerin sesi olmuştur. Aytmatov hem toplumu hem de toplumun gerçeklerini ifade ettiği için Marksist bir bakışa sahiptir denilebilir, çünkü Marksizm temellerini toplumcu gerçekçilik üzerine kurmuştur. Bu durumu Korkmaz şöyle ifade eder; “Gerçekçilik akımının bir başka uygulaması ise toplumcu gerçekçiliktir. Toplumcu gerçekçilik, materyalist dünya görüşü üzerine temellendirilmiş ve Marksist ideolojiyle şekillendirilmiştir” (Korkmaz, 2013: 5). Yaşamı boyunca devlette çeşitli görevlerde yer almasına karşın toplumun sorunlarını kaleme almaktan geri durmamıştır. Aytmatov aile bakımından zengin ve siyasetle içiçedir. Öte yandan bu çalışmaya konu olan ikinci yazar Charles Dickens ise hem fakir hem de işçi olan bir aileden gelmektedir. Bu iki yazarın aile yapılarındaki bu farklılık dikkatçektir. Marksizm'in kurucuları olan Marx ve Engels da iki farklı aileden ve ortamdan çıkmış iki önemli felsefik şahsiyettir. Marx maddi sıkıntılar çekerken Engels babasının fabrikalarını yöneten bir zengindir. Her ne kadar dönem olarak farklı iki yazar olsalar da Aytmatov ve Dickens ikilisi Engels ve Marx ikilisine benzetilebilir.

Bu çalışmada yer alan ikinci yazar Charles Dickens İngiliz edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Dickens'in yaşadığı dönem olan Viktorya dönemi İngilizler için oldukça önemli bir dönem olup edebiyat alanında ise Marksist alanda pek çok yapıt kaleme alınmıştır. Endüstriyel devrimin gerçekleştiği zaman olan Viktorya dönemi toplumsal olarak işçi sınıfının ezildiği bir dönem olarak da anılmaktadır. Bu dönemde altı sınıfın ekonomik sıkıntı çekmesinin altındaki temel neden Sanayi Devrimidir. Eagleton'dan o dönem hakkında şöyle der:

“XVIII. yüzyıl İngiltere'sinde edebiyat kavramı bugün zaman zaman yapıldığı gibi “yaratıcı” ya da

“hayal ürünü” yazıyla sınırlandırılmıyordu. Toplumda değerli bulunan bütün yazılara, şiirler kadar felsefe, tarih, deneme ve mektuplara da edebiyat deniyordu. Metni “edebi” kılan, kurmaca olup olmadığı değil “kibar yazı” standartlarına uyup uymadığıydı...Başka bir deyişle neyin edebiyat sayılacağına dair ölçütler düpedüz ideolojikti: Belli bir toplumsal sınıfın değerlerini ve “beğenilerini” cisimleştiren yazı edebiyat olarak nitelendiriliyor, buna karşın bir sokak baladı, popüler bir aşk romanı, hatta belki de tiyatro edebiyat sayılmıyordu. Demek ki tarihin bu noktasında edebiyat kavramının “değer yüklü” olduğu apaçık ortadaydı.” (Eagleton, 2017: 33-34).

İngiliz Edebiyatında neredeyse her dönemde ideolojiye hizmet edecek potansiyelde şahsiyetler vardır. 19.yy İngiliz Edebiyatında önemli bir yere sahip olan Dickens, bu ideolojiye hizmet edenler arasında sıralanabilir. Çocukluk döneminden yazar olana dek yokluk içinde büyüyen Dickens, yapıtlarında ve söylemlerinde kendi döneminde baş gösteren sorunlara özellikle köleliğe ve çocuk işçiliğine karşı bir tavır sergilemiştir. Borges, Dickens hakkında şöyle der; “Dickens, kişiler yaratan bir yazar olmasının yanı sıra, bugünkü deyişle toplumun dışladığı kişilerin bir yandaşı, bir savunucusuydu aynı zamanda. Okulların ve hapishanelerin düzeltilmesini savunuyordu” (Borges, 1987: 52). Aynı dönem hakkında Urgan’ın ifadeleri şöyledir;

“Viktorya Çağı insanları, saygıdeğer görünebilmek için ikiyüzlü davranırlardı... Bir yandan yüce ülkeleriyle övünüp böbürlenirken, bir yandan da paraya öyle düşkündüler ki, ne denli yetenekli olurlarsa olsunlar, parasızların hiçbir saygınlığı yoktu onların gözünde. Yüce ruhlu geçinirlerdi, ama sanata da , her türlü güzelliğe de düşmandılar.” (Urgan, 2010: 947).

Gerek sanayi devriminde Dickens, gerekse iki yıkıcı savaş döneminde Aytmatov; önce kendi dönemlerinin çirkin yüzlerini gösterip sonra bu çirkinliğin giderilmesini sağlamak amacıyla yapıtlarını kaleme alırken aslında temel amaçları insanlığa hizmet etmek olmuştur. Aytmatov’un Gün Olur Asra Bedel romanıyla Dickens’in Zor Zamanlar romanı kendi dönemlerinin birer aynası olarak günümüze kadar ulaşmışlardır. Viktoryan döneminin ikiyüzlülüğüyle yirminci yüzyılın yıkıcı ve mankurt yapısını bizlere aktaran bu yapıtlar kapitalist düzenin insani değerleri ne denli yok sayarak maddi çıkarların ön planda tutulduğunu göstermektedir. Yazarların yaşadıkları dönemlere bakıldığında böyle bir yola neden başvurdukları anlaşılmaktadır. Ancak bu sebepler ışığında kalemlerini ne denli kuvvetli kullandıklarını görmek adına yazdıkları yapıtları incelemek uygun olacaktır.

Dickens, romana başlarken okuyucusuna açık bir şekilde dönemin en önemli özelliğini aktarmaktadır. Sanayinin yükseldiği paranın arttığı dönemde maneviyatın pek de önemsenmediği görülmektedir. İşte bu bağlamda roman şu cümlelerle başlamaktadır:

“Şimdi; sizlerden yalnızca gerçek bilgiyi istiyorum. Bu çocuklara yalnızca gerçekleri öğreteceksiniz. Yaşam için gerekli olanlar somut gerçeklerdir. Bu kafalara başka bir şey ekmeyin. Olanlarını da söküp atın! Düşünen hayvanların beyinlerini yalnızca gerçeklerle doldurabilirsiniz. Geri kalanı işe yaramaz. Ben kendi çocuklarımı bu ilke doğrultusunda yetiştiriyorum. Bu çocukları da öyle. Gerçeklerden şaşmayın bayım” (Dickens, 2009: 5).

Farklı dönemlerde yaşamış olan iki yazarın romanlarına benzer ifadelerle başlaması dikkat çekicidir. Dickens, insani değerlerin ikinci planda tutulduğunu, maddi olanın önemsendiğini, manevi olanın yok sayıldığını altını çizer. Buna benzer bir yaklaşımla Aytmatov, hikayenin aktarıcısı olan Yedigey’in ağzıyla romanın henüz başındayken okuyucusuna aktardığı bir olay ile insanlar arasındaki anlayışın pek değişmediğini hatta bir adım öteye taşınarak daha da kötü bir hâl aldığını göstermektedir. Romandaki bir diğer karakter olan Sabitcan, babasının son isteğini yerine getirme konusundaki tutumu durumun daha açıklık kazanması için önemlidir:

“Ne diye gideceklermiş uzak Ana-Beyit mezarlığına? Engin Sarı-Özek bozkırında bir ölüyü gömecek yer mi yokmuş? Köyün yakınında, demiryolu boyunda bir tümseğe gömebilirlermiş onu. Böylece ihtiyar, ömür boyu çalıştığı bu yerde, tren seslerini dinleye dinleye huzur içinde yatar, buna memnun olurmuş... Sabitcan bir yandan böyle konuşurken bir yandan da ertelenmesi imkansız acele işleri olduğundan söz ediyordu. Bilinen şeymiş, mezarlığın uzak ya da yakın oluşu müdürünü ilgilendirmezmiş...” (Aytmatov, 2016: 33).

İnsanlığa ait manevi değerlerin sömürüldüğü durumları romanlarına konu eden iki yazar, hakim güçlerin etkisinde yozlaşmış adalet sisteminin durumunu da gözler önüne sermektedirler. Dickens'ın giriş paragrafından anlaşılacağı üzere eğitimleri dahi maddi çıkarlar doğrultusunda olan bir toplumun adil ve tarafsız bir yargılama yapması söz konusu olamaz. Öte yandan kendi öz babasının vasiyetini kendisine yük olarak gören bir neslin hükmedeceği bir karar ne denli adil olabilir? Yine bu iki romanda benzer durumları kaleme alan yazarlar, adalet sisteminin ve dönemin hükümet çarkının parayla ve güçle döndüğünü vurgulayan ifadelerle yer vermişlerdir. Dickens, eşiyle sorun yaşayan Stephen Blackpool, sözde adalet temsilcisi olan fabrikatör Bounderby'den kendisini boşamasını isteyen konuşmasını şöyle aktarır:

*“Gazetelerden okuduğuma göre yükseklerdeki insanlar iyi günde kötü günde için evlenmiyorlarmış. Yürümeyen evliliklerinden yeniden evlenebilmek için kurtuluyorlarmış. Anlaşamayınca-huyuları, suları uymayınca- herkes ayrı odalara çekiliyormuş. Bizim gibilerin yalnızca bir odası var, biz yapamayız tabii. Bu da işe yaramazsa paralarını bu senin, bu benim diye bölüştürüyorlarmış ve herkes yoluna gidiyormuş. Biz gidemiyoruz. Benim çektiklerimden çok daha azı ayrılmalarına yetiyor. Benim bu kadından kurtulmam gerek, ama nasıl? İşte bunu öğrenmek istiyorum”* (Dickens, 2009: 72-73).

Aynı toplumda ve aynı dönemde yaşayan insanlar arasındaki bu uçurum, ülke her ne kadar gelişmiş ve zengin olursa olsun o ülkenin geri kalmış olduğunu gösterir. Zenginler, ellerindeki olanaklarla istedikleri gibi yaşarken onların zenginleşmesini sağlayan işçi sınıfının ezilmesine göz yumar hatta buna ön ayak olurlar. Konuşmanın devamında ise durumun çok daha vahim olduğu ortaya çıkar.

- “Bilmem
- Ona zarar verirsem beni cezalandıracak yasa var mı?
- Tabii ki var.
- Ondan uzağa kaçarsam beni cezalandıracak yasa var mı?
- Tabii ki var.
- Başka birisiyle evlenirsem? Var mı?
- Tabii ki var.
- Onunla evlenmeden yaşarsam, diyelim ki bu olabilirse (olacağı yok ya!) beni cezalandıracak yasa var mı? Bana ait günahsız çocukları da?
- Tabii ki var.
- Şimdi tanrı aşkına, dedi Stephen Blackpool; benden yana bir yasa gösterin!” (Dickens, 2009: 72-73)

İnsanlara tercih hakkı verilmiş gibi görünse de aslında tercihten daha çok bir zorlama vardır. Çünkü tercihlerinden vazgeçme ve daha iyi bir yaşam sürme olanağı verilmemiştir. Üst sınıf ile alt sınıf arasında sadece mevki olarak fark yoktur, alt sınıfı farklı bir tür gibi görmekte, yaşama hakkını sadece kendilerine özgü görmektedirler. Alt sınıfı kendilerine hizmet etmekle yükümlü insanlar olarak görüp, tercih hakkından yoksun insanlar olarak değerlendirmektedirler. Bu düşünce yapısı hem 19. hem de 20. yüzyılda kaleme alınan romanlarda varlığını göstermektedir.

Aytmatov, Dickens gibi dönemin adalet anlayışını ne denli adil olmadığını tüm okuyucularına göstermiştir. Ancak, aralarında büyük bir fark vardır. Dickens döneminde şahsi çıkarlar ön plandayken Aytmatoov döneminde savaşın neden olduğu etkilerle insanlar üzerinde daha acımasız bir tutum sergilenmektedir. Öte yandan Dickens'ın kahramanları kendi kişisel sıkıntılarının zorluklarıyla mücadele ederken Aytmatoov'un karakterleri vatan topraklarını korumaya çalışırken verdikleri mücadelenin neticesinde ortaya çıkan zorluklarla uğraşmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle bir tarafta kişisel sıkıntılar varken diğer tarafta vatan mücadelesinin neden olduğu sıkıntılar vardır. Aytmatoov'un karakterlerinden öğretmen olan Abutalip Kuttubayev, savaş sonrasında esir düştüğü sırada yaşadıklarından dolayı kendi ülkesi tarafından hain olarak ilan edilir ve bu nedenle defalarca sürgün edilerek sonunda istifaya zorlanır. En nihayetinde yargılanacakken intihar eder. Aytmatoov, onun durumunu şöyle anlatır:

*“Abutalip Kuttubayev ile karısı Zarife, ilk çocukları küçük Daul'u yanlarına alarak il merkezinden epeyce uzak başka bir bölgeye, bir köy okuluna gittiler. Oraya tayin edilmişlerdi: Bu yeni okulun şartlarına uyum sağlayarak çalışmaya devam ettiler. Çalışkan ve yetenekli bir öğretmen olan Zarife*

kısa bir süre sonra burada başöğretmen oldu. Ama, o sıralarda Yugoslavya ile ilgili 1948 olayları patlak verdi. Şimdi Abutalip yalnız bir eski savaş esiri değil, uzun zaman düşman ülkede kalmış şüpheli bir insan olarak da görülüyordu. Yalnız partizan yoldaşların safında çarpıştığını söyleyip kanıtlayarak kendini savunması hiçbir şeyi değiştirmede. Herkes onu anlıyor, bazıları bu duruma çok üzülüyor, ama onu savunmak için kimse ağzını açıp tek kelime söylemeye cesaret edemiyordu. Onu il yönetim merkezine bir defa daha çağırıldılar, şahsi sebeplerle ve kendi dileğiyle görevinden ayrıldığına dair bir dilekçe daha imzalattılar” (Aytmatov, 2016: 131).

Bu iki romanın verdikleri mesaj bağlamında olarak benzer bir amaç güttükleri ileri sürülebilir. Bir toplum kalkınmak ve içinde bulunduğu sosyal problemlerden kurtulmak, toplum içerisindeki ayrılıklara son vermek, maddi hakları insanların yerine koyup parayı insandan üstün gören zihniyetten kurtulmak ve en önemlisi kendisine dayatılan olgulardan kurtulmak istiyorsa bunun yollarından biri de edebiyatın kullanılmasıdır. Bu çalışmada ele alınan her iki yazarın söz konusu romanları bu doğrultuda değerlendirilebilir.

## Sonuç

Sonuç olarak edebi bir yapıtın kalıcı bir etkiye sahip olabilmesi için toplumsal düzeyde kabul görmesi ve kalıcı olması önemlidir. Toplumsal düzeyde kabul gören ve klasikleşen yapıtların başta kendi dönemleri olmak üzere sonraki dönemlere de verdikleri mesajlar vardır. Büyük sanat yapıtlarında neredeyse her okuyucu kendisiyle ilintili bazı noktalar görebilmektedir. Bu çalışmada ele alınan her iki yazarın yapıtlarını bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Farklı dönemlerde yaşamış olan her iki yazar, yapıtlarında ezilmiş sınıfın durumunu gözler önüne sererler. Romanlarında aktardıkları hikayelerde ezilen kesimin haklarını savunmayı amaçlamışlardır. Charles Dickens ve Cengiz Aytmatov şahit oldukları sıkıntılara kayıtsız kalmamış, bunları edebiyat aracılığıyla duyurma yoluna gitmişlerdir. Edebiyatı araç olarak kullanan yazarlar belli başlı kuralları kullandıkları yollara uygulamışlardır. Marksist teori denen bu kurallar, edebi eseri incelemede okurlara eserin künyesini okuyabilme imkanı sunmuştur. Marksist bir edebiyatla yazılan *Zor Zamanlar* ve *Gün Olur Asra Bedel* eserleri ezilenlerin ve ezenlerin hayat hikayelerini kendi biyografilerinden esinlenerek kaleme alınmış ve toplumu bilinçlendirmeyi amaçlamışlardır. Bu eserler aracılığıyla ve Marksist teori ışığıyla toplumsal olarak ayrıştırılan sınıflar, bu sınıflar içerisindeki ezilen kesimler bu aşamada seslerini duyurmak için hangi yolları nasıl kullanacaklarını bu eserler sayesinde kavramış olmuştur.

## Kaynakça

- Ağır, A. (2013). Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel*'inde Kimlik Oluşturma Süreçleri. *Bilig*, 65, 1-22.
- Aytmatov, C. (2016). *Gün Olur Asra Bedel*. (R. Özdek, Çev.). İstanbul, Ötüken Yayınları
- Borges, J. L. (1987). *İngiliz Edebiyatına Giriş*. (C. Üster, Çev.). İstanbul, AFA
- Burns, E. (2015). *Marksizm Nedir*. (M. Dikmen, Çev.). İstanbul, Yordam Yayınları
- Dickens, C. (2009). *Zor Zamanlar*. (F. Elioğlu, Çev.). İstanbul, Oda Yayınları
- Doğan, Ş. (2020). Cengiz Aytmatov'da Ahlaki Bağlam Çerçevesinde Karakter Tahlili. *Küllüye*, 1(1), 1-22.
- Eagleton, T. (2016). *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*. (U. Özmakas, Çev.). İstanbul, İletişim Yayınları
- Eagleton, T. (2017). *Edebiyat Kuramı Giriş*. (T. Birkan, Çev.). İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Korkmaz, S. (2013). *Toplumcu Gerçekçilik Kuramının Cengiz Aytmatov'un Eserlerine Yansımaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans. 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Moran, B. (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. İstanbul, İletişim Yayınları
- Plehanov, G. V. (1987). *Sanat ve Toplumsal Hayat*. (C. Karakaya, Çev.). İstanbul, Sosyal Yayınları.
- Sartre, J. P. (2005). *Edebiyat Nedir*. (B. Onaran, Çev.). İstanbul, Can Yayınları
- Şirinbilek, M. (2011). *Poverty And Child Abuse In Charles Dickens's Novels: Oliver Twist, Hard Times, And David Copperfield*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Urgan, M. (2010). *İngiliz Edebiyat Tarihi*. İstanbul, YKY.







# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** İnceleme Makalesi **Gönderim Tarihi:** 10 Eylül 2021  
**Kabul Tarihi:** 28 Kasım 2021 **Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atıf Künyesi:** Gürova, E. (2021). Türkçe Gotikte Bir Öncü: Canvermezler Tekkesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 365-368.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.993937>

## TÜRKÇE GOTİKTE BİR ÖNCÜ: CANVERMEZLER TEKKESİ

Ercan GÜROVA\*

### Öz

Ünlü romancı Abdülhak Şinasi Hisar'ın kardeşi Selim Nüzhet Gerçek tarafından 1921'de önce İleri gazetesinde tefrika edilen, ardından 1922 yılında basılan *Canvermezler Tekkesi* adlı eseri "İlk Türkçe Gotik Roman" adı altında 2020 yılında Karakarga Yayınevinin "Kayıp kitaplıklar kütüphanesi" kategorisinde günümüz okuruyla yeniden buluşmuştur. Eser, günümüz Türkçesine Merve Köken tarafında sadeleştirilerek çevrilmiştir. Selim Nüzhet Gerçek romanını Fransız yazar Claude Farrere'in 1911'de yayınlanan *La Maison des Hommes Vivants (Ölmez Adamların Evi)* adlı İngilizce'ye de *Sir Evi (The House of Secret)* diye tercüme edilen eserinden uyarlamıştır. *Canvermezler Tekkesi* mekân olarak ıssız, adı bilinmeyen bir yerdeki tekkede geçen esrarengiz olaylar, doğüstü güçlere sahip karakterler, sürekli yükselen bir heyecan ve gerilim ve anlatıcının ayrıntılı ruhsal tahlili ile pek çok gotik unsuru bünyesinde barındırmaktadır. Belirsizlik ve korku/dehşet öğeleri romanın ilk sayfasından son sayfasına kadar etkili bir şekilde kullanılmıştır. "Yolunu kaybetmiş karakter", "hayalet", "ıssız yer", "sır", "cinayet" gibi yaygın motifler kendine yer bulmuştur. Her ne kadar bir Fransız romanından uyarlama olsa da *Canvermezler Tekkesi* adlı çalışma yaklaşık yüz yıllık geçmişi olan Türk Gotik Edebiyatı için önemli bir mihenk taşıdır. Yüksek oranda gotik unsurlar içermesiyle ve yerel kültürden beslenen tarafla Türkçe yazılan gotik romanların öncülerinden kabul edilmelidir. Türk gotik roman geleneğinin kurucu unsurlarından olması ve geleneksel gotik öğeleri bünyesinde barındırması bu eseri incelemeye değer kılmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Canvermezler Tekkesi, Türkçe, Gotik Roman.

### A Precursor in Turkish Gothic: *Canvermezler Tekkesi*

#### Abstract

The novel *Canvermezler Tekkesi* by Selim Nüzhet Gerçek, the brother of the well-known novelist Abdülhak Şinasi Hisar, which was first serialized in İleri newspaper in 1921, and published in 1922, reunites with today's readers under the name of "The First Turkish Gothic Novel" and under the category of "Kayıp kitaplıklar kütüphanesi" in 2020 by the Karakarga publishing. The work has been simplified and translated into today's Turkish by Merve Köken. Selim Nüzhet Gerçek adapted his novel from the French writer Claude Farrere's work titled *La Maison des Hommes Vivants (The House of the Undead Men)* published in 1911, which was translated into English as *The House of Secret*. The novel is set in a dervish lodge in a desolate and unknown area, is accompanied by mysterious events, characters with supernatural powers. It contains several gothic elements along with an increasing thrill and suspense and detailed psychological descriptions of the main character. The elements of uncertainty and fear/horror are used effectively throughout the novel. The common motifs such as "a character losing his way", "ghosts", "desolate places", "secrets", "murders" can be seen in the novel. Although it is an adaptation of a French novel, *Canvermezler Tekkesi* is an important milestone for the one-hundred year-old Turkish Gothic Literature. The work should be

\* Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Ankara/Türkiye. E-Posta: [ercangurova@hotmail.com](mailto:ercangurova@hotmail.com),  
Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5446-9013>.

accepted as one of the pioneers of the gothic novels written in Turkish with its high content of gothic elements and the fact that it benefits from the local culture. Being one of the founding elements of the Turkish gothic novel tradition and incorporating conventional gothic elements make this novel worth examining.

**Keywords:** Canvermezler Tekkesi, Turkish Gothic, Novel.

## Gotik Anlatının Tarihçesi

İlk somut gotik kurgu eserinin Horace Walpole'un 1764'te yayınladığı *The Castle of Otranto* (*Otranto Kalesi*) olduğu kabul edilir. Aydınlanma çağı ve dayandığı temel zemin "akıl" ile insan doğasının açıklanmaya çalışıldığı ve toplumsal yaşamın yeniden biçimlendirildiği bu dönemde bastırılan us dışılık, düşlem ve imgelem, kargaşa ve dehşet Fransız Devriminin de katkısıyla kendisine gotik edebiyatta karşılık bulmuştur. Walpole'un yapıtını Clara Reeve'in 1777'de yayınladığı *The Champion of Virtue: A Gothic Story* (*Erdemin Savunucusu: Gotik Bir Öykü*), 1786'da yayınlanan William Beckford'un *Vathek* romanı, 1788 tarihli Charlotte Smith'in *Emmeline, The Orphan of the Castle* (*Emmeline, Şatodaki Yetim*) adlı yapıtı takip eder.

Bu yeni arayış ve okuyucudan gördüğü rağbet William Blake, William Wordsworth, Samuel Taylor Coleridge, Lord Byron, Percy Bysshe Shelley ve John Keats gibi romantik çağ şairlerinin gizemli, doğaüstü olaylara duyduğu ilgi, ortaçağ merak ve hayranlıkları ile daha da katmerlenir. Gotik roman türünün 18. yüzyıl'da yaşadığı bu yükseliş grafiği 19. yüzyılda yerini inişe ve bir tür başkalaşıma bırakır. İlk kurucu eserlerde görülen hayaletli şatolar, ürkütücü doğa, mezardan çıkan yaratıklar, şeytana satılmış ruhlar yerini çağın değişen ekonomik ve toplumsal dinamiklerine koşut olarak farklı korku/dehşet unsurlarına bırakmıştır (Scognamillo, 1997: 27). Örneğin, Mary Shelley'nin *Frankenstein* (1823) adlı yapıtında gotik gelenek insanın bilimle ve sanayileşme ile olan çatışmasını ve yarattığı tekinsiz atmosferi konu edinmiştir. Bir başka örnek olan Bram Stoker'ın *Dracula* (1897) adlı eserinde ise burjuva toplumunun korku ve kaygılarının izlerini görebilmek mümkündür. 20. yüzyılın başat özellikleri olan modern birey, kentleşme, yalnızlaşma, ruhsal rahatsızlıkların artışı gibi konular da geçtiğimiz yüzyılda gotik gelenekte karşılık bulmuştur. İçinde yaşadığımız dijital ve enformasyon çağının ürettiği farklı korku kaynakları ve dehşet unsurları da şüphesiz yazılı ve görsel çalışmalarda karşımıza çıkacaktır.

## Gotik Anlatının Özellikleri

Geleneksel bağlamda gotik romanın özelliklerine yakından bakılacak olursa mekân olarak eski veya görünüşte eski yerlerin öne çıktığı söylenebilir. Bunlara örnek olarak kale, manastır, hapisane, mezarlık, mezar odası, eski bir malikâne, yıkık dökük bir şehir veya yeraltı, atıl veya ilkel koşullarda bir fabrika, depo, laboratuvar, kamu binası ya da eski bir mekânın yeniden tasarlanmış şekli verilebilir (Hogle, 2002: 2). Bu yerlerden birinde veya daha fazlasında geçmişten gelen bazı sırlar saklıdır ve bu sırlar anlatıdaki karakterlere ruhsal ve/veya fizyolojik olarak musallat olurlar. Bu musallat olma biçimi farklı şekillerde cereyan edebilir. Bunlardan bazıları 'ruhlar, hayaletler, canavarlar veya hayaller/görüntüler' şeklindedir. Anılan mekânlarda saklı ve belirli bir forma sahip olan varlık çözülmemiş bir sırrı veya çatışmayı görünür kılar. İşte bu noktada gotik anlatı geleneksel gerçekliğin yasalarıyla doğaüstü gerçekliğin kuralları arasında salınır. Bu salınım metne 'meraklı bekleyiş' (suspense) ve gerilim özelliklerini kazandırır (Hogle, 2002: 3).

## Türk Edebiyatında Gotik Anlatı

Türk edebiyatında gotik unsurlar içeren ilk romanlardan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Gulyabani* (1913), *Cadı* (1912) ve *Mezarından Kalkan Şehit* (1898) adlı eserleri, Ali Rıza Seyfi'nin bir Dracula uyarlaması olan *Dracula İstanbul'da* (1928) adlı romanı ve Kerime Nadir'in yine Dracula romanından esinlenerek yazılan *Dehşet Gecesi* (1958) adlı çalışması sayılabilir.

Gürpınar'ın adı geçen eserlerde korku/dehşet unsurlarını romanın sonunda mantıklı bir şekilde açıklamaya çalışması gotik bir eserin en önemli parçası olan korku/dehşet ögesini zedelemiştir ve bu

nedenle geleneksel gotik edebiyatla tam olarak örtüşmez. Diğer eserler de fark edileceği üzere uyarlamadır. *Canvermezler Tekkesi* de bu uyarlama geleneğinin bir parçasıdır.

Ünlü romancı Abdülhak Şinasi Hisar'ın kardeşi Selim Nüzhet Gerçek tarafından 1921'de önce İleri gazetesinde tefrika edilen, ardından 1922 yılında basılan *Canvermezler Tekkesi* adlı eseri 2020 Kasımında Karakarga yayınevinin "Kayıp Kitaplıklar Kütüphanesi" kategorisinde yayınlandı. Günümüz Türkçesine Merve Köken tarafından sadeleştirilerek çevrildi. Selim Nüzhet Gerçek romanını Fransız yazar Claude Farrere'in 1911'de yayınlanan *La Maison des Hommes Vivants (Ölmez Adamların Evi)* adlı İngilizce'ye de *Sır Evi (The House of Secret)* diye tercüme edilen eserinden uyarlamıştır. Tekrar basımı yapılan bu çalışma "İlk Türkçe Gotik Roman" adı altında günümüz okuruyla yeniden buluşmuştur.

## Mekân ve Zaman

*Canvermezler Tekkesi* mekân olarak ıssız, adı bilinmeyen bir yerdeki tekkede geçen esrarengiz olaylar, doğüstü güçlere sahip karakterler, sürekli yükselen bir heyecan ve gerilim ve anlatıcının ayrıntılı ruhsal tahlili ile pek çok gotik unsuru bünyesinde barındırmaktadır. Belirsizlik ve korku/dehşet öğeleri romanın ilk sayfasından son sayfasına kadar etkili bir şekilde kullanılmıştır. "Yolunu kaybetmiş karakter", "hayalet", "ıssız yer", "sır", "cinayet" gibi yaygın motifler kendine yer bulmuştur.

Roman bir ileriye geçiş (flashforward) sahnesiyle açılır ve anlatıcının bir sırrı ifşa edeceğini, insanların tehlike olduğunu söylediği daha ilk satırlarda tedirgin edici bir atmosfer yaratmayı başarır. Bu sırda dair bir ipucu olan "Sadece birkaç günden beri ihtiyarım" cümlesiyle de doğüstü unsurlara kapı aralar (Gerçek, 2020: 16). Meliha adlı karakterin anlatıldığı bölüm hariç bundan sonraki bölümlerde roman kronolojik bir sıra izler. İkinci bölümden itibaren anlatıcının 33 yaşında İstanbul'da yaşayan yetişkin bir erkek olduğu ifade edilir. Adı Ali Nail olan anlatıcı Kilyos'taki kayıklarının batması sonucunda büyük zarara uğrar ve derhal gelmesi için balıkçıların reisinden bir mektup alır. Sevdiği atını alarak Kilyos yoluna koyulan anlatıcıya eski sevgilisi Meliha'nın hatıraları da eşlik eder. Bu yalnız yolculuğu tekinsiz kılacak ayrıntılar zamanla belirlemeye başlar: bozuk yol, yağmurlu ve sisli hava, garip ve harap bir eski kule ve yerde sürüklenen karaltılar.

Meraklı bekleyiş ve gerilimin yoğunluğu anlatıcının atıyla beraber düşmesi, atının ayağının kırılıp vurulmak zorunda kalması ve kendisinin bir başına yolunu kaybetmiş biri olarak etrafta çeşitli karaltılar görmesiyle devamlı yükselir. Geleneksel gotik romanlarda kullanılan hayalet motifi yerini gölge/ karaltıya bırakır. Öykünün geçtiği temel mekân bir kale/şato yerine garip özelliklere sahip insanların yaşadığı bir tekkedir. Yolunu kaybedip kaybolan Ali Nail'i bulup tekkeye davet eden de beyaz sakallı bir ihtiyardır.

## Karakterler

Bundan sonraki tuhaf olaylar Ali Nail ve tekkedeki üç ihtiyar arasında geçmektedir. Bunlara daha sonra Meliha da eklenecektir. Gotik romanların vazgeçilmez unsurlarından biri olan "doğüstü motifler" bu romanda da kendine yer bulmaktadır. Tekkedeki üç ihtiyarın sahip olduğu insanüstü güçler bunlardan en önemlisidir. İhtiyar görünümüne rağmen genç sesli ve güçlü kuvvetli bu üç ihtiyarın ismi bilinmeyen yerdeki tekkelerine yolu düşenleri alıkoyup, bir vampir gibi kanını, canını çekip almasıyla gençleşmesi romanda bahsedilen büyük sırdır. Bu sır insanların kanlarını emip yüzlerce yıl yaşayan Transilvanya canavarı Dracula'yı hatırlatır.

Her ne kadar bir Fransız romanından uyarlama olsa da *Canvermezler Tekkesi* adlı çalışma yaklaşık yüz yıllık geçmiş olan Türk Gotik Edebiyatı için önemli bir mihenk taşıdır. Hayli yüksek oranda gotik unsurlar içermesiyle ve yerel kültürden beslenen tarafıyla Türkçe yazılan gotik romanların öncülerinden kabul edilmelidir. Türk gotik roman geleneğinin kurucu unsurlarından olması ve geleneksel gotik öğeleri bünyesinde barındırması bu eseri incelemeye değer kılmaktadır.

## Kaynakça

Gerçek, S. N. (2020). *Canvermezler Tekkesi*. İstanbul, Karakarga Yayınları.

Hogle, J. E. (2002). *The Cambridge Companion to Gothic Fiction*. Cambridge, Cambridge University Press.

Scognamillo, G. (1997). *Dehşetin Kapıları*. İstanbul, Kamer Yayınları.



---

# KİTAP İNCELEMELERİ

*BOOK REVIEWS*

---

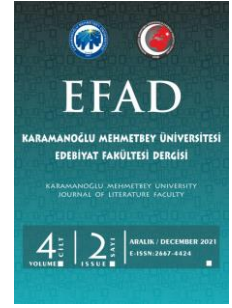


# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** Kitap İncelemesi  
**Kabul Tarihi:** 21 Haziran 2021

**Gönderim Tarihi:** 14 Nisan 2021  
**Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atf Künyesi:** Tokmak, G. (2021). Erol Öztürk, (2019) Bolu İli Ağızları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 379-372.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.916001>

## EROL ÖZTÜRK, (2019) BOLU İLİ AĞIZLARI

(Ankara: Akçağ Yayınları, 374 s., ISBN: 978-605-342-284-6)

**Gülderen TOKMAK\***

Anadolu ağızları ile ilgili 19. yüzyılın ortalarından günümüze kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Prof. Dr. Erol Öztürk tarafından 2019 yılında yayımlanan *Bolu İli Ağızları* adlı kitap da bu çalışmalar arasında yer alır. Yazar tarafından verilen bilgiye göre, Bolu ağızları üzerine yapılan ilk çalışma Ahmet Caferoğlu (*Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*, TDK, Ankara 1950)'na aittir. Bunun dışında Bolu ağızıyla ilgili yapılan çalışmalar, Tooru Hayasi ve İ. Hakkı Akyoloğlu'nun geniş kapsamlı olmayan 17 metinlik incelemesi ile bazı köy ve ilçeleri ele alan lisans ve yüksek lisans düzeyinde yapılmış tezlerden ibarettir. Ancak Öztürk tarafından hazırlanan bu eser, Bolu ilinin tamamını kapsayan metinlerden hareketle ağız özelliklerini ses ve şekil bilgisi yönünden inceleyen ilk akademik çalışma niteliğindedir.

Eser, *Giriş* (s. 1-14), *Ses Bilgisi* (s. 15-68), *Şekil Bilgisi* (s. 69-108), *Cümle Bilgisi* (s. 108-111), *Sonuç* (s.112-117), *Metinler* (s.118-355), *Kaynaklar* (s. 356-358), *Sözlük* (s. 359-374) başlıklı sekiz ana bölümden oluşur. Bunun dışında eserin başında *Harf ve İşaretler*, *Kısaltmalar* bölümleri yer almaktadır.

*Ön Söz*'de (XIII), Oğuz boylarının Bolu'ya Selçuklular Dönemi'nden itibaren yerleşmeye başladığı, Mudurnu esnafları arasında canlılığını koruyan Ahilik geleneği, Göynük'teki kaşık oymacılığı, Gerede ve Mengen gibi ilçelerde yaşatılan geleneksel sanat ve zanaatların Bolu'da Türk kültürünün izlerini gösteren önemli örnekler olduğu ve Yunus Emre, Köroğlu, Ümmî Kemal, Dabbağ Dede, Ak Şemseddin, Dede Ömer



\* Arş. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bolu/Türkiye.  
E-posta: [gulderentkmk@gmail.com](mailto:gulderentkmk@gmail.com), Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5102-8626>.

Sikkinî, Tokadî Hayreddin gibi şahsiyetlerin Bolu'nun manevi mimarları olduğu ifade edilmiştir. Yazar, Türkiye Türkçesi ağızları içerisinde Batı grubunda yer alan Bolu ağızlarının, Eski Anadolu Türkçesindeki ünlü yuvarlaklaşmaları ve şahıs eklerindeki özel durumları önemli ölçüde korumasından hareketle Anadolu'daki Türkçeye kaynaklık eden ağızlardan biri olabileceğini belirtir. Bu bölüm, yazarın teşekkürlerini sunmasıyla sonlanır.

Eserin birinci bölümünü oluşturan *Giriş* (s. 1-15) kısmı kendi içerisinde 1. *Araştırmanın Durumu*, 2. *Bolu Tarihi*, 3. *Türklerin Bolu'ya Gelişi*, 4. *Bolu'da Türk Boyları*, 5. *Bolu Coğrafyası*, 6. *Bolu'da Nüfus ve Yerleşim*, 7. *Bolu'nun İktisadi Durumu*, 8. *Turizm ve Doğa Güzellikleri*, 9. *Bolu'nun Kültür Zenginlikleri*, 10. *Bolu'da İz Bırakan Tarihi Şahsiyetler*, 11. *Bolu Ağızlarının Diyalektolojik Durumu* isimli alt bölümlere ayrılmıştır. *Araştırmanın Durumu* alt başlığında verilen bilgilere göre bu eserin hazırlanmasındaki amaç, Bolu ağızları üzerine yapılmış mevcut çalışmaların sınırlı sayıda metne dayanması ve bölge ağzının ses ve şekil özelliklerini tam olarak içermemesi nedeniyle bölgenin tamamını kapsayan metinlerden hareketle ses ve şekil bilgisi özelliklerini ortaya koymaktır. Yazar, 2008-2013 yılları arasında lisans ve lisans üstü derslerinin uygulaması esnasında derleyerek oluşturduğu metinlerin sayısından, merkez ve ilçelere göre dağılımından ve konularından bahsettikten sonra metinlerin transkripsiyonunda kullanılan yazı işaretleri hakkında bilgi vererek bu bölümü bitirir. *Bolu Tarihi* başlığı altında şehir hakkında bilgi veren tarihî kaynaklara değinilmiş, Türklerin Anadolu'ya gelişine kadar geçen tarihi süreçte bölgenin hangi medeniyetlere ev sahipliği yaptığı anlatılmıştır. *Türklerin Bolu'ya Gelişi* adını taşıyan bölümde Türklerin Bolu ve civarına ne zaman yerleşmeye başladığı hakkında bilgi verilmiş, Selçuklular Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar geçen süreçteki tarihî olaylar ve bölgenin Türkleşmesi kronolojik sırayla verilmiştir. Anadolu'ya gelen Türk topluluklarının yer, köy ve şehir adlarını Türkçeleştirip kendi kültür anlayışına uygun köy ve şehirler kurduğunu belirten yazar, benzer durumun Bolu ve civarında Türk boy, aşiret ve oymak adlarını taşıyan yerleşim yerlerinde de görüldüğünü ifade eder. *Bolu'da Türk Boyları* başlığı altında ise Oğuz boylarıyla ilişkili yer adlarından bahsedilmiştir. *Bolu Coğrafyası*, *Bolu'da Nüfus ve Yerleşim*, *Bolu'nun İktisadi Durumu*, *Turizm ve Doğa Güzellikleri*, *Bolu'nun Kültür Zenginlikleri*, *Bolu'da İz Bırakan Tarihi Şahsiyetler* başlıkları altında Bolu'nun coğrafi özellikleri ve yeryüzü şekilleri, nüfusu, sahip olduğu iklim ve bitki örtüsü, iktisadi durumu, turistik yerleri, doğa güzellikleri, kültürel zenginlikleri ve tarihî şahsiyetleri hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar *Bolu Ağızlarının Diyalektolojik Durumu* başlığı altında ise Bolu ağızlarıyla ilgili ilk bilgilerin Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâmesi*'nde verildiğini belirtir ve sonrasında sırayla İ. Kunoş, Ahmet Caferoğlu, Tooru Hayasi ve Leylâ Karahan'ın Bolu ağızlarını hangi gruba dâhil ettiği konusunda bilgi verir. Bolu ağızlarının kuzeyde Kıpçak özellikleri taşıyan Zonguldak-Bartın ağızlarıyla, batıda Sakarya-Bilecik ağızlarıyla, güneyde Ankara ağızlarıyla doğuda ise Karabük-Çankırı ağızlarıyla komşu olduğunu belirten yazar, bu ağızlarla Bolu ağızlarının ses ve şekil yönünden benzerliklerine değinir. Ayrıca yazar Bolu ağızlarında Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nin bazı özelliklerinin belli oranda korunduğuna vurgu yapar.

Eserin ikinci bölümünde *Ses Bilgisi* (s. 15-69) konusu yer alır. Bu bölümde *Metinler* kısmında derlemeler sonucu elde edilen veriler ses bilgisi açısından ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. *Ses Bilgisi* bölümü kendi içerisinde *Ünlüler ve Özellikleri*, *Ünsüzler* olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır. *Ünlüler ve Özellikleri* başlığı altında Standart Türkiye Türkçesinde bulunmayan ünlüler ele alınmıştır. Bu başlık kendi içerisinde *Uzun Ünlüler*, *Yarı Kalın Ünlüler*, *Yarı Dar Ünlüler*, *Düşme Noktasına Yakın Ünlüler*, *İkiz Ünlüler*, *Ünlü Uyumu*, *Uyum Değişmesi*, *Ünlülerle İlgili Ses Olayları* olmak üzere sekiz alt gruba ayrılır. *Ünsüzler* başlığı altında Bolu ağızlarında standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak kullanılan ünsüzlere ve bu ünsüzlerin özelliklerine değinilmiş, ünsüzlerle ilgili ses olayları sebepleriyle birlikte açıklanmıştır. Bu başlık da kendi içerisinde *Tonlulaşma*, *Süreklileşme*, *Sürekli Sesler Arasında Değişmeler*, *Süreksizleşme*, *Ünsüz Düşmesi*, *Tekleşme*, *Hece Kaynaşması*, *Hece Düşmesi*, *Ünsüz Türemesi*, *İkizleşme*, *Ünsüz Benzeşmesi*, *İlerleyici Benzeşme*, *Gerileyici Benzeşme*, *Yer Değiştirme (Göçüşme)*, *Ünsüz Uyumu*, *Ünlü-Ünsüz Uyumu* alt başlıklarına ayrılmıştır. Her bir başlık altında konu hakkında açıklama yapıldıktan sonra derlenen metinlerden örnekler verilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması için bazı kısımlarda Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi ve Standart Türkiye Türkçesiyle karşılaştırmalar yapılmıştır.

Eserde üçüncü bölüm Şekil Bilgisi (s. 69-108) bahsine ayrılmıştır. Bu bölüm *İsimler, Fiiller, Zamir, Zarflar, Sıfatlar, Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler* olmak üzere sekiz alt başlıktan oluşur. *İsimler* başlığı altında isim yapım ekleri ve isim işletme ekleri incelenmiştir. *İsim Yapma Ekleri* başlığı altında Bolu ağızlarındaki isimden isim yapım ekleri ve fiilden isim yapım ekleri ele alınmıştır. Bolu ağızlarında standart Türkiye Türkçesindeki isim yapma eklerinin yanı sıra çeşitli ses hadiseleri sonucu değişikliğe uğrayan eklerin olduğunu belirten yazar, bu ekler içerisinde ünlüsü yuvarlaklaşmış olanların dikkat çektiğini vurgular. *İsim İşletme Ekleri* alt başlığında *çokluk, hâl, iyelik, aitlik; İsimlerin Ek-Fiille Çekimi* başlığı altında ise ek fiilin geniş zaman, görülen ve öğrenilen geçmiş zaman, şart çekimleri incelenmiştir. *Fiiller* başlığını taşıyan ikinci kısımda önce Bolu ağızlarındaki fiil yapım ekleri incelenmiş ardından da fiiller zaman bakımından *fiillerin basit çekimi, fiillerin birleşik çekimi, kuvvetlendirme ve ihtimal çekimi* şeklinde üç ayrı alt başlıkta değerlendirilmiştir. Fiillerin basit çekimi başlığı altında Bolu ağızlarında kullanılan zamanlar örneklendirilerek incelenmiş; bunlardan geniş zamanın olumsuz şekli *-mAz*'ın yanında *-mAr* kullanımı ile şimdiki zaman kip eklerinin farklı kullanımlarına dikkat çekilmiştir. Fiillerin basit çekimi başlığında şahıs eklerinin kullanımına da değinen yazar Bolu ağızlarında fiil çekiminde kullanılan şahıs eklerinin Standart Türkçeye göre gösterdiği farklılıkları belirtmiş, zamir kökenli şahıs eklerinden teklik ve çokluk I. şahıs eklerinin Eski Anadolu Türkçesi şekil özelliklerini yansıtmamasının önemine dikkat çekmiştir. *Birleşik Fiiller* alt başlığında ise birleşik fiiller yapı bakımından değerlendirilmiştir. *Zamir* kısmında *şahıs, dönüşlülük, işaret, belirsizlik* zamirleri verilmiş ve standart Türkiye Türkçesinden farklılık gösteren zamir biçimlerine değinilmiştir. Yazar, Bolu ağızlarında kullanılan sıfat ve zarfların bir kısmının standart Türkiye Türkçesiyle benzer özellikler taşıdığını bir kısmının ise bazı ses olayları sonucunda farklılık kazandığını belirtir ve konuyla ilgili örnekleri sıralar. Bu bölüm edat, bağlaç ve ünlem konuları incelenerek sonlandırılır.

Eserin dördüncü bölümünü oluşturan *Cümle Bilgisi* (s. 108-109) başlığı altında Bolu ağızlarındaki kelime grupları iki alt başlığa ayrılarak incelenmiştir: *tekrar grupları* ve *kalıp sözler*. Yazar Bolu ağızlarının cümle bilgisi bakımından standart Türkiye Türkçesinden ayrılan yanı olmadığını belirtirmiş ve tekrar grubu yapısındaki söz dizimi unsurlarını çeşitli açılardan sınıflandırarak örneklendirmiştir. *Bolu Ağızlarındaki Pekiştirici Morfemler* başlığı altında *-nİn* ilgi hâli eki, *-kİnA, -kİn, -kAnA, -cAnA, a* ünlemi, *-dİ, -dAn, -n, -m* ekleri ve tekrar gruplarının pekiştirme amaçlı kullanıldığını gösteren örnekler verilmiştir. Yazar, bu morfemlerden ilgi hâli ekinin akrabalık isimlerinin üzerine getirilerek sevgi ve yakınlık ifadesi taşıyan hitap unsurları oluşturmak amacıyla kullanıldığını belirtir.

*Sonuç* (s. 112-117) bölümünde Bolu ağızları, derlenen metinlerden hareketle *Ses Bilgisi* ve *Şekil Bilgisi* başlıkları altında değerlendirilmiştir. Yazar Bolu ağızlarında dikkat çeken ünlülerde yarı kalınlaşma, kök ve eklerde yuvarlaklaşma, bazı ses hadiseleri sonucu ortaya çıkan ikincil uzunluklar gibi ses özelliklerinin yanı sıra geniş zamanın olumsuz çekimi, şimdiki zaman kip ekleri, şahıs ve işaret zamirinin durumu gibi şekil bilgisi özelliklerini değerlendirmiştir. Bu değerlendirmenin sonucunda yazar, Bolu ağızlarını 1. Kuzey-Doğu Bölgesi, 2. Güney-Batı Bölgesi şeklinde iki bölgeye ayırır: 1. Kuzey-Doğu Bölgesi: Bolu-Yeniçağa, Gerede-Dörtdivan, Mengen; 2. Güney-Batı Bölgesi: Mudurnu-Göynük, Seben-Kıbrısık.

*Metinler* (s. 118-355) kısmında 100 adet metin yer alır. Eserin *Giriş* bölümünde verilen bilgiye göre, söz konusu metinler 2008-2013 yılları arasında Bolu merkez, Mudurnu, Seben, Dörtdivan, Gerede, Göynük, Kıbrısık, Yeniçağa ve Mengen ilçelerinden derlenmiştir. Metinlerin konuları genellikle köy hayatı, hatıralar, düğün, bayram, evlilik, gelenekler, aile hayatı, yemek yapımı vb.dir. Metinlerin başında kaynak kişinin adı, soyadı, (biliniyorsa) yaşı, eğitim durumu, derlemenin yeri ve konusu belirtilmiştir. Sayı ve içerik bakımından zenginlik gösteren bu metinlerin transkripsiyonunda Türk Dil Kurumu tarafından kabul edilen "Ağız Araştırmaları Transkripsiyon Sistemi" kullanılmıştır. Metinler; derlendiği kaynak kişinin adı, soyadı, yaşıyla birlikte numaralandırılmıştır.

*Kaynaklar* (s. 356-357) bölümünde, eserin hazırlanması esnasında faydalanılan kitap, makale, tez ve sözlükler listelenmiştir.

Eserin *Sözlük* (s. 359-374) kısmında metinlerde geçen anlamı bilinmeyen kelimeler yer almaktadır.

Sonuç olarak Öztürk'ün meşakkatli bir çalışma sonucu ortaya koyduğu bu eser özgün bir çalışma olup Bolu ağızlarıyla ilgili önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Büyük bir emek ve sabırla hazırlanmış olan



*Bolu İli Ağızları* adlı bu çalışmada Bolu ili sınırları içerisindeki ağızlar ve özellikleri, Bolu'nun tarihi, coğrafyası ve etnik yapısıyla ilgili önemli bilgelere yer verilmiştir. Bu çalışmasından dolayı yazara teşekkür eder, eserin Türkoloji camiasına faydalı olmasını dileriz.





# Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD)

*Karamanoğlu Mehmetbey University Journal of Literature Faculty*

E-ISSN: 2667 – 4424

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad>



**Tür:** Kitap İncelemesi  
**Kabul Tarihi:** 16 Kasım 2021

**Gönderim Tarihi:** 31 Ekim 2021  
**Yayımlanma Tarihi:** 15 Aralık 2021

**Atf Künyesi:** Sarıyar Sezan, C. (2021). Mutlu TÜRKMEN (2018), *Beden Terbiyesi Erken Dönem Türk-Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri*. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 373-376.

**DOI:** <https://doi.org/10.47948/efad.1016892>

## MUTLU TÜRKMEN (2018), *BEDEN TERBİYESİ ERKEN DÖNEM TÜRK-SPOR POLİTİKALARININ SOSYO-POLİTİK TEMELLERİ*

(Ankara: Spor Yayınevi ve Kitabevi, 202 sayfa, ISBN: 978-605-81186-4-5)

Canan SARIYAR SEZAN\*

Bayburt Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi öğretim üyesi ve aynı zamanda Bayburt Üniversitesinin rektörü olan Prof. Dr. Mutlu Türkmen'in **Beden Terbiyesi: Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo-Politik Temelleri** isimli kitabı 2018 yılında çıkmıştır. Eser, Spor Yayınevi ve Kitabevi tarafından Ankara'da basılmıştır.

Türkmen'in eğitim hayatı oldukça geniş bir yelpazede şekillenmiştir. Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Trafik Planlaması ve Uygulaması, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor anabilim dallarında yüksek lisansını tamamlamıştır. Doktora programını ise Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tefsir) anabilim dalında tamamladıktan sonra yine aynı üniversitede Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi anabilim dalında doktora öğrenimine başlamış fakat ders döneminden sonra askerlik görevi nedeniyle ara vermiştir. Askerliği bittikten sonra ise bu programa devam etmeyip Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor anabilim dalında doktora öğrenimine başlayarak 2012 yılında öğrenimini tamamlamıştır.



\* Yüksek Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Mardin/Türkiye.  
E-Posta: [canan.sezan@batman.edu.tr](mailto:canan.sezan@batman.edu.tr), Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-5374-7103>.

Ulusal ve uluslararası düzeyde yarışmacı sporcu olarak Taekwondo sporu ile ilgilenen Türkmen, çeşitli yerlerde antrenörlük görevi üstlenmiştir. Türkiye Bocce Bowling ve Dart Federasyonunda başkanlık yapan Türkmen, 2018 yılında Uluslararası Bocce Konfederasyonu başkanlığına seçilerek Türk Spor Tarihinde uluslararası federasyon başkanlığına seçilen ikinci kişi olmuştur.

Bilimsel çalışmalarıyla da adından söz ettiren Türkmen'in **Beden Terbiyesi: Erken Dönem Türk-Spor Politikalarının Sosyo Politik Temelleri** adlı bu kitabı 202 sayfa olup önsöz başta olmak üzere; giriş, 8 bölüm, sonuç, kaynakça ve dizinden oluşmaktadır. Ön sözünde dile getirdiği gibi Türkmen'e göre günümüzdeki spor politikalarını doğru anlayabilmek ve değerlendirebilmek açısından ilk dönem politikalarını doğru yorumlamak son derece önemlidir. Bu anlayış doğrultusunda kaleme aldığı kitabının temellerini **Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor; İşçi Sporları ve Türkiye'deki Etkileri (1923-1938)** başlıklı doktora tez çalışması oluşturmuştur.

Kitabın giriş kısmında Mutlu, spor bilimcilerin sporun sosyolojik boyutlarıyla yeterince ilgilenmediğinden yakınmıştır. Doktora tezinden de yola çıkarak bu kitapta yeni kurulan Cumhuriyet'in üzerine inşa edildiği siyasi ve felsefi temeller üzerinde durmuş, yeni oluşturulan ulus kimliği belirleyecek ilkeler ve dönemin ekonomi politikalarının sosyal ve kültürel politikalara etkisini ele almıştır. Ayrıca kitabın bölümlerinden, amacından ve kapsamından açıklayıcı bir üslupla söz ederek daha ilk sayfalarından itibaren okuyucunun ilgisini çekmeyi başarmıştır.

Kitabın birinci bölümünü **Türkiye Cumhuriyeti'nin Siyasi ve İdeolojik Temelleri** başlığı oluşturmaktadır. Bu bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki fikir akımlarını kısaca ele alarak ulusçuluğun Türklük arasında yaygınlaşmasıyla İmparatorluğun dağıldığını ve yeni kurulan Türk Devleti'nin laik ve milliyetçi bir yapıda inşa edildiğini yazmıştır.

İkinci bölüm **Ekonomi Politikaları ve Çalışma Yaşamı** adını taşımaktadır. Burada yazar, konu ile ilgili çalışmalar yapanların eserlerinden faydalanarak özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki demografik değişimlerden, ekonomik ve iktisadi gelişmelerden bahsetmiştir. Ulusal devletin oluşturulması mantığıyla devlet ekonomiyeye müdahale etmiştir. Devlet sanayiye önem vermiş ve 1927 yılında sanayi teşvik kanunu çıkarsa da beklenen sonucu alamamıştır. 1929 krizi ise Türk ekonomisinde bir dönüm noktası oluşturmuş, diğer birçok ülke gibi Türkiye'de krizden çıkmanın yolunu devletçi ekonomi modelini benimsemekte bulmuştur. 1930'dan itibaren ise devlet genelinde sanayileşme hamlesi yaşanarak, devlet ülkenin işvereni haline gelmiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde **Atatürk'ün Spor Anlayışı** başlığına yer verilmiştir. Kitabın bu bölümü oldukça dikkat çekicidir. Yazar bu bölümde, Atatürk'ün sporla olan ilişkisinin genellikle yüzeysel çalışmalarla anlatıldığını tarihi bir belgeyle gözler önüne sermiştir. Üzerinde düşünülmeden yapılan bazı bilgi yanlışlıklarına değinmiştir. Spor bilimcilerin Osmanlı Genç Dernekleri ile ilgili yazılan raporu Atatürk'e atfetmelerini eleştirmiş, Osmanlıca belge okuması uzmanlarına belgeleri okutarak Osmanlı Genç Dernekleri Başkanı'nın Miralay Halil Sami Bey olma ihtimalini teyit etmiştir.

Atatürk için devletin uluslaşmasında en temel unsur çocuklar ve gençlerdir. Atatürk'ün büyük eseri olan Nutuk'un sonunda neticeyi "Türk gençliğine armağan ediyorum." diyerek Gençliğe Hitabe'de bunu aktarmıştır. Böylelikle çocuk ve gençlerden başlayarak beden eğitimi ve spora gerekli önemin verilmesi için kendisi de birçok girişimin içerisinde yer almıştır. Atatürk, askeri başarılarında sporun önemli yeri olduğunu vurgulamış ve bazı konuşmalarında sporu bir vatan vazifesi olarak gördüğünü dile getirmiştir. Yaşamının sonuna kadar sporla ilgilenmiş "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur." sözünden hareketle dünyada beden eğitimi ülkesinde mecburi kılan ilk devlet adamı olmuştur. Günümüzdeki spor örgütünün temelini oluşturan "Beden Terbiyesi Kanunu"da onun döneminde hazırlanmıştır.

Kitabın dördüncü bölümü **Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Politikaları** başlığını taşımaktadır. Yazar burada Beden Eğitimi derslerinden ve Türk sporuna yön veren Selim Sırrı Tarcan, Faik Üstünidman, Vildan Aşır Savaşır gibi isimlerin önderliğini anlatmıştır. Beden Eğitimi öğretmeni yetiştirilmek için yapılan ilk çalışma İstanbul Çapa Kız Öğretmen Okulu'nda 1926 yılında açılan "Terbiye-i Bedeniyye Muallimliği Kursu" dur. Daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Beden Eğitimi şubesi açılmıştır. 22 Haziran 1933 tarihinde Maarif Vekilliği bünyesinde "Beden Terbiyesi ve İzcilik Müdürlüğü" kurularak sporun okullarda daha etkili hale gelmesi amaçlanmıştır. Gençlik kampları beden eğitimi politikalarının ciddi bir

parçası olmuş Kızılay başta olmak üzere, Türk Hava Kurumu Kampları, izci kampları, yaz tatili kampları, Köy Enstitüleri Kampları, çocuk ve oyun kampları gibi çeşitli kamplarla çocuklarla gençlerin sağlıklı bireyler olmaları, vücutlarını güçlendirmeleri gerekirse asker olarak yurt savunmasında yer almaları hedeflenmiştir.

**CHP ve Hükümet Programlarında Beden Eğitimi ve Spor** başlığı kitabın beşinci bölümünü oluşturmaktadır. Burada CHP ve Hükümet Politikaları bir bütünlük içerisinde düşünülmüş ve anlatılmıştır. Osmanlı İmparatorluğundan devamla ve Cumhuriyetin ilk ulusal spor teşkilatı olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) hükümetten sürekli destek almıştır. CHP, gençlik ve spor teşkilatını yeniden yapılandırmak için Almanya'dan Carl Diem'i getirmiştir. CHP dördüncü kurultayında devlet kurumlarında, özel kurum ve fabrikalarda bulunanların yaşlarına göre beden eğitimi ile uğraşmak yükümü altına alınacağını belirtmiştir. CHP diğer kurultaylarında da beden eğitimi ile ilgili çeşitli ifadelere yer vermiştir. TBMM'nin 1938 yılında kabul ettiği 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu ile de beden terbiyesi ve spor zorunlu bir devlet politikası haline gelmiştir.

Kitabın altıncı bölümü **Beden Eğitimi ve Spor Örgütlenmeleri** başlığını taşımaktadır. Bu bölümde ayrıca iki alt başlık bulunmaktadır. İlk alt başlığı Ulusal Spor Teşkilatları: TİCİ, TSK ve BTGM oluşturmuştur. TİCİ, TSK ve BTGM'nin tarihi, gelişimi ana hatlarıyla beraber kaleme alınmıştır. İkinci alt başlığı ise Beden Eğitimi ve Sporla İlgili Diğer Teşkilatlar oluşturmuş, sırasıyla, Türk Ocakları, Halkevleri, Köy Enstitüleri, Spor Kulüpleri, YMCA ( Genç Erkek Hristiyanlar Cemiyeti) beden terbiyesi ve spor kapsamı bağlamında tanımlanarak açıklanmıştır.

Kitabın yedinci bölümü **Beden Eğitimi ve Sporun Siyasal Toplumsallaşma İşlevleri** başlığıyla ele alınmıştır. Çünkü tarih boyunca spor, siyasetin ve ideolojinin bir aracı olarak görülmüştür. Bu perspektiften hareketle yedinci bölümde kendi içerisinde *Biyo- Politika Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor, Militer Bir Araç Olarak Beden Eğitimi ve Spor, Ahlaki Düzenleyici Olarak Beden Eğitimi ve Spor ve Profesyonellik Tartışmaları, Beden Eğitimi ve Spor Bayram ve Şenlikleri, Kadınların Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor* şeklinde altı alt başlığa ayrılmıştır. Burası kitabın en uzun bölümünü oluşturmaktadır.

Kitabın sekizinci bölümünde ise **Beden Eğitimi ve Spor Politikalarında Yabancı Etkileri** başlığıyla uluslararası spor faaliyetlerindeki beklenti anlatılmıştır. Sekizinci bölüm de kendi içerisinde iki alt başlığa ayrılmış, birincisini *Alman (Nasyonal-Sosyalizm) Etkisi* ikincisini ise *SSCB (Komünizm) Etkisi* oluşturmuştur. Alman etkisi bağlamında beden eğitimi ve spor etkinlikleri tam olarak uyuşmasa da ülkemize gelen Alman spor adamları, Almancadan çevrilen kitaplar ve Almanya'ya ziyaretlerde bulunarak bilgi alan Türk spor adamları Almanların spor örneklerinden etkilenildiğinin çok açık kanıtıdır. Erken Cumhuriyet döneminde ise Türk spor politikasının yapılmasında önemli esin kaynaklarından olan Sovyetler Birliği, Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmek için sportif temaslara önem vermiştir. 1924'ten başlayarak Sovyet-Türk diplomatik görüşmelerin öncesinde ya da sonrasında ya da paralel olarak çok sayıda Sovyet-Türk spor yarışması düzenlenmiştir.

Kitabın sonuç kısmında içerikle aynı doğrultuda doyurucu bir nitelikte çıkarımlar yapılmıştır. Atatürk başta olmak üzere yönetici kesimin Cumhuriyet ilke ve inkılapları doğrultusunda sosyalleşmesi için spora değer verilmiş, spor adeta bir memlekete meselesi olarak görülmüştür. Yazarın bu kısımda TİCİ, TSK ve BTGM ile ilgili yaptığı değerlendirme de dikkate şayandır. Bu üç teşkilatın kendi görüşlerinden ziyade değişen şartlara bağlı olarak kurucu kadronun kendilerine biçtiği misyonu yerine getiren kurumlar olduğunu öne sürmüştür. Sonuç olarak ise Cumhuriyet yöneticilerinin aynı ülkü etrafında toplanarak kenetlenmiş bir millet yaratmak için beden kültürü politikalarına özel bir anlam yüklediklerini belirtmiştir.

Kitap, kaynakça açısından fazlasıyla zengin tutulmuştur. Burada yazarın araştırmacı ruhu ve eğitim hayatıyla birlikte bilgi birikimi kendini apaçık göstermektedir. Yerli yabancı çok sayıda kitap, makale ve tezden yararlanmış. Ayrıca TBMM Zabıt Cerideleri ve ulusal gazeteler de kaynak olarak kullanılmıştır. Kitabın son iki sayfasına ise okuyucuya kolay erişim sağlamak amacıyla dizin kısmı eklenmiştir. Spor tarihi açısından böylesine detaylı bir incelemeyi ortaya koyan bu kitap, ilgililerine son derece katkı sağlayarak, bilimsel araştırmalara da ışık tutacaktır. Çok sade ve akıcı bir dille, okuyucuyu sıkmadan açıklayıcı bir

anlatım tarzıyla da ele alınması, bütün okur kitlelerine de hitap etme potansiyeline sahip olduğunun göstergesidir.



# KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (KMÜ EFAD)

## YAYIN VE YAZIM KURALLARI

### 1. KMÜ EFAD YAYIN KURALLARI

- KMÜ EFAD Dergisi'ne gönderilmesi planlanan yazı ve çalışmalar daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD), sosyal ve beşeri bilimler alanında öncelikli olarak orijinal araştırmalar, özgün derlemeler, genişletilmiş bildiri, orijinal çeviri, kitap kritiği, değerlendirme yazısı, görüş yazısı ve editöre mektup türünde Türkçe yazılar yayınlanır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen çalışmalar, ilk aşamada editör grubu tarafından dikkatli bir şekilde ve nesnel bir bakış ile incelenmektedir. KMÜ EFAD'a gönderilen makalelerin yazım kurallarına uygun olmaması halinde editör grubu, gönderilen makaleleri doğrudan reddedebilmektedir. Makaleler, eğer KMÜ EFAD'ın yayın ve yazım kurallarına uygun bir şekilde hazırlanmış ise "çift körleme" tekniği ile üç hakeme gönderilmektedir. Üç hakemden en az iki hakemin olumlu rapor vermesi üzerine de gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra çalışmalar ilgili sayılarda yayınlanmaktadır.
- "Çift körleme" tekniği uyarınca yazarların isim ve kurum bilgileri orijinal metinden çıkartılarak alanında uzman hakemlere gönderilir. Hakem bilgileri yazarlarla, yazar bilgileri hakemler ile hiçbir koşulda paylaşılmaz.
- Hakem değerlendirme süreci maksimum 30 gün olarak belirlenmiştir. Değerlendirilmek üzere hakeme gönderilen; ancak herhangi bir geri dönüş sağlanmayan makaleler için yeniden bir hakem belirlenir ve çalışma için hakem süreci tekrar başlatılmış olur. Verilen süre içerisinde kendisine gönderilen çalışmayı değerlendirmeyen hakemin "Hakem Kurulu" üyeliği, dergi yönetimince değerlendirmeye alınır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen bir kurum ya da kuruluş tarafından desteklenmiş ya da Yüksek Lisans veya Doktora tezlerinden hazırlanmış çalışmaların ilk sayfasının altında dipnot olarak mevcut durum belirtilmelidir.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gelen makaleler hakem süreci sonrasında gerekli düzeltmelerin yapılması gayesiyle yazarlara gönderildiğinde yazar, hakem önerileri dışında kalacak ve orijinal metni değiştirecek boyutta ekleme veya çıkartma yapamaz.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen ve hakem önerileri doğrultusunda yayınlanması uygun görülen makalelerin son hali gözden geçirilmek üzere yazara tekrar gönderilir. Yazarın kontrolü sonrası, hakem süreci tamamlanan eserler geliş tarihi esas alınarak yayınlanır.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen makalelerin her türlü hakkı yazar tarafından dergiye devredilmiş sayılır. Bu işlem için yazardan bir "Telif Hakkı Devir Formu" istenir. Bu form makale ile Dergipark başvuru sistemine yüklenmelidir.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen makalelerin sorumluluğu (bilimsel etik kuralları, intihal vb.) tek taraflı olarak yazar ya da yazarlara aittir. EFAD bu konuda bir yükümlülük altına sokulamaz.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne (KMÜ EFAD) gönderilen makaleler "iThenticate" ya da "Turnitin" isimli intihal tespit programları ile taranmaktadır. İntihal oranının aşıldığı durumlar için Editör grubu gerekli yaptırımlarda bulunma yetkisini elinde bulundurur. Bu gerekçe ile çalışmalar reddedilebilir.



- Yukarıda zikredilen kurallara uymayan eserlerin, hiçbir koşulda değerlendirmeye alınmayacağını unutmayınız.
- KMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) yayınlamak istediğiniz makalelerinizi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/efad> adresinden tarafımıza gönderebilirsiniz.

## 2. KMÜ EFAD YAZIM VE KAYNAKÇA KURALLARI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) kullanılan, kullanılacak olan kaynakça, künye, metin içi gönderme ve alıntı ile ilgili uyulması gereken kurallar APA American Psychological Association – Amerikan Psikoloji Derneği (APA) sistemi temel alınarak hazırlanmıştır. Daha ayrıntılı bilgi ve yazım kuralları için APA'nın web sitesi (<http://www.apastyle.org>) ziyaret edilebilir.

- Dergiye gönderilecek makaleler Word dosyası içerisinde A4 boyutunda; üstten 2 cm. ve alttan 1.5 cm. soldan ve sağdan 1.5 cm. şekilde hazırlanmalıdır.
- Makaleler Times New Roman yazı tipinde ve tek satır aralığı ile yazılmalıdır. Makale başlığı (Türkçe ve İngilizce) 15 kelimeyi geçmeyecek düzeyde kısa ve konuyu kapsayacak şekilde olmalı, kelimeler büyük harflerle, 12 punto ve bold olarak yazılmalıdır.
- Makalenin “özet” bölümü araştırmanın amacını, yöntemini ve elde edilen bulguları yansıtabilecek şekilde, en az 200 ve en fazla 350 kelime olarak, Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır. Makalenin dili Türkçe ise “Öz” yabancı dilde ise “Abstract” başa gelmelidir. Anahtar kelimeler ise en az 3 en çok 5 kelimedenden ibaret olmalıdır.
- Yazar adları makale başlığından sonra bir satır boş bırakılarak 12 punto ve bold olarak ismin/isimlerin baş harfi büyük; soy isminin ise tamamı büyük olacak şekilde yazılmalıdır. Yazar adları sayfanın sağ tarafına hizalanmış bir şekilde yerleştirilmelidir. Akademik unvanlar ve diğer hususlar dipnotta 10 punto büyüklüğünde belirtilmelidir (*Örn: Unvan, Kurum adı ve Bilgisi, Şehir/Ülke. E-posta: ....., Orcid: ..*).
- Birinci düzey ana başlıklar sola dayalı, 12 punto, kalın ve düz olmalı, her kelimenin ilk harfi büyük harfle yazılmalıdır. Makalelerde problem/çalışmanın konusu, giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş başlığına numara verilmemelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, varsa bulgular, yorum/tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Alanlara göre farklı bölümler yer alabilir. Metin içindeki diğer bütün bölümler de 12 punto ve tek satır aralıklı olarak, biçimlendirme bozulmadan yazılmalıdır.
- İkinci, üçüncü ve dördüncü düzey alt başlıklar sola dayalı, 12 punto ve sözcüklerin ilk harfleri büyük olmak üzere küçük harfle, kalın ve italik olarak yazılmalıdır.
- Makale içindeki tablolar, biçimsel olarak kendi içeriğinin gerektirdiği biçimde oluşturulmalı, tablo başlığı numaralandırılmış, tablonun üstünde ve ortalanmış olarak yazılmalıdır.
- Sonuç kısmında alt başlık ve numaralandırma kullanılmamalı; dilendiği takdirde maddeler halinde sıralama yapılabilir.
- Yazar sayısı eğer beşten fazlaysa, ilk beş yazarın adları künyede verilmeli, beşinci yazardan sonra “ve diğerleri” ifadesi kullanılmalıdır.
- Metin içinde ve başlıklarda, “Milattan Önce” kısaltması MÖ, “Milattan Sonra” kısaltması MS şeklinde verilmelidir.
- Bir çalışmanın yayın tarihi bulunamazsa en son telif hakkı verildiği tarihi verilmeli; tarih bilgisi hiç bir şekilde bulunamıyorsa “tarih yok” anlamına gelen “t.y.” kısaltması kullanılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde yayına hazırlayan kişinin adından sonra hazırlayan(lar) yerine (Haz.), editör(ler) yerine ise (Ed.) kısaltması kullanılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde dergi ve kitap adları tam ismi ile kısaltılmadan eğik (italik) olarak yazılmalıdır.

- Kaynakça bölümünde bildiri kitapları aynen “kitap” gibi, bildiri kitabından alınan bir bildiri de “kitap bölümü” gibi belirtilmelidir.
- Kaynakça bölümünde ansiklopedi, sözlük, biyografi vb. gibi kaynakların belli bir bölümünden yararlanılan bilgi için “kitap içinde bir bölüm” gibi yazılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde ansiklopedi, sözlük, biyografi vb. kaynaklarda maddelerin yazarı belli değilse, madde adı kullanılarak giriş yapılmalıdır.
- Kaynakça bölümünde kullanılacak tezlerde, tezin adından sonra “Yayımlanmamış yüksek lisans tezi”, “Yayımlanmamış doktora tezi” ya da “Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi” ifadeleri mutlaka kullanılmalıdır. Alınan derecenin alındığı üniversite ya da kurumun adı mutlaka belirtilmelidir.
- Kaynakça bölümünde yasa ve yönetmeliklerde künye girişi yasanın adı ile yapılmalıdır. Yasanın adından sonra ayraç içinde yasanın kabul tarihi (sadece yıl olarak), künye sonunda ise yasanın yayınlandığı derginin tarihi (gün, ay, yıl olarak) belirtilmelidir.
- Kaynakça bölümünde elektronik kaynaklarda temel bilgilerin yanı sıra erişim tarihi ve erişim adresi bilgileri de verilmeli; e-kaynaklarda son güncelleme tarihi yayın tarihi olarak belirlenmelidir.
- Kaynakça bölümünde mektup, e-posta, telefon görüşmesi gibi kişisel görüşmelerin kaynakçaya eklenmesi gerekmez, görüşmelere metin içinde gönderme yapılmalıdır.

## 2.1. Kaynakça Örnekleri

### **Tek Yazarlı Dergi Makalesi**

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale adı. Dergi Adı, cilt (sayı), sayfa numaraları.

İrzık, G. (1990). Karl Popper’ın üç dünya kuramı ve bilimsel bilginin nesnelliği. Felsefe Tartışmaları, 7, 45-57.

**Metin içi:** (İrzık, 1990: 55) **Dipnot:** Irzık, 1990: 55

### **İki Yazarlı Dergi Makalesi**

Soyadı, A. & Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale adı. Dergi Adı, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Wegener, D.T. & Petty, R.E. (1994). Mood management across affective states: The hedonic contingency hypothesis. Journal of Personality & Social Psychology, 66, 1034–1048.

**Metin içi:** (Wegener ve Petty, 1994: 1042) **Dipnot:** Wegener ve Petty, 1994: 1042

### **Üç ve üzeri Yazarlı Dergi Makaleleri**

Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A., Soyadı, A. & Soyadı, A. (Yayın Yılı). Makale adı. Dergi Adı, cilt (sayı), sayfa numaraları.

Kandır, Y.S., Karadeniz, E., Özmen, M. ve Önal, B.Ö. (2008). Türk turizm sektöründe büyüme göstergelerinin turizm işletmelerinin finansal performansına etkisinin incelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (10), 211-237.

**Metin içi:** (Kandır ve diğ., 2008: 220) **Dipnot:** Kandır ve diğ., 2008: 220

### **Basımda Olan Dergi Makaleleri**

Soyadı, A. & Soyadı, A. (yayın aşamasında). Makale adı. Dergi Adı.

Zuckermctn, M. & Kieffer, S.C. (yayın aşamasında). Yüz ifadesinde ırk farklılıkları: Yüzdeki belirginlik üstünlüğe mi işaret eder? Kişilik ve Sosyal Psikoloji Dergisi.

**Metin içi:** (Zuckermctn ve Kieffer, y.a.) **Dipnot:** Zuckermctn ve Kieffer, y.a.

**Tek Yazarlı Kitaplar**

Yazar, A. (Yayın Yılı). Kitap adı. Yayın yeri, Yayınevi.

Muşmal, H. (2009). Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası Konya Vilayeti Örneği (1876-1914). Konya, Kömen Yayınları.

**Metin içi:** (Muşmal, 2009: 45) **Dipnot:** Muşmal, 2009: 45

**Üç ve üzeri Yazarlı Kitaplar**

Yazar, A., Yazar, B., Yazar, C., Yazar, D., Yazar, E. & Yazar, E. (Yayın Yılı). Kitap adı. Yayın yeri, Yayınevi.

Çevik, O., Doğanay, T. & Karaçayır, E. (2017). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Öğrencilerinin Sosyal ve Ekonomik Profili. Ankara, Murat Kitabevi.

**Metin içi:** (Çevik ve dig., 2017: 45) **Dipnot:** Çevik ve dig., 2017: 45

**Editörlü Kitaplar**

Yazar, A. & Yazar, B. (Ed.). (Yayın Yılı). Kitap adı. Yayın yeri, Yayınevi.

Gibbs, I.T. & Huang, L.N. (Ed.). (1991). Children of color: Psychological interventions with minority youth. San Francisco, Jossey-Bass.

**Metin içi:** (Gibbs & Huang, 1991) **Dipnot:** Gibbs & Huang, 1991

**Tüzelkişi (Kurum) Yazarlığı olan Kitaplar**

Tüzelkişi, (Yayın Yılı). Kitap adı. Yayın yeri, Yayınevi.

Türk Dil Kurumu, (2017). Türkçe Sözlük. Ankara, Türk Dil Kurumu.

**Metin içi:** (Türk Dil Kurumu, 2017: 15-18) **Dipnot:** Türk Dil Kurumu, 2017: 15-18

**Yazarı Olmayan Kitaplar**

Kitap adı (Baskı sayısı) (Yayın Yılı). Yayın yeri, Yayınevi.

Cambridge Türkçe-İngilizce Sözlüğü (1. Bs.) (1985), İstanbul, Cambridge.

**Metin içi:** (Cambridge, 2000: 45) **Dipnot:** Cambridge, 2000: 45

**Ceviri Kitaplar**

Yazar, A. (Yayın Yılı). Kitap adı, (A. Soyadı, Çev.). Yayın yeri, Yayınevi, (Kaynak yapının yayın yılı).

Danermark, B., Karlosson, J.C., Jakobsen, L. & Ekstrom, M. (2018). Toplum Açıklamak: Sosyal Bilimlerde Eleştirel Realizm, (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul, Phoenix, (2001).

**Metin içi:** (Danermark ve diğ., 2018: 65) **Dipnot:** Danermark ve diğ., 2018: 65

**Editörlü Kitap İçinde Bölüm ya da Makale**

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Yayın adı. A. Editör (Haz./Ed.), Kitap adı İçinde (ss. Yayının sayfa numaraları), Yayın yeri, Yayınevi.

Çakır, M. (2016). Seçim Beyannamelerinde Genç Bireylere Yönelik Politika Vaatlerinin Analizi. A.G. Baran & M. Çakır (Ed.), İnter-Disipliner Yaklaşımla Gençliğin Umudu Toplumun Beklentileri İçinde (ss. 107-125), Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

**Metin içi:** (Çakır, 2016: 108-109) **Dipnot:** Çakır, 2016: 108-109

### **Sözlük veya Ansiklopedi**

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Sözlük veya Ansiklopedi Adı (Baskı sayısı, Cilt sayısı). Yayın yeri, Yayınevi.  
Sadie, S. (Ed.). (1980). The new Grove dictionary of music and musicians (6. Bs., C. 1-20). London, Macmillan.  
Gürün, O.A. (2001). Psikoloji sözlüğü (2. bs., C. 1-3). İstanbul, İnkılâp.

### **Ansiklopedide Madde**

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Madde adı. Ansiklopedi Adı (Baskı sayısı, Cilt sayısı, Sayfa sayısı). Yayın yeri, Yayınevi.  
Bergmann, P.G. (1993). Relativity. The new encyclopaedia Britannica (Vol. 26, pp. 501-508). Chicago, Encyclopaedia Britannica.  
Öncül, R. (2000). Psikoloji. Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü (C. 1, ss. 501-503). İstanbul, Milli Eğitim.  
**Not:** Eğer yazar yoksa maddeyi başa getiriniz

### **Yayımlanmış - Bildiri**

Soyadı, A. (Yayın Yılı). Bildiri Adı. A. Editör (Haz./Ed.), Kitap adı içinde (sayfa numaraları), Yayın Yeri, Yayınevi.  
Uçak, N. (2005). Sosyal Bilimlerde Bilginin Üretimi, Erişimi ve Kullanımı. O. Horata (Haz.), Sosyal Bilimlerde Süreli Yayınlar ve Bilgi Teknolojileri Sempozyumu: 2 Nisan 2005 – Ankara: Bildiriler içinde (ss. 92-103), Ankara, Yeni Avrasya.

**Metin içi:** (Uçak, 2005: 96) **Dipnot:** Uçak, 2005: 96

### **Yayımlanmamış - Bildiri**

Konuşmacı, A. (Ay Yıl). Bildiri adı. Toplantı Adı, Toplantı Yeri' de sunulan bildiri.  
Çepni, S. & Bacanak A. (Haziran 2001). Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu'da sunulan bildiri.

**Metin içi:** (Çepni ve Bacanak, 2005) **Dipnot:** Çepni ve Bacanak, 2005

### **Yayımlanmamış Doktora/ Yüksek Lisans/ Sanatta Yeterlilik Tezleri**

Soyadı, A. (Yılı). Tez Adı. Yayımlanmamış yüksek lisans/doktora tezi/sanatta yeterlilik, Üniversite Adı, Şehir.  
Akkaş, İ. (2020). 2008-2019 yılları arası amphora buluntuları ışığında Parion Antik Kenti Roma ve Erken Bizans/Geç Roma Dönemi ticari ilişkileri. Yayımlanmamış doktora tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.  
Özkaya Karaismailoğlu, A. (2006). Sosyal teoride iktidar tartışmaları; Marx, Nietzsche, Weber, Foucault. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

**Metin içi:** (Akkaş, 2020: 150-151) **Dipnot:** Akkaş, 2020: 150-151

### **Anonim**

Anonim, 1993. Tarım İstatistikleri Özeti. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 1579, Ankara.

---

### **Sadece İnternette Yayımlanan Makale**

Yazar, A. (Ay Yıl). Makale adı. Dergi/Site Adı, Sayı. Gün Ay Yıl tarihinde <https://link> adresinden erişildi.  
Fredrickson, B.L. (Mart 2000). Sağlık ve refahın üst düzeye çıkarılması için pozitif duyguların geliştirilmesi. Prevention&Treatment, 3, 20 Kasım 2000 tarihinde <http://journals.apa.org/volume3/pre301a> adresinden erişildi.

### **Bir İnternet Dokümanında Bölüm veya Kısım**

Doküman Adı. (Ay Yıl). Bölüm/Kısım adı. Gün Ay Yıl tarihinde <https://link> adresinden erişildi.  
Benton Foundation. (7 Temmuz 1998). Barriers to closing the gap. Losing ground bit by bit: Low- income communities in the information age. 18 Ağustos 2001 tarihinde <http://www.benton.org/Library/Low-Income/two.html> adresinden erişildi.

### **Yazarsız, Tarihsiz İnternet Sitesi**

Kaynağın adı. (t.y.). Gün Ay Yıl tarihinde <https://link> adresinden erişildi.  
TMMOB Makine Mühendisleri Odası Kütüphane Katalog Tarama (t.y.). 8 Ağustos 2000 tarihinde <http://kutuphane.mmo.org.tr/tarama.php?hit=1> adresinden erişildi.

# KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (KMÜ EFAD) ETİK İLKELERİ VE YAYIN POLİTİKALARI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMU EFAD), bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimini ve dağıtımını benimsemiştir. Yayın sürecinde, yazarlar, okuyucular, araştırmacılar, yayıncılar, hakemler ve editörlerin etik kurallarla ilgili esaslara uymasını bekler. Söz konusu paydaşların [Yükseköğretim Kurumları \(YÖK\)](#) ve [Committee on Publication Ethics \(COPE\)](#) tarafından yayınlanan açık erişim rehberlerine göre aşağıda paylaşılan standart genel ve özel etik kurallara ve sorumluluklara dikkat etmesi gerekmektedir.

## 1. BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİNE AYKIRI GENEL EYLEMLER

**a) İntihal:** Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, şekillerini veya eserlerini, bilimsel etik kurallarına uygun biçimde atıf yapmadan, kısmen veya tamamen kendi eseriymiş gibi sunmak,

**b) Sahtecilik:** Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek, sunulan veya yayınlanan eseri gerçek olmayan verilere dayandırarak düzenlemek veya değiştirmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak, yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermek,

**c) Çarpıtma:** Araştırma kayıtları ve elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan yöntem, cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, araştırma hipotezine uygun olmayan verileri değerlendirmeye almamak, ilgili teori veya varsayımlara uydurmak için veriler veya sonuçlarla oynamak, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,

**d) Mükerrer Yayın:** Bir araştırmacının aynı sonuçlarını içeren birden fazla eseri doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

**e) Dilimleme:** Bir araştırmacının sonuçlarını araştırmacının bütünlüğünü bozacak şekilde, uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak ve birbirine atıf yapmadan çok sayıda yayın yaparak belirli sınav değerlendirmelerinde ve akademik teşvik ve terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,

**f) Haksız Yazarlık:** Aktif katkısı olmayan kişileri makale yazarlarına eklemek, aktif katkısı olan kişileri yazarlar arasına dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini yayım sırasında veya sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

**g) Diğer Etik İhlali Türleri:** Destek alınarak yürütülen araştırmaların yayınlarında destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile onların araştırmadaki katkılarını açık bir biçimde belirtmemek, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayınlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlali suçlamasında bulunmak ([YÖK Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi](#), Madde 8).

## 2. PAYDAŞLARIN SORUMLULUKLARI

### a) Editörlerin Sorumlulukları

KMU EFAD editörü ve editör yardımcıları, Davranış Kuralları ve Dergi Editörleri İçin En İyi Uygulama Kuralları (COPE Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors) ve Committee on Publication Ethics (COPE) 'nin yayınladığı Dergi Editörleri İçin En İyi Uygulama Kuralları (COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors) ilkelerine dayanarak aşağıdaki etik görev ve sorumlulukları sağlayacaktır. :

- KMU EFAD'ta yayınlanan her yayından editörler sorumludur.
- Editörler, makaleleri kabul etmek ya da reddetmek sorumluluk ve yetkisine sahiptir. Bu sorumluluk ve yetkisini yerinde ve zamanında kullanmak zorundadır.
- Editörler, kabul ya da reddettiği makalelerle ilgili çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.
- Editörler, özgün ve alanına katkı sağlayacak makaleleri kabul etmelidir.
- Editörler, dergi politikası, yayım kuralları ve seviyesine uymayan eksik ve hatalı araştırmaları hiçbir etki altında kalmadan reddetmelidir.
- Editörler, yanlış, eksik ve problemlı makalelerin hakem raporu öncesi veya sonrasında geri çekilmesine ya da düzeltildikten sonra yayımlanmasına imkân vermemelidir.
- Editörler, en az iki hakem tarafından değerlendirilen makalelerin çift taraflı kör hakemlik sistemine göre değerlendirilmesini sağlar ve hakemleri gizli tutar.
- Editörler, fikri mülkiyet haklarından ve etik standartlardan ödün vermeden iş süreçlerine devam eder.
- Editörler, "Turnitin ve/veya Ithenticate" intihal programı aracılığıyla makalelerin intihal durumu ve yayımlanmamış özgün araştırmalar olup olmadıklarından sorumluluk alır.
- Editörler, tüm okuyucular, araştırmacılar ve uygulayıcıların ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve deneyimleri dikkate alır.
- Editörler, yayımlanan sayıların okuyucuya, araştırmacıya, uygulayıcıya ve bilimsel alana katkıda bulunmasına ve özgün nitelikte olmasına özen gösterir.
- Editörler, danışma komitesi üyelerinin tümünün yayın politikalarına ve yönergelerine uygun olarak süreçleri ilerletmesini sağlar.
- Editörler, danışma kurulu üyelerine yayın politikaları hakkında bilgi verir.
- Editörler, danışma kurulu üyelerinin çalışmalarını bağımsız olarak değerlendirmesini sağlar.
- Editörler, yeni danışma kurulu üyelerine katkıda bulunabilir ve uygun şekilde karar verir.
- Editörler, değerlendirme için danışma kurulu üyelerinin uzmanlığına uygun çalışmalarını göndermelidir.
- Editörler, danışma kurulu ile düzenli olarak etkileşime geçer.
- Editörler, yayın politikaları ve dergi gelişimi için yayın kurulu ile düzenli toplantılar düzenler.
- Editörler, (Editör ve Yardımcı Editörler) ile yayıncı arasındaki ilişki editör bağımsızlığı ilkesine dayanmaktadır. Editörler ve yayıncı arasındaki yazılı anlaşmaya göre, editörlerin tüm kararları yayıncıdan ve dergi sahibinden bağımsızdır.

### b) Yazarların Sorumlulukları

- Makaledeki tüm verilerin gerçek ve özgün olduğu beyan edilmelidir.
- Ön değerlendirme veya hakem değerlendirme sonucunda gösterilen intihal durumunu, hataları, şüpheli durumları ve önerilen düzeltmelerin yapılması zorunludur. Yapılmayacak ise, tutarlı bir şekilde gerekçesi bildirilmelidir.

- Makale veya araştırmanın “Kaynakça”sı eksiksiz ve dergimizin yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır.
- İntihal ve sahte verilerden uzak durulmalıdır.
- Araştırmanın birden fazla dergide yayımlanmasına imkân verilmemelidir.

### c) Hakemlerin Sorumlulukları

Dergimiz yönetimi, hakemlik sürecinin etik yayıncılık kuralları çerçevesinde başarılı bir şekilde yürütülmesini ve iyileştirilmesini taahhüt eder. Araştırmaların paydaşları ve okuyucularının, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan incelemelerde gördükleri intihal, mükerrer yayın, yanlışlık, şüpheli içerik veya durumları [efad@kmu.edu.tr](mailto:efad@kmu.edu.tr) email adresine bildirmelerini memnuniyetle karşılar. Konu hakkında elde edilen veri ve sonuçları ilgili taraflara bildirir ve takibini yapar. Hakemlerin aşağıdaki esaslara uymasını temel alır.

- Değerlendirmeler tarafsızca yapılmalıdır.
- Hakemler ile değerlendirme konusu makalenin paydaşları arasında çıkar çatışması olmamalıdır.
- Makale ile ilgili diğer makale, eser, kaynak, atıf, kural ve benzeri eksiklerin tamamlanmasını işaret edilmelidir.
- Çift taraflı kör hakemlik sistemine binaen değerlendirmesi yapılmış makaleler veya hakemleri açıklanmaz.

## 3. İNTİHAL POLİTİKASI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD) Aralık 2018 tarihi itibarıyla yayımlanmak üzere gönderilen çalışmaları intihal programları aracılığıyla (Turnitin veya iThenticate) kontrol etmeye başlamıştır. Yazar çalışma ile birlikte intihal oranını gösteren belgeyi de göndermelidir. İntihal oranı (kaynakça hariç olmak üzere) %15'in üzerinde olan çalışmalar değerlendirmeye alınmaz ve yazarına iade edilir. Dergide yayımlanmış bir çalışmanın intihal olduğu tespit edilirse Editör Kurulu makaleyi geri çekmek, meseleyi yazarın çalıştığı kurumdaki bölüm başkanına, dekanına ve/veya ilgili kurumlara bildirmek dahil çeşitli işlemler yapma hakkını kendinde saklı tutar.

## 4. AÇIK ERİŞİM POLİTİKASI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD), bilginin global değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurabilmek amacıyla içeriğinin sürekli ve ücretsiz olarak kullanımını için açık erişim sağlar. Bu bağlamda dergide yayımlanan tüm yazılar <https://dergipark.org.tr/pub/efad/archive> adreslerinden erişime açıktır.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) yayımlanma ile birlikte açık erişim sağlama politikasını benimsemiştir. Açık erişim bilginin küresel değişimini artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğurmaktadır. KMÜ EFAD aynı zamanda 12 Eylül 2012 tarihinde kabul edilen [Budapeşte Açık Erişim Girişimi](#)'ni desteklemektedir.

Bu bağlamda Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) yayın kurulu tarafından benimsenen açık erişim politikaları <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-translations/turkish-translation> adresinde yer almaktadır.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) yayımlanan tüm makaleler "[Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](#)" ile lisanslanmıştır. Bu lisans; yayımlanan tüm makaleleri, veri setlerini, grafik ve ekleri kaynak göstermek şartıyla veri madenciliği uygulamalarında, arama motorlarında, web sitelerinde, bloglarda ve diğer tüm platformlarda çoğaltma, paylaşma ve yayma hakkı tanır. Açık erişim disiplinler arası iletişimi kolaylaştıran,



farklı disiplinlerin birbirleriyle çalışabilmesini teşvik eden bir yaklaşımdır. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) bu doğrultuda makalelerine daha çok erişim ve daha şeffaf bir değerlendirme süreci sunarak kendi alanına katma değer sağlamaktadır.



Bu eser [Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD), açık erişim sağlama politikası kapsamında kütüphanelerin dergi içeriğini kütüphane katalog kayıtlarına almalarını önermektedir.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin (KMÜ EFAD) yayıncısı hiç bir kütüphane veya okuyucudan yayınlanan elektronik makalelere erişim için abonelik ve ücret talep etmeyeceğini taahhüt eder.

## 5. KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI

Editörler, değerlendirilen çalışmaya dâhil edilen konular veya resimlerle ilgili kişisel verilerin korunmasını sağlar. Dergiye katkı sağlayan kişilere (editörler; yazarlar ve hakemler) talepleri halinde katkılarını gösteren belgeler verilir.

## 6. ETİK KURUL, İNSAN VE HAYVAN HAKLARI

Editörler, değerlendirilen çalışmalarda insan ve hayvan haklarının korunmasını sağlar. Editörler, çalışmada kullanılan konularda etik kurulun onayı, deneysel araştırmalarla ilgili hiçbir izin olmadığında çalışmayı reddetme sorumluluğuna sahiptir. Etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makale ilk/son sayfasında yer verilmelidir. Olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunun imzalandığına dair bilgiye makalede yer verilmesi gereklidir.

## 7. MUHTEMEL SUİSTİMAL VE SUİSTİMAL TEDBİRLERİ

Editörler, olası suiistimal ve suiistimal davranışlarına karşı önlem alır. Bu duruma ilişkin şikâyetlerin tespiti ve değerlendirilmesi konusunda titiz ve nesnel bir soruşturma yürütmenin yanı sıra, editörün sorumlulukları konu ile ilgili bulguları yetkili merciler ile paylaşır.

## 8. AKADEMİK YAYIN BÜTÜNLÜĞÜ SAĞLAMAK

Editörler, eserlerde ortaya çıkan hataları, tutarsızlıkları veya yanılmayı içeren kararların süratle düzeltilmesini sağlar.

## 9. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARININ KORUNMASI

Editörler, yayınlanan tüm makalelerin fikri mülkiyet haklarını korumak ve olası ihlallerde dergi ve yazar haklarını savunmak, yayınlanan tüm makalelerin içeriğinin diğer yayınların fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğinden emin olmak için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

## 10. YAPILANDIRMACILIK VE TARTIŞMAYA AÇIKLIK

Editörler, dergide yayınlanan eserlere karşı yapılacak eleştirileri dikkate alır ve bu eleştirilere karşı derginin amaç ve kapsamı doğrultusunda yapıcı bir tutum sergiler. Eleştirilen eser yazarlarının cevap verme hakkı bulunmaktadır. Olumsuz sonuçları içeren çalışmalar reddedilir.

## 11. ŞİKÂyetLER

Editörler, şikâyetleri dikkatlice gözden geçirerek yazarlara, hakemlere veya okuyuculara aydınlatıcı ve açıklayıcı bir şekilde cevap vermekle yükümlüdür.

## 12. POLİTİK VE TİCARİ ENDİŞELER

Derginin sahibi, yayıncısı ve başka hiçbir siyasi veya ticari unsur editörlerin bağımsız kararlarını etkileyemez.

## 13. ÇIKAR ÇATIŞMALARI

Editörler, yazarlara ve hakemlere derginin yayın sürecinin bağımsız ve tarafsız bir şekilde sürdürüleceğini garanti eder ve sağlar.

## 14. GİZLİLİK BEYANI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KMÜ EFAD) dergi yönetim sistemine girilen isim ve elektronik posta adresleri gibi kişisel bilgiler, yalnızca bu derginin bilimsel amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Bu bilgiler başka bir amaç veya bölüm için kullanılmayacak olup, üçüncü taraflarla paylaşılmayacaktır.

## 15. ARŞİVLEME POLİTİKASI

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde (KMÜ EFAD) yayınlan tüm makalelere ait üst veriler ve tam metinler XML ve .pdf formatında 3. parti bulut bir sunucuda erişime kapalı bir şekilde saklanır. Ayrıca [TÜBİTAK ULAKBİM Dergiler Veritabanı \(DergiPark\)](#) aracılığıyla tüm makaleler .pdf formatında ULAKBİM sunucularında saklanmakta ve sunulmaktadır.

## 16. DERGİ BÖLÜM POLİTİKASI

### Araştırma Makalesi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

### İnceleme Makalesi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

### Derleme

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

### Çeviri

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

### Konferans Bildirisi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

### Kitap İncelemesi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

### Değerlendirme Yazısı

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş + Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

### Söyleşi

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

### Bilimsel Haber

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

### Görüş

+ Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş

### Editörden

- Açık Başvurular + Dizinlenmiş - Hakem Değerlendirmesinden Geçmiş



**KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ**  
**EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

KARAMANOĞLU MEHMETBEY UNIVERSITY  
JOURNAL OF LITERATURE FACULTY